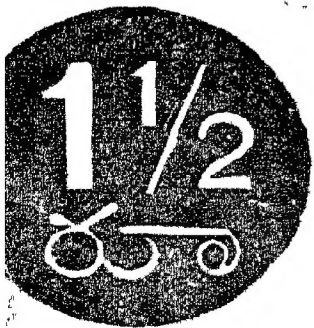

తస్యతి గ్రంథమండలి: ౨౧
భువరావు సంపాదితము

మణిహారము

ములుసు వెంకటసుబ్బారావు బి. ఎ., బి. యల్.,

(Non - detailed Text Books for S. S. L. C. and
Matriculation Examinations 1946. Fort St. George Gazette,
Part I - B, D/ 22 -5-45 Page 210 and D/26-6-45 Page 246)

వల్లిపర్తి : అద్దేవల్లి అండ్ కో.
నరస్వతి పవర్ ప్రెస్
రాజమహేంద్రవరము

శ్రీభగవద్గీతా గర్భిత భావబోధిని

శ్రీ శోకా పెంకటరామానుజులు నాయడుగారు రచించినది.

తెనుగులో, శ్రీమద్భగవద్గీతకు ఇంత చక్కని మహాభాష్యం మరొక లేదు. శ్రీ నాయడుగారు భగవద్గీత అంతా చిరకాలం పారాయ చేసి, మననం చేసి, మధించి తాము తెలుసుకున్న గూఢార్థాలనీ లోకశ్రేయస్సుకోరి యీ గ్రంథం రూపంగా భద్రపరిచి మనకు ప్రదించారు. వారు, ప్రతి శ్లోకానికీ ముందు ప్రతిపదార్థం ఇచ్చి తరవాత ప్రశ్నోత్తరాల రూపంగానూ వివరణరూపంగానూ గూఢార్థాలనీ ఉల్లేఖించారు. ఈ గ్రంథం పరిశీలించకుండా ఎవరైనా స "మేము భగవద్గీత చదివాము" అనుకోడం సాహసం అనిపించుకుంటుంటే రాయలు సైజున 724 పేజీలూ, 16 పేజీల అవతారికా గల గొప్ప గ్రంథం కానికోబైండు చెయ్యబడ్డది. కాని వెలమాత్రం పరమ సులభం 6-0-

శ్రీత్యాగరాజస్వామి కీర్తనలు

సంపాదకులు - ఘృతస్థానం నరసింహభాగవతుల నారు.

ఇందులో, మేళకర్త రాగాల వరసను 505 కీర్తనలూ, 19 పలింపు కీర్తనలూ వున్నాయి. ఘనరాగపంచకం కీర్తనలకు మాత్రం మొదట స్వరం చేర్చబడివుంది. తక్కిన కీర్తనలనీ మూలం మాత్రం ముద్రించబడ్డాయి. కఠినపదాలకు అర్థమున్నూ తెలుపబడ్డది. 16 పేజీల శ్రీ త్యాగరాజస్వామి చరిత్ర గలదు. మొదట మేళకర్త రాగా వరసనూ, చివర అకారాదిగానూ కీర్తనల నూచిక చేర్చబడ్డది దళసరి కాగితాలు. చక్కని బైండు. వెల 5-0-0 మాత్రమే.

మంగళహారతులు, శ్రీప్రణామము.

శ్రీమతి కొచ్చెర్లకోట వీరలక్ష్మమ్మగారు రచించినవి.

ఈ రెండు పుస్తకాల్లోనూ స్త్రీల కందుబాటుగా ఉండే వైలిలో చక్క మాదిరులలో 150 పాటలకు తక్కువ కాకుండా ఉన్నాయి. అన్నీ భక్తిరూ ఉట్టిపడేవి, శ్రీరామ, శ్రీకృష్ణుల సేవను తెలియచేసేవి. దేనికదే వెల 1-0

సర్వస్వామ్యములు
ప్ర కా శ కు ని వి

First Edition 1925
Second Edition 1941
Third Edition 1945
Fourth Edition 1945

Saraswathi Power Press: Rajahmundry
Printed and Published by
A. Lakshmanaswamy Naidu
Paper Issue Card Q.H.No. E.G. 11 and
Q.H.No. E.G. 40 (3702)—1-10-45
For Addepally & Co.

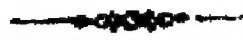
అంకితము

ఆదిమధ్యాంతరహితంబును,
విశ్వమందలి వివిధపరివర్తనముల కాకరంబును,
కారణంబును,
భగవత్స్వరూపంబును
నగు

“కాలమునకు”

దీని నంకితము చేయుచుంటిని.

ఉ పో ధా త ము

చదువరులకు గ్రంథకర్త విన్నవించుకొనున దేమన నీగ్రంథముఖ్యముగ నాంగ్ల దేశకవి యగు “టెన్నిసన్” (Tennyson) వ్రాసిన “Lancelot and Elaine” అను కథ నాధారముగఁ జేసికొని కల్పింపఁబడినది. ఇందు యవన [గ్రీకు] పాత్రములకు కేరు లిడ నవనరమునఁ బదములకు భారతీయ నామధేయములకుఁ బోలి యుండులాగున మార్పులు చేసితిమి. ఇందు చారిత్రక యాధార్యము కంటెఁ గథాకల్పనా సౌందర్యమునకే నెక్కువ ప్రాముఖ్యత యిఁక బడినది. కావున గుణగ్రహణ పారీణులగు పాఠకమహాశయులు దీన్ని సాదరముగఁ జదివి గుణము లేమైన నున్న గ్రహించి, దోషముల నా కెఱింగించినచో, మున్దుం దట్టి దోషములు కలుగకుండలాగున బ్రయత్నించెదను.

దీనియందు స్నేహభావమున నాకు జాల దోడ్పడిన శ్రీయుత లగు కాండ్రేగుల రామచంద్రరావుగారికి నే నంతయుఁ కృతజ్ఞుడను.

1—11—1923 }
వల్లూరు.

బులుసు సుబ్బారావు.

మణిహారము

౧

సర్వకారణములకుఁ గారణం బయిన పరమేశ్వరుని దివ్యహస్తముచే విసిర్చుకొన్న మైన విశ్వచక్రము కాలము చాలునుబట్టి యెన్నియో పరిణామము లొనర్చి యుండలేదు. నాఁడు ప్రకృతి శాఖయకావసరమధ్యస్థయై నవ లావణ్యశోభితయై హృదయమునకు నిర్మలానంద మొనఁగుచుండెను.

ఒక చక్కనివనము. వేకువజాము. నల్లెనలఁ బండువెన్నెల నిండియుండె. అరుణకాంతులు తూర్పుదిక్కున నించు కించుక దోచుచుండెను. తీయమామిడిగున్నపైఁ గూరుచుండి యాగియాగి యొక్కొక్క మాటు కంఠ మెత్తి పాడుచుండిన కోకిలనుస్వనము నరుని హృదయముఁ బ్రేమార్ద్రంబుగ నొనర్చి యానందరసానుభవమునకుఁ దగు నటులఁ జేయుచుండెను. రంగురంగులగులాబివూ లెన్నియో వికసించి కన్నుల పండువుగ నుండెను. ఆకులేకుండఁ బూచి వికసించిన పారిజాతములు, పోకవృక్షముల నంటి ప్రాఁకుచున్న బొండుమల్లియలు, మొగలిడొంకఁ జుట్టివచ్చిన సన్నజాజులు, దవ్వలనుండి జేడిచూమిడి పండ్లు, గుమ్మనునువాసన వెదఁజల్లుచున్నవి. వన్యవృక్షము లన్నియుఁ జుట్టును గోడపెట్టినటు లున్నవి. నలుగు రాశ్వికులు ఖడ్గపాణులై చుట్టును నిలువ నడుమ సాక్షాత్రిజగన్మోహిని యనఁ బఱగు నారీమణి నిండుజవ్వని నిలిచి యున్నది.

మొదటి యాశ్వికుఁడు :—నేను పెండ్లియాడెదను.

రెండవ :—నన్ను వలచినది.

మూడవ :—నాసొత్తి మే. . మీరెవ్వరు తాఁకినను మువ్వరి తలల నెగురవేసెదను.

నాలుగవ :—నేను మొదటఁ గోరితిని.

౨

నరుసికన్సులు భూమికి మిక్కిలి చేరువగనుండుటచే దాని నిజస్వరూపమును బ్రత్యక్షము చేసికొనఁ జాలకున్నవి. పుడమి చావవలె బడిచి నట్టు కనఁబడుచున్నది. కాని చంద్రమండలము దూరమున నుండుటచే దాని వర్తులాకారము నులభముగఁ బ్రత్యక్షమగుచున్నది. నంసారమునం బడి వెనుకముందు కీదులాడుచుఁ గట్టనుఖయుల మునిగి తేలుచుండెడివాడు నిర్మలదృష్టితో లోకతత్వము సమగ్రముగ గ్రహింపఁ జాలఁడు. కావుననే పూర్ణతత్వజ్ఞానాభిలాషులు లోకసామూన్యము నుండి దూరము చని యేకీకారణ్యమధ్యమున నుండియోయేయున్న శుభర్వత గుహాగర్భముననుండియో, తత్వము తెలియ ధ్యానము చేయుచుందురు. ఎవరు నీవు? యని యడుగఁగనే నాపేరుఫలానా యని లోకములో సాధారణముగా నెల్లవారును చెల్పు చుందురు. కాని యొకనాఁడు శ్రీరాముఁడు వసిష్ఠులవారి యాశ్రమమున కరిగె నఁట. ఆ పర్ణకుటీరము తలుపు లోన గడియవేసికొని ముని జపముచేసికొనుచుండెను. రాముడు తలుపు తట్టెను. వసిష్ఠుడు “ఎవరు వా?” రనెను. అప్పుడు శ్రీరామచంద్రుఁ డేమనెను? “మహాత్మా ఆనంగశి తెలిసికొనఁగోరియే మీనన్నిధికి వచ్చితి” నని బదులు చెప్పెను. మన కన్నుల కీ చెట్టు లిండ్లు నావులెటుల నిస్సంశయముగఁ గనుపించుచున్నవో, ఋషుల దృష్టిపథమున నఖిలంబునకు మూలము పునాది బీజమునగు సత్యము సదా నిశ్చలముగ నిలిచియుండును. ఆ దివ్యసత్య ప్రకాశమున భూతవర్తమాన భవిష్యత్తుల సన్మోన్యమును బంధించి యుంచుకారణపాశపరంపరలు న్పప్టముగ నుద్యోతక మగుచుండును. ఈవిశాలబహుజీవ సంకీర్ణవిశ్వముతో మానవునిస్థానము, వానికిని సన్యజీవులకును గలసంబంధము మానవుని గమ్యస్థానముఁగూడ, ఋషులకు నిస్సందేహముగఁ గనఁబడుచుండును. విసఁబడుచు సర్వగా

శాంతి ప్రబలి యుండును. కావున నేడును ఋషివాటికలకు రాజుండడు. న్యాయస్థానము లుండవు. ప్రిడర్ల యవనరము లేదు. జులు లధికారులు పోలీసుకాణా బనిలేదు. తవాశీల్దారువచ్చి పన్నులు వసూలు చేయరు. నిర్బంధకళాసనముల నచ్చట నెవ్వరు నమలులో పెట్టువారు లేరు. అయినప్పటికిని వందలకొలది వేలకొలది ఋషులు కుటీరములు నిర్మించుకొని దార పుత్రాదులతో సుఖముగ శాంతముగ వన మధ్యమునఁ గాపురము చేయుచుందురు. ఏదినమున కాదినము పుత్రుఁడో లేక శిష్యుఁడో తలయొకిముండు గుప్పెడుల నివరిధాన్య మునో లేక క్రింద రాలినపండ్లనో లేక కందమూలములనో నమిత్తు శాదులతోఁ బోటు నేకరించుకొని వచ్చును. ఋషివత్ని నాటికి పానినే పచనము చేసి దేవతలసాలు దేవతలకు, నతిథులపా లతిథుల కును వేలుపెట్టి తక్కినది భోజన సమయమునకు సిద్ధపఱచును. ఈలోపునఁ కూఁతారు పెంచుచున్న లేడిపిల్ల యాధాన్యము తినివేయు చుండుటఁ జూచియు దానినెవ్వరుఁ గొట్టరుకద ! హోమద్రవ్యముల కొఱ కొక ధేనువుగూడఁ బ్రతిపర్ణకుటీరము వంచను బెంచఁబడును. ఋషిగౌళిక లక్కచెల్లెండ్రవలె మక్కవతో ననుదినము దేవతార్చన కొఱ కేర్పఱునఁబడిన పూలచూళ్లను గడపలతో నీరు తెచ్చి పోసి తడుపుచుందురు. ఎచ్చటఁ జూచినఁ బ్రేమ యానందము నిండి నిబిడి కృత్యమై ద్వేషాహంకారములకుఁ జొరఁ జోటీయకుండును. వృక్ష పాదమున కూర్చుండుటకై విశాలముగ మట్టెతో నరుగులు కట్టఁబడిన మారేడు, రావి, మట్టి, మూమిడి మొదలగువృక్షము లచ్చట వచ్చట నన్నియో కలుపు. పానిపచ్చనియాకు లన్నియుఁ గమ్మనిహోమధూమ ములచే నించుక పొగబాటి యుండెను. ఆ చెట్లక్రిందఁ దిన్నెలపైఁ గూరుచుండి ఋషులు శిష్యులకు వేదశాస్త్రములు పాఠము చెప్పు చుందురు. అటకు నమోపముననై గంగానది హిమనత్పర్వతములలో నుండి క్రిందకు దిగి నన్నముగా వడిగాఁ బ్రవహించుచున్నది. అరు

నోడయ కాళమున ఋషివాటిక యంతయు స్నానజపాదు లొనర్చుచుండఁ జూచినయెడల నెంతటిపాపకర్మున కైనను హృదయము మాటి పక్షిత్ర మగును ఈ భూలోకమున నెచ్చటనేని యనాధశరణాలయ మున్నచో నది ఋషివాటికయే యని తెలియ నగును. ఈ యనాధ శరణాలయము లక్షలకొలది హావ్యములు కర్చుపెట్టి నిర్మించినది కాదు. ఆమూల్యముగూనాత్వికగుణశక్తిచే నది నిర్మితము. ఒక్క హావపుకొలుకే యేర్పడినది కాదు. ఎనుబదినాల్గుకోట్ల జీవరానుల కిది మునిర్మితము కలదు. వేటకాసబాణమువేడి నీ యాశ్రమప్రాంతమున దగులనేరదు కి నాతునివల యీపరిసరముల నెచ్చటను బక్షులఁబట్టదు. పిట్టి చిలుకను జంపదు. కుక్కపిల్లిపై కురుకదు. పులి లేడికిచన్నిచ్చును. ఏనుగు సింగము జూలు నిమురును.

అట్టి యీ ఋషివాటికలో నొకనాడు శారద రాత్రియందు నోడశ కళాపూర్ణుడై పున్నమచంద్రుఁడు గగనమార్గమునుండి రజతతుల్య చంద్రికావృతము చిక్కగఁ గూయుచుండెను. బహునన్యతరులతో నిండినపృథివి శుభ్రజ్యోత్స్నావాసమున నెంతయు నేడదేర వికాస ముతో వెలయుచుండె. అట్టియెడ నొక పర్ణకుటీరము ముంగిట వెన్నెలలోఁ బచ్చికొబ్బరిచాపపైఁ గాషాయకస్త్రము నెఱచి యొక తెల్ల గడ్డపు ముసలితాత దాసిపై నడుమువాల్చియుండెను. పదియేండ్లలోపు బాలుఁ డొకఁడు చనువుగా వచ్చి యీతాత పజ్జను గూర్చుండెను.

తాత :—ఏమిరా నీవు మునుపటివలెఁ గాక నీతోడివారలపై నధికారము చేయుచుంటివట! అందఱును నమానముగఁ సోదరులవలె నుండవలెను. గాని యిట్టిది తగునా?

బాలు :—లేదు. తాతయ్యా, మామూలుగనే యీ వేళ నందఱుము కలసి సమిధలకై పోయితిమి. నేనొక చెట్టుచివర కెక్కితిని. మన “వెయ్యితుమ్మ” కవ్వలనుండి యెవ్వరో గుఱ్ఱములమీఁద

బట్టపగలు కాగడాలు పట్టుకొని విచ్చుకత్తులతోఁ బఱుగు పఱుగున
పోవుచుండుట జూచితిని. వారి వేషములు చాల వికృతముగ నున్నవి.

తాత :— కనుక,

బాలు :—అంగఱను దిగండి, దిగండి, పడండి, చూత మేడో
దండు నడుచుచున్న దన్నాను. అడుగుకొమ్మల మీఁది వారికిది
మేదియో గనఁబడలేదు. నే నబద్ధము చెప్పితి నన్నారు. నే నబద్ధము
లాడుదునా? యని పట్టరాని కోపము వచ్చి యంగఱును క్రింగకు
దీని వెనుక నెల్లవారిని పట్టుకొని కొట్టితిని. నాది తప్పా?

తాత :—(చిఱుగగవుతో) లేదు. లేను. రాచబిడ్డకుండవలసిన
పాడువము చూపితివి.

బాలు :—అందొకటి. అందఱు న న్న నామకుఁ డనుచున్నారు.
నాకు సరియైన పేరు లేదట. ఆమాట విన్నపుడు నాయొడలు మండు
చుండును. నే నెవరిని? నీవిస్తాడు చెప్పవలెను. ఊరక తాత యని
పిలుచుటయే గాని నా కేమియో దెలియుట లేదు. నాతల్లి యెక్కడ?
తండ్రియెక్కడ? అందఱు సిది మాకు మాయమ్మ యిచ్చిన దని
యేదో యొకటి నాకు జూపి ఊరించు చుందురు.

తాత :—(ఇంచుక గొంతుక నవరించుకొని) నాయనా!
ప్రభాకరా! చాలరాత్రి యయినది. ఇంకను నీకు నిద వచ్చుటలేదా!
నరే చెప్పెదను. విచారింపకుమా తండ్రి! నీవెందు నెవ్వరికిని దక్కు
గాదు. నీవు సూర్యాంశనంభూతుఁడవు నీ తండ్రి సర్వలోక బాంధవుఁ
డగు పరమపావనుఁడు. ఆదిత్యుఁడు. ఈ వృధివియం దార్యావర్తము
కర్మభూమి. కావుననే పుణ్యభూమి. చాలకాలమునుండి మహర్షులును
మహాయోగులు నీ దేశమును ధర్మప్రవర్తకులై కాపాడుచుండిరి.
కాని క్రమక్రమముగ జనబాహుళ్య మధిక మగుచున్నది. శత్రు
భయము వృద్ధి యగుచున్నది. ఇట్టిచోఁ గేవలము కై వల్యపదవి
గోరుచున్న సర్వసంగపరిత్యాగులకు నదా లాకిక వ్యాపారము లండె

సిమగ్నలై యుండుట భారముగఁ దోచుచున్నది. కావున ధర్మపని వాలనావిధి వేటొకని భుజములపై నీడి తాము ధర్మోపదేశికులుగ నుండుట నర్హవిధమాల యోగ్యమున యెంచి అట్టిపునుషుని గోరి యా మునులు గంగాతీరమున మహామోగము మోకల్పించిరి. ఆ యోగము పూర్తియైనది. వారవబృథస్కార మునర్చుచుండగా నిన్ను దవ గర్భమునఁ దాల్చి యొక పెద్ద తమ్ముమొగ్గ మాలోనికి నీటివేగమునఁ గొట్టుకొనివచ్చినది. అప్పుడే తూర్పుదిక్కునఁ ప్రభాకరుఁ డుదయించి తన పుత్రుని మే మెటుల గారవించెద మో యని చూచుచుండెను. నేనె యాపద్ధమును జేతఁబట్టికొని విప్పి చూచునరికిఁ జిన్ని బాలుఁడవు నీవందుఁగనఁబడితివి. అప్పుడే దత్తస్వీకారమునకు సాక్షి యైయున్న ప్రభాకరుని నామముననే సిన్నుఁ బిల్చుచుండుటకు మే మంగీకారము చేసుకొంటిమి. ఇది నీ జన్మవృత్తాంతము. తరువాత నా దివ్యభగవానుని యంతచే నీ వాపద్ధమునందే జననం బుతివని మాకుఁ దెలియవచ్చెను.

బాలు :—నేఁ డుదయమున నాకంటఁబడిన క్రూర మగు దండ వ్యరిది? ఆ మందుచున్న కాగడాలతో నెవరి కొంప ముట్టించెదరో? యీ దేశమును వారె పాలించుచుండిగా? ఇంక మఱిపాలింతురా?

తాత :—ఈ లోకమున సంశవతికు నుద్ధిర సామ్రాజ్య మొక్క టియునేర్పడి యుండలేదు. స్రస్తుత మంతటను నేఁ డొకఁడు తేపాకఁ డుగనున్నది. కావుననే లోకము—అందు ముఖ్యముగా భరత వర్షము—ఆర్యావర్తము—సామ్రాట్టుకొరకు పరితపించుచున్నది. కాని నీకు నేఁడు రాజ్యవిషయమై నితగఁ గావలసివచ్చుచున్నదే?

బాలు :—ఆ యశ్వపుదళమును నేను తాటినోలలేనా? కాని తాతా! అందఱకన్ని ప్రశ్నలు చెప్పఁచుందువు. నాకొక ప్రశ్న చెప్పెదవా?

తాత :—[స్వగతము] అదృష్టము బయటపడుచున్నది. మహా యోగము, రాజయోగము పట్టనున్నది. మా తవము ధన్యంబయ్యెను. [ప్రకాశముగ] అడుగుము ఏమడిగెదవో చూచెదను.

బాలు :—నునయది భరతవర్షము కగా? ఇందు నుస్థిత సామ్రాజ్య మివరు స్థాపించి పాలింతురు?

తాత :—వర్ణింతుని ఏదేండ్లు లేవు నీకీప్పు డాహిమయునగు గూలెనా?

బాలు :—పోనిమ్ము అదుగకూడనిదో మణియొక్కటి చెప్పుము. ఈపైన మినుకుమిడుగు మునుచున్న గ్రహములు ఈకిందిభూమిపై జరిచుచున్న నాయొక్కయు నీయొక్కయు జీవితము నిర్ణయించి వాణి పించుచుండు నని చెప్పితినికదా! అని యెట్లు?

తాత :—నీ వదుగరా దనలేదు. నాని కేమి? చెప్పవను. శ్రద్ధగా వినుము. సామ్రాజ్యలక్ష్మి భూలోక సంగ్రహార్థమై ముందుగ నవతరించెను. ఆలక్ష్మీస్వయంవరమునకు నాలుగు దిక్కులనుండియు రాజు లేజెంచిరి. ఆమె తన కంతస్థమైయున్న రత్న హారమును బైకెగుగ వేసి యది యెవ్వనికంత మలంకరించిన దానిని జన్మాంతరము నందై నను తప్పక వరించెద నని బాస చేసెను. తనయెదుటి వానికంతమున నక్కడబడునో యారత్నహార మని ప్రతిమనుష్యుఁడును దగయెదుటి వానితలఁ ద్రుంచెను! ఇట్లేకకాలమునందే నలుగురి శిరములు నేలఁ గూలెను.

బాలు :—చాలఁ జిత్రముగ నున్నది. మణి యారత్నహార మేమైనది లక్ష్మీయెవరిని వరించి యున్నది.

తాత :—(నవ్వుచు) నీకొఱకై వేచి యున్నది. ఎవ్వరిని వరింపలేదు. నీ వారత్నహార మెచ్చట నున్నదో గ్రహించి కలతమున బొల్పుకొనగలవా?

బాలు :—ఆ హార మెచ్చట నున్నది?

తాత :—ఒక వనములో నొకచోట మొగలిదొంకలనడుచు నన్నజాజిలతలను దగుల్కొని వ్రేలాడుచున్నది. ఆనరమున నటువది న్నోలుగు రత్నములు కలవు. ఒక్కొక్కరత్న మొకవిద్య. అందు

నాయకమణిగ నున్న వజ్రము బ్రహ్మజ్ఞానమాత్రో గూడిన కర్మ యోగము. తేతాయుగమునందలి జనకుడు దాసకధిష్ఠాత, ఆ మణి హారము నెవ్వగు స్థిరముగ మెడవాల్చురో వారి సీ సామ్రాజ్యలక్ష్మి తప్పక వసించి యనుసరించును. ఎల్లవారికి యజ్ఞాధికారియు లేనటులే ప్రతిమనుష్యుడు హామణిహారము ధరించుట కర్హులు గాఁజాలరు. నిష్కళంకము నీతియుక్తమునగు సత్సవర్తనము మిక్కిలి యవసరము. జాతి కులధర్మముల కట్టి సాంఖ్యము కలుగకుండఁ గాపాడుకొను చుండవలయును.

పదినందత్సరములు పూర్తిగాలేని బాలకుఁ డీయుపదేశ మెంత వఱకు గ్రహించెనో చూడవలయు. తొల్లి గర్భస్థుఁ డైన ప్రహ్లాదుడు నారదోపదేశంబున హరిభక్తశిఖాహణి యయ్యెను. తల్లియుదరమున నుండియే అభిమన్యుడు తండ్రి యుపదేశమునఁ బద్మప్రహాణేదనా కాశలము గ్రహించె. కావున నందఱును వయసుతో బనిలేదు. అయినను నిజము నిలకడమీదఁ దేలఁ గలదు.

బాలు:—తాతా! జాతికులధర్మము లంటిని. అవియెట్టివి? అన్ని దేశములలో నట్టిధర్మములు లేవా? ఈశ్వరుడే మానవకోటి నంతను సృష్టించె నందువుగదా? ఈశ్వరుడు నిష్పక్షపాతి యనికూడఁ జెప్పుచుందువుగదా.

తాత:—(సానందముగ స్వగతము) ఏమి! యీ బాలకుని వాదము. (ప్రకాశముగ) వర్ణాశ్రమధర్మము లేజాతి వ్యక్తిత్వమునకు లక్షణము. మానవజాతియంతయు నొక్కటే గోవాతియంతయుఁగూడ కొకటే. కాని గోవాతియందువలె మానవజాతియందును యంతగాభగములు పెక్కులు గలవు. నకుఁబ్రహ్మము శ్రీగుణాత్మకము. సత్య రజస్తమోగుణములు మూఁడు.

బాలు:—ఉపమానమే నుదోధకమగుచున్నది. తెలిసినది.ఎంతనిశ్శబ్దముగనున్నది. (యించుక పక్కకుఁజూచి) వెన్నెల రంగు తాతా! తెలుసా? ఎఱుసా?

తాత :—వెలువే.

బాలు :—ఆ మట్టిపై నుండి యెత్తిని వెలుంగగుపడుచున్నదేమి ?

తాత :—(అటుచూడనియే) ఏదేని యడవి తగులబడుచున్నది కాఁబోలు—పులులు సింహములు నొకవేళ చెదరి పలుగెత్తుకొని వచ్చునేమో నీవు లోనికిఁబోయి పఱుండుము. రెండుబాములు తిరిగినది. నక్షత్రముదిగోఁ ప్రక్కకు వ్రాలినది.

బాలు :—అదిగో పొగకూడఁ జేరువగ వచ్చుచున్నది. జరుల నందడియగుచున్నది. అయ్యోస్త్రీలు! బాలురు! ఏళ్ళు బొబ్బలు వినవచ్చుచున్నవి. చూడు మినిగో యెవ్వరో గుంపులుగుంపులుగ నిటఁ బలుగెత్తుకొని వచ్చుచుంిరి.

తాత :—[తటాకన లేచి నిలువఁబడి] ఎవరో రాక్షసులు ఋషి నాటికకు నిప్పుఁజొందిరి. అందఱు చెల్లాచెదురై పారిపోవుచున్నాఁడు. ఇక్కడ నిలుచుటకు నమయముకాదు.”

ఇంతలో ఋషికుటుంబములు మంచుచున్న కుటీరములు విడిచి తాటియాకు గ్రంథములు నెత్తినఁబెట్టి మోసికొని పలుగెత్తుకొనినచ్చి ప్రభాకరుని వఁము జేరిరి.

ఒకముని :—అన్నా ! యేమి మనగతి.

తాత :—చున కేమి ? వనాంతరము చూచుకొందము.

ఒకశిష్యుడు :—గురూ ! యవనుఁడు నానెత్తిమీఁద పువ్వుకములకు నిప్పంటించెను. మండిపోవుచున్నవి. నాతలవెండ్రుకలుగూడ కాలిపోవుచున్నవి.

ఇట్లు కేక లిడుచుండనేగాని శిష్యుఁడు గ్రంథములు క్రిందఁ బెట్టఁడుగద ! ఏమి శిక్షణ ! సైన్యాధిపతియాజ్ఞ సైన్యముఁడెంత విధేయతతో స్వీకరించునా ! కాని యాగురువు వేటొకచోట యవనునిచే దెబ్బ తిని ప్రాణములు విడిచెను.

ప్రభా:—“భయములేదు గర్గా! సాటిపోకు జాబాలీ! అత్రీ అగస్త్య! నా చూట వినిపించుకోరేమి! అహ్నా శత్రువు సరికట్టక మడలకుండు.”

కాని యవనాశ్వికదళమూ పలుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నది. ఋషులు నకుటుంబముగ వనాంతరమునకుఁ బలుగెత్తుచుండిరి. ప్రభాకరుని నాశ్వము లెచ్చరును వినఁజాలకుండిరి. అందఱు నాస్థలమును వదలి వేయుచుండిరి. చెట్లయాకులు జవ్వచుని కాలిపోవుచున్నవి. పెళపెళ గావములు. చిటపటలు. నిద్రనుండి యులికిపడి పక్షులన్నియు లేచి యాకాశమున నిరాశ్రయమై వలయములు తిరుగుచు వాపోవు చున్నవి. మృగములన్నిదిక్కులకుఁ బలుగెత్తుచున్నవి. పైకప్పు గోడ లోనికిఁ గూలి నేలపై నాలుగు గోడలమధ్యను నుంచుచున్నది. అంతయు దట్టముగ పొగ యలముకొన్నది. కంటి కేమియుఁ గనపడుట లేదు. నాశన చిహ్నములగు భయంకరధ్వనులు మాత్రము చెవులకు నినవచ్చుచుండెను. ప్రభాకరుండు మాత్రము వెనుకడుగు వేయలేదు. అందఱుఁడన్న విడిచిపోయిరనికూడ నాతనికిఁ దెలియును. పొగ యంతదట్టముగ నున్నది చేతనొక దండము ధరించి శత్రుసంహారమున కెదురుచూచుచుండెను. కట్టకడనున్న హోమధేనువుల మెడత్రాటిని విప్పినవారు లేరైరి. పొగయించుక తగ్గుచున్నది. ప్రభాకరుండు తోడన చావ మిగిలియున్న గోవులను లేగలను విప్పి సంరక్షించు చుండెను. ఇంతలో యవసదళ మరుగుదెంచెను. ఇంక నెవ్వరైన నాప్రాంతమున బ్రాణములతో మిగిలిరో లేక వారిశాస్త్రము లెవ్వ యైన దొరకునమోయని యవనులు ప్రతిస్థలమును వెదుకుచుండిరి. తల్లి వెనుకఁ దానుగూడ బలుగెత్తఁ దొందరతో గింజుకొనుచున్న లేగమెడ త్రాటిని బలమంతయు వినియోగించి విప్పుచున్న ప్రభాకరుండు వారి కంటఁబడెను. వెంటనే వా నాతనిఁ బట్టుకొనుటకు వేగముగ మీఁదికివచ్చిరి. తోడనే బాలకుండయును జంకక, యొక

కట్టుకొయ్య నూచబెరికి వారిమీదికెత్తెను. రెండవచేతితోఁ గన్న త్రాడు వుచ్చుకొని యవనుఁడెక్కిన గుట్టమును ఖపై గట్టిగఁ గొట్టెను ఆ దెబ్బతో గుట్టము తన ముందుకాళ్ళను రాతిని బైకెత్తి త్రొక్కి వేయవలెనని ముందునకు వచ్చెను. ఇంతలో మఱియిద్దఱు యవనయోధులు గుట్టములఁ దిగివచ్చి వెనుకనుండి వానిని కట్టుకొని కాలుచేతులు కట్టివేసి తమ నాయకునియొద్దకుఁ గొంపోయిరి. “ఓరీ నీ వెవరు ?” అని నాయకుఁడు యవనతావను బ్రశ్నించెను. బాలుఁడు త్తరముచెప్పక నిరక్షిప్తముగఁ జూచుచుండెను. అంతట యవన యోధులు బాలుని ధైర్యసాహసములు తాము చూచినది చూచి నట్లుగ వర్ణించి చెప్పిరి. అంతట నాయకుఁడులో నున్న యొక యార్యుఁ డివలకువచ్చి “ఓరీ! గొంక నీ వెవ్వరని యవన ప్రభువు లడుగు చున్నారు.” అని సంస్కృతమునఁ జెప్పెను.

ప్రభా :—నే నెవ్వరినో చెప్పెడిను గాని మీ యార్యులుకారా ?

ఆర్యు :—ఆర్యుడనే దాని కేమిగాని నాయకుఁ డడిగిన ప్రశ్నకు జవాబు చెప్ప వేమి? లేనిపోని పెంకెతనము చేయక వినయ ముగ మాటలాడి ప్రాణముఁ దక్కించుకొనుము. కుట్టవాడవు. ఇంకను దీని కాలములపాటు బ్రదుకదలచిన వాడవు.

నాయ :—ఆర్య! నదు త్తరము చెప్పట కిచ్చగింపఁడా ?

ఆర్యు :—గుంలకా? నాయకులతోవము చెందుచుండిరి. వెంటనే నవినయముగ నమాధానము చెప్పికొనుము.

బాలు :—నన్ను ప్రభాకరుఁ డందురు. నాయ దీయార్య వర్తము. నే నార్యుడను. నా తాత యాజమాన్యముక్రిందట నీ పాటిక నేటివరకు నుఖముగ నున్నది. కాని నేను వచ్చి దానిబుగ్గిచేసిన యీ నాయకుఁ డెవ్వరో మేలజూచి ధ్వంసము చేయవలసివచ్చెనో నాకుఁ దెలియదు. ఆసంగతి నే నీవఁగోరుచుంటిని.

ఆర్యు :—ప్రభా! మీ డిచ్చటియొక ఋషిపుత్రుఁడు బాలుఁడు అజ్ఞుఁడు లేనిచో దామెవ్వరిని భయములేక యడుగ నాహించునా ?

మోదుమిక్కిలి యావాటికను బుగ్గిపాలుచేసిన కాదణముకూడఁ దెలియ నలెచుట. కాదు కుఱ్ఱవాడు. తమింతం రని నాప్రార్థన.

నాయ :—“కాలకా! యిటురమ్మ. వానిబంధములు ఛేదించును” నేవకా ల్లు చేసిరి, ప్రభాకరుడు గంభీరసింహగనుసముఖో నాయుని సమీపించెను. నాయకుడు వచ్చియు రాని సంస్కృతంబున బాలునితో నట్లు ప్రసంగింపఁ దొడఁగెను.

నాయ :—చిన్నఁ జూచిన నాకుఁ బాలపచారముగ నున్నది. నీవయి స్వెంటి?

బాలు :—నాకుఁ బదియెండ్లు నిండలే దన్నాఁడు మాతాత. నీను నీచే కట్టిపెట్టిరి? మా వారికుటీరముల నేల మంటఁగలిపిరి? మీరందఱెవరు? మిమ్ముల నెవ్వరెవని చేయుచునిరి? ఇట్లు చేయుట నలస నూవా రందఱెక్కడకో చెల్లాచెదురై పోయిరికద. తల్లి దండ్రులఁ గానక బిడ్డలు చెల్లకిందఁబడి యిప్పుడెటుల నేడ్చుచుండో? వారిని వారితొలిదండ్రులకిఁగఁజేర్చువా రెవరు? ఇంతమంది యుంటిరి నా? వెంటనేపోయి కొంగటిపాటి యుఁకారము చేసిపెట్టరాదా? సేనే వెల్లి యూపని చేయదును గాని వీరు నాకాలు నేతులు గట్టిగఁ గట్టుటలో నారెండుగుత్తులు నారెండుమణములు బెణకినవి. వీరు నెన్నందులకుఁ గట్టిరి.

నాయ :—నీవు వారి గుట్టమును ద్రాఁటితో గట్టిగఁ గొట్టితి వంటకాదా? దాని కింటివెంట నూరక నీ రేట్లు కారుచున్నదో చూడుము.

బాలు :—ఆవిరిఁబట్టి బట్టతో నొత్తినవెంటనే కట్టును. (అని తన పైబట్టతీసి యొత్తబోవుచుండ)

నాయ :—అక్కరిలేదు. ఆవని వారు చూచుకొందురులే. కాని నీవు దానిని మొదట యెందుకు కొట్టితివి?

బాలు :—నేను మొదట కొట్టలేదు. నాకే మొదట మా ఋషి పల్లెకు నిప్పుపెట్టిరి. అప్పుడుగూడ మావారు మీమీఁద దిరుగఁబడ

లేదు. శాంతముగ స్థిరమును విడిచి వేటొకచోటికి పోవునుండిని. వారు గ్రంథములు నెత్తిమీఁదఁ బెట్టి వెనుకొని పోవుచుండగా మీలో నొకడు నెత్తిమీఁది పుస్తకమాలకు నిశ్చయపెట్టి నట్లు. పాపము! కాని తలవెండ్రుకలుగూడఁ గాలిగోయెను. ఈ గుండగము చూచి నేను మిమ్ముల నరికిట్టుట కందఱి నాగు మంటి. కాని మావాగు మీలో జేయిచేసికొనుట కిష్టపడలేను. ఇరే బోమ్మని నే నావులు దూడలు మఱుగో మగ్గిపోకుండ విప్పుచుండఁగ నను బట్టులుకఁ బదిమంది గలిసి వచ్చిరి. ఆడు దానివలె నే నపుడు వాపోకునా! చేత నున్నత్రాఁటితోఁ గొట్టితిని. అనమయమున జేతకానివారివలె నక్రమ ముగ వెనుకనుండి వచ్చి నన్ను బట్టకొనిరి. నాయది తప్ప! ఇదంతయుఁ జేయుట మీకిష్టమా? మీరే యీ పాపముల నన్నిటిని జేయించితిరా?

ఆర్యుఁ—పిట్టకొంచెము కూత ఘనముగా నున్నదే.

నాయః—నరే జరిగినదేమో జరిగినది. నీవు చాలఁ దెలివిగల వానివలె గనఁబడుచుంటివి. ఇంక ముందేమిజరుగ నున్నదో గ్రహించితివా?

బాలుః—నాకుఁ దెలియదు. యేమిజరుగును?

నాయః—మేము యవనులము. మీకు శత్రులము. మీ యార్యావర్తముపై దాడివచ్చితిమి. ఇప్పుడార్యావర్తము మా వశమై యననాక్రాంతమైనది. మీ దేశమునుండి ధనము విద్య ఛాగు బ్రతి వీరులై నిలచిన గూరులను మా దేశమానకుఁ దీసికొని పోవుచున్నాము. నీవు మా వీరులతో నెగుర్కొని పోరాడితివి. కనుక నీవు వారిచే గట్ట బడితివి. ఇప్పుడు నీవు మాటై దీ వైతివి. ఇదిగో నీ యార్యుఁడు మమ్ము లనే శరణుజొచ్చెను. మాకు సాయముఁ జేయుచుండెను. ఇతని యెడ మేము కృతజ్ఞులమై యుందుము. సమయము వచ్చినపుడు ప్రత్యుపకార మొనర్చెదము నిన్నుఁజూచిన నాకు జాలియగుచున్నది. విష్టవీరి

యా మరణాంశము చేరినాఁడు. కలయించుకొనిన నీవు చేరిన శక్తిదము
 వకు తమగ్నము చేర్చుకొని నీయూశ్యులతో నీవు కుమ్ము శరణు
 చొచ్చిపోవో నన్నుగూడ బంకిముడి విడువకొని జేసెదము. నాని
 మించెదము. నమయము చచ్చిపోకు ప్రత్యుపకారము జేసెదము. నీవు
 బుద్ధిశాలిని. ఒకవేళ నీవే యుంర్మానర్థమునకు బట్టభద్రుడవు
 కావచ్చును. ఆలోచించుకొనుము.

బాలు :—మీదేశముపై నీవు తెచ్చెనది నొకవేళ నాశ్యులే
 వండెత్తి కనుకొనఁడు అప్పుడు విడువఁగలము మమ్మెనిగ్గి పో
 కుందురా? అట్లు పోరాడకుండుట కధర్మమా? దేశకోపము కాదా?
 మీరు పోరాడిరి కదాయని మిమ్ములను మేము నేర్పరులుగా పరిగ
 గొంతుమా? అట్లు చేయుటకు మాతాత యెన్నఁడు నంగీకరింపఁడు.
 అట్టిచో నాచేసినది మాత్ర వాధర్మ మెట్లునది. నేను క్షమార్యుణ
 చెప్పవలసిన యకార్య మేమిచేసితివి. శ్రీహనునకు దానోహమునుట
 క్షత్రియున కధర్మమని చెప్పుదురు. నీకట్టివిని చేయఁజాలను చేయను.
 ఏమయినఁ గానిండు.

నాయ :—నరే భటులారా వీరికిఁ దిరిగి సంకలు తగిలింపుడు.
 వీనివిషయమై మహారాజులరే మోజంపఁగలరు.

భటులు తిరిగి ప్రభాకరునకు సంకలులు తగిలించిరి.

ఆర్యు :—డింభకా! తెగసిలుగుట కట్టిబెట్టు. ఇప్పుడైనను
 మించినది లేదు. బ్రతుకుఁతెరపు చూచుకో. నీవే మహాశూరుఁడ
 వనుకొనకు. మేమందఱమును గాజులు తొడిగించుకొనలేదు. చూడుము.
 గాజులో—మఱొకటో నీ చేతులకేతొడుగుచుండిరి గాని నాచేతుల
 కేమియు లేవు. ఇటు చూడు.

ఒక భటుడు :—(రహస్యముగ) . పాప మంతగట్టిగా బిగించ
 కూర లేతచేతులు.

రెండవ భటుడు వదులుచేసెను.

ప్రభా :—(మందహాసముతో) భయములేదు. మీ కెట్లాజ్ఞ మైన నన్నే జేయుదు.

నాయ :—నీని గూడ “వద్దీని” “చంద్రహాసుడు.” “ప్రతాపుడు” మొదలగు వారితో జేర్చి తీసికొని రండు. (ఆర్యుని దిక్కు మొగంబులు) దురదృష్టవంతుని బాగుచేయునా? ముందునా?

ఆర్య :—ఎవరి యదృష్టమునకు నారే కర్తలు. నేను గూడ నన్ని చూచితిని. కుట్టకాగునకు బాగు పచ్చికాయకు నగు పొమ్మనిన గోదు.

నాయ :—ఇక మనము గంగాతీరమును వదిలి వెనుకకు మరలి సింధుతీరమున కరుగవలెను.

ఒక్కసారి జయఘోషలు మిన్నముట్టె. భేరినృదంగాది వాద్యములు మ్రోసె. హయహేషలు చెలంగె పాజు బారులుదీరి నిలిచెను. త్రుటికాలములో గుట్టపుడెక్కలు కదముచప్పుడు దూరము నుండి విసఁబడుచుండెను. భూమ్యాకాశముల కొక్కతెర వేసినటులు ధూళి క్రమ్మకొనెను. యజ్ఞదళము సింధుసదీతీరమును జేరుచున్నది. వెనుక దేశమెల్ల శ్మశానశుల్యము చేయఁబడుచున్నది. ధనమును గొనిపోవుచున్నది. శాస్త్రములను బట్టికొని పోవుచున్నది. చేజిక్కినవీరుల నెల్ల బంధించికొని పోవుచున్నది. అన్నిటికంటె ముఖ్యముగ వరప్రసాదుని బ్రభాకరుని గొనిపోవుచున్నది. తెల్లవారిన తరువాత బెంపుడులేళ్ళు తిరిగి వచ్చి మొండిగోడలలో దమ నెచ్చెలు లుండి రేమా యని యాశతో వెదుకుచున్నవి. అనుదినము శుత్రనివచ్చిక చిగుళ్ళు నోటి కందిచ్చెడి ఋషికుమారులఁ గానక మృగశాబకములు బెంగగొని నీరు మేత మాని కృళించుచున్నవి. కొన్ని లేగలు తల్లులఁ గానలేక పాలు లేక చచ్చిపోవుచున్నవి. కాని రెక్కలు శాలిపోనిపక్షులు మాత్రము జ్ఞేమముగ వేలుస్థలమున వృక్షముల నాశ్రయించినవి. మఱునా? దుదయమున గంగాతీరమున స్నానఘట్టమునందు నిశ్చబ్దముగ భయంకరముగ నున్నది. వృక్షతలమందలి వేదిక లన్నియు నలికిన వాగును ముగ్గుపెట్టిన వారు లేక కలకలలాడుట తప్పి పాడుపడిన స్థలమైను.

3

యవసభామి బోగభామి అది కర్మభామి కాదు. అచ్చట సార్యా
వర్తిముందు బోలె వర్ణాశ్రమధర్మనిర్ణయము మత సాంప్రదాయమును
సారముగ లేదు. ఇను లందఱును సోదరభావమునఁ గలిసి మెలిక
కరుగుచుందురు. ఐహికసౌఖ్యము పారి పరమావధి. దానికి వలయు
ప్రయత్నము లన్నియు దీక్షతో నలపి యెన్నిగా సౌకర్యములు
చేసికొందురు. అచ్చట స్త్రీలకు ఘోషాపద్ధతి లేదు. పురుషులతో
ధారాళముగఁ గలిసి మెలగవచ్చును. పాడవచ్చును. నృత్యము చేయ
వచ్చును. రజన్వలా వివాహము విధవా వివాహములు దూష్యములు
కావు. మద్యమాంసము లెవ్వరికిని నిషిద్ధములు కావు. అది మన
దేశము కంటె శీతలప్రదేశము కావున జనులు క్షీర్ణశరీరులుగను
నృధకాయులుగను శ్వేతవర్ణులుగను మిక్కిలి సుందరముగను నుందురు.

యవస దేశాధీశుఁ డగునలకనుందరుఁ డార్యావర్తముపై దాడిపెడలి
శన పటలములతో వచ్చి తన కావుండైన యార్యునితో ముచ్చటించు
చుండెను.

అలక :— మిత్రమా! కమలాకాంతా! పది సంవత్సరములు
కావచ్చినది. ఎన్నిసారులైన నుప్పెనకెటటమువలె ముందునకుఁ
బోవుటయుఁ దోడనే వెనుకకు మరలవలసి వచ్చుటయు తటస్థించు
చున్న దేకాని యచ్చట స్థిరముగా రాజ్యము స్థాపించుట నమకూడ
కున్నది. ఏమికారణమో తెలియకున్నది. చాలఁ జిత్రముగ నున్నది.

కమలా :— సైన్యాధిపతు లేమి చెప్పుదురో.

అలక :— ఏమిచెప్పుట కేమున్నది. సైన్యము నిరాఘాటముగ
నెత్తదూంపైన బోవుచుండును. కాని యేమిలాభము. యవసఁ
దాభూమిపై నిల్చి యున్నంతకాలము నెవ్వరును సన్యము వేయరు.
ఇండ్లలో నున్నవట్టున నుండి కాపురముచేయరు. మే మున్న చోటికిఁ

జట్టును బదిమైళ్లు ఖాళీచేసి లేచిపోవుదురు. ఎవ్వడైన నొకరాజుగఁ జేమొ వానిని జయించిన దేశము లొంగుపాటునకు వచ్చుననిన నట్టి యేలికయు జూపట్టఁడు. అట్టి పరిస్థితులలోఁ జేయవలసిన దేమి? ఆర్యుల నెల్లఁ దలనరకి భరతఖండము మేము స్వాధీనము చేసికొన వలయు. లేదా యమితవ్యయము కాకుండ దోడనే తిరిగి రావలయు కాని యీ యోర్యుల నెవరు నడిపించుచుండిరో?

కమలా :—హైందవ సమాజముయొక్క కట్టుపాట్లతిచిత్రములే. దానిని సవ్యానులును, ఋషులును, యోగులును నడిపింతురు. వేదశాస్త్రములు వారికి బ్రమాణములు.

అలక :—అవును నే నటులే వింటిని. వారి కెట్టియోహిక పాంఛ లుండ వలకాదా? ఎట్లయినను వారిని మనము సామముననో దానముననో భేదముననో వశపఱచుకొనవలసిన దని చెప్పి చూచితిని. తుదకు వారు నయమునను భయమునను గూడ లొంగువారివలె కనుపింపలేదు. వారి శాస్త్రములనెల్ల గొల్లగొట్టి తెప్పించితిని. ఇచ్చట పండితులకు వేదము లిచ్చి వాని పారము తీయించుచుంటిని. ఈసాధనమున వారిని వారి సంఘమును గూడ వశపఱచుకొనలేనని ప్రయత్నించుచుంటిని.

కమలా :—బాగుగనే యున్నది. పురుష ప్రయత్నము చేయ వలసినదే కాని భారతసామ్రాజ్యము వశపఱచుకొనుటకు...

అలక :—మాయొద్ద నున్న బలము చాలదా?

కమలా :—సామ్రాజ్యము సుస్థిరముగ స్థాపించుట కంతబల మున్నను చాలదు.

అలక :—మఱి యేమి యుపాయము?

కమలా :—ఈపాయ మొకటి యున్నది—కాని—నేను—

అలక :—చెప్పరానిదా? నాకు ఇదివరలో మన కిరువురిసదుమ నెట్టిరహస్యములు లేవను కొనుచుంటిని. రంజని నిజముగ యదృష్ట

పంతురాలనుకొంటిని. ఆపె భరత సామ్రాజ్య యగుననియే తలచుచుంటిని. నీ వింకను 'కాని' యాదువనుకొనలేదు.

కమలా :—మీరు వేఱుగ వలంపవలదు. నే నాపరమరహస్య మెఱిగింపఁగలను. కాని దానిని నిర్వహింపఁ జాల నని చింతిల్లుచుంటిని. భరత ఖండములో నొక వనములో నొకచోట మొగలిదొంకల నడుమ సన్నజాజిలతలలో దగుల్కొని మణిహార మొకటి వ్రేలాడుచున్నదట. కానిని గతమున ధరింపఁగలఁడు భరత సామ్రాజ్యమును స్థాపింపఁగలవాడగును. ఈవిషయ మాప్రభాకరుని తాత వానికి తెలుపుచుండఁగా నొక రాత్రి నేను వినుట తటస్థించెను. ఆ మణిహార మెచ్చటనున్నదో వెదకింపవలయు.

అలక :—నాకీకథ బహువిచిత్రముగఁ దోచుచుండును. బీరరాత్రిలో నొక లతలో నొక పువ్వులో నేమేమో మహత్తున్నదనిచెప్పుకొందురు. ఈవిషయమున నార్యులు పిచ్చివారనియే నా నమ్మకము.

అలకనుందరుఁ డిట్లునుచుండగనే వేషభూషాలంకృతయై రాజకుమారి యగు రంజని వారికడ కరుదెంచెను.

అలక :—ప్రియకుమారీ ! ఏనుమ్మ, నీ యభిప్రాయ మేమి ! ఆర్యులొక్కకయెడఁ గేవలము పిచ్చివారుగఁ దోచుచుందురు కాదా !

రంజ :—లోకమునకు వెట్టినాఁడు మతిభ్రష్టుఁడుగఁ గానుపించు వెట్టివానికి లోకమంతయు బిచ్చిదిగ కనుపించును.

అలక :—కావున నార్యులారములు, సభిప్రాయములన్నియు గౌరవనీయములనియే తలఁతువా !

రంజ :—గౌరవయోగ్యులగునో కావో చెప్పలేను గాని మనోహరము లగుట మాత్రము నిశ్చయము. నా కెప్పుడు సవిచార విషముచ్చటగుచుండును.

అలక :—కావుననే కాఁజోలు యవసరచారికలనెల్లఁ దప్పించి, నీయంతఃపురమును నార్యనారులతో నింపుచుంటివి. నీవు సదా మంతన

క్రియవు. న లేకావి భారతసామ్రాజ్యము స్థాపించువిషయమున నేదో మణిహారమున్నదనియు నేదో వారికొక కథ యున్నదట. అది నీ వెప్పుడైన వింటివా ?

రంజ :—లేదు ! లేదు ! ఏమది ? మణిహారమా ?

కమలా :—నీవేదేవీ ఖైదీగఁ దీసికొని రాబడిన ప్రభాకరుడను వాడొ విషయమై నీ శ్రేష్ఠముగ నెఱుఁగును. అతనివలన నీ రహస్యము వెల్లడి కావలెను.

రంజ :—అవును. ప్రభాకరు డనువేగు వింటిని. అతఁడు మిక్కిలి చూపసయ్యుట. తేజస్వియుట. నుతి వాడే ముం దార్యావర్తమున సామ్రాజ్యము స్థాపించుటకై యవతరించె ననికూడ వారు చెప్పుచుందురు. నా కామాటలు వినినప్పు డెంతయో సర్వవచ్చు చుండును. జాలి కలుగుచుండును.

అలక :—అట్లయిన నా ప్రభాకరు నిటకు రప్పింతుమా ?

రంజ :—నాకును వాడెటులుండునో చూడవలెనని యున్నది.

కమలా :—అదియే కార్యము.

అలక :—ఎవ రక్కడ ?

నేవకుడు తోడనే ప్రవేశించి మోకాళ్ళపై నిలిచి తలవంచి కుడిచేతితో భూమిపదానికి యటసుండి నెన్నుదిగ చేతినెత్తి నెన్నుదురు చేర్చి మిక్కిలి విషయముగ సలాముచేసి నిలువఁబడి యాజ్ఞకై వేచి యుండెను.

అలక :—(నేవకుని కొకచీటి నిచ్చి) దీనిని గొనిపోయి రాజ క్రియపుఁ జెఱసొలాధికారికిం జూపి, ప్రభాకరు డగునార్యుని సగౌరవంబుగ నిటకుఁ దీసికొని రమ్ము.

నేవకుడు చిత్తముని వెడలిపోయెను.

అలక :—అశోకు వచ్చిన వెంటనే మన మాతనితో నెటుల మాట్లాడవలెను. సరానరిగ యా మణిహారవృత్తాంతము నీపెఱిగిన

దంతయు చెప్పిదవా లేనాయని యడిగి బెదరించిన వాడు రహస్యము ఓయట బెట్టునా?

కమలా :—బెదరించిన బెదరువాడు కాదు.

అలక :—అవును. వాడు మిక్కిలి ధైర్యసాహసాదార్యవంతుడట. అంతియోకుడు వానిని గురించి చాల జెప్పినాడు. వానిని నయమున సాధింపవలెను గాని వేలుమార్గము లేదు.

కమలా :—న్నహధర్మమున వాని కడనుండి మెల్లగా రహస్యము బయటికి—

అలక :—ప్రభాకరమంతయు రంజని వహింపగలదు.

కమలా :—“నా కదంతగా మచించుట లేదని” తనలో ననుకొనును. ప్రభాకరుని నగౌరవముగా రాజసేవకుడును జెటసాలాధిపతియుఁ గొనివచ్చి; యలకనుందరుని మ్రోల దిగవిడిచి రాజాజ్ఞాబొంది పోయిరి.

అలక :—ప్రభాకరా! నీ కిదె హాస్వాగతము.

రంజ :—పోదరా! ఇటు రమ్ము నా చెంత నీ యాసన ములంక ద్రిపుము. (తండ్రిచంకఁ దిరిగి) ప్రియజనకా! ఇట్టి కునుమగాత్రునిఁ జెరనుంచుటకు మీమన సెట్లొప్ప.

ప్రభాకరుఁడేమియుఁ బలుకక, యూరిక యందఱ మొగములను జూచుచు నిలువఁబడి యుండెను. రంజని లేచి యాశనిచేయి తన రెండు చేతుల సందించి మెల్లనఁ దీసికొనివచ్చి తననరన నొక సోఫాపైఁ గూర్పుండఁ బెట్టెను.

అలక :—ప్రభాకరకుమారా! ఇంతవఱకుఁ గొంత తెలిసియుఁ గొంత తెలియకయు నీకుఁ గడుకష్టము లొడఁగూర్చితిని. ఆ కీడు నీమనమున నిలిచి యుండనీయకుము. ఇదిగో నాముద్దుల రంజని నిన్ను సోదరాయని పిలుచుచున్నది. నాకును బుత్రనంతటి లేదు. నీ కొక ప్రసాదమున బ్రత్యేకముగ స్థిరపఱిసిందితిని. నీవందు ముఖముగ నుండవచ్చును.

ప్రభా :—ఇది నిజమా ? కల్లయా ? నేగల గాంచుచుంటినా ?

కమలా :—నత్స ! లేదు. లేదు. ఇది సత్యము. ఈ రంజనీదేవి పట్టువలన యవనాధీశుడు తనపట్టిపొద్దు చల్లించక, తొక నిన్నా చని నుండి విముక్తిని గావించి నీకిట్టి వైభవము కలుగజేయునున్నాడు.

ప్రభా :—మన కుదినటికెన్నఁదో కలిసికొన్నట్లున్నదే ! లేదు... కాని యవనరాజకుమారి ? ఈదురదృష్టవంతుడగుదీనునిపై నీకింత కటాక్షము కలుగుట కితడిమి పుణ్యము చేసెను.

రంజ :—అన్ని విషయముల సావకాశముగ మాటలాడుకొన వచ్చును. ముందు నీకు మిక్కిలి యాకలిగ నున్నటులున్నది లోనికిఁ బోవుదము రమ్ము.

అని ప్రభాకరుని పేజదీసి యాతనిచేయి పట్టుకొని నవిలాసముగా లోనికిఁ గొనిపోయెను. తోడనే యలకనుందరుఁడుకూడ, దనకొత్తకై దండనాథులు వేచియుందురనిచెప్పి కొలువు కూటమునకు పోయెను.

కమలా :—స్వయంకృతాప రాధమున కెవరి నేనుందును ? నా రంజని ప్రభాకరునితో సంతమచ్చిక నుండుట చూచి నేనోర్కఁ జాలను. నా వృద్ధయముడికిపోవుచున్నది. నా కన్నులు మండిపోవు చున్నవి. రంజని నాయది. ప్రభాకరునిదికాదు. కానేగదు. కానీయను. భారతసామ్రాట్టును నేను. సామ్రాజ్ఞి యామె” అని యనుకొనుచుఁ దానుకూడఁ గొలువుకూటమును జేరెను. ద్వారము వెలుపల రాజనేవ కుఁడును, యెరసాలలోని పహారా జవాను నిట్లు మాటలాడికొనుచుండిరి.

జనా :—అందఱిమొగాలు దిగాలుపడియుండేవి. గాని వీని ముఖము మాత్రము నవ్వుతూన్నట్లే కనబడేది.

సేవ :—విచారములేదు కాఁబోలు.

జనా :—విచారిమేమిటి ? రాజులా కూర్చునేనాఁడు. ఒక నాఁడొక సాహసముచేసినాడు. తనకెదురుగదిలోఁ బద్మిని యనునామె పెట్టబడి యుండెను. నాటిరాత్రి వల్లతాచు బాగుగ రెండుబాకలు

పైగనున్నది పిల్లయన్న గదిలోనికి దూకుచున్నది. వెంటనే యాతడు దానితోఁక పట్టుకొని లాగెను. అదే యది వెనుకదిరిగి యాశని గదిలోనికి పడగవిప్పుచు దుకుకెను. వెంటనే తనయు త్తరీయమును దీసి యావడగపైఁ బడవేసెను. దానిని గాటువేయఁగాఁగోర లంచుఁ జక్కుకొనెను. కండ్లమీఁద గుడ్డదట్టముగ నున్నది. సగములోనికి సగమీపలకు బాలకములమధ్యనుండి కొట్టుకొనుచున్నది. అయిలుకుడు విని బాలిక లేచి భయముచే నేడుకసాగెను. అసందడి నిల మేము వచ్చునదికి బాలుడు “అమ్మా భయములేదులే. భయములేదు. యేడువ కని” యా బాలిక నూటడించుచుండెను.

సేవ :—అబ్బ యెంత యుపాయముచేసినాడు ?

జవా :—ఆ పిల్లను రక్షించెను. తనయు గాపాడుకొనెను. ఆతని చర్మములు గుణములుయెన్నరాత్రులు చెప్పికొనిన తరుగవు. తనవి తీరదు—ఇటుపై నీనే చూచెదవుకదా స్వయముగ—నానిని జెఱ నాలనుండి రాజప్రాసాదమును తేర్చుట మాదురదృష్టము. మీయిద్దఱు వ్రము. నేవోయెద. తీసికొని రమ్మన్న విశేషమేనూ యని యచ్చట నాన్నేహితులు నాకొఱ కెదురు చూచుచుందురు.

సేవ :—నేనును రాజప్రాసాదము మామాన ప్రభువుగార్చితై యలంకరింప వలయును. అయ్యో! యేకాంతిని అనగాని మాటంటిని.

జవా :—నరే దానికేమిలే.

అని పరిహాసము లాడుకొనుచు వారిరువురుఁ దరహ నీయమితకా స్థము లొనర్చుటకుఁగా నాప్రదేశము వీడిపోయిరి.

౪

నూర్యోదయ మగుచున్నది. రాజప్రాసాదోపరిభాగ మరుణకాంతుల పూతలచే మెఱుంగెక్కి శోభాయమానముగ నుండెను. పూర్వదిక్కున రంగురంగుల బెడగొండలు మనోహరముగనుండెను. పక్షులన్నియు గిలకితారావమాలు చేయుచు శ్రీమలుగట్టి సభోంత రాశమన బలుగు

లిడుచుండెను. పొగవంచలకును నంతరింపఁ బ్రభాతజేళఁ ప్రకృతి
యభ్యంగస మొనర్చినటుల నినుమడిచిన లావణ్య వికాసములతో
మెరియుచుండెను. నూతనజీవనము నూతనవికాసము ప్రతివృక్షము
నందును—మొక్కయందును - లతయందును—బువ్వునందును—బండు
నందును—రానిపై నిలిచియున్న హిమశిందువునందును—వానితోఁ
బ్రతిఫలించుచున్న యగుణకిరణములందును—నిండి నిబిడికృతమై పొంగి
పొరలుచున్నవి. వినీలాకాశము నిర్మలమై వికసిత సీతోత్పలమువలె
వెలయుచుండెను. ప్రకృతినతి చేతిముకురమన నొప్పు నరోపర
జలములం దీరామణీయక మంతయుఁ బ్రతిఫలించుచుండెను.

అట్టిసమయమున రంజనీ ప్రభాకరులు ప్రాసాదమును వీడి యుద్యాన
వనముఁ జొచ్చి మెల్లగా నడచుచు నీనరోవరతీరమును దాటుచుండిరి.

ప్రభా :—యవన రాజ కుమారీ !...

రంజ :—అట్లు పిల్చిన నేబలుకను.

ప్రభా :—రంజనీ !

రంజ :—నీవు నన్ను బేరు పెట్టి పిలుతువా ?

ప్రభా :—సోదరీ !

రంజ :—(స్వగతమున) నా కేనంబోధనము గూడ నంత
సరసముగఁ దోచుట లేదు.

ప్రభా :—చూచితినా ! ఈ గడ్డిపూలు నీమృదుపాదస్పర్శ నంత
యాతురతతోఁ గూడి యూగులాడు చున్నవో ! నీ పాదాంగుళిని
ముద్దుబెట్టుకొనుచున్నట్లున్నవి నుమీ !

రంజ :—(ఒక వృక్షమునుండి ప్రేలాగుచున్న పండువంకఁ
జూపుచు) నీ పాపండు నందుకొనగలవా ?

ప్రభా :—అందుకొందును గాని దాని పేరేమి ?

రంజ :—యాపిల్, (Apple) అందురు. కేగుపండ్లలోనొకజాతి.

ప్రభా :—(కోసి) ఎంతకోమలముగ నున్నది. మనోహరమగు నుపాపనగదా !

రంజ :—నా కంఠనిది నీ కెంతసులువుగ నంగినది.

ప్రభా :—మఱి నీకంట పొడువుకాదా !

రంజ :—చాలబాగుగఁ జెప్పితివి. “చూడు మిదిగో” యని నరసను నిలిచి కొలచూచి “యేదీ పొడుగు ?”

ప్రభా :—ఇదిగో మూఁడువేళ్ళ పొడుగు.

రంజ :—(కొంచెము మొగము వాల్చి చూచుచు) ‘నీకు పయసెంత ?

ప్రభా :—నీకు ?

రంజ :—నాకు పదునెనిమిది. నేను జెప్పితినా ? మఱినీకు ?

ప్రభా :—(ఊరకుండును)

రంజ :—నాచేతఁ జెప్పించి నీ పూరకుందువా ?

ప్రభా :—నెచ్చెలీ ! నిజముగా నా కెన్నియేండ్లలో నే నెఱుంగను.

మఱిచిపోయినాను. నన్ను మీ యవనుఁడు ఖైదుచేయునాఁటికిఁ బది యేండ్లు నిండుగలేవు. తరువాతఁ జెఱసాలలో నెన్నిసంవత్సరము లుంటినో లెక్కచూచుకొనుట మానివేసితిని. ఆమరణాంతము నన్ను ఖైదుననే యుండుమని చెప్పిరారు. కనుక దినములతో మాసములతో సంవత్సరములతో నాకేమిపని యని యూహకుంటిసి. లెక్కచూచు కొనుట మానివేసి—భాకు విడుదల సిచ్చు మరణమునకై యెదురు చూచు చుండెడివాఁడను.

ఈ మాటలు చెప్పుచుండగనే వాని నేత్రములనుండి నీరు కారుచుండెను. రంజని కూడ సప్రయత్నముగ సశ్రువులరాలప మొదలిడెను.

రంజ :—విఘారింపకుము ప్రియనఖా ! కన్నీరు తేకుము. నేఁ జూడఁ జాల” ఇట్లునుచుండగనే రంజనికి దుఃఖము మఱింత పొంగి వచ్చుచుండెను.

ప్రభా :—(రంజనిని దగ్గఱఁ జేరఁ దీసి పజ్జఁ గూర్చుండఁ బెట్టి యాని) సోనరీ ? నీహృదయ మతిశోమలము. ఏడువకుము. (తనగోట నాపెబుగ్గలపైఁ గన్నీట మీటుచు) ప్రియసఖ! నన్నుఁ జూడుము. నీను విచారించుట లేదు. ఇదివఱ కెన్నఁడు నాకంట వేడి కన్నీరు కార్చి యెఱుఁగను కాని నేఁ డేమొ దుఃఖ మాఁగినది కాదు. అది కేవలము దుఃఖ మనియుఁ జెప్పలేను. అపరిమిత దుఃఖము పోయినది. అపరిమితానందము కలిగినది. కష్టసుఖముల సంధిలోఁ గన్నులనీరు గ్రమ్మెను. నీయెదుట నేనానందాశ్రువులు గాక యన్యంబు లెట్లు రాల్తును ?

రంజ :—(ఉదయించుచున్న సూర్యునివంకఁ జూచుచు) ప్రభాకరా ?

ప్రభా :—నీ విశాలబాహ్మార్ద్రనయనంబు లీప్రభాకరుని తేజ మునకు వింతసాబగు గూర్చుచున్నవి. నేనీవింతరంగులపూలఁ గోసి తెచ్చి నీయొడి నింపుదునా ?

రంజ :—వలదు. ఆ గులాబిపొదనిండ ముండ్లుండును.

ప్రభా :—అటు లయినచో యీ సరస్సునందలి యాసహస్ర దళపద్మము తెచ్చి నీ మృదుహస్తములఁ బెట్టదను. నీవేమిచేయుకవు ?

రంజ :—ప్రభాకరునికి సమర్పింతును.

ప్రభా :—నీచేతులతో మహాతేజస్వియగు ప్రభాకరునిఁ దాఁక కలవా ?

రంజ :—ఇతరులకుఁ దేటిసాటిచూడ నైన శక్యముగాని వాఁడు కాని, భక్తుల కందరానివాఁడా ? ప్రభాకరుఁడు భక్తివత్సఁగఁ డనెదరు. అది యసత్యమా ?

ప్రభా :—భక్తియనగా నేమి ?

రంజ :—ప్రేమ.

ప్రభా :—నీవు సూర్యోపాసన చేయుదువా ?

రంజ :—దాసిని గురించి చాల వినియున్నాను. ఆ విధివిధాన మంతయు నా మనమునకు మిక్కిలి నుండవలయుగా నానందదాయక ముగాఁ గలుగుచున్నది. ఎట్టిని పువ్వులట-ఎట్టిని యక్షతలట-ఎట్టిని చందనమట-చక్కచుక్కల నందమగు చక్కని శృష్టాజినము-మనో హరమగు సువభాతము—

ప్రభా :—నిష్కల్మషమగు మనసు-ఆమాట వదలివేసితివేమి? అదియే ముఖ్యము.

రంజ :—ఆ సంగతి వేతె చెప్పెడిదేమి? ఆ సమయమునఁ బూజాద్రవ్యముల నెదుటఁ బెట్టుకొని సవితృమండలముపై దృష్టినిలిపి సపుడు కల్మషమెచ్చట నుండగలదు?

ప్రభా :—నచ్చెలీ! నాకు నీసంగతి చూడ మిగుల వింతగ నున్నది. మీరు యవనులుగద-నీకీయార్యాచార సాంప్రదాయములపై నింతప్రీతి కలుగుటకుఁ గారణమేమి?

రంజ :—ప్రియనఖా! తన క్షాధార భూతమగు జలమునే శోషింపఁజేయు నూర్యునిఁ జూచినఁ గమలమున కంత ప్రీతియేల?

ప్రభా :—లోపలను వెలుపలనుగూడ నెంత నిశ్శబ్దముగ నున్నది? ఈ ప్రకృతియంతయు నిశ్చలమై మనవెనుక నొకొజవనికవలె నున్నది. తెరముందు నిలిచి నిన్నటి నాటకమందలి పాత్రలవలె, మన మిరువుర మేమో కథాకలాపము వినిపించుచుంటిమి. కాని మన నాటక మునకు ప్రేక్షకు లెవ్వరును గానవచ్చుటలేదు. ఇది బహిరంగ ప్రదర్శనము కాదుకాబోలు!

రంజ :—కాదు. అంతరంగికాభ్యాసము. మన మిరువురము నటినూత్రధారులము.

ప్రభా :—అటులయున నార్యావర్తయవనావర్తములు రెండును నెంతసేపఁగల నాటకము వ్రయోగింపవలయు.

ఇట్లనుచు నిరువురు నుద్వానవనము వీడి రాజప్రాసాదము చేరిరి, మన్మథుఁ డా మహానాటక రాజమును రచించుటకుఁ బౌరంభించెను.

౫

కమలాకాంతుడు రంజనియందు బద్ధానురాగుడై యుండుటయుఁ గొన్ని రాజకీయకారణముచే నలకనుండరుడు కమలాకాంతుని కిచ్చి వివాహము చేయ నంగీకరించుటయుఁ బిదప రంజని ప్రభాకరుని మొడల నధిక గౌరవానురాగములఁ జూపుటచేఁ గమలాకాంతునకు సహింపశక్యముగాని యీర్ష్య జనించుటయు సిద్ధివలెనే నూచింపఁబడి యుండెను. నేడు యవనదండన ఘోషగు నంతియోకుడు కమలా కాంతుని దర్శింపరాఁగా వారిరువురకు రహస్యాలోచనాగారమున నీక్రిందివిధముగ మంతనము జరుగుచుండెను.

కమల :—మూఁడు దినములలో దుదముట్టింపవలెను. నేను కన్నులారఁజూచితినీ వాఁడు కృతఘ్నుడై యిచ్చటి గుట్టెల్ల బయటకుఁ జేర వేయుచున్నాఁడు.

అంతి :—అట్లయినచో నాతనికి గతిన నరికము తిరిగి యేల వేయరాదు. ?

కమల :—అందలిరహస్యము నేఁ జెప్పితిని గాదా-తేఁడు కూతు నకు వశ్యుఁడు కూతుకు పీనికి దానురాలు. గోడలకుఁ జెవులుండును. ఎవరికిని దెలియరాదు. చక్రవర్తి తల్లిలేని ముద్దుబిడ్డకుఁ గష్టమును చేయఁజాలఁడు. అతనితో నీవిషయములు ముందుచెప్పి యాతని మనస్సునకు క్షోభకలిగించు లేల ? జరిగినతరువాత జరిగిపోయినది. జరిగిపోయినదానికి విచారించిన ఫలమేమి యని యేదో రీతిగ సమాధాన పెట్టవచ్చును. నేనిన్ని మాటలవాడను గాను. నీ కీయవన దేశ మార్యాక్రాంత మగుట కిష్టములేదేని మూఁడు దినములలో నీయనిష్ట మును దెలియఁజేయుము.

అంతి :—అట్లే చేసెదను.

కమల :—నేనుగూడ తేని గర్హించెద నని చెప్పి యిరువురును స్వకార్యనిర్వహణార్థమై యేగిరి.

౬

నుడిపై విశాలముగు నొకగదిలో దంతపు కుర్చీలును, మేజాలును, బట్టలెవానులపై సమర్పించి యుండెను. నారీమణు లారతి పట్టుచున్నటుల నేపుగ లేచి పూచినపూలతలాగున, మానికము తలఁదాల్చి షడగవిప్పి యాడుచుండిన కృష్ణనర్సము పోలిక, పోతపోయఁబడిన దీపస్థంభములయందు సుగంధశైలదీపములు బొగుగఁ బ్రకాశించుచున్నవి. శృంగారముగఁ బైకప్పునకమర్పఁబడిన గులోబులును, రంగు రంగుల చిత్రపర్ణములతో శోభిల్లుచుండెను. గవాక్షమునుండి యవ్వలి యంధకారిమున మినుకు మినుకుమని మెరియుచున్న నక్షత్రములు గాననచ్చుచుండెను. ఒక సోఫాపై నలకనుందరుఁడును చెంతనే యొక కుర్చీపై రంజనియు నాసీనులై యుండిరి.

అలక :—ఏమి గ్రహించితివి?

రంజ :—(ఊరకుండును)

అలక :—ఇన్ని దినములనుండియు నీ వతనికడ నేమేమిగ్రహించుచుంటివి?

రంజ :—ఆర్యుని సత్ప్రవర్తనోత్కృష్టతను గ్రహించుచుంటిని.

అలక :—నునకు గావలసిన విషయమేమైన—

రంజ :—పర దేశములపై దండెత్తుట పాపమనికూడ నతనివలన గ్రహించితిని.

అలక :—(మందహాసముతో) ఎందుచేత?

రంజ :—“ప్లేటో” యువదేశించినను. “సోక్రటీసు” వాదించినను, “థోరిస్టాటిల్”; బోధించినను, సృష్టి వక్రబలముపైఁ గాక, ధర్మముపై నాధారపడియున్నదని కదా చెప్పుదురు.

అలక :—కనుక?

రంజ :—ఒకరు మఱియొకరికంటె బలముగ నున్నంత మాత్రమున, బలవంతులు బలహీనులకడనుండి వారి సర్వస్వమును, గ్రహిం

చుట పాడియగునా? దోపిడిగాండ్రు శిక్షాపాత్రలు గదా? వారిని శాసించి దండించు రాజులే దండెత్తుచుంటి మను మూఱుపేరు పెట్టి దోపిడిచేయఁ జూచినఁ జెప్పవలసిన దేమి? కంటియే చేసేమిసేసి ఓక్కు కలదా?

అలక:—అనాగరకులును మృగప్రాయులు నైన వారియెడల గరుణ పహించి వారికిఁ గొంచెము క్రమశిక్షణ మొనంగఁబూనుటయుఁ బాపమే కాఁబోలు?

రంజ:—ఎవరై నను వచ్చి “గురువులుగఁ దమరుండవలె” నని వేడి, శిష్యత్వమును గోరి వచ్చినప్పు డుపాధ్యాయత్వమునకుఁ బూనుట నరసముగాని లేనిచో నీబలాత్కారనాగరకతా విద్యాదాన ప్రహసనము నప్పులాటగ నుండును. అదియును గాక యార్జును మన యొద్ద సభ్యసింపఁ దగినవిద్య యేదైన నున్నచో, నార్జునకడ మనము గ్రహింపవలసిన సంగతులు పెక్కులుండును. అట్టి సందర్భములొ యుద్ధముకన్న వేఱుమార్గమే ప్రయోజనకారి.

అలక:—ఇక నీ శిష్యునకు సెలవొనంగెడదా? మణిహార వృత్తాంతము మన కవసరముకాదా? నీ యువన్యాసమున కంతకును సారాంశ మిదియనియే నాబుద్ధికి దోచుచున్నది. కానిమ్ము. నేను నీకోక్కటియే చెప్పదలచుకొంటిని. శ్రద్ధగ విని బాగుగ నాలోచించు కొనుము. కాకికి కాకిపిల్లయే ముద్దు గానిఁ కోకిల యెన్నటికిని గాదు. రామచిలుక-యూరపిచ్చుక నెన్నటికిని వలనదు. స్వజాతి స్వధర్మము లపై సభిమానము జీవులకు సహజలక్షణము. నేఁబోయి వచ్చెదనని కఠినముగఁ బల్కుచు వెంటనే యామందిరము వీడి చనెను.

రంజ:—“స్వజాతి—స్వధర్మము—బుద్ధిహీనంబులగు మృగ పక్ష్యాదుల సాదృశ్యము లప్రస్తుతములు—ప్రేమ దివ్యాంశము. కాముదీ ప్రసారమువంటిది. ప్రేమ ప్రసారము.—నాహృదయపద్మ మాప్రభాకర సందర్శనంబున వికసించినది. అదియ సహజలక్షణ మెట్లగును? సహజము

కానిమ్ము—అనహజము కానిమ్ము—నాతండ్రి మెచ్చనిమ్ము—తిట్టనిమ్ము
—బంధువులును దోడివాగును హర్షింపనిమ్ము—దూషింపనిమ్ము—
పుణ్యమైనను నరే—పాపమైనను నరే, నాహృదయము ప్రభాకరునకు
దత్తమైనది. నావనోనాయకండే నన్ను దీనినొందినను నే నాతనినే
ప్రేమించుచు బ్రహ్మచారినిగా నైచ నంతులకు మనోనిశ్చయము చేసి
కొంటిని. ఇత వేయినందయములతో గుశంలతో బనియేమి?
నాహృదయేశ్వరుడు సత్యవంతుడు. నే సావిత్రి నయ్యెడను!” ఇట్లు
చింతించుచుండగనే శ్రిమంజద యను రంజనీదేవి చెరికత్తై ఖన్న
వదనయై మెల్లగ నామెను నమీపించెను.

రంజః—ఏమమ్మ—ఇట్టి నుందరమగు చల్లని రాత్రివేళ ఖన్న
వదనవై చూపట్టుచుంటివి? ఒక్కసారి నన్నివేసినచో నిలిచియుండు
కష్టములు గాని, దుఃఖములు కాని, యెవ్వయైన జూడట్టుచా?

ప్రియం :—ఏమని చెప్పుదును? నే నిక్కడకు వచ్చుచుండగా—
ఆ—కరులుండు నను బిలిచి “మీరంజని లోన నున్నదా?” యని
యడిగెను.

రంజ :—బాగు.

ప్రియం :—“నే నిదే బోవుచుంటిని. చూడలేదు. ఉండిన
నుండవచ్చును. అయిన నిప్పు డామె ప్రభాకరునిఁ జూడఁబోవు సమయ
మైనది.” అంటిని. తోడనే యాక్రూరుండు ”పాప మీయొక్క
రాత్రియే కదా!” యని యింతలో మాటవాపి తెల్లబోయి యది
కప్పివుచ్చుట కెంతయో తంటాలు పడఁజొచ్చె. ఏమి! అట్లనుచుంటి
వేమి యని యూరుకొనక తిరిగి యడిగితిని. అంతట వాండు ముఖమున
నకస్మాత్తుగ వింత తెలివి పొడచూప “బాను. వాని కింక నీ రాత్రియు
తేవువగలుతో నాయుర్దాయము నిండువంట—ఒక కాలజ్ఞుండు నాకుఁ
జెప్పినాడు. నరే దాని కేమి? ఇప్పుడు నేడు మీ రంజనిన జూచుట
కనియే బయలుదేరితిని. ఫద. నే వచ్చుచుంటి నని చెప్పు” మని

ముందుగ వెళ్లుమని తొందర పెట్టెను. ఇంతలో నీకడనుండి మీ తండ్రి గారు ఎచ్చుచు నెదుగుచుండిరి. వారినుపురు మాటలాడుచుండిరి. నేనులు వచ్చితిని."

ప్రియంవద ఒట్టు చెప్పాచుండఁగనే రంజని సోపాపైఁ జేరినది బడి మూఁచుకొనినది. ప్రియంవదకు సంగతి తెలియక యూరిత చెప్పాచుండెను. తరువాతఁ దన ప్రియనభి యువన్ధి తెలిసికొని కీత లోపచారములు చేయ మొదలు పెట్టెను.

రంజ :—(కొంతవఱకుఁ దెలిసినచ్చి) హా! ప్రభాకరా! మన్మనోహరా! జీవితేశ్వరా! నన్ను విడిచి, యీ లోకమును విడిచి పోవ సంసిద్ధుడవై యుంటివా! ఏమిగతి!

ఈ మాటలు ముగియకపూర్వమే రంజని యంతఃపురమునఁ గవలూ కాంతుఁడు ప్రవేశించెను. ఆమె మాటలు విని.

కమ :—రంజనీ! నీ కేమిలోటు. ఈ లోకమునపుట్టిన వెన్ని గట్టుటలేదు. అన్నిటికొఱకును మన మిరితి నాహాపుచుండుట తగునా! ఊరడిల్లు మూరడిల్లుము.

రంజ :—ఎవరు మీరు? ఈ ప్రభాకరుని ప్రాణములు తరలించు కొని పోవ వచ్చిన ధర్మమూర్తులా? అయ్యా! మీకు స్వాగత్యుచ్చు చున్నాను. కాని నేను మిమ్ములను గొన్ని ప్రశ్నలదుగఁ దలచి యుంటిని. దయయుంచి వానికి యథార్థములగు సమాధానము లిత్తురా?

కమలాకాంతుఁడును బ్రయంవదయు జీచ్చరడి మానుచుండిరి. కమలాకాంతుఁడుండి యుండి యెవ్వరును గూర్చుండు మనకయే, వ్యతంత్రముగ నొక కుర్చీని రంజని సోపాప్రక్కకు లాగు కొని కూర్చుండెను.

రంజ :—ఓహో! నీసా! ప్రియంవదా! నేటికి మన నాటకము ముగింతము. ఇంక నీకిచ్చట నేమిపని! నీవు పోయి హాయిగఁ బండు కొనుము. చాల రాత్రి యయినది.

తోడనే ప్రియంవద యాస్థలము వీడిపోయెను.

రంజని :—ప్రదంబోలునుభదాత మణియందు లేదు. కావుననే యుపచ్ఛిన్నమగు దీర్ఘసప్త యపచ్ఛిన్నమగు దీర్ఘసౌఖ్యము నొడగూర్చుకొనుటకు ఏమందువు కమలాకాంతా!

కమల :—రంజనీ! నీవుచెప్పిన నానియొడనత్యమేమియులేదు.

రంజని :—అయినచో నీకట్టి నిరంతరసౌఖ్యము కలుగుగాక! అది ముందుండి బాగుతీసి మహాకాళివలె విజృంభించెను. సరాయుధుని డగు కమలాకాంతుడు భయముతో గజగజ వడక మొదలిడెను. ఇంతలో జాటుననుండి యంతయు వినుచున్న ప్రియంవద, తలుపులు లోనకు మూసివైచి, రెండుచేతుల రెండు తెల్లతొడులవంటి మహాయుధముల బూని యాస్థలమునకు జేరెను.

రంజని :—(కమలునితో) కూర్చుండుము!

కమలాకాంతుడు మాటుమాటాడక కుర్చీలో జరికిలబడెను. ఆయుధవాణియై యెదుట రంజని మహాశక్తిన్వరూపము దాల్చి నిల్చెను. ఆయుధముల సరుగేల బూని వెనుక ముగ్ధువతో నప్రమత్తుకాలై నిల్చియుండెను. కమలాకాంతునకు భయముచేతన రంజనకి గోపముచేతను, నోట మాటరాకుండెను. ఇట్లు కొన్ని సమయములున్న పిదప—

రంజని :—కమలాకాంతా! అట్లు వణకుచుంటివేమి! ఒకరికి మంచిదనిచెప్పిన సౌఖ్యము నీకనుభవించుటకు భయమగుచున్నదా! కాలజ్ఞుడు ఫీకింక నాయుద్దాయ మున్నదని చెప్పెనా! మాటాడవేమి! నోట మాట వచ్చుటలేదా యేమి! ప్రియంవదా! ఈతని మాటలాడింతిమా!

ప్రియం :—అదెంతవస!

యని కత్తి ఝుళిపించుచున్నది, కమలాకాంతుడెటుగెత్తి కేక వేయు మొదలిడెను.

రంజ :—కిక్కురమనక నోరుమూసికొనుము. లేనిచో నిన్నునే నీకంతనాశమున నాక త్తి దింపెదను. నీకనకాశ మొనంగితిని. ఈశ్వర ప్రార్థన చేసికొనుము.

లోకమంతయు నిద్రించుచున్నది. అర్థరాత్రమైనది. గదియందు నృచ్చుగురు దీపకాంతి దట్టముగ నిండియుండెను. గవాక్షమున కప్పు గగనవీధిని వెల్లమబ్బులు వేగముగఁ బలుగులిడుచున్నవి. చంద్రోదయమైనది. చల్లనిగాలి సోరణగండ్లనుండి లోనికి వీచుచున్నది. క్రోధ భయావేశముచేఁ గలిగిన స్వేదజలమును బూర్తిగ నార్చుచుండెను.

కమలా :—రంజనీ! దైవప్రార్థన చేసికొను మని నాకు గొంతి యవకాశము కలిగించితివి కదా! నాకు దేవుడు లేడు. ఉన్నచో నేఁ జేసిన మహాద్రోహములలో నొక్కదాని నైనను నేఁ జేయుఁ జాలి యుండను. నే చేసిన ద్రోహములన్నియుఁ దలఁచుకొనగ నాకుఁ జాననగ భయమగుచున్నది. ఆర్జునడను. స్వరాజ్యమునకు నాశనకారణుడ నైతిని. స్వధర్మమును వీడి యవనులలోఁ గలిసిపోయితిని. నీవు ప్రభాకరునియొడ నిక్కిలి ప్రేమ చూపుచుంటి వని మత్సరమున నే నంతి యోకునతోఁ గలిసి కుట్రచేసి ప్రభాకరుని తేపు రాత్రి తుదఁబట్టింప నిశ్చయించితిని. అంతియోకునివంపున తేపురాత్రి ప్రభాకరుని శయనా గారమునఁ బాలతో విషము కలువఁబడును. కృష్ణవర్పము విడువఁ బడును. అవసరమైనచోఁ దెల్లవారులోపుననే వంకా లాగువాఁడు పుణ్యముకట్టుకొనుటకు సంసిద్ధుడై యుండెను. ఇట్టి ఘోరపాపములు చేసినట్టియుఁ జేయఁదలఁచినట్టియు, నాకు చచ్చుటకు భయమగు చున్నది. కావున నన్నుఁ బ్రాణములతో విడిచిపెట్టు మని దేవుఁకు మాటుగా నిన్నే బ్రార్థించుచున్నాను. అం బాలునివలె రోదనము చేయుచు రంజని పాదపద్మములపైఁ బడి రెండు చేతులుఁ బట్టుకొనెను.

రంజ :—ప్రియంవదా! ఈతనికిఁ బ్రాణదానము చేయవచ్చునా!

ప్రియం :—నీదానమునకై నను నల్పత్రము కావలెను గదా!

కమలా:—ప్రియంవదా! నీవు గూడ నార్యయువతివి. నీ నాద్యుడను. రాజపుత్రుడను. ప్రియముఁ బలుకుము.

ప్రియం:—మన యా యార్యత్వము రాజత్వము మంటగలిసి యున్నది. ఆ మాటెత్తకుము. సిగ్గుచేటు.

రంజ:—నిన్ను మేనిప్పుడు వదలిపెట్టినచో నేమిచేయుదువు?

కమలా:—మీ కిరువురకు నిరువదివేల నమస్కారములు చేసి మాటు మాటాడక మఱియొకని మొగము చూడక మా దేశము పోయెదను.

రంజ:—వట్టిమాట కేవలమబద్ధము.

ప్రియం:—వెంటనే యాయంతియోకునికడ కరిగి మాటు యోజనలు చేయును.

రంజ:—అగునా? కాదా?

కమలా:—కాంతఁడు మాటలాడ కూరకుండును.

రంజ:—ప్రియంవదా! ఈ రెండవయంతస్తునం దీగోడగదిలో సీతఁ బెట్టి తాళము వైతము. ఎల్లుండి ప్రాద్దునఁ దీయుదము. చెప్పిన మాటలు ఋజువైనచో నెల్లుండి వాని దేశము పోవన్పును. లేనిచో యముని దేశమున కరుగవచ్చును. ఈ లోపుగ మీడు చెప్పినదాని సత్యాసత్యములు విచారించి నిర్ణయింతము.

ప్రియం:—అగు సది మంచి యాలోచన (గోడతలుపుతీసి) 'రావోయి' నీచుఁడా యిందులోనికి.

రంజ:—కమలాకాంతా యేమిచేయుదువు? తప్పదు నడువుము. కమలాకాంతఁడు మాటుమాటాడక తలవంచుకొని యరుగఁజొచ్చును. ప్రియంవద యెప్పటియట్లు తిలుపుమూసి తాళము వైచెను. పై కది మామూలుగోడవలె గనబడుచున్నది.

రంజ:—ఇక సంతరాత్రి యున్నది.

ప్రియం :—[గవాక్షమునుండి చూచి] అదిగో వేగుచుక్క పొడిచినది.

రంజ :—ఒక కాగితమును గలమును దెచ్చు.

ప్రియంనద స్థానిక బట్టుకొని వచ్చును.

రంజని నాని నందుకొని య్యాలించి యొక లేఖను వ్రాసి “ప్రియంవదా ! ఇది విను”

“ప్రియసోదరా ! నేనీరాత్రియంతయు రంజని కడను ప్రభాకరుని కడను గడపితిని. నా రెటులనో మనకుట గ్రహించిరి. అందుకుఁ దగినప్రతీకారము చేయఁబోవుచున్నారు. కనుక నేను తేవువగలంతయు విరికడనే గడిపి, యాదమఱపు గలిగించి, తేవురాత్రి వెన్నలలో వేట వేడుక పుట్టించి ప్రభాకరుని నడవులలోనికి గొనిపోవుదును. తేవు రాత్రి ప్రభాకరుని నెవ్వరు నచ్చట నాటంకపఱువ కుండులాగున కాపలివారిలకు నాజ్ఞ యిమ్ము. ఎల్లుండి యుదయముననో, మధ్యాహ్న ముననో కాని నీకుఁ గవఁబడఁజాలను. కావున నీయుత్తరము వ్రాయుట యైనది. నేజెప్పిన చొప్పున ననుజ్ఞవ్రాసి ప్రభాకరుని కనుకూలముగ— కాదు నా కనుకూలముగ—ఈవార్తాపహునిచేత నే యంపెద వని నమ్ముచున్నాను.

ఇట్లు.

నీ నమ్మిన ప్రియసోదరుడు,

కమలాకాంతుడు.”

ఎట్లున్నది ?

ప్రియం :—బాగుగ నున్నది.

రంజ :—నుఱచితిమి. సాములఱుట్ట మఱియొక మాఱు తీయుము.

ప్రియం :—అవును. మఱితియుట మఱచితిమి, అని గోడ తలుపు తెఱచెను.

కమలా :—ఎల్లుండి అయినదా ! నేడోవచ్చునా ?

ప్రియం :—అగుము. కదలిన యెడల నీతల యెగురగలదు. ముద్రవేయు సంగర మిటు తెమ్ము.

రంజ :—ఇయ్యనిచో చేయ సఱకి యిటు తెమ్ము. మనమే తీసికొందము.

కమలా :—వలదు తీసి యిచ్చెదను. (ఊగరమిచ్చును.)

ప్రియం :—పిరికిపందా ! ఇంక గొంచెము లోనికి జగుగుము. అని తలుపు మూసి బిగించెను.

రంజ :—[ఉత్తరముపైఁ గమలాశాంతుని ముద్రవైచి] ప్రియం నదా ! ఇదిగో తీసికొనుము.

ప్రియం :—నరే పోయి వచ్చెదనని యాలేఖను గైకొని యుతియొకుని గృహమువైపు చనియె.

రంజ :—శుభమగుఁగాక. అదిగో యప్పుడే యరుణోదయ మగుచున్నది. ప్రభాకరుని దర్శనమై యెన్నాలైనదో ? యనఁచు గాలకృత్యములఁ దీర్చుకొనుటకై యుపవసమునకుం జనియెను.

ఎన్నియో నాళ్లు శాలేదు. ఒక రాత్రియే వియోగము కలిగినది. ప్రేమగలవారి కదియే పెక్కుయుగములై తోచును గాఁబోలు ?

2

ప్రభాకరుడు యవన దేశమున రాజప్రాసాదమునఁ బంజరములోఁ బెట్టబడిన రాకుమారి ముద్దుచిలుకవలెఁ బెంపబడుచుండెను. అతనికి పమస్తసాకర్యములు కూర్పబడెను. ఏమియుఁ గొఱత లేకుండెను. ఆయాటలు, పాటలు, నాటక ప్రదర్శనములు సుద్యానవనవిహారములు, నిరంతరము సాగుచుండెను. ఒక యవనవృద్ధు వచ్చి ప్రభాకరునకు యననభాష నేర్పుచుండెను. రంజనియుఁ ప్రభాకరుడును యనన భాషలోనే ముచ్చటించుకొన మొదలిడిరి. చిత్రకారిణిలువచ్చి యార్య

యవనయువతుల వేషరూపసౌందర్యముల హేచ్ఛతగ్గుల గూర్చి ప్రభాకరునితోఁ జర్చించి పోవుచుండిరి. అప్పు డప్పుడు చక్రవర్తియగు నలకనుందరుఁ డేవో వింతవిత ప్రవృత్తులను ఫలములను నలంకారములను, ప్రభాకరుని కంఠుచుఁ దాను న్యయముగవచ్చి యిష్టాగోష్ఠి నలిపి పోవుచుండెను. రంజని వచ్చి యానూతనపుఁ గానుకలగుగించి నరవముగఁ బ్రసంగించి యవన దేశముయొక్క యశాన్నత్యము సంచుక గర్వముతో నుగ్గడించుచుండును. మఱియొకప్పుడు తలవంచుకొని “ప్రియనఖ! ప్రభాకరా! నిజమునకు మా వారివి పై మెఱుగులే నుమా! ఇది యత్తురువ్రాసిన చేతపువ్వు! కాసి మీలో నట్టివి లేవు కదా!” అని మెల్లగఁ బ్రభాకరుని హస్తమునఁ దన మాము కిప్పు కొని పలుకుచుండును.

మేడపై ని గదిలోఁ గమలా కాంతుని కంఠముపైఁ దనబొకు మొస పెట్టి మాటలాడుచున్నపుడు ప్రభాకరుఁ డులికిపడి నిద్రనుండి మోక్కుంచెను. గదిలో నుగంధతైల దీపములు నిశ్చలముగ వెలుగు చుండెను.

ప్రభాకరుఁడు తటాలున లేచి గవాక్షముగడ కరిగి యవ్వలి యుధకారములోనికి దృష్టిఁ బ్రసరింపఁ జేయుచుండెను. దూరమాన రంజని మేడజూకములనుండి వెలుగు కనబడుచున్నది. అకనమున రంగు రంగు కాడగనపు బుద్ధవలె నక్షత్రకోటి మెఱయుచుండెను. ఈరీతిగా నతఁడు తనలో ననుకొన జొచ్చెను. “ఏమిది! ఎన్ని సంవత్సరములైనది? నత్సా! మేలుకో” అని మాతాత వచ్చి నన్నుఁ దట్టి నేపిననులు కల వచ్చినది. కలకాదు. ఇంకను నిజముగా వచ్చి తట్టి నటులే తోచుచున్నది. ఈ గవాక్షమునుండి గగనమూర్గమున వెడలి పోయెను. జాలకము లడ్డురాలేదు. కాబోలు? ఇంత పిచ్చివాడ నగు చుంటి నేమి? కలఁగంటిని! కల్లయా? నిజమా? అని నందేహమా? నేను మేలుకొన్నను నిద్రించుచున్నను నర్యము స్వప్న కథవలెనే

యెన్నది. ఇది వజ్రలో మూడవది మూలై నది. ముప్పాటిక మొదటి
యంకము. రెండవ యంకము చెఱనాల. ఇది మూడవ యంకము.
రాజమందరిము. మొన్న రంజసిహో గలిసి వేషమువేసి చూడ
లేదా? నటుని సౌఖ్యము నా సౌఖ్యము నొక్కతరున నొన్నది. సూత
కము చూచువారి కానందము కాని వేయివారి కాయానంద ముండదు
గదా? ఎక్కిన చెట్లెక్కడ నాసాటి ఋషి బొలురతో గంగా
తీరమున నాట లాడికొనిన కాలము తిరిగి యెన్నడైచి వచ్చునా!
పాలజోలునా గంగ, సావన మగునా గంగ లో? పావనిగగ! ఆ గంగా
నదిలో, దిరిగి నే నెన్నడైనా స్నానము చేయుదునా! పందెమువేసి
యద్దరితాకి వెంటనే యిద్దరికి వత్తునా? ఆహా! ఎంతోపాపిని నీ
చితిని. శ్రావ్య మగు సాచుగానము నా కర్ణముల సార్థకపఱచి యెన్ని
పంపత్సరములైనది? ఆ కర్కుని హోమధూమాము నే నెన్నడైనా
దిరిగి యాఘాణింతునా? నా కీయ త్తరువులు, పక్షిరులు, చంద
నములు, పట్టు పరువులు, వెండిగిన్నెలు, మరబత్తులు, ఆట పాటలు,
హాస్యములు, వనవిహారములు, ప్రేమ గోష్ఠులు, వెగట మొగము
మొత్తుచున్నవి. ఇనుముతో, జేసినను బంగారముతో, జేసినను
నంకెల నంకెలయే గాని మతేమగును? నేను దిరిగి యార్యావర్త
ములో, బడిపోవలెను. మెట్టను బడినచేప నిజిజు గొట్టుకొని పట
బడుచుండుటలేదా? ఎవరిస్థానమున నెవరి దేశమున వాంగుటయే
భగవంతుని సృష్టినియమము కాని రంజని నాతోఁగూడ వచ్చునా?
ఆమెయే నా కీహావత్పవ్న కలిగించినది. చాల నముద్రము కంటెను,
దేనెపముద్రము కంటెను, ప్రియమగు సజసౌందర్యసాగరము నాకడ్డు
చూపుచున్నది. స్నేహమాత్రిమునఁ బ్రియవచనోపచారములచే
ముందడుగు పడకుండులాగున దానితో బంధించుచున్నది. ఆమచ్చిక,
యాచూపులు, యామాటలు, యాస్నేహము, స్నేహితరాలికంటె
సాక్షాతోదరికంటె నెక్కువగా నాయందుఁ గనఁబఱచు నా ప్రేమ

సర్వమును ఛేదించికొని పోవలయును. నాకడ బనిలేకయే యేమేమో మాటలాడుచు నూరక సంభాషణము పెంచుచుండును. ఇంతింతవఱాని మానందమునొందు నాకస్య—ఇదిగో వచ్చుచున్నది.”

రంజని దూరమునుండి చిలునగవుతో వచ్చుచుండెను. ప్రభాకరుఁ డామెను సమీపించెను.

రంజని:—ప్రియనఖా! అట్లు చూచుచుంటి వేమి? నీ కన్ను లెట్లు బాటినవి. రాత్రినిదుర సరిగ పట్టలేదా?

ప్రభా:—రాత్రులు నాకు నిద్ర సరిగపట్టుట లేదు. నీ కంటి గొలుకులఁగూడ నెఱు వున్నదేమి?

రంజని:—నాకును గన్ను మూతపడదు. త్రాగలేక బోర్ల తన్నినపాలవలె వెన్నెల యెంతవ్యర్థముగాఁ గాయుచున్నదో యని తోచుచుండును. అందఱు హాయి నిచ్చుచున్నదను చల్లగాలి నా హృదయములో నేమో రగులుగొల్పుచుండును. స్తబ్ధమగు ప్రకృతి యందలి సౌందర్యమును రేపి దానిముందర నా గూపము డిందుపఱచి సాకు సస్పృహత కలిగించుచుండును. నా యుద్యానవనమునకుఁ బోయినా యందలి పూలత లప్పుడే వికసింప నేలయని నాకుఁ గోపము గలుగుచుండును. నీ కడకు వత్తునా యన్నియు మఱచి పోవుదును. ఒక్కొక్కతరి నన్ను నేనే మఱచి పోవుచుండును.

ప్రభా:—నీ విచ్చటికి రానపుడు నేనును మాయార్యావర్తము పోవలెనని యెన్ని యోసార్లు తోరుకొనుచుండును. మనోనిశ్చయము చేసికొనుచుండును. కాని నిన్నుఁ జూచినతోడనే నా కోరికలు సంకల్పములు నన్నియు నీడేరినటులనే హృదయమున కెక్కడలేని శాంతియుఁ గలిగి బాలునివలె నీ నల్లాపముల సంతకాల మొసదియు నెఱుఁగకుండ విందును. మనోరంజకమగు కలయందువలె నెన్ని సంవత్సరముల యనుభవమో యొకత్రుటికాలములోఁ గలుగుచుండును.

ఎన్నిగంటలు కాలమో యీ నల్లాపసౌఖ్యమున మునిగి కేలియాడుదుడు మనకుఁ దెలియకుండఁగనే జరిగి పోవుచుండును.

రంజ :—మనసుకలసినవారి కది సహజమేకద.

ప్రభా :—కాని నేడు నాకొక కల వచ్చినది.

రంజ :—గలవచ్చిన వచ్చుగాక ! అందుకు నీవు 'కాని' యననేల ? చూతము. ఏమనివచ్చినది చెప్పుము.

ప్రభా :—దైవమున కనూయ మెందుగదా యని నేను 'కాని' యనవలసి వచ్చినది.

రంజ :—(మోమున నించుకదిగుంపాటు పొడనూప) నీ మాటలు నా కేమియు బోధపడుట లేదు. ఏమైనను మన మిరువురముఁ జేకాని రెండు కాదు. నేనట్లు కానేరను. నీవు కావలదు. పాపిష్టి దైవము మనల నేమిచేయగలఁడో చూతము ? ఏమందువు ?

ప్రభా :—రంజనీ ! నిన్నరాత్రి నీవు వచ్చెద వని నేను 'పేరిస్' తీర్పు దీసిపెట్టుకొని చదువక నీకొఱకై యెదురు చూచుచు వేడి యుండియుండి యెప్పుడో నిదురబోయితిని.

ఆ నిద్రలోను గలవచ్చినది. ఋషివాణిక భస్మమైన తరువాత మఱునాడు మాతాత నన్ను వెదకికొనుచుఁ గాలిపోయిన గుడిసె లలో దిరుగుచుండెను. ఈ మేడపైనుండి నే నతనిని జూచితిని. అతఁడు నన్నెఱుఁగెత్తి ప్రభాకరా ! అని పిలుచుచుండెను. ఆ పిలుపు నాకు వినఁబడుచుండెను. కాని కంఠస్వరము మునుపటివలె లేదు. నేను 'ఓ' యని పలుకఁబోయితిని కాని నా కంఠము మందారమాలతో బిగించఁబడెను. నా కనులనుండి కన్నీరు వరదవలె సోర్యవర్తము మీఁదుగాఁ బ్రవహింపఁ జొచ్చినది. ఇంతలోఁ గమలాకాంతుఁడవచ్చి "ఓరీ ! కులభ్రష్ట ! నీచా ! యని యేమేమి మనము నోటితో నుచ్చరించుటమాటటుండ మనసునఁ దలఁపనైనరాని మహాపాతకము మనయిరువురపై మోపి నా కంఠముపైఁ దనబాతు దీసి పొడువ

తోయెను. ఇంతలోఁ బెద్దమెఱుపు మెఱసిన ప్లయ్యెను. నేఁ గనుల
మూసికొంటిని. కమలాకాంతుఁ డేమయ్యెనో నే నెఱుంగ. నా తాత
వచ్చి తన చల్లనిచేతులతో నన్నుఁ దట్టుతఁ “ధర్మము కాపాడుకో—
నాయన! ఆపగలుపొందకు వత్సా! మేలుకో” యని నన్ను లేపెను.
తోడనే నాకు నిజముగా మెలకువ వచ్చి లేచి కూర్చుంటిని. ఆ పృథ్వి
ముషియు వెరుదిరుగకయే—తన నెరసిన కనుబొమలు భూమధ్యమునఁ
గలియ నా ముఖముపైఁ దన నిశ్చలదృష్టి నిలుపుచు నీగవాక్షమునుండి
దూదిపింజవలె చాఁటి తెల్లనుబ్బువలె సంతరాళమునఁ జేలియాడుచు
జరిగిపోయెను. కడుదూర మేగుఁటకు నేను నిశ్చేష్టుఁడనై కన్ను
మూయక చూచితిని.

“ ఏమందువు? అని నన్నడిగితివి. అంతయుఁ జెప్పితిని. ఏమందుకో
చెప్పము. ”

ప్రభాకరుఁ డిట్లు తన స్వప్నవృత్తాంతమంతయు నన్నని కఠస్వర
ముతో నవిచారంబగు మోముతోఁ దనచేతులతో యవనరాజకుమారి
రెండు చేతులు పట్టుకొని తలవంచుకొని చెప్పి ముగించుచుండ రంజని
తన బాహులతలు సాచి యాతనిఁ గొంగిలించుకొని మోము పైకెత్తి
నయసంబులతోఁ బ్రార్థించుచు, “హృదయేశ్వరా!” అని సంభో
ధించెను. ఆ కఠస్వరముకూడ దీనాలాపమునే సూచించుచుండెను.
ఇదివఱకెన్నఁడును ప్రభాకరుఁ డట్టిచర్యలనుగాని, సంభోధనను గాని
చూచి యుండలేదు. వినియుండలేదు.

ప్రభా :—ఏమిటిది?

రంజ :—ఏమందు వని యడిగితివిగదా! నన్ను బ్రతుకా!
యనుము. ఇదివఱకెన్నఁడును నేను నిన్నుఁ గోరలేదు.

ప్రభా :—(రంజని బాహుసాశములను మృదువుగాఁ తొలఁ
గించుకొని యీవల నిలిచి) రాజకుమారి! ఇది పాడియా!

రంజ :—ప్రభాకరా ! నామాట లొక్కింత శాంతముగ నాలింపుము. నీకు నేనును నాకు నీవునుగాక మఱియెవ్వరు కలరు ! ఇంత వఱకు మనలో మనకిట్టి ప్రవక్తయే రాకపోయినను నా తండ్రి నాపైఁ గ్రోధమువహించెను. కన్నుకుట్టి కమలాకాంతుఁడు సంతియోకుఁడు మొదలగువారందఱుఁ గూడ నేడ్చుచున్నారు. సన్నోకప్రశ్న నడిగెదను. ధర్మము విడిచి నీవు నాకు నిజము చెప్పదవా ! చెప్పఁజాలవా !

ప్రభా :—నాకడ మాయ లేన్నఁడైనఁ జూచితివా ?

తప్పక చెప్పదను.

రంజ :—నీవు నన్నుఁ బ్రేమించుటలేదా ? ప్రేమింపవా !

ప్రభా :—నెచ్చెలీ ! అది నీ వెఱుఁగవా ?

రంజ :—“అట్లయిన మన మొందొరులఁ బరిణయమై” స్త్రీనహజమగు సిగ్గు, ప్రేమ జనియించి యామెనోటి కడ్డమై మాట వెడలనిచ్చినదికాదు. రంజని యెట్టిబారిన తన మోమును బ్రక్కకుఁ ద్రిప్పి రెండుచేతులతోఁ గప్పకొనెను, ప్రభాకరునకు స్వప్నమందు తాత చెప్పిన వాక్యముల కొక క్రొత్తయర్థము స్ఫురించుచున్నది. “ధర్మము కాసాడుకో—నాయనా ! ఆపదలఁ పొందకు—వత్సా మేలుకో ! ”

ప్రభా :—మన మొందొరులఁ బెండ్లియాడుట యెట్లు ?

రంజ :—ప్రేమ గలవారి కాప్రశ్న యర్థమే కాదు.

ప్రభా :—కేవలము నింద్రియములకు వశ మగుట మానవులకు హౌస్యము కాదు ! నే నార్యుఁడను. నీవు యవనయువతివి.

రంజ :—నా తండ్రియు నెట్టిదే కాఁబో లర్థములేని రెండు శబ్దములు ప్రయోగించెను. స్వజాతి యట—స్వధర్మమట ! ప్రభాకరా ! నీవే నా కనేక పర్యాయములు చెప్పితివి. అందఱకు భగవంతుఁడొక్కఁడే. ధర్మము నొక్కటియే యని. మానవుల నందఱ నాదేవుఁడే కాదా నృజించినది ? ”

[రంజని నేడు వేసిగవ్రన్న యొకనాటిలాతి ప్రభాకరుడు తన తాత పడిగెను. అంధకారమున మెఱుపు వెఱసిన విధమున వాని కాముషి చెప్పినయట్టి సాదృశ్యపూర్వక నమాధానము జ్ఞప్తికి వచ్చెను.]

ప్రభా :—గోజాతి యంతయు నొకటి కాని యందంతర్భాగములున్నవి కావా? వర్ణాశ్రమధర్మము నాజాతి యొక్క వ్యక్తిత్వ లక్షణము! నే నిప్పటికే చాలపఱకు వాఁడన్నట్లు కులభ్రష్టునైతి.

రంజ :—నా నమాధాన మూలముననే?

ప్రభా :—ఎన్నటికీ గాదు. నే నాకర్మభూమిలోఁ బుట్టుటచేత నామన సిదివఱకే డోలాయమాన మగుచున్నది. నన్ను రెండుశక్తులు చెరియొకవైపునకు లాగుచున్నవి. నేనేమియుఁ జెప్పజాలను. నా హృదయ మూరక కొట్టుకొనుచున్నది. కాని మనసున యాలోచన లన్నియు స్తంభీకృతమయ్యెను. రంజనీ! నీవే నా హృదయరంజనివి! నిన్ను నేను బ్రేమించుచుంటిని. అది ముమ్మాటికి సత్యము. కాని—

రంజ :—చాలు నేజీవించి యుండెదను. ఇంక నీ వేమియుఁ జెప్పవలదు. నా జన్మము ధన్యంబైనది. తుచ్ఛభోగములు తాత్కాలికములు. క్షణభంగురములు. ఆమరణాంత మిటులనే యుండవచ్చును. “ఒక్కసారి నా హృదయరంజనీ” అని విలిచితివి. ఇంక నాకుఁ బెండ్లి యనవసరము. ఈయున్నటు లున్నజాలును. కాని యా పాపిష్టిదైవము నకు నీవు చెప్పిన ట్లసూయ మెందుకదా!

ప్రభా :—ఇదియేమి! నీవుకూడ నామాటయే యనుచుంటివి.

రంజ :—ఇంతవరకు నీకఠినచిత్తురాలు నీకు రానైయున్న మహాపద నెఱింగియు నీకడఁ జెప్పక జాగుచేసినది క్షమింప వేడుచున్నది. ఇదివఱకే లోకమంతయు మసలనుగూర్చి యనేకముగఁ జెప్పుకొనుచున్నది. నా తండ్రవచ్చి నిన్నుఁ బ్రేమింపవలదని యేమేమో యుపన్యసింది మందలింపఁ జొచ్చెను. శిరికిపండుయు మదాంధుఁడను

నగు నా చెప్పరానివాఁడంతియోమనితోఁ గలసి కుట్రచేసి నిన్ను నేఁజిరాత్రి—

ప్రభా :—చిరునగవుతో నిటుమాడు ఒక మనవ్యమాత్రుఁడు వేటొకఁని సాధింపఁగలడన్నమాట కేవలము భ్రమ. “ధర్మపవహతో హంతిధర్మోరక్షతిరక్షితః” అను సువయోర్యోక్తి నీవెఱుఁగవా! ఆ శివు నాజ్ఞలేనిది చీమైనఁ గుట్టనేరదు. ఊరక దిగులుచెందనేల? కాక యా వచ్చెడివారి బలసాహసములఁ గొద్దియో గొప్పయో నేనును జూచెదను గాని వారి నూరక విడువను. ఇప్పుడు మనకు విచారమేల? నాకు సూర్యోపాసన చేయవలెనని కోరిక కలుగుచున్నది. అది మంచి పని కాదా! మఱచితిని వెనుక దానినొకప్పుడు మిక్కిలి మిచ్చి పొగడితివి జ్ఞాపక మున్నదా?

రంజ :—అటులే చేయవచ్చును. (అని యిరువురు నిష్క్రమించిరి)
ఇంతలోఁ బ్రయంవద వచ్చి అమ్మా! అమ్మా! రంజనీ! అని పెక్కునారులు పిలువగా—

రంజ :—తిరిగివచ్చి “యదేమి? అప్పుడే వచ్చితివి?”

ప్రియం :—ఔ నాను. కాదా మఱి.

రంజ :—నీ పరిహాసముల కేమిగాని కార్యమేమి చేసితివి?

ప్రియం :—ఎంత గడునుదాసవమ్మ! నే నడుగఁ దలఁచినదానిని ముందుగ నీవే యడుగుచుంటివి!

రంజ :—సిగ్గును మందహాసముచేతను, మందహాసము గోపము చేతను గప్పిపుచ్చఁ బ్రయత్నించుచు “బాలు బాలు! నీవు నాకేమి ర్యకాము నొప్పగించితివి?”

ప్రియం :—నే నొప్పగించితి నంటినా? నీయంతట నీవే యుప్పు గించుకొనుచుంటివి. నిన్నప్పగింత లప్పగించువా రెవ్వరు?

రంజ :—ఎక్కడను తేచితిరము?

ప్రియం :—అదే నాకు మహావిదితముగా నున్నది.

రంజ :—ఊరక యన్న నేమిప్రయోజనము? నే నెవరికి యొప్పు గించు కొనుచుంటిని?

ప్రియం :—పోనీగాని యెంతపిలిచినఁ బోకినావు కావేమియ్యి?

రంజ :—అస లేమిజరిగినదో చెప్పవు. నాకిక్కడ జాగునేయుట కవకాశము లేదు. కార్య మేమి చేసితివి?

ప్రియం :—ఇక్కడ జాగునేయుట కవకాశము లేదూ! నిజమే యామాట. ఎక్కడ జాగు నేయవలయునో!

రంజ :—(దానిచేయివట్టుకొని) రా యాస్థలము చూపించెదను. (అని యిరువురును వెడలిపోయిరి.)

౪

“నాయువశంబు లెయ్యెగనీ వారిధరంబులు మింటఁ గూడుచుం బాయుచు నుండు కైకడిఁ బ్రపంచము సర్వము కాలతంత్రమై పాయుచు గూడుచుండు నొకభంగి చరింపదు.”—భాగవతము.

వేటకానివేషము ధరించిఁ ప్రభాకరుఁడును వానిసాగనంపుటకై రంజనియు నగరము వెలుపలివఱకు వచ్చిరి. రాత్రి రెండుయామములు జరిగిపోయినవి. నగరము విడిచి చాలదూరము వచ్చిరి. నగర సీంహ ద్వారముకడ వహరా నిచ్చుచు నిల్చినవారి సంకేతవాక్యము. దవ్వల నుండి వినవచ్చుచున్నది. ఇరువురప్రక్క నొక్కొక గుట్టమున్నది.

ప్రభా :—ప్రియనభి! ఇక సెలవా పోయివత్తునా? గుట్టము నెక్కుము.

రంజ :—తిరిగి యెన్నటికో!

ప్రభాకరుఁడు తటాలన గుట్టము దిగి నీ వామాటఁ దలపెట్టిన నా కడుగు పడుటలేదు. భావి యెల్ల నగమ్యగోచర మగుచున్నది. మాన మిక్కడనే హాయిగ నుంధము. అట్ల నాకొఱ కవరేడ్చువారు!

రంజ :—ప్రభాకరా మత్స్యాధికా! మన కట్టియదృష్ట మెక్కడ? ఛీ! స్త్రీహృదయ మంతదుర్బల మైనది. నీప్రాణపాయ ముతింగియు నే నంత స్వార్థపరాయణి నైతిని. నను మన్నింపకుము. పొమ్మని యనఁజాలకుటచేసి. నన్నొకసారి గట్టిగా నిందించి మందలించి నిన్ను గాఢాహుకొనుము. ఏమన నీకపాయము కలిగిన నే బ్రతుకఁజాల.

ప్రభా :—పోనిమ్ము. నిజముగ రాదలఁచిన, మరణమునుండి తప్పించుకొని మనమెందు పాటిపోగలము? ఇంతకుఁ బూర్వ మెన్నఁ దును భయమన నేమొ యెఱుఁగను. నాకును లోకమునకును మిక్కిలి వ్యల్పానుబంధ ముండెడిది. నేఁ జాబంధము దృఢతరమగుటచేత నేమొ కాని ప్రాణరక్షణార్థము పాటిపోవుట మంచి దని తోచినది. అయిన నేమి? భయము నేర్పిన నీవే తిరిగి ధైర్యము నేర్పుచుంటవి. నీకొత్తకై నేనిటనే యుండెద నేమగునో చూడెద.

రంజ :—వలదు - ప్రాణేశ్వరా! - వలదు. నేఁడు తప్పిన తేవైన నున్న జే యీ యాపద—తేవు కానిచో నెల్లుండియైన వానీచుని విడిచిపెట్టవలెను. వానిఁ దుదముట్టించినచో మొదటికే మోసము వచ్చునుగద. వాఁడు నా మేడకు వచ్చుట నా తండ్రియే యెఱుఁగును. ఇఁక విడిచినచో వారు కుట్రలు పన్నుచునే యుందురు. ఒకవేళఁ జక్రవర్తితోఁజెప్పి యేమిచేయుంతురు - నా రెంతకైన దగుదురు. నాతండ్రియు మనకుఁ బ్రతికూలుఁడుగనే యుండెనుగదా. కావున వలదు.

ప్రాణేశ్వరా! - వలదు నీ వాఁగవలదు. బ్రతికియుండిన నీని లోకమున...

ప్రభా :—లేనిచో బెలోకమున...

రంజ :—ఈవ్వుక కలిసికొనఁగలము. తెల్లవారుచున్నది. అంతి
యొక్కఁడిచ్చిన చీటి నిటు తెచ్చు. ఇక చాసితోఁ బని చేయు
యన్నది? పోనిమ్ము నీదగ్గఱనే యుంచును. గుట్టము నెక్కుము.

ప్రభాకరుఁడు రంజనీ నహాయమున గుట్టము నెక్కును.

“నీమందస్మిత పెదనారనింద మీ ప్రభాకరునకు నొకమాటు
చూపవా?” యని ప్రభాకరుఁ డనెను.

రంజ :—వరసకుఁ జేరి యొక్క ముద్దు పెట్టవా? నాథా?

ప్రభా :—పాపము శాంతించుఁగాక!

తటాలున గుట్టము పరుగిడి పోయినది.

అకర్ణాంతము లాగి విడిచిన బాణమువలె నశ్వము వాయు
వేగమును మించి పోవుచుండెను.

రంజనీ చూపుటను ప్రభాకరునియందు లగ్నమై వాని వెన్నంటి
పోవుచున్నది. ఆపె మనంబును నాచూపులయందె లీనమై మనోహరుని
విడిచి రాలేకున్నది. కొయ్యబొమ్మవలె నారీతిఁ గొంతనేపు నీలిచి
యుండి యెంతయణఁచికొనినను లోనాగఁక పైకి పొంగి వచ్చుచున్న
దుఃఖవేగమునకు లేచి నిలువలేక తనగుట్టము మెడపై వ్రాలి మోము
నానుకొని చిన్న బాలికవలె వెక్కి వెక్కి యేడువసాగెను. కన్నీరు
కాల్వలు గట్టి యాయశ్వశాంతము సూరక తడుపు చుండెను.

అర్ధరాత్రమున నచ్చట పాప మానుకుమారి నోదార్పువారెవ్వరు?
దుర్భరవిచారము కలిగిపప్పుడు మనసార నొకమాటు కంతమెత్తి
కన్నీరు కార నేడ్చినచో నా దుఃఖము పొంగి కొంతవఱకుఁ జల్లారి
యువశమించును.

కొంత నేపటికి రంజనియే దుఃఖభారము తగ్గుటచే మోముపైకెత్తి
చంద్రబింబమువగఁక జూచుచు డాకేల నాయరబ్బిగుట్టము మెడ
కొగిలించుకొని నిలువఁబడి యిట్లు చింతింపసాగెను. “ఇప్పుడు మా
యమ్మయే యున్నచో నేనిప్పు డేమిచేయుదును? కష్టము సుఖము
చెప్పకొని యాలోచన నడుగుద మన్ననాకు నా యన్నవారెవ్వరు

గలను! లోకైకపీరుడగు యవనసామ్రాట్టున కేకపుత్రికను. గారాబు తనయను. తోడు నీడలేక యర్ధరాత్రిమున నూరి వెలుపల నీల్చి యిట్లు వాపోవుచుంటిని. నా కేమని నగరుప్రవేశింతునా? నేనా ప్రభాకరుని శూన్యమందిర మేటులఁజూతును? ఆయుద్యానవనము లన్నియు నానేత్రములు కిప్పుడు శ్మశానవాటికవలె భయంకరములై తోచుచున్నవి. నా తండ్రిమోము తిరిగి చూచుటకుఁ గూడ నాకు మనస్కరించుట లేదు. ఎందుఁబోవుదు? నాచునోహరుని వెన్నంటిపోవుదునా? పాపము శనించుఁగాక! అతఁడు మాత్రము నన్నీల యాదరించును? ఆదరించువాఁడేయైన చివర కామాటల యప్పగించిపోవును! ఇంక నెన్నియో చెప్పఁదలచుకొంటిని. ఏమియో యడుగఁ దలచుకొంటిని. ఒండొరుల హృదయములు పెనవేసికొని సాగుచున్న స్నేహాంత తటాలునఁ దెగిపోయినట్లయినది. తుదకు నే నేరికి నక్కఱలేనిదాన నైతిని. అయినచో నీచుడగు నా మదాంధుని చే బడనుంటినా? నీకుమటికొంత స్వాధీనమగుటకై నన్నాఘాతకునికి స్వాధీనము చేయుదువా? నీసామ్రాజ్యమునకు మేలుగునెడల నన్ను వేఱునిధముగ బలి యాయరాదా? నే నెంత అనహాయ నైనను నా మాననంరక్షణము చేసికొన లేక పోను. ఆర్యావర్తమున నే దీనబంధునిపాదముల నాశ్రయించినను నాకుఁ దరుణోపాయము గలుగఁగలదు. ఆమునులు, యోగులు, శరణాగత త్రాణబిరుదాంకితులు. పాప మాకమలాకాంతుని తెల్లవారిన పిదపఁ బ్రేయంవదయే విడుదలచేయున. నేనును రాజమందిరములను వీడి ఋషి వాసికలను జేరఁ బోయెదను.”

అని యనుకొనుచు సశ్వము నారోపించి రంజని తూర్పు దిక్కుగాఁ బయనము గాదించెను. ఆహా! యెంతచిత్రము! నిషముగఁ దాను గోరుచున్న దేమో తానే తెలిసికొనలేక పోవుచుండెను. రంజని తాను దన్నెంతచక్కగ మోనగించుకొనుచున్నది. తా నార్యావర్తము పోవుచుండుట ప్రభాకరుని కొఱకు కాదట! ఏమిచిత్రము!

౯

నక్కడ విన్నను నొక్కటే నూట! “చక్రవర్తి కూతు రాధ్యునితో
వెల్లిపోయిన” దని యీ విషయమే స్థలకాలపాత్రల ననుసరించి
వేర్వేలు రూపములఁ దాల్చుచుండెను. అలకనుందరునకుఁ బట్టరాని
కోపము దుఃఖము నావేశించెను. తన మేడపై నేమిచేయుటకును
బోచక యూరక పచారుచేయుచుండెను. అంతియోకుఁడు తేలు
కుట్టిన దొంగవలెఁ దనమీఁద నెక్కడ విరిగిపడునో యని లోలోన
మిక్కిలి భయపడుచుండెను. రంజని యంతఃపురమునఁ బ్రియంవద గోడ
తలుపులు తెఱచి కమలాకాంతు నీవలకుఁ దీసికొని వచ్చినది.
కమలుఁడు మిక్కిలి సలిగి నాడి పాలిపోయినట్లుండెను. ప్రియంవద
యాతనితో నేమియు మాటలాడలేదు. ఆతఁడాయువతి నేమియు
నడుగలేదు. తలవంచుకొని తనదారిఁ బోయెను. ఎట్టకేలకు నలక
నుందరుఁడు తన కావ్తుఁడగు కమలాకాంతునితో మంతన మొనరింపఁ
దలఁచి పిలువనంపెను. కాని “వాఁడు మందిరమున లేడు—నగర
మున లేడు—ఎందును వాని జాడయే గానరాదని” నేవకులు వచ్చి
రాజునకు భయపడుచు విన్నవించుకొనిరి.

అలక :—పోయినవారినిఁ బోనిండు! అంతియోకునిఁ దత్క్షణమే
తీసికొనిరం” డని నేవకుల కాజ్ఞాపించెను. వారు చనిన వెనుకఁ దనలోఁ
దానిట్లాలోచించుకొనుచుండెను.

“ఒక వేళ నిదియెల్ల నా కమలుని కపటమే కాదు గద! మొన్న
రాత్రి వాఁడు రంజనిమేడ కరుగుచు నాకుఁ గనఁబడెను. తిరిగి వాని
జాడ లేదు. నిన్న రాత్రి యానీచులు పరారి యైరని తెలియుచున్నది.
ఈ రెంటికి నేమైన సంబంధ ముండితీరవలయును. మొట్టమొదటఁ
బ్రభాకరుని విడుదలచేయించుటకును వాఁడే కారణము. ఒకవేళ
నాదేశక్రొహికిఁబశ్చాత్తాపము కలుగలేదుగద!—అతని కట్టి పాపము
పోకకుండుట కేగద భరతఖండమున కతనినే రాజుగఁజేసెదననియు

రంజని నాతనికిచ్చి పెండ్లిచేసెద ననియుఁగూడ నానలు కొలిపితిని—
అయినచో నేమి యాచిత్రము! ఈమూఁడు పరారులకేమికతఁబు? ”
ఇట్లు వితర్కించుచుండ నంతియోకుఁడు రాజమ్రోల సాష్టాంగపడి
“ప్రభూ! యేమి యాజ్ఞ” యనెను.

అలక :—[ముఖము నిదానించి చూచుచు] నీవు విసలేదా?
ప్రభాకరుఁడు నిన్నరాత్రి పరారి యయ్యె. రంజనియు నంతఃపురమున
లేదు. కమలాకాంతుఁ డెచ్చటను గానఁబడఁడు.

అంతి :—ఏమేమి? ఇంతపడుకు నేమియు నెఱుంగకుంటిని!

అలక :—మనజాగ్రత్త యాలాగున నున్నది. నిన్నను, నేడు,
నగరద్వారమున నెవగు పహారా యిచ్చుచుండిరో ప్రభాకరుని మంది
రఁజుకడ నెవరు కాపుండిరో వారి నెల్లఁ తర్జనభర్జన చేసినఁ గొంత
సజము తేలఁగలదు.

అంతి :—ఏమని విన్నవించుకొందును? ఇది యేనియో దైన
మాయగ నున్నది. అపశ్యము కావలెవారల నిలుపఁదీసి కనుగొనియె
దను. కాని కమలాకాంతునియందు మనము తగసివిచ్చిన ముంచితి
మేమోయని తోచుచున్నది. గూఢచారులఁగూడ నికార్యమందు
నియోగించెదను.

అలక :—మంచిది. తూర్పుదిక్కునకుఁ గొందఱ జవనాశ్వము
లపైఁ బంపవలయు. వారు మఱొకదిక్కునకుఁ బోయి యుండరు.
పెంటనే యీ పనులు జరుగవలయు.

అంతి :—“సార్వభౌముని యాజ్ఞ” యీక్షణముననే నిర్వర్తింపఁ
బడుచున్న” దని నెలపు దీసికొని పోయెను.

అలక :—నా కేమియుఁ దోచుటలేదు. మతిపోయినట్లున్నది.
కమలాకాంతా! నిన్ననవలసిన దేమున్నది! ఎంతచేసితివే రంజని!
నాతనయఁజే శత్రువులలోఁ గలసిపోయినదా?—నమ్మజాల! ఎవరురా
యక్కడ?

ఒక సేవకుఁడు తత్త్వణమే ప్రవేశించి “జయము ! జయము ! మహారాజా” యనెను.

అలక :—రంజనీమందిరమున కరిగి ప్రియంవద యనునార్య యువతి నిక్కడకుఁ దీసికొని రమ్ము. సత్సరముగఁ బోయి రమ్ము. సేవకుఁడు సెలవు దీసికొని పోయెను. పిదప నలకనుండరుఁడు తిరిగి యాలోచనా నిమగ్నుఁ డాయెను.

అలక :—“ అది నిజముచెప్పునా ! కాని దానికిమాత్రమీకుట్ర తప్పక తెలిసి యుండును. ఏమైన నాశపెట్టి చూచెదను. అట్లు లొంగనిచో బెదరించి చూచెదను గాక ! ఏమని యాసగొల్పుదును ? బంగారమును వాగు చిల్ల పెంకులుగఁ జూతురుగద. ఆజాతివారికి స్వేచ్ఛయే ప్రాణము. గౌరవమే జీవనము. కావున యీ బానిసతనమునుండివిడుదల చేయించెద నని చెప్పి చూచెదను. ఏమనునో ? ”

అని యనుకొనుచుండ యవనతళిరస్కయ మితాలంకార శోభితయు నుండరగాత్రియునగు ప్రియంవద ప్రవేశించి “జయము జయము సార్వభౌమ ! ప్రభువువారి యాజ్ఞానుసారముగ దేవరదాసి ప్రియంవద యిదిగో వచ్చి యున్నది.

అలక :—ప్రియంవదా ! ఇటు రమ్ము. వచ్చి యీయాసనమునఁ గూర్చుండుము. నీతో మిక్కిలి ముఖ్యమగు విషయమును గుఱించి మాటాడఁ దలఁచి పిలిపించితిని - రమ్ము - సందేహించెద వేల ? వచ్చి యీకుర్చీపైఁ గూర్చుండుము. నీవు నాప్రియకుమారియగు రంజనికి నెచ్చెలివి కావా ? నాకు మీయిరువురియెడ సమానానురాగమే కాని యెన్నఁడును వేఱు లేదు. ఆపంగతి నీకుఁ దెలిసియే యుండ వచ్చును.

ప్రియం :—నన్ను మీరెక్కువఁగా మన్నించుచుండిరి. ఈగౌరవమునకు నే నెట్లర్హురాలను గాఁగలనోకదా ! నాకట్టిశక్తి భగవంతుఁడనుగ్రహించుఁగాక ! ” అని నిర్దిష్టాసన ములంకరించెను.

అలక :—ప్రియంవద ! నీకది సార్థకనామయు. నీకీసీచమగు బానిసతనము తగదు. నిన్నింనుండి తొలగించి నీకర్హమగు గౌరవ స్థాన మీయవలెను. ఇట్లుపై నిన్ను నా రంజనివలె జూచుకొందును. నాకన్నకూతురు నన్ను విడనాడి పోయెనుగదా ? నీచెలి యెందేగెనో యెవ్వరికిని దెలియదట అయ్యో ! యెందేగెనోగదా !

ప్రియం :—నిన్న రాత్రి నన్నుగూడ రావలదని వారింది ప్రభాకరునిమేడ కరిగినది.—తెల్ల వారునప్పటి కిరువురునుగూడ లేరను గోల పుట్టినది.

అలక :—అతగవానినిఁ బ్రేమించుచున్నచో నేనుమాత్రమంత కూరుడనా ! ఒల్లనన్నచోఁ గూతుమెడలు వంచి యన్యనకిచ్చి వివాహముచేయుటవలన లాభమేమున్నది ! అది నేనెఱుంగనా !

ప్రియం :—కమలాకాంతుడన్నచో నామె కేవగింపు మాటి మాటికిని వచ్చి యేదో ప్రేలుచుండెడివాడు. ఆమె ప్రాణమంతో బుకటం బడెడిది. పిదప మేమెంతయో యోచార్చినగాని యాదుఃఖ మువశమిల్లెడిదే కాదు.

అలక :—నేడకమలాకాంతుడుకూడ మాయమాయై నదేమి చిత్రమో ! మొన్న రాత్రి వాడు మీమేడకు వచ్చుచుండఁగ నే జూచితిని. కొంతసేపు మేమిరువురము మాట్లాడుకొంటిమి ! మొన్న రాత్రి వాడు మీకడకువచ్చి యేమి ప్రసంగించెను ?

ప్రియం :—మొన్న రాత్రియా ? మొన్న రాత్రి కమలా కాంతుడు రంజని మేడమీదికి రానేలేదు. మొన్న తెల్లవారువఱకు మేమిరువురము కలసేయే యుంటిమి. చాలరాత్రివఱకు “జాసన్” బంగారు ఉన్నెకొఱకు బయలుదేరుట “మేడియా సహాయమునఁ గృతకృత్యుడగుట” యనుకథ రంజని చదివి నాకుఁ జెప్పుచుండఁగ నే మేమిరువుర మెట్లో యెప్పుడో గాథనిద్రం బడితిమి. తెల్లవారిపిదపఁ గూడ వానిని మేము చూడలేదు.

అలక :—మూవ్వురు నేక రాత్రి పాటిపోయిరి. రంజనీ ప్రభాకరు రెండుబోయిరో! కమలాశాంతుడు డెందరిగినో!

ప్రియల :—ఎందుఁ బోయిసను రంజనీ ప్రభాకరులు కలిసి ముందు రనియే చెప్పఁగలను. రంజను తనతోఁగూడ సన్ను రావల వన్నది. లేనిచో వారిజూడ కొంచెమైనను గలపట్టు గలిగియుండును. నుజీ కమలాశాంతుఁడు నీనన్న యెఱింగియే పారి వెన్నంటి పోయి ముందును. వెంటనే సలుదిక్కులకుఁ జారులసరిపినఁ దప్పక జాడతీయ వచ్చును.

ఇంతలో నొకప్రతీహారి ప్రవేశించి “జయము జయము. మహా రాజా” నంగతి కొంత తెలియవచ్చినది. తెలిసినంతవఱకు విన్నవింప నాజ్ఞాపింపఁబడి దేవరనన్నిధి కరుడెంచితిని.

అలక :—మేలు! ఏమి తెలియవచ్చినది!

ప్రతీ :—కమలాశాంతుఁడు మున్నరాత్రినుండి నేటియుద యమువఱకును రంజనీదేవిగారి మేడయందే యుండిరనియు, రంజనీ దేవిగారు సన్నఁ బగలంతయుఁగూడఁ బ్రభాకరుని ప్రాసాదముననే గడపిరనియు, సన్న నుదయము వారు నూర్య నారాధించి, బీదలను నత్కరించిరనియు, రంజనీదేవిగారి పనికత్తెయుఁ జెలికత్తెయు నగు ప్రియంబదమ్మగారు సచ్చటనే యుండిరనియు సప్రమాణముగఁ జెలియ వచ్చుచున్నది.

అలక :—కమలాశాంతుఁడు రంజనీ మేడయందు నేటి యుద యమువఱ కుండె ననుట కేమైన నిదర్శనములున్నవా?

ఈపై సంభాషణ జరుగుచుండఁ బ్రియంబద కాండోళన మిక్కుట మగుచున్నట్లు, యామె ముఖచర్యవలన స్పష్టమగుచుండెను.

ప్రతీ :—ప్రత్యక్ష ప్రమాణములున్నవి. నేటి యుదయముననే కమలాశాంతుఁడు రంజనీదేవి యంతఃపురమునుండి, దిగి వచ్చుచుండఁగా,

నేనీ నా కెదుకన్నులతోఁ జూచితీ నని ప్రమాదము చేయుచున్నాను. ఆయన యేమికారణమో దాని, జబ్బుకడినట్లు గూడఁ గప్పజ్జెను.

అలక :—అగుము. ప్రియమనడా! చింతిచా! ఏమి ఏడిట్లు చెప్పుచున్నాడు! నీ వేచుందువు?

ప్రియం :—మహారాజా! నిజము మీకే తెలియఁగలదు! నే నేనుని చెప్పుదును. ఒక్కొక్కప్పుడు గూఢచారులు కూడ వ్యలా భముగోరి నిపాని యనత్యము కల్పించి చెప్పుచుందురు.

అలక :—ఏమిదా?

ప్రతి :—వలినవారికి నేకజెప్పడిమాటలయందు నమ్మకముచాల దేని నీయుత్తరము చూచినప్పుడైన నన్ను విశ్వసింపకపోరిని తలఁచెద నని జేబునుండి యుత్తరముకట్టిదీసి మహారాజున కందిచ్చెను. అలక నుందరుఁడు దాని నందుకొని, చూడఁబోవుచుండఁ బ్రతీహారింకను నిట్లు చెప్పఁ దొడంగెను.

“స్వామీ! యేమి! మీరు నేడు జబ్బుగ నున్నట్లుగునడు చుండి రని వినయపూర్వకముగ నేనడిగితిని. ఆయన నా ముఖమించుక పరిశీ లించుచు, నాలాగున నొక్క నిమిషమాత్రముచూచి జేబులోనుండి యీలేఖను దీసి “దానిని నేలినవారి కందఁజేయుమని చెప్పి తమ యింటిదిక్కుగాఁ జనిరి. నేను నీలేఖను దమకందఁ జేయవలెనని వచ్చు చుండగా, నంతియోకుప్రభు నాజ్ఞయైనదని తెలిసి యటఁ బోయితిని. పిదప నింతవఱకు నంగతులు తెలిసికొని దేవరకు విన్నవించుకొనుటకై వచ్చియుంటిని.”

ప్రతీహారి తనవృత్తాంతమును బూర్తిగఁ జెప్పి ముగించునరికి నలక నుందరుఁడును లేఖను బూర్తిగఁ జదివి ముగించెను.

అలక :—మంచిది. నీవు పొమ్ము. వారెచ్చటికిఁ బోయిరో యరసికొని రమ్ము.

ప్రతీహతి సెలవు దీసికొని పోయినపిదప వలకనుండి సుడు ప్రయంనడ దిక్కు మొగంబై “ఏమి! అట్లుంటి” నని నెమ్మదిగఁ బ్రశ్నించెను.
ప్రియం :—ఎట్లుంటిని? నలకమని బాసిన నాకేమియుఁ దోచుట లేదు. ఎట్లో విచారముగ నున్నది.

అలక :—రోనిగమ్ము! నీకనుజ్ఞ ఇచ్చిన నీవుకూడ మీయాచార్య : ర్తము వెల్లెదరా?

ప్రియం :—(కొంచెము నేవు మాటలాడక నేలఁ జూచుచు నూరకుండి) రంజనీప్రభాకరు లార్యవర్త మదిగిరని తెలిసిపదా? ఈ యుత్తరములో నా విషయమేమైన వ్రాయఁబడినదా? అది నిజముగఁ గమలాకాంతుఁడు వ్రాసినదేరా?

అలక :—ఇదిగో బాగుగఁ జదివి పరీక్షించి చూచుము.

ప్రియంవన కంపితహస్తముతో నాకమ్మ నందుకొనుచుండ,

అలక :—ఏమమ్మ నీ దేహమట్లు కంపించుచున్నది! దేవా ములో నేమియునన్యస్తతలేదుగద? ఉన్నచోఁ జెప్పుము. దాచకుము. రాజవైద్యులఁ బిలిపింతును. ఎవరక్కడ?

ప్రియం :—ఏమియు వలదు. నాదేహము సంపూర్ణారోగ్యస్థితి యందే యున్నది. (అని వణకుచు) ఈ యుత్తరము వానిది కాదని తోచుచున్నది. ఇది యంతయు నొక చక్కని కల్పితకథవలె నున్నది. ఒక మహావీరుని నిరువు గబలలు బంధించి రన్న నమ్మఁదగిన మాట యేనా? తనచేతి ముద్రికను బలాత్కారముగ లాగుకొనిరా! కథ కల్పించినను నమ్మఁదగి యుండవలెను. అబద్ధము చెప్పినను నిజమాడి నట్లుండవలదా? ఈ యుత్తరమే నిజమైనచోఁ దాను నిరాయుధుడనని వ్రాయుచున్నాడు. మొన్నరాత్రి మీరు చూచునప్పటికి వాని మొలను ఖడ్గ మున్నదో లేదో మీరు బాగుగ జ్ఞాపకము చేసి కొనుడు. ఇందలి యధార్థము మీకే బోధపడఁగలదు. అడుదానను,

అనియు ఈదిక్కులు, మెలికలు, నాకుఁ జెలియవు. ఒక్కవిషయము జూడదు. నేటియందయమున నే గదా మీరు నగర మంతయు గాలించి గాలించి వదిలినది. అట్టి నందర్భమున రంజనీదేవిగారి మేడముంగిట నివసించితిఁ గనులాకాంతఁ దొక గంటసేపు ముచ్చటాడుచుండగ వెన్నరును వాడలేకపోయిరా? అప్పటినివసించితి కిక్కనికే చూపు న్నది కాబోలు. విగిలినవారి కన్నులు పోయినా?

అలక :—అక్షరముల పోలికనుబట్టి చూడఁగఁ గనులాకాంతుని ప్రాంతయే యని తోచుచున్నది. కాదా? నాకీమమాటలతీరు చూడగ నీమి యా కుట్రయందున్నదనియే తోచుచున్నది. తిరిగి వెంటనే యేమియు నెఱుంగ దనికూడఁ తోచుచున్నది. నేనీమి యథార్థమే కనుగొనలేనిచో నాకీసార్వభౌమత్వ మేల! కాల్పనా! నాతలపైఁ గిరీటము దీసి యామెతలపైఁ బెట్టిన బాగుండు నని తనలోఁ దా ననుకొనుచుండెను. ప్రియంబడ యంతను జెప్పుచునే యుండెను.

“దస్తూరీల పోలికయా? ఒకకలము కాగితము నిప్పింపుడు. మీరంజనియొద్దనుండి వచ్చినటుల నొక యుత్తరమును మీ యెదుటనే వ్రాసి చూపించెదను.”

అలక :—ఇక లోకములో నత్యమనకును ననత్యమునకును గల భేద మేమి!

ప్రియం :—ఏమియును లేదు ప్రజలనమ్మి మే! నలుగురు మీక యిన్ని వేళయే కుక్కయన్న నదికాక్కయే.

ఇట్లు ప్రియంబడ వంధోక్తులాడుచుండ మఱియొక సూధచారి తొందరతో మహారాజును నమిపించి. “జయం! జయం! మహారాజా! ఈయుత్తర మంతియొకుని బాలు నాదించు దాది కుమారుని వేళిలో దొరకినది” అని చెప్పి, దానిని రాజున కందిచ్చెను.

అలకనుండరుడా యుత్తరమును జూచుచుండెను. అది మొన్న రాత్రి
రంజనివాసి ప్రియంబదచే సంతియోకుని కంపిన యుత్తరము.

అలక :—మందిది ! నీవు పోము. వా రెవటనుడిరో నరసి
మ్ము సెలవుదీసికొని గూఢచారి వెడలిపోయెను.

అలక :—ఇవి సరిగ రంజనియక్షరములె... కాదు. కాదు. కమ
గళాకాంతుని యక్షరములపొలిక యున్నది. కమలాకాంతుడు వ్రాసి
ది కాదీయుత్తరము. ముద్ర తలక్రిందుగఁ బడి యున్నది.

ప్రియం.—(వచ్చుచు.) అక్షరములకు రంజని యక్షరముల
పొలిక యుండుట కేమిహేతువో ! ముద్ర తలక్రిందుగఁ బడుటకు నదే
హేతువు ;

అవి చెప్పి, యుత్తరము పుచ్చుకొని, పరిశీలించి చూచి,

మహారాజ ! ఇది యంతయుఁ బెద్దపద్మప్రభావమునలె నున్నది.
గమలాకాంతుఁడే రంజని దస్తూరీతో నీ యుత్తరమును వ్రాయనమకట్టి
యుండవచ్చును. ఏది యెట్టైన నిది రంజని దేవితే వ్రాయఁబడినదని
నేనమ్ముజాల. నిదవఁ దమ యిష్టము.”

అలక :—ఒకటి మాత్రము నిశ్చయము. మొన్న రాత్రి
యాక్షరముల నాకాగితముపై రంజనియో కమలాకాంతుఁడో
వ్రాసి యుండవలయు. నేడు వ్రాయఁబడిన యుత్తరమే సజ్జమైనచో
నీ యుత్తరమును రంజనియు నీవు కలసి యాలోచించి వ్రాసినదనుట
కినుమంతయు నందియముండజాలదు. నేటియందయమున గమలా
కాంతుఁ డిచ్చెనన్న యీ యుత్తర మబద్ధమైనచో నీవు చెప్పినదే
నిజము కావచ్చును. కనుక ప్రధానవిషయ మీ యుత్తర మెవరువ్రాసి
నదో తేలువలయును.

ప్రియం :—ఒక వేళఁ గమలాకాంతుఁడే వ్రాసి ననుకొందము.
వాడు వ్రాసినదంతయు సత్యమేయని నమ్ముదురా ! నమ్మదగునా !

అలక :—క్రమక్రమముగా విషయ ముగాధనుగుచున్నది. నీవు మిక్కిలి కుశాగ్రబుద్ధివి. సంజేహములేదు. సావ్యభౌముడగు నలకనుండ రుడు నేడొక యావ్యయువతిచే నోడింపబడియె నని యంగీకరించు చున్నాడు. కాని యలకను సాత్త్వికులు ఋజుగుణులకు నన్ను స్వేచ్ఛగ పడువలజాలను. నీకీకట్రయం దెట్టిసంబంధమున్నను జెప్పవలసి చెప్పి తమింపుమని వేడుకొనెను. నిన్ను తమించి నీ బానిసతనము కూడఁ దొలగించివేసెద. నీవు తిరిగి మీయాధ్యాపత్యము పోవచ్చును. లేదా యిక్కడనైన గౌరవముగ నుండవచ్చును. అట్లునాక నీవు పశ్యము వచ్చివనిచో మాకు గాధాధ్యము దెలియువలకు నీకిక్కడ నీ చోట విధించుచున్నాను. నీవు దోషివని ఋజువై యెడల నతివశిష్టుకు గొల్పుదుమపు. తప్పదు. నీయం దనుమానముండియే యిటుకల బిలిపించితిని. నీయమున నడిగి చూచితిని. ఎక్కడి కక్కడికే యుక్తి చెప్పించుంటిని. (నవ్వుచు) అబద్ధమునే నిజములాగునఁ జెప్పించుంటిని కాశోలు. చాలు. ఇట్టి ప్రసంగము లింక జాలును. నీవు నిజము చెప్పి నుఖముఁ బడసెనవా? లేనిచోఁ గష్టముల పాలగుటకు సిద్ధునగు నుంటివా?

ప్రియః :—(చాలనే పూగకుండి చేతివేలు నున్న నజ్రపాటుంగ రమును మెల్లగఁదీసి నోటవైచుకొని గంభీరముగా) అలకనుండరా! నను బానిసను. నీజమే. నాదేహముపై నే మీ యధికారము కాని నా మనసుపై మీ కించుకైన నధికారము లేదు. ఎట్టిసుఖ మైనను, నెంతటి కష్టమైనను మరణమువలనకే నేనార్యయువతిని. స్వామి ద్రోహము చేయఁజాలను. రంజని నాప్రాణము. ప్రభాకరుడు మా పాలిటి దేవుడు. “పరిత్రాణాయ సాధూనాం, వినాశాయాచ దుష్కృతాం, ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవాత్ యుగే యుగే” యని చేసిన పాగ్దాని ప్రకార మవతరించిన యనతారమూర్తి యాప్రభాకరుడు...

అరన్నహారము ప్రభాకరునిచేతనే ఎడును. మీరంజని మెడలో...
.....వ.....డి.....” ఇట్లు వల్కుచుండగనే సోనాల
వడిచెను.

అలకనుందరుడు నిశ్చేష్టుడై తెల్లబోయి చూచుచు నిలువ
బడెను. బల్లపై రెండు తుత్తరములును తటతట గొట్టుకొని యెగుర
బోచెను.

౧౦

ప్రభాకరుడు నిరంతరముగా స్వదేశ భిక్షువుడై చనుచుండెను.
వాని ఛాయవలె రంజనియు, వాని వెన్నెంటనే ప్రచ్ఛన్నముగఁ బోవు
చుండెను. ప్రభాకరుడు డామకూడి వచ్చుచున్నదని యెఱుంగఁడు.
రంజని ప్రభాకరులఁ బట్టి తెండని అలకనుందరుడు నియమించిన
సైన్యమున కంతలోనే వెనుదిరిగి రావలసినదని యాజ్ఞ యయ్యెను.
యవనదేశ మంతఃకలహములతో మునిగిపోవుచుండెను. అలకనుందరుని
పక్షమునఁ గొందఱును సంతియోకుని పక్షమునఁ గొందరును
సహించిరి. ఘోర రక్తపాత మగుచుండెను. అంతియోకుడు గూడఁ
గుట్రలోఁ జేరెనని అలకనుందరుడు సెప్పుచుండెను. అలకనుందరుడు
కూతుచేతి కీల్పమ్మయై సామ్రాజ్యము ధ్వంసము జేయుచున్నాడని
అంతియోకుడు ప్రజలలో రాజద్వేషముఁ బురిగొల్పుచుండెను.
అంతియోకునకు ప్రాయఃబడిన యుత్తరమును ప్రభాకరుని మందిర
ముఖఁ బంకాలాగు వానియొక్కయు, మఱికొందఱియొక్కయు సాక్ష్య
మును అలకనుందరుఁ డంతియోకునిపై మోపిన నేరమును స్థిరపఱచు
చున్నది. కమలాకాంతునియం నలకనుందరుఁ డుంచిన విశ్వాసము,
ప్రభాకరుని చెఱునుండి విడుదలచేయుట మొదలగు విషయముల
అంతియోకుడు తన వాదమును బలపఱచుకొనుట కుపయోగించు
చుండెను. దినదిన మరాజకత ప్రబలుచున్నది! చెఱసాల లన్నియుఁ

దేశది వేరులుడను బుందీకృతు లందఱు విడుదలయై పాటపోవు చుండిరి.

వృద్ధుఁ డగు ప్రతాపుఁడు తన కూతును, కొడుకును వెంటఁ బెట్టుకొని స్వదేశాభిముఖుడై యొక యవనునుం గట్టి పోవుచుండెను. అత కొంతదూర మరుగుసరికి నొక కొండ యడ్డము వచ్చెను. దాని కిరువైపుల రెండు దారులున్నవి. ఏదారిని పోవలయునో ప్రతాపునకుఁ గాని చంద్రహాసునకు గాని తెలియదు. పద్మిని యనలే యెఱుఁగదు గద ! అప్పుడు నలువంకలు కలియఁజూడ దూరమున నొక చెట్టుక్రింద నాశ్వికుఁ డొకఁడలనటఁ దీర్చికొనుచుఁ గూర్చుండియుండుట గాన వచ్చెను. ఆనమీపముననే వాని యశ్వము మేయుచుండెను. తత్కణమే వీరు యివ్వరును రాతును నమీపించి “అయ్యా! ఆర్యావర్తమునకు దారి యెది ?” యని యడిగిరి.

రా :— మీ రెందుండే వచ్చుచుండిరి ?

ప్రతా :—యవన దేశమునుండి.

రా :—మీరు యవనులా ?

చంద్ర :—అయ్యామేముచాలదూరముపోవలసి యున్నది. దయ యుంచి మీ రెఱిగిన నూకు దారిఁజూపి పుణ్యముఁ గట్టుకొనుఁడు. తేనిచో నాకుఁ జాల నాకలిబాధగ నున్నది. అననసర ప్రశ్నల మమ్ము వేధింపకుఁడు. మూకర్మ మెట్లున్న నటు పోయెదము.

ప్రతా :—అయ్యా ! కుఱ్ఱవాఁ డాకలిమొగమున నున్నవాఁడు. వానిమాటలు పాటినేయకుఁడు. మే మివ్వఁగఁగై న నేమి? మా నామ రూపములు మాసిపోయి చాలవఱసత్వరము లాయెను. మే మివ్వఁడు కనుదీనులమా.

రా :—మిమ్ములఁ జూచిన నాకుఁ గడుజాలి యగుచున్నది. ఈమార్గము చీనాదేశమునకుఁ బోవును. ఇది యార్యావర్తమునకుఁ బోవును. నేనును నార్యావర్తమే పోవుచుంటిని. మన మంశఱము కలసియే పోవచ్చును. మనము గాంధారము నమీపించితిమి.

ప్రతా :—మీరు గుఱ్ఱముమీదనే వత్తురనుకొనియెడ.

కా :—బీడు. గాని కాలు మడతపడి బెణ్ణికిఁ గి. అది సరిగ్గ వడువఁ జాలకున్నది. ఏమిచేయుదును ? గాని నచ్చటనే పడిచి వేసెదను. ఇక నెవ్వరై నఁ దగినట్లు దొరకురా యని నేనును భావించుచున్నది. దీవవశమున మీరు కనుబడితి. కాని మీరెప్పుడు బయలుదేరుదురా ? మీపిల్లలు ఇంక నాకొసనట్లున్నను. మీబాలిక నుందరపడన వెట్లుల వాడియున్నదో చూడఁడు ! ఈనమ్మిపముననే యగిశో మందినీటి కొలనొకటి గుక్కడనున్నది. అందుకు బోయి శుభముగ స్నానము చేసికొని రెండు ! చాలవఱకు శ్రమ నివారణ యగును. పిదప నిదిగో నాయొద్ద నున్న ఫలముల భక్షింతము” అని యెంతో ప్రయముగఁ బలుకుచు వారి కాకొలనునకు దారిఁ జూపెను.

చంద్ర :—అయ్యా ! క్షయింపుఁడు. నే దెలియక నన్న మాట లను వరకు చేయకుఁడు. మీరు చాలఁ బుణ్యాత్ములు. అందఱా దుర్మార్గునివంటి మోవగాండ్రె యుండరుకద ! అని పలుకుచు దన తండ్రిని సోదరుని వెంబడించి చనియెను.

కా :—అమాయకుడగు నీబాలుని నోటినుండి వచ్చిన వాక్యములు నాహృదయమున నెంత గాఢముగ నాటుకొని వేధించు చున్నవి ! ఇంకను నాకీబాధ చాలదు. ఏమనఁ బ్రభాకరునిఁ దెగటార్చి, రంజనిని జేవట్టనలెనను నాశాపిశాచము నెన్నింకను వదలకున్నది. అయిన నేమిచేయుదును ? నాగుఱ్ఱమింక స్వారికిఁ బనికిరాకపోయె. నేనంతలో నగరువిడిచి వచ్చుట యవసరాజ్య మవంత కలహములలో ముఁద్రుచెనే ! కాని నాకోర్కె యీడెరదాయె. రంజని దాటిపోయె. చేతులారఁ దీసికొనిపోయి వాని కాగిలిఁ జేర్చి యిప్పుడూరక వాపో యిన ఫలమేమి ? పాపము నామూలమున యవససామ్రాజ్యము కూలి పోవుచున్నది కాఁబోలు. నామూలముననే పెట్టిగినది కాదా ?

నామూలముననే నాశనమగుచున్నది. నహజమే. అదిగో తండ్రియు నన్నయు చెరియొకవైపు చేరి నమన బుద్ధులు నూతనకట్టుకు నచ్చుచున్నది. దాదేకాని—పై మెఱుగులవలన గులాబి పూవులతో నాణియని పిలువబడుటయే కాని మల్లెపూవునూర్ధ్వము, సోభియు సాత్విక సౌందర్యము దాని కల్బుషాః" యని రంజిపద్మిణుల సౌందర్యముల తారతమ్యము లరయుచుండెను.

ప్రతాపాడ, చంద్రహానుడు, వద్దిని, స్నానమాడివచ్చి ఫలహారములు చేయుచుండిరి. ఆశ్చర్యకుడును వారివమీషముననే కూర్చుండి ప్రవంగించుచుండెను.

వద్దిని :—నాన్నగారూ! ఈయన యెవరో మనకు మార్గమధ్యమున దైవమువలె మహోపకారము చేయుచున్నాడు.

ప్రతా :—నిజముగనయ్యా! మిమ్ములలోలు పుణ్యపురుషులక్కడక్కడింకను నుండనిచో నొక యల్లెల నిలచియుండును? మీ నామధేయాదులు మే ముగవచ్చునా?

రా :—ఈలోకమున బుద్ధులును, కేమికొదవ! నా పేరుతో నేమున్నది! పేరును బట్టియు, నూరును బట్టియు మనుజుని స్వభావము తెలియదుకద!

చంద్ర :—నిజమే! వంశమునుబట్టి కాని జాతినిబట్టి కాని నిర్ధారణ చేయజాలము.

వద్దిని :—కమలాకాంతుడును నార్యవంశ సంభూతుడేగదా!

ప్రతా :—వానిమూల సంస్కృతు తలపెట్టకుడు. అయిన నట్టి ద్రోహికి గూడ నయ్యా! మేము కృతజ్ఞత జాపవలసి యున్నది. ఏమందురా? వానిమూలముననే యవసరేశ సురాజకమైనది. తన్నూలమున మాకు జెఱుసుండి విముక్తి కలిగినది.

రా :—నత్యమే! ఈసృష్టియందు గేవలము దుఃఖమును జెడుగును నష్టమును గలిగించున దెద్దియును లేదు. ప్రతిధానియందును

నుఖగుఱుచుంటు, లాభనష్టములూ, మంచిచెడ్డలు జూడ నగును. లీన
మగు వ్యరము కాయుటచే జేనామునకు మిక్కిలి యారోగ్యము మీట !
అయినను జ్వరము చెడ్డదని దానిని నరుడు కోరడు కాని మీ రార్యా
వర్తమ. నేమిజేయుదురు ?

ప్రతా :—స్వదేశము చేరితిమా చాలను. నే మిక్కిలి వృద్ధుడ
నైతిని. నేచ్చగ నివసించుటకును నుఖముగ మరణించుటకును గూడ
బ్రతిపాసియు స్వదేశమును గోరుచుండునుగదా ! ఇది ముద్దరాలు
వాడు కాలుము. నీరితల్లి చిన్నవాడై గతింబడది. గతింబడ మొదటి
మావములోనే యువమును మమ్మా బంధించి యువదేశమునకు గొంపో
యిరి. అప్పుడు మాతోబాటు పని పండ్రెండేండ్లవాడగు ప్రభాకరుడు
గూడ బంధింపబడెను ! అయ్యా ! మీరు ప్రభాకరు వెఱుగుదురా !
వానిదేమి చక్కదనము ! ఎంతనమ్రత, నమ్రతలో గాంభీర్యమత !
మహారాజుని కుండవలసిన లక్షణములన్నియు వానియందు మొగ్గ
తోడుగుచున్నట్లుండెడివి ! వానిని మీ వెఱుగుదురా ! ఇప్పుడెక్కడ
నుండునో ! నేటికి వానికి బరిణయమయ్యెనేమా !

రా :—(వరధ్యాసముగఁ ప్రక్కకుఁ జూచుచు) నేను వాని
నెన్నఁదును జూడలేదు. కాని వాడు జారుడు, చోరుడు కానిచో
మీ ముద్దుల తనయకుఁ దగినవగుడు కాంగలిగి యుండెడివాడు.
మీరు నచ్చుటకుఁ బూర్వమె యొక తండావచ్చి యిట నిడిసిపోయెను.
వారు వానిని గురించి యిట్లు ప్రస్తావించుకొనుచుండగ వింటిని.
ఆ ప్రభాకరుడు, మీరన్నవాడు నొక్కడై యుండవచ్చును.

చంద్ర :—వానిని జక్రవర్తి విడిసింది గౌరవించెవట !

రా :—అవును వాడే

పద్మిని :—(స్వగతము) నేనీతనిమాటలు నమ్మజాలను.

రా :—దుర్మార్గులచరిత్ర స్మరించరానిది—

అని యనుచుండగ నాతని మొగము తెల్లబోయినది. “నీవు
దుర్మార్గుడవుకావా ! మూర్ఖా !” యని వాని యంతరాత్మ తూట

నాడుచుండెను. అబంధను మఱచి పోవుటకుఁ బ్రయత్నించుచు,
 “తమ్ముడా నీ పేరేమి! ఈ వనమెంతి రమ్యముగ నున్నదో చూచి
 తినా! పెల్లివారుద్యానవనములో విందు గుడుచుచున్నట్లులేదా!”
 యని చంద్రహాసునితో నల్లావములాడుచుఁ బండ్లరుచులు వర్ణించి
 మెచ్చుకొనుచుఁ బండ్లఛాతులకును, మృదుత్వమునకును నుపమాన
 ముల వెదకుచు, వనముయొక్క సౌందర్యమునుజూచి యానందించుచు,
 నెంతయుం బ్రోద్దు వృక్షముక్రిందఁ గూర్చుండి ఫలము లారగించిరి.
 పిదప బయలుదేరి భరతఖండభిముఖులై కొండప్రక్కనుండి దారి
 తీసిరి. కాని కమలాకాంతుడు—అ రాత్రు కమలాకాంతుడని పాశకు
 లీపాటికి గ్రహించియే యుందురు—తనగుట్టు బైటపెట్టలేదు. పేరైనఁ
 జెప్పలేదు. లోలోననుశ్రమ తన్ను మిక్కిలి నీచునిగ గ్రహించి
 నిజముగఁ బశ్చాత్తాపపడఁ జొచ్చెను. రంజనికన్న వద్దిని యందఁ
 మెక్కుడు మనోహరముగ నున్నదని వితర్కింపఁజొచ్చెను. నిష్కపటు
 లగు నా మువ్వరిచితమును బూర్తిగఁ దెలిసికొనుచుండెను. ఇట్లు
 ప్రయాణము గావించుచుఁ గతివయదినములలో వారు పాంచాలము
 ప్రవేశించిరి. అక్కడనుండి కమలాకాంతుడు దేశసేవాతత్పరుడై,
 తనమార్గమునఁ బోయెను. వృద్ధుడగు ప్రతాపుడు కూతురును
 గొడుకును వెంటబెట్టుకొని, తన జమీప్రవేశించి, యందుఁ బాడుపడి
 యున్న దుర్గము నించుక బాగుచేయుచుకొని, యందుఁ నిరుగ దీపము
 పెట్టికొని కాపురముండెను. పూర్వము తన్నుఁగొలిచి వద్దిని తన్ను
 చిన్ననాడు నావమీద యనునపైఁ ద్రిప్పి యాడించిన వృద్ధసేనకునిఁ
 జూచి చిన్నపిల్లవలెఁ బట్టరాని మానందమున “తాతా! నన్ను
 మఱచి పోలేదా!” అని యాపి ముందుగ నేనకునిఁ బలుకరించెను.
 కాని క్రూరులగు యవనులు వాని నాలుక కోసివేయుటచేఁ బ్రత్యక్ష
 రము చెప్పఁజాలక సాగిలిడది బాలిక చిన్నపాదవూలకు, మొక్కి
 వ్రేళ్లను ముద్దుపెట్టుకొనెను.

౧౧

సంధ్యాసమయమైనది. పిరంతర పరిశ్రమచే డస్సి, సినము విశ్రాంతిఁ గోరుచున్నది. ప్రకృతి శాంతి భావముద్రితమై యున్నది. పూర్వ వశ్యి మార్గగోళములకుఁ జేరినగముగ నూర్వబింబము నిలిచి యున్నది. భూమ్యాకాశంబు లరు శకాంతుల పూతలతో మెఱుఁగెక్క తమవల్ల రంగును చీలివర్ణమును గొంతవఱకుఁ గోల్పోవుచున్నవి. అంబరవీధిని వరబుదంబులు చిత్రనర్మశృంగారపుంజంబులో యన జరగిపోవుచుండెను. జగన్నాటక మాత్రధారి నిశావ్రవేశానుగుణ్యముగఁ దెరల మార్పు చుండెను. రంగురంగుల పక్షులనుబ్బుల క్రిందనుండి కివకివలాచుచుఁ శ్రేణులుగట్టి యెగురుచుండెను. క్రమక్రమముగఁ దను నివాసములఁ జేరుచుండెను. క్రింద దట్టమగు పన మొకించుక శిరమూపుచుఁ నన్తమించెడి నూర్యభగవానుని కడనుండి సెలవు గైకొనుచుండెను. భూమిపై ర క్తిను, వనాగ్రభాగములకుఁ జేరుకొనుచుండెను. అక్కడ కూడ నది క్రిమక్రమముగ వాసిపోవుచుండెను. రోదసీగవ్వారంబు విజాతీ యంబగు సంధ్యాకాంతితో నిండెను. అందుండి పూర్వదిక్కునఁ పూర్ణచంద్రుఁ డుదయించె. తొల్లి బృందావనంబు శ్రీకృష్ణమోహన గానముచే నూతనరసార్ధస్రొవై విలసిల్లినటుల నేటి చంద్రోదయ నము యంబుని నీకాంతారమందెల్ల నూతన రాగరసోత్పత్తి యగుచున్నది. అమృతతుల్యంబగు స్వచ్ఛంద చంద్రికా కాసారమున జలకమాచుచు వసలక్ష్మీ నూతన యౌవనోజ్జ్వలాంగియై విమాతసలావణ్యావలాసినియై, యపూర్వశృంగారశోభియై యొప్పె.

తరవేగమునఁ ప్రభాకరుఁడా వనమధ్యమునుండి బెల్లగుఱ్ఱముపై రివ్వనదాటి పోవుచుండెను. మెఱుపు మెఱసిపోయినట్లయ్యెను. ఏదో దివ్యశక్తియే యీ వ్యక్తి సంతవేగముగ లాగుకొనుచుండవలయును.

కలగిన నీరు మరలఁ దేరినటుల వనమంతయుఁ దిరిగి నిశ్శబ్దము నిశ్శలము. కొంత నేపటికి నీలాశ్వయాభయై రంజని యౌవనమధ్యముఁ

జొచ్చెను. ఆమె విశాలనుండరి శీతము లన్నేషణ వగత్తమును నూచినినుచున్నవి. సుఖకసులము మిగుల డస్సి వాడియు, గోహజ సౌందర్యము బాయలేదు. అశ్వము మేనంతయుఁగూడ చెవిటలు గాఢుచుండెను. నోట నురగ గార వగస్సుచుండెను. రంజని ముందుఁ గు వరిగి నేలఁ బరిశీలించి చూచుచు, “ నెట్లు పోయియుండును? ఇంత వఱకు నున్న డెక్కలజాడయేల పట్టుపైఁ గానరాదు! ఏమిమాయ! ఎటుపోయి యుండును? ఇంతకు నే నార్యావర్తము గాఁగానే పురుష వేషము తీసివేసితినేల? ఇందుమూలమున నె దూరదూర ముండవలసి వచ్చినది. తుద కింత యైసది. నెందునోదును?—ఎందుకోదు నననేల? ఎందుకోయిననా, నెటుచూచినను, నాకీవృక్షనాలు, బీజలు, పుష్ప ములు, ఫలములు, సెలయేళ్లు, నదులు, కొండలు, దిక్షిలాశాశము, నీచల్లని వాయువు మనోహరమగు వెన్నల సర్వము నా మనోహరుని శుభలక్షణఁ లని గలిగి యున్నవి. ఈప్రకృతియంతయు నాకొఱకై నేడు ప్రభాకరుని దివ్యరూపమును చాల్చినదా?—ఏమిది! నా యెడమ భుజ ముదురుచున్నది! ఆద్యు లివి శుభశకునంబు లందుగూ నాకున శుభమేనా? ఇంకను నదురుచున్నది.” గుట్టము కదలి తనంతటఁ దానే చాటితీయుటఁ గాంచి “ యోయశ్వమా. నీయిచ్చవచ్చింతుల నా రీ యుమా. నీవు కళ్యాణివి. నాపము శాంతించుఁగాక! ఆమనోహర మూర్తి నన్నుఁ బరిగ్రహించువా? పరిగ్రహించుచుచో బ్రాణత్యాగమే కరణ్యము.

చాలవఱకు గగనమార్గమున పక్షివలె యెగిరి వచ్చిన తెల్లగుట్టము త్రివేణీసంగము నమీపించినతోడనే ప్రాణముల విడిచి నేలఁ బడిపోయెను. ప్రభాకరుఁడు మెలఁకువతోఁ గ్రిందకు డిగ్గ నుడికను గాని యొకగడియ కఱకు దలచిమ్ముచో దానెఛటనుండెనో కూడఁ దెలియక కన్నులు మూసికొని నేలపైఁబడిపోయెను. తిరిగి కన్నులు తెరిచి నపుడు తానొక విశాలమగు రాతిపలకపైఁ గూర్చుబడినఁ బొగడపూ

సజ్జవైఁ బలుండి యుండినట్లు గ్రహించెను. పైనఁ బచ్చని చాందిని వలె బొగడ, యడవినులై, మొదలగు చెట్లయాకు జంపములు పూలతో వ్రేలాడుచు నందముగఁ గన్పట్టుచుండె. పశ్చిమమునఁ గ్రిందుగఁ జేయించిన నంగులాగునఁ బూర్ణచంద్రబింబమాహ్లాదకరమై యుండెను. దూరమునుండి గంగా యమునా పానసనంగమగానము శ్రావ్యముగ వినవచ్చుచుండెను. మలయానిలుఁ డావందు వెన్నెలలో వికసించుచున్న యాయుడవియందలి పూలయొక్క సారభమునెల్లఁ గొల్లగొట్టుకొని నడుచుచుండెను. ప్రభాకరుఁడు లేచి కూర్చుండి పలువంటిలఁ గలయఁ జూచెను. చుట్టును మొగలి డొంకలు పూలతో నిండి యుండెను. తొంచెరువ్వలగ జడిమామిడిచెట్లును గలవు. తానెక్కి వచ్చిన గుట్టము చచ్చి యెదుట మొగలిడొంకలలో బడియుండెను.

“నీవు దివ్యాంశసంజనిత వసుకొంటివి, నన్నెంతదూరము—ఎక్కడ నుండి యొక్కడి కెంత నీవటిలోఁ దీసికొని వచ్చితివి! నన్ను నీవు తీసికొనివచ్చితివో, నిన్ను నేను దీసికొనివచ్చితివో నే నెఱుంగ—కాని మనల నిరువుఁ డీ ప్రాంతమున కేదియో మహాత్తరమగు శక్తియే యిటుల నాకర్షించి యుండునని తోచుచున్నది. అందులకు ఫలముగ నీకు మరణము కలిగినది. నాకేమి కలుగనున్నదోకద! ఈప్రాంతముల నరుఁడెన్నఁడై నీ నడుగుపెట్టి యుండునా! నే నెంతయొంటరిగ నుంటిని. ఈతరులతాగుబాధులెల్ల నాత్మరాములై యానందించుచున్నవి. కాని నన్ను నరకుచేయుట లేదు. ఆహ! ముండ్లడొంకలలో నీనన్నకాజి పూ వెటుల నిర్మలవిశాసముతోఁ గన్పట్టుచున్నది. ఆచేఱసాలయందలి వద్దిని నగుమాము నుకుమారతి నాతిలఁపునకు వచ్చుచున్నది. ఇవ్వాళ బాలిక యెచ్చటనున్నదో! అక్కటా మౌతీకవృక్షము! నే నాయుసన దేశవృత్తాంతముల నెల్ల మఱచిపోవలెను. ఆనుఖదుఃఖానుభవముల నే నెన్నఁడును స్మరింపరాదు. ఆనయవినయములు, ప్రేమానురాగములు,

హాస్యమధురోక్తులు, తభుకుతభుకు చూపులు, వాహ్వాదయము గాఢ
 మాగ వాఱుకొన్నది. నా నిర్మలజనితమున కామ నూతననిశానమును
 గొల్పెను. ఇదిగో బ్రహ్మమంతరించుచుండ నిశాన మంతరింపగలదా!
 ఈచంద్రుని వెన్నెలపాలికయున్న నీది నహజమా? అనహజమా?
 చంద్రునికీఁ ఁద్రుని నహజమైన, హ్వాదయమునకుఁ గోమల్యానురాగ
 మనహజ మెట్లగును? నహజమైనను ననహజమైనను నేనిక రంజని
 దివ్యమోహనమూర్తి మఱచిపోవలెను! లేనిచో నీసౌందర్యమునందు
 మత్తుమందున్నది. న న్నున్మాదునిగఁ జేయును. ధర్మచ్యుతుడ నగు
 దును. ఏమి చిత్రము! నేడు వలదనకొన్నకొలది నామనసున కింత
 కొంటుకన ములవడుచున్నది! అదిగో! నిశ్చలముగఁ బండుకొన్న
 తెల్లగుట్టయు మనమున నిట్టి నంకులనమరము జరుగుచుండుట లేదు
 గదా! నజయుగ మురణము సౌఖ్యదాయకము కాదా! ఈనిరంతరధర్మ
 సందిగ్ధసంక్లిష్టసమన్య లెల్లను మురణమందు మార్మకాంతిముందర
 పొందునలె ఁడి మాయమగునుగదా! లేక యంధకారమందు వస్తు
 రూపభేదములవలె దాత్కాలికముగ మఱుగువడునా? తిరిగి యిది
 యొకనమన్య-సర్వజ్ఞుడగు బ్రహ్మజ్ఞానీతవృద్ధిదీపిమానవృద్ధివృద్ధు
 నొంటుగని సర్వ్యాపారయై కూర్చుండుడగను. ఈన్పున్నచో వాని
 మననే పాసి శత్రువులందఱికన్న నెక్కుడుగ వేధించుచుండును. కావున
 నే నీనన్నబాజులనెల్ల గోయుచుండును! యేదో యొకపని యుండవలయు
 కద! లేనిచో రంజని తిరిగి వచ్చును" అని యనకొనుచు బ్రభాకరుడు
 రాతిపలకి దగి పూలు గోయుచుండఁ జూర్చుదిక్కున నరుణకాంతులు
 ప్రసరించుచున్నవి. కాని వెన్నెలయుఁ బూర్తిగ మాయలేదు. ఇటు
 లన్నియు నిద్రనుండి మేల్కొంచి కంత మిత్తి యొక్కమాతాయుషస్సునకు
 ప్రోతసాతములు చదువుచుండెను. ఆ నందఱి ప్రభాకరునకు మిక్కిలి
 ప్రియమై కొంతమనశ్శాంతి కలిగించుచుండెను. శకుంతలాముఖమున
 వెలువడుచున్న ప్రభాతిగాన లహరితో మేళవించుచు రంజని గానము
 కూడ వినవచ్చుచున్నది—

“మన్మథుడా గ్రుడ్డివాడు - - మనుజులదా గ్రుడ్డితనము - -
ప్రియునివెనుక నిరుగుచూడి - ప్రియునిదారి గాన నైతిని
మన్మథుడా గ్రుడ్డివాడు - మనుజులదా గ్రుడ్డితనము
ఖండములను దాటివచ్చిన - కాననములవడుమ జొచ్చిన
వెతకి వెతకి నన్నె యిటుల - వేధించుచున్నవాడు
మన్మథుడా గ్రుడ్డివాడు - మనుజులదా? గ్రుడ్డితనము?”

యని రంజని యాలాపించుగానము వాలించుచుండగా ప్రభాకరుడు,
లేదు. అతని మనసంతయుఁ బుష్పాసచయమందే లగ్నమైయుండెను.
పారిజాతముల నేరెను. బొగడలఁబోవును పెట్టెను. కొండమల్లెలు
గుట్టవేసెను. నన్నబాజుల నింకను నేకరించుచుండెను. అందులో నొక
జాతిలత యెఱ్ఱనిపూవులఁ బూచినటులఁ గాన్పించెను. తోడనే నమీ
పించి చూచెను. “అదిగో! రత్నహార” మని యొక కేకవైచెను.
“నీకొఱకే నిర్దేశింపఁబడినది” యని యశరీరవాణి మాటునల్లెను.
ప్రభాకరుడు దానిని గ్రిందఁ బడకుండునటుల బాగరూకతతో
నీవలకుఁ దీసి చేతఁబట్టుకొని యనిర్భావ్యమగు నానందాతిరేకమున
నిశ్చేష్టుడై నిలిచి చూచుచుండెను! కట్టెదుట రంజని వచ్చి నిలిచి
యుండెను. నిలువెల్ల వింతవిగ్రహంగుల పూలతోడుగులతో రంజని
విజముగ వహిత్త్వి యనతరించినా యనుశృంగారపు ట్టాయూరము
లుప్పతిల్లి నిలిదియుండెను. ఆమె మల్లెపూలహారము చేతఁ బట్టుకొని
యున్నది. ఒండొరులు చూచికొనిరి. మఱిమాటలు లేవు. “రంజని!
హృదయరంజి” యని సంబోధించుచుఁ ప్రభాకరుడు తనచేతనున్న
మణిహారము నాయువతి కంతమున వేసెను. “ప్రభాకర! ప్రాణేశ్వర!
యని పలుకుచు రంజనియుఁ దన మల్లెపూలహారము నాయువకుని
మెడలో వైచెను. “అయంముహూర్తస్సముహూర్తోఽస్తు” అని
దీవించుచుఁ దెల్లగడ్డపు ముసలిముస వెనుక నిల్చి యుండెను. ఆతఁడే
ప్రభాకరుని పెంపుకుతండ్రి. రంజని కంతలో నెక్కడనుండివచ్చినో,

యీనుననిగ్గు దొంతలు తెలియరాదు. కలవందికొని యోచనావుల నామివలిముని ముఖముఁ బరీక్షించుచుండెను. ప్రభాకరుడు గొప్ప జోషము చేసినవానివలెఁ దెల్లబోయి మాచుచు నిలువబడెను. ముని యంతట విధూవరుల నిగువులఁ జెయ్యెకచేతఁ బట్టుకొని, దగ్గటకుఁ దీసి యొకొరుల పాణిగ్రహణ మొనరింపఁజేసి "వత్సా! ప్రభాకరా! వత్సా! రంజనీ! విధి మీకిరువురకు విచిత్రనంఘటన మొనర్చి అందులకై యొక రనుకొనివలసిగ దేమున్నది. కాని ప్రభాకరా! యీమణిహారము నీవుగుర్తెఱిగి యుంటివిగదా! ఏది యెట్లు జరుగునో యని నే నింతసేపట్లనుండియుఁ జూచుచుంటిని. దీనిమహిమము ఫలిత మును మీరు నిటుపైఁ జూతురుగాక! ఇంక మీకిరువురకు యథావిధి వివాహము చేయవలయును. నేడె శుభముహూర్తము. ఈవార్త ముఁకొటికెల్ల నెఱిగించి వచ్చెదను. అదిగో వచ్చుట గంగాయమునా వరన్వతులు మూడు కలయుచున్నవి. అత్రివేణినంగము నమీపమున ముట్టిచెట్టు కావవచ్చుట లేదా! ఆచెట్టుక్రందనే తూర్పుగా నొక పర్వతాల కలదు. మీరటు చనుఁడు. నేనును రెండుగడియలలో వచ్చెదను. నేడు మీరు దీక్షలో నుండవలెను. ఏమియు భుజింపరాదు." అని చెప్పి వెడలిపోయెను. తరువాతఁ గొంతసేపటివఱకు రంజనీ ప్రభాకరులు ముగ్ధులై యొకరితో నొగదు ప్రసంగించుటకు, నెట్లు మొదలిడవలయునో తెలియక తలలు వంచికొని యాశ్మావలోకనము చేసి కొనుచు నారాతివలకపైఁ గూర్చుండిరి. తుదకుఁ బ్రభాకరుడు నిశ్శబ్దము చేరింప సాహించెను.

"నీవు నావెంట వచ్చుచుంటి వని నేననుకొనలేదునుమా! ఇంతకు విధిబలమే మనల నిరువురి కక్కడకుఁ దీసికొని వచ్చె. తుదకా మణిహారము మొదట నీ మెడలోనే వడినది.

రంజనీ:—ఆర్యపుత్ర! భిక్షుశురాలిని సామ్రాజ్ఞుని జేసితివి!

ప్రభా:—నీవు జన్మముచేత సామ్రాట్టున కేకపుత్రికవు!

రంజ :—అయ్యో! నాగుట్టము పాపము మరణించినదా!

ప్రభా :—నే నెప్పటికి దీనికిఁ గృతజ్ఞుడను. కాని మనము పర్ణ కాలఁ బ్రవేశింతుమా?

రంజ :—అదిగో నాగుట్ట మటులనే పోవుచున్నది. మనమును బోవుదము, కాని (తనవక్షమున వ్రేలాడుచున్న మణిహారమును బట్టు కొని) ఈహారము దాల్చుటకు నేదగునునా? సీవే ధరింపుము. పాపము! దీనికొఱకై యెంత ప్రయత్నములు చేసిరి. ఎందఱు ప్రాణములు గోల్పోయిరి! ఆహా! యేమి దీని మహిమ!

ప్రభా :—ఇక నిటుపై మన యిరువురిలో నెవరు ధరించిన నేమి? నీవుండ నాకు. వేలు సామ్రాజ్య మేల్చి? కాని మనము నేడు దీక్షతో, నిష్ఠతో నుపవాసవ్రతము నల్పుచు సూర్యోపాసన మొదలగు కర్మల నాచరింపవలసియుండును. కావున వేగమే స్నాన శాల చేరుదమా?"

రంజ :—“నిన్ననుసరించియే వచ్చుచుండును!”

ఇరువురును ద్రివేణీసంగమసమీపమున వట్టిచెట్టుక్రిందఁ దూర్పుగ నిర్మింపఁబడిన పర్ణ శాలాభిముఖులై చరిరి. బాలభానుఁ డప్పటికిఁ బూర్ణ తేజోవిభవములతో నుదయాద్రి నధిష్ఠించి నూతన మూర్ధాభిషిక్తుఁడైన యువరాజు చందమున దిగంతములవఱకు వ్యాపించిన తన సామ్రాజ్య మొకసారి కలయఁ జూచుచుండెను.

౧౨

సానిత్రీ సత్యపంతుల వివాహమువలె, రంజనీ ప్రభాకరుల వివాహము మిక్కిలి యోగ్యముగఁ ద్రివేణీసంగమ ప్రాంతమున ఘహారణ్యములో ఋషివాటికయందు జరుగుచున్నది.

యవన దేశ మంతఃకలహములలో మునిగి యుండుటచే భరత ఖండమున నున్న యవనాధికారులు స్వదేశాభిముఖులై పోయిరి. భారతీయులు స్వాతంత్ర్యము ప్రకటించుచు, నేగ్రామమున కాగ్రామమె,

యేనుండలమున కానుండలమె, నాయకుల వేర్పరుచుకొని స్వతంత్రముగ వ్యవహరింపఁ జొచ్చెను. బలశౌన్యనాహనములు గల్గి యుద్ధనైపుణ్య మెవరు ప్రదర్శింపఁ గలిగిన వారె నాయకులగుచుండిరి. చేరుననుండలములవా రొకరితో నొకరు పోరాడి చంపుకొనుచుండిరి. స్వేచ్ఛ కలిగినది కాని యురాజకత ప్రబలినది. యవసానాస్థ్యము నశించినది. కాని యార్యసమ్రా ట్వేర్పడలేదు. ఎవరిమట్టుకు వారె నప్రమాట్టుపదవి గోరి కృష్టి నలుపుచుండిరి.

ఇంతలోఁ బ్రభాకరుఁడు తిరిగి యార్యావర్తము ప్రవేశించెననియు, దేవదత్త మగు మణిహారము ప్రభాకరునిచేతఁ బడె ననియుఁ బ్రభాకరుఁడు భరద్వాజాశ్రమ ప్రాంతమున గంగా యమునా నంగమమగు చోట విడిసి యుండెననియు ఆతఁడొక యప్పరిసను వరించి యుండె ననియు, ఋషులెల్ల వారి కిరువురికి యధావిధి నివాహము గావించుచుండి రనియు, నీవార్త ఆసేతుహిమాచలము వ్యాపించెను. భరత ఖండమందుఁ బేరుగల రాజులకు నాయకులకునెల్ల నావివాహమున కాహ్వానములు పంపఁబడెను.

“నీతాకల్యాణము పిదప శ్రీరామపట్టాభిషేకము జరుపఁబడునని ప్రజ లందఱు చెప్పుకొనుచుండిరి. వశిష్ఠులవారి యాజ్ఞ మైనదని యెనిమిది దిక్కులనుండియుఁ బ్రజలు తండోపతండములుగ వచ్చుచుండిరి.

మహర్షు లెల్లఁగూడి రంజనీ ప్రభాకరుల కగ్నిసాక్షిగఁ బాణి గ్రహణ మహోత్సవము గావించుచుండిరి. ఆవిశాలమగు పర్వతాలయందు ఋషివత్సులు వరుసలు తీరి యొకప్రక్క నిలిచి చూచుచుండిరి. వివిధ దేశాగతులగు రాజులును ప్రజలును నేత్రాకప్రక్క పర్వతస్థానములందుండి కన్నుల పండువుగఁ జూచి యానందించుచుండిరి. పిదప యవసానాలికను ధర్మవత్నిగ గ్రహించి ప్రభాకరుఁ డగ్నియందు హోమములు గావించెను. హోమధేనువుల పాలతో పండిన పాయసము

అనో, దివోవంశములదలి వృక్షాదు లిచ్చిన ఫలములతో నతిథి సంతర్పణలు జరిగెను. అప్పుడచ్చటి వారికెల్ల వెనుక నాస్థలముననె భరద్వాజమహర్షి చేసిన గొప్పవిందు తలఁపునకు వచ్చెను.

నివాహము పూర్తియైనది. వధూవరులు దీక్షావస్త్ర కంకణంబులు విసర్జించిరి వచ్చిన జనసమూహంబు లత్యంతానందముతో వధూ వరులు సీతారాములఁ గోలి యుండి రనియు, రతీమన్మథుఁమించి యుండిరనియు మెచ్చుకొనుచు మునులిచ్చిన యాతిధ్య విశేషంబుల కక్కజవడుచు నిజనివాసభూముల కరుగుచుండిరి. నానాదేశాగతంబగు రాజబృందము మాత్రము వసిష్ఠులవారిచేఁ గోరఁబడి యింకను నాఁగి యుండెను.

మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమున నిష్క్రమింపఁగలిగి విధులెల్లబూర్తియైన పిదప నభి కూడ నిశ్చయింపఁబడెను. ఆనకారమే నాఁడు జాము ప్రొద్దెక్కువఱకు ఋషివాటికకుఁ బశ్చిమ భాగమున గంగానదీతీరమున విశాలమగు మైదానము శుభ్రపఱుపఁబడెను. పచ్చని యాకు లనో, బందిరి నిర్మింపఁబడెను. పచ్చాకు పందిట రంగు రంగుల పూలతోరణములు కన్నులపండు వగుచుండెను. శృష్టజినములు, కొబ్బరి చాపలు క్రింద నాస్తరణమునకై పఱుపఁబడెను. నభ్యుదయమున వచ్చి నిండి కూర్చుండిరి. ఆననమధ్యంబున నిట్టిసభ యెన్నఁడు జరిగి యుండలేదు. కావున వృక్షాదులెల్ల నిలిచి యావింతఁ జూచుచున్నటులఁ దోచుచున్నది. వయస్సుచేతను జ్ఞానముచేతను గూడ వృద్ధగువసిష్ఠుఁడ ముందుగతేచి నారాయణ స్వరూపమగు మహాసభకు నమస్కారము గావించి యిట్లు చెప్పఁదొడంగెను. “ఆర్కవర్యులారా! మిమ్ముల నెల్ల నిటకు నమావేశము చేసిన కారణము తెలియజేసెదను. చెవియొగ్గి శ్రద్ధతో విందురుగాక యని ప్రార్థించుచున్నాను. పరమేశ్వరుని కరుణా కటాక్షమువలన నేఁడు తిరిగి మనజన్మభూమి పరదాస్యవిముక్తిఁ గాంచెను. యవసదేశ మిప్పుడంతఃకలహములతో నిండియున్నది.

కావుననె మన భరతవర్షమున కీబంధవిమోచనభాగ్యచుచ్చినదన్న
 విషయము మీరలెవ తెలిసినదే కదా! నేడు మనకు వైవద త్తమగు
 శిశుభతరుణము జారవిడువఁ దగదు. శత్రువు దుర్బలుడై యున్నపుడే
 మనము మన యీశుడు గట్టిపఱచి బాగుచేసి కొనవలయును. అది
 ముఖ్యముగ గుఱుతొనవలసిన రాజనీతి. ఆసేతుహిమచలము సింధు
 మొదలు బ్రహ్మపుత్రవఱకు న్యాపించి యున్న భరతవర్షమున మహా
 వీరులకుఁ గొఱత లేను. గౌహులమునకు లోటు లేను. బుద్ధిబలము
 నకుఁ తీసిపోదు. అయినను బరరాజు వచ్చి తన పతాకము నీయార్యా
 వర్తమున నెలకొల్పఁజేయుట కారణములు యోజించితిరా? మనలో
 మన కైకమత్యము లేకపోవుటయే? నేడు తిరిగి యైకమత్యము లేని
 లోపమే కాన్పించుచున్నది. క్రొత్తగ మనకుఁ గలిగిన యీ రాజకీయ
 స్వేచ్ఛను దుర్వినియోగము చేసికొనుచుంటిమి. ఇరుగు సొరుగు
 గ్రామములవారు శట్టణములవారు రాష్ట్రములవారు కలహించి కత్తి
 మాయచుండిరి. ఈమూలమున నార్యజాతి యాత్మహత్యకరమగు
 కంధ ద్రొక్కుచున్నది. నర్వేశ్వరుని దృష్టిలో మనము స్వరాజ్య
 మనుభవించుట కిష్టముమని పరిగణింపఁబడుచుందుము. తిరిగి యవ
 నుడో లేక మఱి యెవఁడో మనల జయించి పరిపాలించుటకుఁ బ్రేరే
 పింపఁ బడుటకుఁ బూర్వమే మనము నీతికలిగి జాతియొక్క గౌరవము
 కాపాడుకొనవలయును. లేనిచో మీజాతీయత, వ్యక్తిత్వము, ధర్మము
 నశించును. పిదప మనుజుఁడు జీవించుట భూమికి భారహేతు వగునే
 కాని మఱి యెట్టి ప్రయోజనము కలుగఁబోదు. కావున మీరైక
 మత్యత కలిగి యుండుఁడు. మీయందఱిపై నధికారము వహించి
 మీమీ శౌర్య ధైర్య సాహసములఁ గేంద్రీకృతము గావించి తన్ను
 అమున మన దేశమునకుఁ బరరాజుల దాడివలనఁగాని యనూయాది
 గుణప్రేరితంబులగు నంత్యకలహముల వలనఁ గాని యెట్టి యలజడి
 కలుగకుండఁ గాపాడఁగల నాయకుని నిర్ణయించుకొనవలయును.

యవనుడు దేశము వదలి పోయినాడు. తిరిగి దేశమునకు మంచి దినములు వచ్చినవి. కావున నిటుపై మాబోటివృద్ధుల కొకింత విశ్రాంతి నిచ్చి మీరలె యీ లోకకన్యాపారములు చక్కబెట్టుకొనుట యన్నివిధములఁ గోరఁదగినది.” అని చెప్పి విరమించెను.

పిదపఁ జాలఁ జర్చలు జరిగెను. ఎల్లవారును లేచి తమయందెట్టి దోషమును లేదని కొంతవఱకు వాదించిరి. ఎఱ్ఱైన నేమి తుద కందఱకు నైకమత్యావశ్యకత వృద్ధయమున నాటినది. పరస్పరవైషమ్యములు మాననపీఠి పడిచి పోయినవి. వరప్రసాదుడగు ప్రభాకరుని శందఱు సేకగ్రీవముగఁ దమపై నాయకత్వము వహింపవలసినదని కోరిరి. ఋషులందఱుఁ గూడ నాయెన్నికకు నంతసించి ప్రభాకరునికి ద్వీజయము. గావుతమని యాశీర్వదించిరి. హస్తినాపురమునఁ బ్రభాకరునకు భరతసామ్రాజ్య పట్టాభిషేకమహోత్సవము నల్పుటకు నిశ్చయింపఁబడినది. అంతట జయజయ ధ్వానములతో నభిముగిసినది.

౧౩

“వత్సా! ప్రభాకరా! నీవీ దీక్షనుమాత్ర మినునంతయు వదలఁ జనదు. శస్త్రవిద్య కభ్యాసమువలె వన్నె తెచ్చునది మఱియొక సాధనము గానరాదు. నీకు నద్వితీయలాభువకాశల ములవడినది” యని వశిష్ఠుడు ప్రభాకరునిఁ జేరెను.

ప్రభా :—గురువుల మాజ్ఞ శిరసావహింపఁ దగినదిగద !

వశి :—నీయందుఁ బ్రజ్ఞ కొఱతవడినచో సామంతులు మనకులో నైనఁ జలకనగఁ జూతురు. అది యెప్పటికైన నసర్థదాయకము. అన్నివిధముల వారిని మించి యుండి నీవు వారిని బ్రేమించుచు మిక్కిలి గౌరవించుచు నివృత్తపాతముగ మచ్చిక నిచ్చుచు మెలంగ వలయునునుమా ! అట్టియెడ నెవ్వరైన దుర్మార్గులున్నను లేక వైరి

సంఘన పచ్చిన గూఢచారు లున్నను నప్తవ్యసనములలో నెద్దానియు
వైన నీమనను లగ్నమగునట్లు చేయజూతురు. మెలకువ గలిగి
ప్రవర్తింపవలయునుమీ! ధర్మార్థకామమోక్షములు నాలుగు పురు
షార్థములు, అందర్థకామములు ధర్మమోక్షములకు లోబడి
ప్రవర్తించుటయం దేమాత్రము నేమరిపా తెచ్చునీకిని దగదు—ఇక
చామ్రాజ్యభారమెల్ల దని భుజియాలపై వహించిన సార్వభౌముని
శిష్యుమై వేటుగఁ జెప్పినలసిన దేమున్నది. అధికారాన్నత్యముగాని,
చనితాసాందర్యముగాని నిన్ను ప్రజాసేవనుండి మరలింపకుండుగాక!

ప్రభా:—తమ హితము ననునరించియే నడుచుకొందును!
దేవుడు నాకు దోడగుగాక!

వశి:—అట్లేయగు! అగ్న్యోపాసన (సాయంవిధుల) కు నమయ
యగుచున్నది. నేఁ బోయి వచ్చెదను.

ముని చనిన వెనుక దదుపదేశ వాక్యములఁ దిరిగి తిరిగి ప్రభాకరుడు
జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చికొని మననము చేయుచుండెను. “అహ! ధర్మ
దండ మంతభారము. కిరీటధారి కంతకష్టము! ఉర్వియందలి భోగ
భాగ్యము లెన్నికలవో యన్నియూ దనచుట్టు వెలయుచుండ దేనిని
సంటక మాట్టక మెలకువతోఁ బ్రవర్తిల్లవలయును! వేలు లక్షల
కోట్లు ప్రజల ధనమానప్రాణముల కొక్కఁడు పూటకాపై నిలువ
వలయు! ఈశ్వరా! నన్నీ కఠోరాసిధారావ్రత ధర్మపరిపాలన దీక్ష
కంకణబద్ధుడను గమ్మనియే నీయాజ్ఞ యైనదా? నరియే? భవదీయ
సేవకుఁడు నర్వచా విధేయుడె.”

ఇంతలోఁ బుష్పమాలాలంకృత శోభనాంగి యగు రంజని దివ్య
నుందర విగ్రహము మందహాస విలసిత నేత్రాధరయై సాక్షాత్కరించెను.
ప్రభాకరుడింకను నాలోచనా నిమగ్నుడై పరధ్యానంబుతోఁ జూచు
చుండెను. రంజని వాని నమీపమునకుఁ బోయి ప్రియుని హస్తమును
దన ముద్దుఁ జేతులఁ బట్టిమృదువుగ నెత్తిముద్దిడికొని “ఆర్యపుత్రా!”
యని సంబోధించెను.

ప్రభా :—(ఉలికిపడి) ప్రాణేశ్వరీ ! ఇచ్చటి కప్పుడు వచ్చితివి !

రంజ :—ఒంటరిగ నన్యదేశమున నుండఁ జాలనపుడు నీ వెశ్వంటనే వచ్చితివి గదా ! శ్రొత్తునడిగిన వేల !

ప్రభా :— పరిహాసమునకు వేళ లేదా ?

రంజ :—వేళకాదా యిది ! చూడుము. మబ్బు చాటుచేసి కొనుచుఁ జందమామ ననలక్ష్మి పై వెన్నెల జలుకుచుండఁ పనలక్ష్మియుఁ జంద్రునిఁ గూడి జ్యోత్స్నా వీచికల నూఁగియూఁగి కేళినల్పుచుఁ గేరిత లాడుచుండఁ బ్రకృతి యెల్ల యరురాగపూతం బగు సుగంధ విశ్వాన పవనంబుల నిడుచుచుండ, బొడ్డుమల్లెలు నకుళంబులకుఁ జాట్లు వికసించుచుండ, గోవత్సంబులు తల్లులయెదుట వానంద పారవశ్యముచే గలములెత్తి చిందులు త్రొక్కుచుండ నిశ్చయముగ నిదియె పురుషుల డిల్లాలోచనలకుఁ దగిన తరుణము ! కాని పరిహాసములకు వేళయా ?

ప్రభా :—ఏమందువు.

రంజ :—ఆరెందు గోరునంకలు చూడ ముచ్చటగఁ గొమ్మపై నెట్లు కూర్చున్నవో !

ప్రభా :—నిద్రపోవుట లేదు ! కాని యెంత నిశ్శబ్దముగ నిశ్చలముగఁ జూచుకొనుచున్నవి. ఆనంద మనిర్వాచ్యముగద !

రంజ :—కాని-

ప్రభా :—కాని మానవున కట్టి నిత్యనిర్మలానంద మెప్పుడైన గలుగునా ? ప్రియా ! నరుడేల సృజింపఁబడెనో ? కష్టముల పాలగుటకా.

రంజ :—కాదు. సుఖమునకై ; జీవితఫలసిద్ధి యానంద రసానుభవమునందే కలదు. లేనిచో సీచంద్రబింబ మింత యాహ్లాదకరమై పొడసూప నేల ?- పుష్పమున కంత సౌరభ మెందులకు - గోక్షీరముల మాధుర్య మెందుకొఱకు - ఆకాసము వర్షించుట - పుడమి సన్యముల ఫలించుట - అగ్ని ప్రజ్వలించుట - వదులు ప్రవహించుట - వాయువులు

విసరుట - మానవుని సౌఖ్యముకొరకు కదా? దయామయుం డగు భగవంతుఁడు నిర్ణయించినది?

ప్రభా :—అగును - కాని లోకమున నట్టి యున్నతస్థానము దున్న మానవునకు లోకసంగ్రహార్థము బాటుబడవలసిన బాధ్యత కూడఁ దోడనే యున్నదిగదా!

రంజ :—నాకీ తత్వవిచారము చూడ నవ్వవచ్చుచుండును— మనోహర! నిన్నేదియో యడుగవలె ననుకొనుచుంటిని...—ఇతలో విజయసింహుఁడు వచ్చి రంజనీప్రభాకరులఁజూచి సంకోచించుచు, మరలిపోవ నుద్మక్తుఁడయ్యెను.

ప్రభా :—మిత్రమా! రమ్ము. విజయసింహ! సంకోచ మన హసరము. ప్రియా! నిన్నుఁ జూచి ముందునకు రాసందేహించి మన విజయుఁడు వెనుకకు మరలుచున్నాఁడు.

రంజ :—మా యొద్ద నీకెన్నఁడు నట్టి సందేహములు వలదు. విజయచంద్రా! వచ్చి స్వేచ్ఛగ మాటలాడవచ్చును.

ప్రభా :—విజయుగ సీతఁడు చంద్రుఁడే. యుద్ధరంగమున మాత్రము నీవు సింహుఁడవు. సోదరా! నీవు వచ్చిన కార్యమేమి?

విజ :—అలంకృతంబై హస్తినాపుర మంతయు మీ రాకకై యెదురు . చూచుచున్నది. నానారాష్ట్రాధిపతులును నానాదిక్కుల శుండియు వచ్చిరి. భరత సామ్రాజ్య పట్టాభిషేకంబు నొందుటకు ధర్మ పత్నీ సమేతుఁడవై నావెంటఁ దరలి రమ్ము.

ప్రభా :—సోదరా! విజయా! విజయు చెప్పుచున్నాము. అడవులలో స్వేచ్ఛగఁ దిరుగుచున్న యశ్వమును తీసికొని వచ్చి పటగాల తోడను, గల్లెములతోడ నలంకరించి రథమున కంటఁగట్టుటనుమా పట్టాభిషేక మనిన. గుఱ్ఱమున కినుము, బోలు నుపయోగించిన, మానవునకు బంగారము, పట్టు వాడుచురు, సామ్రాజ్యమనెడి రథమున కంట కట్టుదురు. అంతియె వ్యత్యాసము స్వేచ్ఛ యిరువురకును బోవు

చున్నది. విశ్రమా, మఱచితివా? తొల్లి మన మిచ్చటనే యాయినక
'తిన్నెలపై, నీ చెట్లకొమ్మలపై, గవ్వమెఱుంగక, నుఖమెఱుంగక,
మెటుల కాలము గడిపితిమో? ఆదినము జ్ఞాపకము లేదా? దండు
దండని నే కేక వేయగా, అందఱు నే సబద్ధమాడితినిని వాదించిరి.
నీవొక్క నవు మాత్రమే నే సంత్యము పలుకనని చెప్పి నమ్మితివి.
ఆ బాల్యచింతల తగవులాటలయందుకూడ నొక విధమగు యానంద
మున్నదిగదా?

విజయ :—ఆమెంటనే మన కడఁబాటు కలిగినది. ఒకనది చీలి
రంజుపాయలై వేర్వేరు దేశముల బ్రవహించి, యిటతిరిగి నేడు
కలిసినది.

ప్రభా :—ఆనడుమ నాయాపరిస్థితులఁ బట్టి పోలికలే మాఱి
పోయెను. ఈశ్వర విలాసములు. నీకు వివాహ మైనదా?

రంజని విజయునిమోము రహస్యముగఁ బరీక్షించుచున్నది. విజ
యుఁడును నించుక తలవంచి “లేదు - కాలేదు” యని సమాధానము
చెప్పెను. కన్యలకు వలెనే బ్రహ్మచారులకును వివాహ వ్రనంగము
వచ్చినయెడల సిగ్గుగును గాఁబోలు!

ప్రభా :—గురువుల నందర్పించి వచ్చితివా?

విజ :—జపము చాలించువేళ కావచ్చినది. లేచి రేమో
నేఁబోయి చూచి వత్తునా!

అని తటాలునఁ బర్ణశాలలోని కరిగెను విజయుఁడును లేచి లోని
కరుగుదునాయని తలపోయుచుండ

రంజ :—విజయచంద్రా! నీ నివాస మిచ్చట?

విజ :—హిమవత్పర్వతములలోని నేపాళసీమ. నా తలిదండ్రు
లచ్చట రాజ్యము చేసిరి. కాని నేడు భరతఖండము - అదేల భూగోళ
మంతయు నా నివాసభూమియే. దేవీ! యేమందువా, యవనరాజ్య

ములోఁ బూర్వపు హద్దులన్నియు బోయినవి. నేడు తిరిగి మీరె
దుండమని నియమించిన నందె యుండఁగలవాఁడను.

రంగ :—నీవినయగౌరవంబుల నన్నిటి నిప్పుడే యుపయో
గించివేయుచుంటివేమి? ముందు మాతోడఁ గలసి మెలసి మచ్చికతో
నుండునని భావమా! నీసోదరుఁ డిదె వచ్చుచున్నాఁడు.

ఇంతలో ప్రభాకరుఁడు తిరిగి వచ్చి, “రమ్ము విజయా! లోని!
రమ్ము గురువులయాజ్ఞ మైనది.”

విజయ :—దేవీ! పోయివత్తునా!

రంజ :—నుంచిది!

విజయ ప్రభాకరులు లోనికరిగిరి. రంజనితల నించుక వంచుకొని
శాంతముగ జంటగా బ్రవహించుచున్న గంగాయమునల రెప్పవాల్చుక
చూచుచు ముందునకు నడచుచుండెను. బాలచంద్రు డామృదు తరంగ
ములయందు తూగుటయ్యాల లూఁగుచుండెను. వన మంతయు నిశ్చ
లముగ నుండెను. చిక్కులనుండి శబ్దమునకు మాటుశబ్దము వినవచ్చు
చుండెను. బాహ్యప్రకృతి మంతయు నిర్మలప్రశాంతభావ ముద్రితమై
యుండ, నానడుమ, సదీతీరమున నినుకతిన్నెపై, మోచేతి నానుకొని
వరుండియున్న పరమమోహినియు, నిందుజన్మనియు నగు యవననుందరి
హృదయమునందు మాటలకందని యాందోళనము వుట్టుచున్నది.
వర్ణింప నలవికాని నంకులనమరము జరుగుచున్నది. భావాతీతమగు
నావేదన కలుగుచున్నది. రంజని కెబెదవులనుండి యప్పు డప్పు
డిమాటలు వెలువడుచున్నవి.

“ప్రియంవదా.....తుదకు దూరపుకొండలు నునువను నట్లాయె
గదా?...చిత్తరువునందలి యందము, నాటకమునందలి సౌఖ్యము,...
జీవితమునందు కలుగునా? చూడదగునా?...విజయు డెట్లుండు
మని కోరిన నట్లుండువాడా?—ప్రభాకరుఁడు రథమున కంటగట్టబడి
స్వేచ్ఛను గోల్పోవుచుండెను. సామ్రాజ్యరథము పెద్దదిగనుక చోడు

గుట్టముల గట్టజూతురు—కాని యున్నతపదవికి సౌఖ్యము ననుభవించుటకు గాదట! నాకీతత్వములు తలకెక్కుకున్నవి.....కోరినటుల చేతువా? నిజమేనా విజయా! చంద్రా!”

విజయసింహుడును ప్రభాకరుడు దమ ప్రాణస్నేహము బయల్పడే నొకరి భుజములపై నొకరు జేతుల వేసికొనుచు వచ్చుచుండిరి. తటాణన రంజనియు లేచి నిలువబడి తల యించుక వంచుకొని యావచ్చు మిత్రద్వంద్వమును వాలూచులు బఱపి తిలకించుచుండెను.

ప్రభా :—ప్రాణేశ్వరీ! ఇంత దవ్వేతెంచితివేల? ఎచ్చట దాచితివి, మరదలు మాడనిచ్చిన కాని కనుకటవవా యని విజయసింహుని నడుగవలె ననుకొనుచుంటిని.

విజయ :—మఱచిపోయితిని. వివాహవేళ నానుచ్చట తీరలేదు. కావున నట్లుచేసిన బాగుగ నుండెడిది. కాని మఱచిపోయితిని.

రంజ :—ఏమియును దోచక వెన్నెల కాదా యని యిటువచ్చి సూర్పుంటిని.

ప్రభా :—నునము హస్తినాపురమున కిరిగిన వెంటనే రాజ్యభారము వహింపు మని గురువులయాజ్ఞ యైనది. కావున బయలుదేలుదమా?

విజయ :—కాలవిలంబన మొప్పదు. నావెంటనే రావలయును.

రంజ :—అటులనే వచ్చెదను. ఇప్పుడే బయలుదేలుదము.

విజయ :—వెన్నెలకూడ జాల హాయి నిచ్చుచున్నది. పూలరథము కూడ సిద్ధము చేసి యుంటిమి.

ప్రభా :—అర్ధాంగీ, రమ్మ.

అని ప్రభాకరుడు రంజని మృదుహస్తము తనచేత మెల్లగ బెట్టుకొని నడువ బ్రాంధించెను. మువ్వరును విజయసింహుడు ముందు దారి కూప రథాభిముఖులై పోయిరి.

౧౪

యవనదేశమునఁ దిరిగి శాంతి స్థాపిత మైనది. అలకసుందరుఁ డంతియోకుని త్నమించెను. అంతియోకుఁడును నలకసుందరునిఁ దొల్లిటి వలె గౌరవింపఁ జొచ్చెను. తమలోఁ దాము పోరాడుకొనుచుండుట వలననే భరతఖండము తమ చేతినుండి జారిపోవఁగల్గె నని తెలిసికొనిరి. జరిగిన పొరపాట్ల కన్నిటికిని వశ్చాత్తాపము కలిగినది. ముందు జాగ రూకత వహించి కలిగిన నష్టములు కూడదీయుటకై మంత్రాంగము చేసిరి. దీర్ఘలోచన చేసి యొక చతురుడగు రాయబారిని ప్రభాకరుని యాస్థానమునకంపి వానిరాకకై యెదురు చూచుచుండిరి.

మంత్రాలోచనా మందిరమున నొకనాఁడు మహారాజగు నలకసుంద రుఁడును, నంతియోకుఁడును గలసి సంభాషించుచుండిరి.

అల:—చిత్రము! మణిహారము చివఱకు వానికే దొరకనా! నేనామణిహారమున నేమో గొప్పమహిమ యున్నదని కాదా చెప్పు నది. మనమన్ని సంవత్సరములు వెదకించినను గంటబడనిది నాని కంత సునాయానముగ దొరకుటమాత్రము చాల విచిత్రముగనున్నది! దానికేమిగాని మనము రాయబారిచే యుద్ధమునకు సిద్ధము కండ్ న్నుటులనే సందేశ మంపితిమి. వారు తొంబదిపాళ్లు యుద్ధమునకు సిద్ధ పడరు. ఏదో రాజీకి వత్తురు. ఒకవేళ యుద్ధమే నిశ్చయ మన్నచో మన బలములు సిద్ధముగ నున్నవా!

అంతి:—నిన్నటివఱకు మన ప్రతాప మద్వితీయము, నిరా ఘాటమునని లోకప్రసిద్ధికదా! ఇక నార్యులన్ననో నేటియుదయము ననే తమదియు నొక రాజ్యమే యని పేరుపెట్టుకొని మధ్యాహ్నమే మనతో యుద్ధమునకు దలపడరు. పైకి దామొక జాతివారమని చెప్పు కొనుచున్నను బేరునిల్పికొనుటకుఁ గత్తిదూయుటకు వెనుదీయ మని చెప్పికొనినను వారీరాత్రియే వచ్చి మనపైఁ బడజాలరు. యుద్ధ వన్నద్ధులై మన కెదురు నిల్పుటకు వారికిని జాలగలము పట్టును.

ఆలోచననే మనము పాజుల సిద్ధము చేసికొని విశ్రాంతిమండలిని గూర్చి
కొనగలము.

ఇంతలో రాముబారి వచ్చే సమవార్త వచ్చెను. తత్క్షణము ప్రవేశ
పెట్టుటకు రాజాజ్ఞ యాయబడెను. రాముబారి యమూల్యములగు
నకలపు గొనుకలతో ప్రవేశించి యలగినుండిరుసకు మెక్కి వాసిన
యాతని ముందర బెట్టించెను.

అంతి :—ఓహో! ఏమిటి! యీ కాసుకలు వారు భీతిలిరా!

రాయ :—ఈశాలువలు, సెల్లాల, హాసములు అన్నియు
గౌరవార్థమును పూర్వ స్నేహమును దలచియు నూతన బాంధవ్యము
నందియు యవన సర్వభౌమునికి వారి యల్లుడు పంపెనని నెన్నపించు
మరియె.

అల :—ఏమి యీ కావరము! తరువాత

రాయ :—తరువాత మీ పుత్రిక యీ లేఖ మీకిచ్చుకొరెను.
అలకనునరు డా లేఖ నందుకొని చదువకయే యేదో యాలో
చించుచు గల పంకించుచుండెను.

రాయ :—మీ సందేశము నాముఖమున పారు సావధాన
ముగఁ దుదివఱకు నాలకించిరి.

అల :—రంజసికూడ రాతి నభయం దున్నదా! పర్యవసాన
మును ముం దెఱింగింపుము. విశేషములు నెమ్మదిమీఁద వివరింప
వచ్చును.

రాయ :—ఆనలిగిన బ్రేగులు లెక్కపెట్టు నెరసిన గడ్డములు
కాసాయకౌపీనములు చుట్టబెట్టుకొని వరుసలుదీరి యానభ నలంకరించి
యుండ పర్యవసానమున కేమున్నది? ఆత్మగౌరవ భంగకరముగ
నార్యు డెన్నటికి వర్తింపజాల డనియు నవస్థ మగుచో యుద్ధమునకే
సంసిద్ధు డనియు రణరంగమున నోటమియే కలిగినను మృత్యువు వారి
యశోరక్షయై యున్నదనియు స్పష్టముగ ప్రభాకరుడే లేచి వచించెను.

రంజనియు నరనను నిలిచి యందుల కామోదించెను. నభ యంతయుఁ దదంగీకార సూచకముగ నానందమున బెద్ద కోలాహలము గావించెను.

అంతి :—అయినచో వారు మనపై దండెత్తి రానుండిరా! ఎప్పుడు?

రాయ :—అన్యరాజ్యాక్రమణము వారి యున్నత ధర్మాశయమునకు విరుద్ధమట! విజయసింహుడు—నేనాని కావలయు— ఏక్కడలేని దర్పమును నటించుచు నుడివెను.

అంతి :—(వక్కున నవ్వి) మహారాజా! విశదమైనదా?

అల :—(మందహాసముతో) ఇంకను విశేషము లేమి! మనము వారి స్వాతంత్ర్య మంగీకరించెద మనియు మన సామ్రాజ్యములో తేరియుండెద మన్నచో వారికి యితర రాజుల దాడివలన భయ మావంతయు నక్కఱలేదని విపులముగ నుపన్యసించితివా? కప్పము గట్టుట యనగా సాలుసాలునకు లెక్కచూచి బంగారము మనకిక్కడకు పంప నక్కఱ లేదనియు వారి ప్రజలకును మన ప్రజలకును గూడ మిక్కిలి యుపయోగకరమగు వర్తక వ్యాపారములలో యవనుల నరకులపై నుంకము తక్కిన దేశస్థుల నరకులపై వేయు నుంకముకంటె నించుక తగ్గించి వేసిన నాలాభమునే మనము కప్పముక్రింద జమకట్టుకొందు మనియు నెల్లరకు దెలియునట్లు విశదపఱచితివా?

రాయ :—కప్ప మన్న శబ్దమే వారి కేవగింపు కలిగించునట. కావలసినచో స్నేహబాంధవ్యముల ననుసరించి యప్పు డప్పుడు కానుకల నీయవచ్చు నట—కాని కప్ప మన్నమాట యుచ్చరింప వలనువడదట.

అల :—అమాయకురాలగు రాజకన్యను దొంగతనముగ లేవ దీసికొనిపోవుట వారి యున్నతధర్మాశయములకు సంబంధించి యుండుట చేతనే క్షమాపణ కోర నక్కఱలేదనెనా? యవనస్త్రీని పరిణయమై

యార్యుడు యవనజాతి కంతకును లాఘవము కళంకము దెచ్చినందుల శేషునను ?

రాయ :—మహారాజా ! యీ ప్రశ్న వచ్చినప్పుడు ప్రభాకరుఁ డేమియు మాటలాడలేదు. రంజనీదేవి యీ యుత్తరమును వ్రాయు చుండెను. అప్పు డొక మూలనుండి రాజద్రోహి కమలాకాంతుఁడు తటాలున లేచి “రాయబారీ ! యవనుని గౌరవలాఘవముల నామూ లాగ్ర మెఱింగిన కమలాకాంతు డీనభయం దున్నాడునుమా ! యని మీప్రభువగు నలకసుందరునకు నావాక్యముగా నెఱింగింపుము” అని నిరసనభావముతో జెప్పెను.

అంతి :—కమలాకాంతుఁడు చావలేదా ? జీవించి యుండెనా !

అల :—ఎటులయిన వానికి దగిన పరాభవము చేసి తీరవలెను.

అంతి :—ఇక సచ్చటివారి యుత్సాహము ప్రయత్నములు నెట్లున్నవి? తొతు మెత్తనైన గుట్టము మూడుకాళ్లపై బరుగెత్తునట.

రాయ :—దేశమునం దెల్ల శౌర్యధైర్యోత్సాహములు పురి గొల్పుచు నాయుధవిద్యయం దెల్లరకు సభిరుచి కల్గించుచు రణవిద్యా శిక్షణ మానేతు హిమాచలము నెలకొల్పుచుండిరి. దానికి తగిన ప్రోత్సాహ మొనంగుచుండి దేశమున నెల్లెడల శస్త్రవిద్యా ప్రదర్శన పరీక్షలు పెట్టి గొప్ప గొప్ప బహుమానముల నిచ్చుచుండిరి. నేఁదార్యా వర్తమందు నెవ్వడు లేని యైకమత్యము, దేశభక్తి, కార్యదీక్ష, సాహసము, నుత్సాహము వెల్లివిరియుచున్నది. ప్రభాకరుఁడు కేవల మవతారమూర్తియని వారి దృఢవిశ్వాసము మఱచితిని. నేను బారశీకము చాటి వచ్చుచుండ నొకవార్త వింటిని. దేవదత్తము, మహత్తరము నని చెప్పబడు మణిహారమును రంజనీదేవి న్యయముగఁ దన మెడనుండి దీసి తేవు కురుక్షేత్రమందు జరుగఁజోవు శస్త్రవిద్యా ప్రదర్శనమునం దుత్తముని కిచ్చుటకుఁ బందెము పెట్టుచు, నై కమత్యా పక్యకతను, బోధించుచు, హాత్ర లేజమును రగుల్కొల్పుచు, గంభీరోప

స్వామము గావించెనట. ఆ హారమును విజయసింహుడు పొందగలవాడనికూడఁ గ్రతీతి క్కాపించి యున్నది.

అల :—“చాలు-చాలు. ఇక వివరాల. తెలియవలసిన సంగతులన్నియుఁ దెలిసినవి. ఇదిచేతిలో నటునున్నట్లు. లేఖను పిల్చి చదువ మొదలుపెట్టి “ప్రియజనకా! నీ నమస్కారము.” “భీ సాసాత్మరాలా! కల ద్రోహిణి! కులట! శనిగ్రహమా! నీవు చా తనయవా! నేను నీప్రియ జనకడనా? ఈనీచురాలు వ్రాసినయుత్తరమును సాదరిముగ యవన సార్యభాముఁడు పఠించుట!” యని యుత్తరమును జించి పాఠవేసెను.

“ఈ కానుకలనుగూడ నే నంగీకరింపను. తాడ” నని యన్నియు నేలపైఁ దెదరిపడునటుల బల్లపై నుండి క్రిందకు ద్రోసివేసి, “తగులఁ బెట్టుఁడు, అంతియోకుఁడా! లేలమ్మా. మనమింక నార్యావర్తమునే మంటఁ గలుపవలయు. గంగానదిలో నీరుబదులు రక్తము ప్రవహించ వలెను.” అని గర్జించుచు సార్యభాముఁడు దిగ్గున లేచెను. అంతియోకుఁడును రాయబారికూడ వెనువెంటనే లేచి నిలువఁబడిరి.

అలక :— అంతియోకుఁడా! అదిగో! “అచ్చటనే నాడు ప్రియంవద యాత్మహత్య గావించుకొనినది. ఇదిగో! పిచ్చివానిఁ జూచినటుల నన్నుఁ జూచి..... నాయెదుట నిలిచి..... ఇదిగో నవ్వుచున్నది.”

కొంతవఱకు నిశ్చేష్టుఁడై నిలిచి కన్నులు మూసికొని, “వారు పట్టుదల గలవారు, అవసరమగుచో నార్యజాతిని రూపుమాపుదుము. మనము పట్టుదల వదలరాదు! తెలిసినదా! పొండు. మీమీ యుద్యోగంబులయం దుండుఁడఁ.”

అంతి :— “మహానానా! దేవరయాజ్ఞ నెఱవేఱినది? ఇదే నేవకుఁడ పోయివచ్చునని వందపముచేసి పోయెను. రాయబారికూడ సెలవు గైకొని యాతని వెంబడించెను.

కొల్లడినిమిషముల తరువాత సేవకుఁ డొకఁడు ప్రవేశించి, “నేనా పారశీకనుండరు లిరువురు గొప్ప గాయకశిఖామణులు తమ దర్శనమునకు వేదియుండిరి.”

అలక :—ఏమి! చంపినను జచ్చువారు శారా! ప్రియంబదా! ఊడు మీగదియందే యుండుము! ఎవరురా! అక్కడ!

సేవ :—ప్రభుల యాజ్ఞ!

అలక :—ఏమి! యిటు వచ్చితివి!

సేవ :—మహారాజా! పారశీకనుండరు లిరువురు గాయక శిఖామణులట, దేవరదర్శనము వేడుచున్నారు.

అలక :—(కొంచెము నేపాగి) “వినోదమందిరమునఁ బ్రవేశ పెట్టుము.” సేవకుఁడు వంగివంగి నలాము చేయుచు దారిచూపు చక్రవర్తి వాని వెనువెంటడి వినోదమందిరాభిముఖుడై చనెను.

౧౫

జామురాత్రి యయ్యెను. నిర్మలనీలాకాశము నక్షత్రకాంతులతో నిండి ననోహరముగఁ బ్రకాశించుచున్నది. చంద్రోదయముకాబోవుచున్నది నిశాకాంత చుండహాసమువలె, తూర్పున రజితరేఖ దోలుచుండెను. అంతఃపుర స్వాధోపరిభాగమున రంజని, సోఫాపై మేనుజేర్చి, గగన వికాసముఁ దిలకించుచుఁ దనలోఁ దానిట్లు తలపోయుచుండెను.

“అదిగో చంద్రోదయ మగుచున్నది. ఎంత భావపూరితము - మనోహరము - ఆనందాల్లి యుప్పొంగి వెల్లివిరియుచున్నది. ఎండి, మోడగు చిత్తమునఁగూడఁ గోరిక లీరిక లెత్తుచున్నవి. రసవిహీనమై, బీడువారి న హృదయసీమ యీ చంద్రకలశామృత సేచనంబునఁ దిట్టిగి సారవంతమై సరసవాంఛనంబులకు దావగుచున్నది. ఓ చంద్రా! నా విజయచంద్రుఁడు చెప్పుచుండెడి కథల నన్నిటఁ గథానాయకుఁడవు నీవేనా? ఈహాగమును నాచేతులతో విజయనికంఠమున నలంకరించి యా నగుమోము తిలకింతునా? సేమపాశ ఘిందువలన బలపడదా!”

ఇంతలోఁ బ్రభాకరుఁడు రంజని యంతఃపురముఁ జొచ్చి యామెన నమీపించుచుండెను.

రంజని :—తనలో “సక్కటా! ప్రభాకరా! మన యిరువుర కును పడుమ నేదియో నిలిచి, వేలు చేయుచున్నది. అది నాకన్నులకుఁ గానరాకున్నది. మాటలఁ జెప్పుటకుఁ జిక్కకున్నది. నిన్నేదియో యడుగవలెనని యుండును. కాని యేమిచేతును. “యని యనుకొను చుండఁ బ్రభాకరుఁ డామెను జేరి “జేవీ! ఏమి యాలోచించు చుంటివి?”

రంజని :—ఆ చందమామను జూచిన నాకు మన విజయము చెప్పిన కథ యొకటి జ్ఞాపకము వచ్చుచున్నది. నాథా! అది సత్యమా, అసత్యమా యని యాలోచించుచుంటిని.

ప్రభా :—అది యేమికథ? నీవు గాన మన్నను, గథ లన్నన మిక్కిలి ప్రేమింతువు.

రంజని :—ఈవెలుంగు జాబిల్లికిఁ దారామనోహరుఁ డని పేరట కదా! అట్లేల కలిగెను?

ప్రభా :—నక్షత్రములన్నియుఁ జాట్టును మెరియుచుండ, నడుమఁ బూర్ణచంద్రుఁడు మిక్కిలి యాహ్లాదకరముగఁ బ్రకాశించు చుండును. గాన, గవులు తమ భావనాతిశయమున నట్లు త్రేక్కిందిరి.

రంజని :—అంతియేనా?—బృహన్నతియను గొప్పవిద్వాంసుఁడును తత్త్వవేత్తయు, - కర్మిష్టియు నొకఁడు కలఁ డట. మిక్కిలి యాపవతి యగు తార యను జన్మని యాతనికి భార్యయై నేవించుచుండెడి దఁట—

ప్రభా :—అయిన

రంజని :—ఓడశకభావిరాజతుండు భువనైక మోహనోద్ధీపక నరనసాందర్య విలాసవంతుండును నగు చంద్రుఁ డాబృహన్నతియొద్ద శిష్యుడై విద్యల నేర్చుచుండెను.

ప్రభా :—సిమ్మట.

రంజ :—మహాత్ముడగు బృహస్పతి దేవగురుడై దేవకార్య నిర్వహణదీక్షాపరాయణుడై తదేక కార్యధ్యాననిరతుండై, యన్యంబు మఱచి ప్రవర్తించుచు నొకనాడు త్రిలోకాధిపాథుండగు దేవేంద్రునిచే సకల్వింపబడిన మహాక్రతువున కాహూతుడై చనెనట.

ప్రభా :—ఆహా! కర్మయోగియొక్క కాగ్యదీక్ష యెట్టిదో చూచితివా? సఖ! తరువాత నేమిజరిగినది? నీ కథాకాశలము వినిన కొందఱు విని ముచ్చటగుచున్నది.

రంజ :—ఇంకనుక సిగ్గుతో, దల వంచుకొని ప్రభాకరుని ముఖముపై వాల్చుపులు బటపుచుండెను. “పై నేమి జరిగినదో నీకింకను నిజముగాఁ దెలియనే లేదా!” యని యాచూపులు నృప్తముగ పడుచున్నట్లుండెను.

ప్రభా :—క్రతువున కేమైన విఘ్నము కలిగెనా? దెప్పటకు మోచించెద వేల! నాయొద్ద నీకు సందేహమేల? రహస్యమున్నదా?

రంజ :—(న్వగతమున) ప్రభాకరా! నిన్ను జూచిన నాకు కాలి యగుచున్నది. (ప్రకాశముగ) తారాశశాంకుల నడుమ మోహ ముద్భవించి గురువున బద్ధులజేసి వీడించి యన్యోన్య బాహుమధ్య మాత్రశరణ్యులఁ గావించెను. అటుల నిజముగ జరిగియుండునని నీవు యమ్ముదవా? జరిగిన కార్యము పాపకార్యమైనచో మువ్వరిలో దోషి యెవ్వరని నీయభిప్రాయము?

ప్రభా :—ప్రేయసీ! నాలుద్ది కీకథ కల్పిత మనియు నట్టి ప్రవర్తన దేవమానవజాతులయం దనపాజ మనియుఁ దోచుచున్నది. మన మట్టి కథలనుగూర్చి విశేషముగఁ దలచుటకూడఁ దగదు... అప్పుడే యర్ధరాత్రము కావచ్చినది. ఎల్లుండి మన దేశమందలి మహా నీరుల యస్త్రవిద్యా ప్రదర్శన దినము. మనము తెల్లవారుజాముననే బయలుదేరి కుగజ్జేత్రమున కరుగుదుమా? విజయసింహుని రాజరాత్రములు చూచుటకు నీవు ముచ్చట పడుచుందువు?

ప్రభాకరుని మాట ముగియకపూర్వమే విజయసింహుడు రంజనీ దేవి యంతఃపురము ప్రవేశించెను.

రంజ :—నాథా ! నాకదేమో చాల నాందోళనముగ నున్నది; కాని నీతో నిట్టితరుణమున రాజులకుంటిని కదా యని విచారించుచున్నాను. అయినను ప్రభాకరా ! నీ వాగజనదు. పోయి రమ్మ ! తరువాత మనము పిజయు నిచ్చటనే గౌరవితము.

ప్రభా :—విజయ మందినవాని కారక్త స్వేద జలబిందువు లారకమునుపే రంగస్థలమునందే బహూకరించుట మిక్కిలి సరసముగా నుండును. మన హృదయముల దివ్యానుబంధమునకు భౌతిక చిహ్నమగు దివ్యమణిహారమును మన ప్రజల క్షేమముకొఱకు వారి యందలి మహావీరాగ్రణి కొనంగుట కిదివఱకే నిశ్చయించుకొంటిమి గద ! ఇపు డెచ్చట.....

రంజ :—(మాటుమాటాడక తలవంచుకొని మణిహారమునుదీసి ప్రభాకరునిచేతి కందిచ్చుచు) నాకింతగఁ జెప్పవలయునే ! నాథా ! నదా మీకోర్కుల ననుసరించియే మెలంగుచుంటిని.

ప్రభా :—[హారము చేత ప్రేలాడుచుండ] విశ్వజిద్యాగమునకై హనుపార్శ్వమున నిలిచి నన్నుఁ బ్రోత్సహించు ధర్మపత్నివి !-మంచిది. అటులైన విజయసింహా ! నీహూట యేమి ? ఎప్పుడు భయలు దేరుదువు ? ఇంక నిటులనే యుంటిని కదా !

విజయ :—మహారాజా ! మొన్నటి బాణమువలనఁ గలిగిన గాయ మింకను నీపార్శ్వమునఁ బూర్తిగ మానలేదు. పచ్చిగనే యున్నది. ఏమిచేతును ? ఇట్టి ముఖ్యావసరంబున నిట్టి యాటంకము దైవము కల్పించఁ గదా యని విచారించుచుంటిని.

ప్రభా :—మంచిది. నేబోయి వచ్చెదను. మీ కిరువురకును దేవుడు త్వరలోఁ బూర్ణారోగ్య మొనంగుగాక !

అని యాశ్చీందించుచు, నిరువురి మోముల నావెన్నెల వెలుగున నించుక పాటఁజూచి వెడలిపోయెను. ఆచూపునం దనుమానము పొడ గల్పెనా యని నిరువురికు నొక్క ఊణకాలము మాత్రము సందేహ మొదలెను.

రంజ :—“జేనజాతీయం దట్టి యనుమానమును ననహజమే” అని యనుకొని మనస్సాధానము చేసికొనుచుండెను.

విజయ :—ప్రియా! ఏమి? నీ కెటులున్నది!

రంజ :—నీవు చాలఁ దప్పు చేసితివి— గొప్పతప్పు చేసితివి. నీవు కరుణైత్రమున కేల మరుగవైతివి? అందఱు వెడలుచుండ మన మిరువుర మింటులిచిన లోక మనుమానించదా? మన సౌఖ్యమును జూచి యోర్వలేమిచేఁ బలువిధముల రొదచేయక మానునా? ప్రాణ సఖా! పాపిష్టిలోకముతో మన కేమి— దానిరొద దోమరొద. మనల నేమిచేయు ననుకొన్నచో మన మత్యంతైక్యభావంబున నేక మనస్కులమై స్వర్గసౌఖ్యంబుల మునిగి తేలుచు మైమఱచి యున్న యెడ నాదోమయె యొక కాటు వైచి మన నుఖస్వప్నంబునకు విఘ్నంబు కూర్చు నేమో యని భయము.

విజయ :—ఏ మేమీ! ప్రియసఖి—నీవలన నేడు వింతలు వినఁ బడుచున్నవి! పాపిష్టిలోకమా? అది యీనాఁడఁ గ్రొత్తగ వచ్చినది కాదోలు! ఏమి నూటనేర్పు? అలన టినంజనేశ జ్ఞప్తి యున్నచో మేడమీఁద యమున్నవెపుగిదిలో గవాక్షముకడ మన కీలోక మేమైన కనేబడినదా? ఇట్టిమాట లేల? రంజని! నీవు రాణివి! ప్రభాకర మహారాజునకు ద్రోహముచేయనల యని నీకు నెజముగ కించయే గలుగుచున్నచో నీ వటులే యుండుము. నేనును బరమప్రీతితోఁ దదనుగుణ్యముగనే ప్రవర్తించెదను.

రంజ :—నుత్రేమైకవిధానమ వగునీ వెటింగియు నిటుల నిష్ఠురము లాడుట క్రూరముకాదా! నిర్దయుడగు మన్మథుని

పూములుకులచేతనే గాయపడి వేదన నొందుచున్న నాహృదయమును జూచుము-దానిపై నీ వాగ్బాణములుకూడ నెటుల నాటికొన్నవో! ఇది నీకుఁదగునా! నాయానందమున కెల్ల నిన్ను నమ్మినదానను. అది నీ వెఱుఁగవా! ప్రభాకరుఁడు సార్వభౌముఁడు నా కానంద మీయఁజాలఁడు. అతఁడు పరిపూర్ణుఁడు. తేజశ్శాలి. మధ్యాహ్నమార్తాఁడుడు. నాకు దుర్నిరీక్ష్యుఁడు నన్నుఁ బ్రేమించువానికి - నేను ప్రేమింపగల వానికి నీలోకమున నాటియుండవలెను. విజయచంద్రా! నాహృదయకమలము చంద్రదర్శనమున విచిత్రముగ వికసించినది. నీవు నాప్రేమైకవిధానమున ఆనందకందము - ప్రాణనఖి! ప్రభాకరుఁడు కేవల హాణిగ్రహణ మాత్రంబుననే కాపతి యాయెను. మణిహారమును నా మెడను వేసి నన్ను గాంధర్వవివాహమున భార్యగఁ బడసెను. నేటి తరుణమున నీహారముతో నేను స్వయముగ నీకంత మలంకరింపవలెనని యెంతయో ముచ్చట పడుచుండ నీ వాయువకాశము జూరవిడువ నెంచితివి. నాముచ్చట తీర్చజాలకపోతివి. మనోహరా! ఇప్పుడైన మించిన తేమి. నీవు బయలుదేరి చని, విజయసింహా! నీనామము సార్థకముచేసికొనవా!

విజయ :—నావంకఁ జూచుచు నాందోళనముగా నున్నదనిచెప్పు నపుడు న న్నాగుమంటివేమొ యని తలఁచితిని. మఱి యిప్పుడేమి చేతును! ఏదియో సాకు చెప్పి రాననిన తరువాతఁ దిరిగి రంగస్థలమున తేనికి నా మోమెటులఁ గన్పరుతును. నత్యహరిశ్చంద్రుని మించిన నత్యప్రతునియెదుట నా మోమెటులఁ గన్పరువఁగలనో తోచకున్నది. ప్రేయసీ! ఏమిచేయుమనదవు?

రంజ :—నిర్మలమనస్కుఁడు. నిష్కళంక హృదయుఁడు - పసి బాలుఁడు! - లోకపు చూయమర్మముల నెఱిగి పాలించు చతురుఁడు గాఁడు. మఱి యేలాగైన దన పజ్జనున్న నన్ను - నాప్రసక్తియే లేక విడిచి పోయెడివానికి నేడుమాత్ర మేదో యింతుక యనుమానము

లిగినట్లు పొడగట్టినది. కాని మందలించుటయే యెఱుంగఁడు. అది యొక్కటియే. అదివ్యపురుషునికడ జోషముగాఁ గనుపించుచున్నది. అట్టివానికి నమాధానము చెప్పట కష్టమా! నీవు పెళ్లుము మాలు నేషమున పెళ్లుము - పదప “తాఁజాలనఁటివే యేలవచ్చితివని” యగ్గి గినచో “నాకదిపఱలో నేర్పడియన్న ప్రతిష్ఠ మూలముననే యిశ్వరులు జంకి నాకు జయము విడుచుచున్నారను నొక్క యవవాదము బయలు దేరుచున్నది. కావున నీవన్నాగ మవనరమైన” దని చెప్పవచ్చును. లెమ్ము! విజయము సందుము (అని ముద్దుపెట్టికొని) ఇందుమూల మున నీకు నిజముగ విజయము నమకూరుగాక! పోయిరమ్మువిజయా! రూరంగమున నీవు విజయసింహుఁడ వటకదా! వేఱుయోచనలు చేయక పోయి గౌరవపదవి నందిరమ్ము.

విజయ :—(అర్థచంద్రునితోఁగఱ నొప్పుచున్న రంజని ఫాలమున నుదారాతిశయమున ముద్దుపెట్టుకొని.)

రంజనీ! నా హృదయ రంజనీ! చక్కగఁ గనిపెట్టితివి. శత్రునాశన విషయమును దప్పఁ దక్కిన విషయములఁ జక్రవర్తి తానంతగఁ పాటింపకున్నను తన యనుచరులు కీర్తికామాలగుట చూచి మిక్కిలి యానందించుచుండును. నీకుటిలాలకములమాటున నెంత లెంతలు యోజన లున్నవి! ఇక జాగు నేయ నేల - నీయాజ్ఞ నీ విజయుఁడు శిరసావహించుచున్నాఁడు. అచిరకాలముననే నీ కీప్రేమరాజ్యలక్ష్మి మోహనసౌందర్య పునర్దర్శన గౌరవభాగ్యమబ్బుఁగాక!

రంజ :—విజయసింహునిచేయి ముద్దు పెట్టుకొనుచు

“నీకు విజయము నిశ్చయ మనియెను. విజయుఁడు రంజనీతోరక చొప్పునఁ గురుక్షేత్రమునకు రహస్యముగఁ బయన మయ్యెను. అతని గుట్టము చక్కగ నలిగిన రాజబాటను విడిచి ప్రక్కనూర్గములఁ జను చుండెను. విజయుఁడు తన ముందుదారి చూచుకొనుట లదు. తనకును ప్రభాకరునకును గల వ్యత్యాసమును గూర్చి తలపోయుచుండెను.

కొండల నెక్కుచుండెను. - లోయలలోనికి దిగుచుండెను. గుట్టల చాటు
చుండెను. తాను చేయుచున్న మోసము - దోషము - పాపము నాతని
ముసుని నించుక కలవరి పెట్టుచుండెను. భూలోకి నోహించి యగు రంజని
ముగ్ధహాసము తిరిగి యాకలతల నెల్ల నెవరించి నుత్తిగ వాచల
ప్రేరేపించుచుండెను - అంతఃపురమును దాటి మిక్కిలి యుల్లాసముతో
జెలికైతెలు గూడి యుపవాయుల విహరించుచు నితోడఁబులఁ గాలము
గడుపుచున్నది.

౧౬

ప్రతాపసింహుడు నేడు మిక్కిలి మనలివాఁడు. జన్మభూమి వా
ప్రాంతము కారోపుచున్న సమయమున మిగుల ధైర్యసాహసములతో
శత్రువున కెదురునిల్చి రణరంగమున పరాక్రమమును జూపి తనవిద్యుక్త
ధర్మము నిర్వర్తించి దైవయోగమునఁ బరాజితుడై నిజపుత్ర పుత్రికా
సహితంబుగ యవన చెఱుశాలల బంధింపఁబడుటయు! తిరిగి చెఱునుండి
విముక్తుడై భరతఖండమును చేరిన విధంబును ప్రతాపసింహునకు
సర్వము దైవాయత్త మను విశ్వాసమును దృఢతరము గావించి
యాతని ప్రవర్తనము సందోక విధముగ మార్పును గలుగఁజేసెను.
నేడు యవను లార్యావర్తమునుండి లేచిపోయినను ప్రభాకరుఁడు
నూతన సామ్రాజ్యమును స్థాపించినను బ్రతాపసింహున కానందము
మాత్రమే కలిగినది. కాని యీ నూతన పరిస్థితులలో చానుగూడ
పాల్గొని పనిచేయవలెనను కార్యోత్సాహము గలుగలేదు. అతఁడు
నిష్కల్మష మనస్కుడై శాంతహృదయముతో దైవభక్తిగలిగి
యతిథి పూజలఁ జేసికొనుచు, కొడుకును గూతును జూచుకొనుచు
మిక్కిలి పురాతన మగు తన చిన్నదుర్గమందుఁ గాలము గడుపు
చుండెను. చంద్రహానుఁడా ప్రాంతమునందె యొక కొండగుహయం
దాశ్రమ మేర్పటచుకొని యున్న యొక పానప్రస్థునొద్ద విలువిద్యయు,

నంగీతమును, గణిత జ్యోతిష శాస్త్రముల నభ్యసించుచుండెను. వద్దివీ
చంద్రహాసు లన్మదమ్ములవలె నాటపాటాయుండుఁ గాలము గడుపు
చుండిరి. సంతాపసింహుఁడును దల్లిలేని పిల్లయగు పద్మిని గొమరుని
వలెనే చూచుకొనుచుండెను. ఒక్కొక్కప్పుడు : వద్దిని తండ్రి
దేవతాద్యవకుఁ బూజుకొయుట నూని యున్నతోఁ గలసి గుహ కరిగి
మురళి యూదుచు గుహనకుఁ దన నహజ గానకళాకాశమును జూపి
యచ్చెరువు గలిగించుచుండును. ఆ రాజయోగి బాలిక గూవురేఖా
వీలాసముల సాముద్రకము పరిశీలించి చంద్రహాసునితో రహస్యముగ
“ఈనుగుణమణి మహారాజుని మించి తన పానసకీర్తి చంద్రికను దిగంత
విశాలముగను గాలాంత సుస్థిరముగను జేయును” అని చెప్పుచుండును.
ఒక్కొక నంజవేళ వద్దివీ చంద్రహాసు లొక చిన్ననావపై నెక్కి
యమునా తరంగములతోఁ గూడఁ గ్రిందుమీదుల కూగిఁ యాచుచుఁ
జాలదూరము వెన్నెల వచ్చునఱకు పోవుచుందురు. ఒకనాటి తేత
వెన్నెలలో యమునయందు నావపైఁ బద్మిని సోదరునియంకభాగమున
దన శిరమిడి పండుకొని గగనతలమును రెప్పవాల్చుక చూచుచు “నే
నీవిశ్వము నెంతక్రొత్తగఁ వింతగఁ జూచుచుంటినో, యా విశ్వమును
నన్నంతవింతగఁ గ్రొత్తగఁ జూచుచున్నటు” లున్నది. తేనిచో నేను
య్యాశ్చబ్దము! నీలకాంతి యెంతనుంజరము అష్టాదశరము! అన్నా!
నీకీ నక్షత్రములఁగూడించి యోగి యేమిచెప్పెను. అవి కాంతిపుంజుగు
స్వర్గముందలి గవాక్షములా? ఈలోకమునెల్ల దయాగ్రయమై నటా
కనిపెట్టి చూచుచుండు పరమేశ్వరుని నేత్రములా? లేక మహాత్ములకు
ఋషులును, బుణ్యపురుషులును నక్షత్రములం దుందురందురు. మన
మీనావయందుండి విహారము నలుపుచున్నటులనే వారును యా
నక్షత్రములం దుండి యానీలవముద్రమున విహారము నలుపుచుందురా?
యని యడిగెను. చంద్రహాసుఁడు తనచెల్లె లట్లుడుగుచుండగా నాపె
మోము నూరక తనివిభీరక తిలకించుచు నమంధానందకందళిత

హృదయానవిందుడై సోదరవాత్సల్యాతిశయము ప్రకటముగాఁ బద్మిని శిరము ముద్దుబెట్టుకొని “నాకు గురువు చెప్పినదానికంటె నీవు చెప్పినవే నశ్యములు పరమప్రమాణములు” అని హృదయమున కనభవపూర్వకముగఁ దట్టుచున్నది. ఆయోగి చెప్పినదికూడ వినుము. చాలవిచిత్రముగ నుండును. ఆమినుకుమినుకు మనుచున్న వన్నియు మన భూమికంటె యెన్నివందలవేల రెట్ల పెద్దవంట - వాని కాంతికిరణము భూమిపైఁ బడునడికి ననేకసంవత్సరములు పట్టునట - అందు కొన్నిటి కాంతి యింకను నేటివఱకు మనభూమిని తేరనేలేదంట. అందు కొన్ని సూర్యునికంటెఁ బెద్దవియుఁ దేజోవంతములు నై యుండునట. సూర్యుని చుట్టు భూమియు గ్రహములు తిరుగుచున్నటులనే యా సూర్యుడు నీభూమియొక్కయు గ్రహములయొక్కయు జుట్టును తిరుగుచుండునట.

పద్మిని :—అయినచో నీయాకాశ మెంత విశాలమైనదో! - మొన్నటిగాఁడీవాఁడు బంతుల నెగురవేసినటులనే యీ మనభూమిని దక్కినయాగోళములు నన్నిటి నొక్కమాటుగ నాకాశమున కెగుర వేసి తిప్పి తిప్పి యాదించుచుండెనా - ఆ దేవుఁడు అయినచో నీ యాటజూచి . యానందించువా రేరి? వా రెచ్చటఁ గూర్చుండిరో! చూడుము - నావేలునకుఁ దిన్నగనున్న నక్షత్రమెంత మాత్ముముగ నున్నదో!

చంద్ర :—నీవు మహాపతివ్రతాశిరోమణియు కల్యాణప్రదా యినియు నగు సరుంధతీదేవిని జూపుచున్నావు. ఆమెకుఁ గేయమాధ్య నమస్కరింపుము.

పద్మిని తటాలున నేచి నావయందు నిలిచి, యరుంధతీదేవికి నమస్కరించెను. శరీతమునకు జవ్వనమువలెనే యామెసౌందర్యమున కాబ్జాలచంద్రిక యినుమడించిన శోభావిలాసములను గలిగించెను.

పద్మిని :—అన్నా! పెండ్లి యనగా నేమిచేయుదు!

చంద్ర :—ఒండొరులఁ బ్రేమించుకొనుచున్న స్త్రీపురుషుల జనితప్రవాహములఁ కలిపి యేకముచేయుదురు. నాటినుండి యిరువురు నొక్కహృదయము, యొక్కమనస్సు, నొక్కప్రాణము, రెండు దేహములను గలిగి యీశ్వరమునఁ గూడ నుభయచేదరు. అగ్రహము తపశునరికూడిక నిర్ణయించునో వారువారిని ప్రేమితురఁట.

పద్మి :—ప్రేమించుటనగా నేమి? నీ వెవరిని ప్రేమించుచుంటివి?

చంద్ర :—నాకు బాగుగఁ తెలియదు.

పద్మి :—నాన్న నడుగుదుమా?

చంద్ర :—తప్పు! తప్పు! నీవడుగకూడదు. చాలరాత్రి యయినది మనమింటికే బోదము. నాన్న మనకొఱకు వెదకించుచుండును. మనలి నేవకుఁడు—

పద్మి :—సాప మాముసలితాత నేనొకక్షణము కనఁబడనిచోఁ గన్నుల నీరుపెట్టుకొనును. నోటకాలుకత్తేదు. మాటరాదు. ఏమియుఁ జెప్పలేదు. కాని నన్నాచాలికరమగు కన్నులతో నెన్నియో నడుగుచుండును. ఏమియో చెప్పుచుండును—

చంద్ర :—మనరాక్షసు లెంతచేసిరి.

పద్మి :—మనముచెఱిలో నున్నప్పుడు మనయెదుటి కొట్టులోనే యొకనుకుమారుఁడగు బాలుఁడుండెడివాడు. నీకు జ్ఞప్తిలేదా? వాడె నాఁడానల్లత్రాచుచు జరిపి నన్నుఁ గాపాడినవాఁడు ప్రభాకరుఁడని కాదా వానిపేరు.

చంద్ర :—వెట్టితల్లి! వాడే కాడటమ్మ నేడు మనకుఁ జిక్కిరియై మనల నింకను గాపాడ గంకణము కట్టుకొనెను. ఆప్రభాకరుఁడె యీప్రభాకరుఁడు!

అని సోదరీసోదరులు కష్టసుఖములఁ జెప్పికొనుచు ముచ్చటలాడి కొనుచు నింటికి నిండుక ప్రార్థనతోయి చేరిరి.

ఈవిధముగ నాకోటలోనివాగు పై దేశముతో విశేషసంబంధము లేకండగ నెనుఖముగఁ గాలక్షేపము చేయుచుండిరి. కాని బొమ్మచెముడు తోడను, సితరములగునడవిచెట్లతోడను, లతలతోడను గప్పబడిన బురుజులతో నాదుర్గ మెచ్చటనో మాణిముల యమాననెట్టి వనమధ్యమం యిన్నను నప్పుడప్పుడెవరో యొక రచ్చటకు వచ్చి దేశ పరిస్థితుల నాదుర్గములోఁజూచి చవిని వేయుచునే యుందురు. ప్రభాకర సార్వభౌముఁడు తనసామ్రాజ్యమందలి మహావీరులనెల్ల నొక్కచోఁ జేర్చి సంఘముగ నేర్పించి దానికి భరతమాత కమూల్యాలంకార మగు “వీరహారి” మని పెరుపెట్టెననియు, ఆహారమందలి వీరమణుల యొక్క చారిత్రము లిట్టిననియు, శత్రువులగు యవనుల నెదుర్కొను టకు దేశీయులయందలి బలపరాక్రమముల సభివృద్ధిపరచు సుద్దేశ్య ముతోఁ గురుక్షేత్రమున శస్త్రసిద్ధ్యాప్రదర్శనమును నిర్ణయించి యందు మెప్పుడడిసినవానికి మహారాజమెడ సలంకరించుచున్న మణి హారిమునె బహుమానముగ సిక్కుటకుఁ బ్రకటించెననియు మొదలగు విషయము లానంతాపసించున. కప్రయత్నముగ నె తెలియవచ్చు చుండెను. అదిన్నకోటలో నన్నివృత్తాంతములకంటెను మణిహారి బహుమానవృత్తాంత మెక్కువవచ్చుటకుఁ గారణమయ్యె. తుదకు ప్రభాకరుఁడు చేసినసిర్జయము—దేశాభ్యుదయముకొరకు భార్యమెడ నుండి దివ్యమగు మణిహారమును దీసి యిచ్చుట—ప్రభాకరునివంటి “మహాపురుషునికిఁ దగియున్నదనిరి. చిడ్డలకఁ దల్లినగలను బెట్టుటయం దాక్షేపణ యేమియు నుండఁజాలదని నిశ్చయించిరి.

నేడుదయముననే లేచి పద్మిని యించుక ఖన్నవదనయై కను పట్టెను. సదాకలకలలాడుచుండు ముఖపద్మమూనాఁడు వేటువిధముగా నుండుటఁ జూచినతోడనే తండ్రియు పోదరుఁడును బద్ధినిఁ జేరఁజరి “అమ్మా! నేడు నీవీలాగున నుంటివేమి! చిట్టితల్లీ! నీకేమైన శరీరమునందు బాధగనున్నదా! చెప్పుము. అమ్మా! ఏల నేత్రములనుండి

విచారముం దొంగి చూచుచున్నది? ” అని యడుగ వచ్చినియు నొక్కొక సిగ్గునఁ దలనంచుకొని యిట్లు చెప్పఁదొడఁగెను.

“తండ్రీ! యేమియునులేదు. నా శరీర మారోగ్యవంశముగనే యున్నది—నాకు నిన్నరాత్రి యొక కల వచ్చినది. అది విక్కిలి విచిత్రముగ నున్నది. అనున నేలనోకొని నామనసున కది మంచికల కాజేమాయని తోచుచున్నది; నంకొంచము కలిగించుచున్నది.”

చంద్ర :—ఏమి సొముద్దుకలైన కలగనటయు—అది కీడగుటయు సంభవమేనా!

ప్రతా :—ఏమికలక

వచ్చి :—యమునపై నే నొంటరిగఁ బండుకొని యుంటిని—నాముఖమున కెదురుగఁ బూర్ణచంద్రబింబము వెలుగుచుండెను. కాని పసిదిక్కులఁ జీకటి దట్టముగ నిండియుండెను. నాసోదరుఁడు కురు రంగమును గెల్చి ముప్పుపడసెనట—దట్టమగు నాచీకటిలో నా కోలాహలము బాగుగ వినిపించుచుండెను. ఇంతలో నెవ్వరోవచ్చిశమంత కమువంటి మణిని దెచ్చి నాచేతఁ బెట్టిరి. నాచిన్నచేత నది యిమడిక యమునలోఁ బడిపోయెను. పైనుండి చూచుచున్న చంద్రబింబము—అది చంద్రబింబము కాదు.—చంద్రవదన నన్నజూచి నవ్వి మంచిపని కిగినది. నీవు నిజముగ నంతకంటె నక్కవ పెట్టివుట్టితివా! అంతర మెరిగి మనఁబుకో యని హేళన చేసెను. ఆమె నన్నగనే చీకటి పూసి మాయ మాయె. బాగుగ జాట్టును వెలుగు వచ్చినది. వెంటనే నాకు మెలకువ కలిగినది.”

ప్రతాపసింహుఁ డాస్వప్నవృత్తాంత మంతయు శ్రద్ధగా నామూల్యముగా విని వాత్సల్యంబునఁ దనయ శిరము మూర్కొని నిమురుచు మందహాసముతో నెట్లనియెను.

“కల్యాణప్రద మగు కలఁ గంటివి! నదీదర్శనము—మణిదర్శనము—పూర్ణచంద్రదర్శనము శుభప్రదములు. విచారమనవసరము.”

చంద్రహానుడు తండ్రివాక్యము ముగించుకొన్నాడు.

“అవచధారి మో మేమైన జ్ఞాపక మున్నదా! తేవు వివాహ వేళ పోట్టుకొనగలవా!” అని పరిహాసమాడఁ బద్మిని సిగ్గుచే నచోట్టుఁబొసి పోనుఁకింప నామెచేయి పెట్టుకొని పెండియు నీట్లనియె.

“నేను తేవు కురుక్షేత్రమునకుఁ బోయి గెల్చితినేని యాచిన్న చేత మానికము పెట్టి జారనిత్తునా?”

ప్రతా :—ఎన్ని వరతులు!

పద్మిని నడుమ కూర్చుండఁబెట్టుకొని సోదరుఁడును దండ్రుఁగూడ నీరీతి మృదువుగఁ బరిహాసము లాడుచు మందహాసము చేయుచుండిరి. కన్నతండ్రియుఁ దోడఁబుట్టినసోదరుఁడును గూడ నొక్కొక సమయమున బిడ్డను సోదరిఁ బరిహాసముచేసి యానందింతురుకదా! పద్మిని పెడ్లీకూతురువలె దలవంచుకొని కూరుచుండెను.

అంతలో మూగ నేవకుఁడు దారిజూపఁ గవచధారియగు విజయ సింహుఁడు ప్రవేశించెను. మూగవాఁడు పెడలిపోయెను. నూతన ఛరమసిఁ జూచినంతనే ప్రతాపుఁడును చంద్రహానుఁడును తమ మంద హాసముల దీడుపఱచి వచ్చినయతిథి కెదురేగి స్వాగత మొనఁగి యుచితా సనముఁ జూపిరి. విజయసింహుఁడును దనకవచమును విప్పి కొని నిర్దిష్టాసన మలంకరించి నేదఁదీర్చుకొనుచుండెను. ప్రతాపుడతిథికి నర్ఘ్యపాద్యాదుల నొసంగిపిదప యందఱును తిరిగి కూర్చుండిరి. యథోచితంబుగ స్వగ్రామనామ శుకలప్రశ్నలఁ గుచ్చితుడై విజయ సింహుఁడు తనకథ వారల కెల్లఱింగించెను.

“నాయడి హస్తినాపురము. ప్రభాకరసార్యభౌముని వీరహార మందుఁ జేరి యుంటిని. తేవు కురుక్షేత్రమున జరుగు శస్త్రవిద్యాప్రద ర్శనముఁ జూడఁ గుతూహలుండనై యరుగుచుంటిసి. కొన్ని కారణము లచే బ్రచ్చన్నుండనై పోవలసియున్నది. కావున నా నామము నెఱింగింపజాల నందులకు మన్నింప వేడుతున్నాను.”

వ్రతా :—నేనును మనసార్వభౌముని కొలువునకు వచ్చి వ్రత్యక్షమాగఁ దద్వైభవము చూడఁజాలక పోయినను నచ్చటి విశేషము లెల్లఁ దనుగోటి మహాపురుషులవల్ల నప్పుడప్పుడు తెలునుకొనుదునే యుంటిని. భరతమాత వీరహాసముదలి నాయకమునీ నేడు మా మందిర ములంకరించుటచే ధన్యుల మైతిమి— నమలాశాంతుని నూడ సార్వభౌముఁడు చేర్చుకొననట. ఆహా! యేమి నూయానార్వము!

విజయ :—ఎట్టిదోహి సాతకి యైనను సముగఁ బశ్చాత్తాప హృదయుఁ డగుచోఁ బరిశుద్ధుఁడేయని సార్వభౌముని సిద్ధాంతము. ప్రభాకరుఁ డెంత తేజశ్శాలియో యంత కరుణానముద్రుఁడు.

చంద్ర :—వీరాగ్రణీ! విజయసింహుఁ డీనూటు వచ్చుటలేదట. నిజమేనా? ఏమి కారణము?

విజయ :—“బాణవేధితుఁడై యింట నుండఁదలఁచెను.

పద్మి :—విజయమూర్తి! దేశభ్యుదయమునకై నేడు వీర రస ముప్పొంగింపఁ దలంచి తనమెడనున్న మణిహారమును దీసి దేశ మందలి మహావీరుని సంభావింప నమశట్టినతల్లి—సాధ్వీయణి—మహారాణి—నంజనీదేవి, సావము! నేడు జబ్బుగనున్నదని వింటిమి. కురు రంగమునకు వచ్చుటలేదా?

బంగరుగంటవలెఁ బలుకుచున్న యావాక్యములు వినినతోడనే, తండ్రి ఛాటుననుండి సోదరుని నరవకువచ్చి నిలచిన పద్మినిని బంగరు బొమ్మను, ముద్దులగుమ్మను విజయసింహుఁ డొక్కమాటు కన్న త్తి చూచెను. దేవాలయమున నన్నపూర్ణాసార్వతిని గాని దర్శించినప్పు డెంతటి ఘాపియగు జారునంతైనను హృదయమునం దెట్టి ప్రేశాంతనిర్మలానందము కలుగునో యట్టి యానందమే విజయసింహుఁ డాపద్మిని సావన సౌందర్యమును జూచినప్పుడు పాని హృదయమునఁ గలిగి మననునకుఁ కొంత యుపశమనమును గలిగించెను. ఒక్కక్షణకాలము గంట వానికన్ను లానునర్ణ దివ్యనుండర విగ్రహమును నమగ్రముగ

దర్శింపజాలక యాచి పాదపద్మములపై చాలి యుటనుండి ప్రక్క కదలి తావచ్చిన గ్యారమువై పు చూచుచుండెను. వచ్చియు విజయిని హరిమును జూచుచు నాచిచ్చుమగు చూడ్కుల మధ్య మార్గమున నె బహుకరించి తన జనకసోదరులవంక యాదృష్టి ము లెచ్చెను. వచ్చినిహరిమును. “ఆ కష్టజీవికి నే నేమియు సాయపడ జాలను వానిముఖమున ముడితై కానా మృడి కష్టము తీసివేడ జాలనో—పురుషుని కట్టి సాయము చేయజాలసఁచో లోకమున శ్రీ యుండి యేమివయోజనము?” అని తలపోయసాగెను. విజయ సింహుఁ డీనూతన భావానుభవంబున నిమగ్నుడై వచ్చిని యడిగి: “శ్మశ్రు నమాధానముఁ జెప్పుటయే మఱచిపోయెను. ప్రతాపసింహు డీ భావపరివర్తనముల నెంతవఱకుఁ గనిపెట్టెనో తెలియదు. ఊహ చూచుచుండెను.

చంద్ర :— “మహారాజ్ఞయగు రంజనీదేవి యన్వపయై యున్నదా?” అని తనచెల్లెలు వేసి ప్రశ్నిత నంత్రిప్రముగాఁ దిగి యడిగెను.

విజయ :— యిండుక జబ్బుగనే యున్నది; కాని త్వరలో నెమ్మది కలుగఁ గలదు.

అని విజయసింహుఁడు తలవంచుకొని సమాధానము చెప్పెను. వాని హృదయమునకుఁ జాలకష్టము తాపము కలుగుచుండెను. కావునఁ బ్రసంగమును మఱియొక మార్గమునకుఁ దప్పింప నెంచెను.

విజయ :—ప్రియసోదరా! నీ వింకను సార్వభౌముని దర్శనము చేయ లేదేమి? నీవుకూడ నాతోడఁ గురుక్షేత్రమునకు వచ్చెదవని తలఁచెదను.

ప్రభా :—తప్పక వచ్చును!

చంద్ర :— నాచెల్లెలు కలగనను. దానిని నిజముచేతును! ఏమో! ఎవరు చెప్పగలరు. మీ రట్లనడరేమి!

ప్రతాపము :—నీవందు నెగుట యెట్లున్నదో, మన వద్దినీ కా
మణిహారము వంతయొప్పియే యుండును. దేవతలచే నీయబడినదియు,
మహారాణిచే ధరింపబడుచున్నదియు నగు మణిహార మీపేదవద్దినీ
ధరించుట కెంతయుచిత్రమో యిట్టి మాహావీరాధిపతులు నిర్వికారమున
నీవు జరును. ఇంది మెప్పువడసి మణిహారము తెచ్చుటయు వంత
సంభవమే—వందేహములేదు.

విజయ :—కాదు. కాదు. ప్రతాపసింహాపభు వట్లన జల్లునా-
ప్రతాపసింహాకిశోరంబునకుఁ గొన్ని కార్యంబు లసాధ్యంబులు గలవా?
“నుందరాభరణంబు నుందరాంగులకే తగు” నన్ననూక్తి యిసుమం
తయు విరుద్ధము లేకుండ నీలోకమున దగునగలలో కెల్ల సందమాగు
నగను బెట్టుకొనవచ్చు ననియే నాయభిప్రాయము. దివ్యమంజర రక్ష
హారము దివ్యనుందరవిగ్రహము ధరించుటచే ధరించినవారి సౌందర్యము
కంటె ధరింపబడినదాని సౌందర్యమె మిక్కిలి యతిశయింపఁగలను.

విజయసింహుఁ డీరీతిని బల్కుచుండగఁ బద్మినిమోము వద్ద
కషాయిత మగుచుండెను. సిగ్గుపెంపునఁ దాను దనలోనికి ముగుచుకొని
పోవుచుండెను. నడుమనడుమ యొక్కమాటు యెట్టులో చక్కని నల్లని
కనురెప్పలవారలనుండి నన్ననన్నముగా విజయసింహుని యాస్పత్య
గాంభీర్యప్రకటనంబగు విశాలఫలమును, పౌరుషస్థాన మగు నాసిక
యును ప్రేమ కిరవగు కన్నుగవను పరాక్రమచిహ్నంబులగు దీర్ఘ
బాహుద్వయంబును, సరససౌందర్యశోభితం బగు మందహాసాందిత
నుందరప్రవర్తనంబును సాహసించి చూచుచుండెను.

ప్రతాపము :—వాత్సల్యాతిశయంబున వట్లనవచ్చును.

చంద్ర :—అయ్యో నేనును మీతోఁ గురురంగమున కరు
పెంచెద —

విజయ :—మనము మిక్కిలి సంతోషముతోఁ గలరీ మెలసి
మాటలాడుకొనుచుఁ బోయిన దూరము కనబడదు. నే నొంటరిగ

బయలుదేరి వచ్చునప్పుడు మనసుకలసినసోదరుడు వక్క నడచు
యందలి యానంద మొత్తయుందునో యనుభావమందు బాగుగ
భవ మైనది ; కాని నా దొకచిన్నకోరిక కలదు.

పద్మిని తల పైకెత్తిచూచెను.

చం :—మూశక్తికి మించినది కానిచో, గోరిక తీర్పుటగా
మా కానంద మెద్ది?

విజయ :—తేవు నేజ్ఞాతుండనై యుండవలయు; కావున
దాలును మీయొద్ద గుప్తముగ నుంచి మీయొద్దనున్న వేటుదా
నెద్దానినైన నిచ్చిన నాకోరిక నెఱవేఱగలదు.

ప్ర :—నీవును వెళ్ళెద ననుచుంటివి?—మఱి—నీతమ్ము
దాలున్నది. ఎక్కడ నుండునో?

తటాలునఁ పద్మిని లోనికి పరుగెత్తెను.

విజయ :—నాదాలుపైఁ జిత్రింపఁబడి యున్న యాసింహము
నన్ను బయటపఱచును. ఈనాటులు గంట్లును రణరంగమున నానరము
లిచి పోరు నల్పు ప్రతియోధుఁడు నానవాలు పట్టగలఁడు.

దాలు కేలఁ బూని పద్మిని తిరిగి ప్రవేశించెను.

విజయ :—నా జీవితచరిత్రమందలి యర్థభాగము పూర్ణముగా
నీ దాలుపై రచింపఁబడెను.

పద్మి :—వీరవర్మా! ఇదిగో దీనిని బుచ్చుకొనుము ఇది నా
చిన్న యన్నది. పాపము వాడొ దీనిని జేపట్టనే లేదు యవ
రాక్షసులు పుణ్యము గట్టుకొనిరి. నేను దీనిని వాగదియందుఁ బెట్టుకొని
సోదరునికి మాటుగఁ జూచుకొనుచుంటిని.

విజయ :—నీసోదరుని నావెంటఁదీసికొనిపోవుచుంటిని. అందు
బదులుగ నిదిగో నాప్రాణమున నీచేతి కిచ్చుచుంటిని. అదిరముతో
గాపాడుభారము నీయది.

పద్మిని చేతిలోనిదాలు నందుకొని తన దా టాకు కందిచ్చెను.

పద్మి:—నా ప్రాణములకంటె నెక్కువగఁ జూచుకొందును. కరువాతఁ బ్రతాపసింహుఁ డతిథికి విందులు గుడిపెను. కుమారఁ డగు చంద్రహానుఁడు గూడఁ గురురంగమునకుఁ బయనము కాబోవు నుండెను. కావున నెన్నియో విండివంటలతో పాకములతో ఫలములతో విందు లారగించిరి. విజయసింహునకును జంద్రహానునకుఁ జాలచనువు న్నేహము కుదిరి బల మగుచుండెను. ఒకరినొకరించుక మృదువుగఁ బరిహాసము చేసికొనుచుండిరి. ప్రతాపసింహుఁ డతిథి కేమికాపల యురో గనిపెట్టి యడుగుచుండెను. అప్పుడపుడు కొన్ని పానకములను ఫలములను బడ్డిసియే విజయనకు స్వయముగ వడ్డించుచుండెను. భోజనము లై నని కాని పద్మిని కామధ్యాత్మా మేదియు నోడికించుచిగఁ దోచలేదు. పృథ్వీ మూరక గొట్టుకొనసాగెను. ప్రతాపుఁడు చంద్రహానుని పయనమువకై యుత్తమాశ్వము నొకదానిని సిద్ధము చేయించెను. విజయసింహుని గుఱ్ఱముకూడ నేవదీరి తిరిగి ప్రయాణము కకు సిద్ధముగ నుండెను. విజయచంద్రహానులు ప్రతాపునికడ సెలవు గైకొనుచుండిరి. పద్మిని తనగదిలోని కరిగి తలుపు జేరవైచుకొని విజయసింహునకు మ్రొక్కుచుండెను. ప్రతాపసింహుఁడు తనకు వమన్నించినవారికి “విజయోఽస్తు, శుభమస్తు” అని దీవించెను. భోడనే చంద్రహానుఁడు పద్మినిని బిలుచుచు నామెగదిలోనికి వెళ్ళెను. విజయుఁడు వానివెనుక జని పద్మిని శయనాగారమున కివ్వల నిలిచెను. చంద్రహానుఁడు వెనుకకుఁ దిరిగి రమ్మ మిత్రమా! రమ్మ. వందియ మేల యని విలిచెను. విజయుఁడు లోని కరుగునప్పటికి చంద్రహానుఁడు వెల్లెరికడ సెలవు దీసికొనుట యైనది. పద్మిని తనచేత నొక వజ్రవత ము పెట్టుకొని నిలిచి యుండెను.

పద్మి:—నాకు నొక చిన్నకోరిక గలదు. అదిగూ మనెదవా?

పద్మిని హస్తముచుక కంపించుటచే నామె చేతనున్న వజ్రహారము నును వెనుకల కూకుచుండెను.

విజయ :—అడుగుము.

పద్మి :—వీక్షాగ్రణి ! నీవీ హాగమును ధరింపుము.

విజయ :—నేటివఱ కెన్నఁడును పనితాద త్తమగు హార పాద్యము నే ధరింపలేదు.

పద్మి :—అయినచో బహుశు ధరింపు మని నేను మిక్కిలి కోరుచున్నాను నీలభీష్టము నెఱవేటును నిన్నవ్యయను గుర్తింప జాలరు.

పద్మిని హాగము మొలకగావేగముతోఁ గొట్టుకొనుచుండెను విజయసింహుఁడు మానసునందలి యోజన లంతవేగము జరిగిపోవు చుండెను. —“ఈ బాలికహారము నంగీకరించిన బ్రహ్మాద ముండదు.” అని యున్నకొని విజయసింహుఁడు మాటు మాట్లాడక తల వంచుకొని చేయిఁ జాపెను. పద్మిని మఱచు లెత్తి కాలిబొటనవ్రేళ్ళపై లేచి బాహులతల సాచి వ్రేళ్ళతోఁ బట్టుకొన్న కంఠహార మామహావీరుని కంఠమున వైచెను. విజయసింహుఁడు సశ్చేష్టుడై పోయెను. అతని కడియొక యడశకునమువలె హృదయమునఁ జారుక్కున నాటెను. కాని మోమున నట్టిభావ మేమియుఁ గానబడనీయక మందహాసము దెచ్చుకొని,

విజయ :—సెలవా !

పద్మి :—విజయుడవై తిరిగి రమ్ము.

పద్మిని హృదయమున కోక్కమార్కెక్కడలేని శాంతియుఁ జేకూరి నది. అసె మేడమెట్లు సగము దిగువఱ కప్పుడే విజయచంద్రహాసు లశ్వములపై నెక్కిరి. కశ్యపములు వదలుచుండిరి. కావున వేగముగ మేడపై కెక్కి గనాక్షములెఱచి చూపానువఱకు విజయచంద్రహాసులు రెప్పవల్చుక మాచుచు నిలువఁబడెను. వాయుప్రసారమునఁ గేశము లాఘముఃఖచంద్రముపైఁ గడి నిశ్చలదృష్టి కడ్లువచ్చుచున్నవి. అయినను నామెకుంతలముల నవరించుకొనుట లేదు. అటులనే బంగార బొమ్మవలె నిలిచియుండెను.

౧౭

విజయసింహుడు చంద్రహాసుని వెంట బెట్టుకొని కురుగంగమూసకు బయలుదేరితెను. బంధులుదేరినది మొదలు చంద్రహాసుడు ప్రభాకరుని గూర్చియు, వీరహారమును గూర్చియు, చక్రవర్తిశౌర్యపరాక్రమాతిశయంబులఁ బ్రకటించిన యుద్ధరంగముల గూర్చియుఁ బ్రశ్నలతో విజయసింహుని పొంచివేయఁచుచుండెను. విజయసింహుడు వినుగుచెందక చంద్రహాసుని కామూచరిణిములనెల్ల నామూలాగ్రముగఁ బూసగుచ్చి యటులఁ జెప్పుచుండెను. విజయవివర్ణనల నాలకించుచుఁ చంద్రహాసుఁ డీతంతఃకరాని యానందము నొందుచుండెను. వాని హృదయమందలి నహజీవరింపనహావభావములు కలెత్తుచుండెను.

చంద్ర :-—పోదరా ! శ్రీపర్వముగ నావిజయచంద్రప్రభాకరుల దర్శనభాగ్య మెవ్వొడుగల్గునో ! ఇదిను మనగవ్యస్తాన మింతిదూర మున్నది ? కన్నులున్నందుకు ఫల మాసూర్యచంద్రుల నిరువురఁ గాంచుటయేగదా ! అయ్యో ! మఱచితిని. విజయుడు నగరముననే పిలిచియుండెను— ఆవీరావతారుని, తేజశ్శాలిని, విజయమూర్తిని, వీరహారమునందలి నాయకమణిని, నకలసద్గుణాయశోరాశిని నేను గన్నులార నేడు గాంచఁజాలనుగదా !

విజయ :-— (నవ్వుగతము)—విజయచంద్ర ప్రభాకరులారా!—నా యనుంగురంజనయు నెన్నఁటులనే పిలిచినది. (చిరునవ్వుతో) యిరువురు పొరబడిరా !

(ప్రకాశముగా)- చంద్రహాస- వాని నందఱును విజయసింహుఁ డందురు. ఒక్క మహారాజమాత్రమే విజయచంద్ర ! యని సంబోధించును.

చంద్ర :-—వీరాగ్రణీ ! అట్లయినచో వానియందు నవరసములు మూర్తీభవించి యుండవలయు శత్రుజీవికడఁ గానవచ్చు మోటు తనము లేక శాంతనమయముల మిక్కిలి యుచితమై యొప్పు సౌమ్యత

నరనత, చతురత, మొదలుగు గుణంబులును గలవా? విజయా! నీవు కదసరంగమున ధైర్యసాహస పరాక్రమంబులఁ జూపి సింహమును మించితిని. చల్లనిశాంతీనయమును నాష్టాదశరుఁడవై హృదయగంజ కుఁడవై చంద్రునికూడ మి చుచుంటివా? సోదరా! నీవాతని చారి త్రము చెప్పచుఁడఁగ నేను విఁ నశ్శోఁచి యాతనియెడ నాకు గాఢమగు న్నేహమును గౌరవభావమునుగూడఁ గలుగుచున్నది! ఆహా! ఆ విజయసింహుని దర్శనము నా కీపుడు కలుగదా?

విజయ:—సోదరా! నీహృదయ మతి నిర్మలము-నీప్రవర్తనము నిష్కళంకము. ఆవిజయసింహుఁడు నివంటివానిచేఁగూడ వంత పొగడఁ బడఁదిగిరివాఁడు కాఁడు. అశోకును మానవమాత్రుఁడె. భూలోకమున సంచించుచున్న దివ్యమూర్తి ప్రభాకరఁడు పవిత్రత - పరిపూర్ణత యాతనియందే జూడెనుగు. ఈలోకమునందుఁ జూడఁదగిన మహాదిర్ఘంబులలో మహాదిర్ఘంబు నినీత్రీసాఫల్యము చేయఁజోవుచునే యుండెను. అట్టి తేజోపుంజయునకుఁ బార్శ్వవర్తియగుటచేఁ దక్కిరణ లేకమొటి తనియందునెబడ సంచుక వెలుగుచున్న విజయసింగూర్చి యంతఁగఁ దలపోయినెల!

చంద్ర:—మహాపురుషులు తాము శ్లాఘించుకొనఁటకు గాని శ్లాఘింపఁబడుటకు గాని యెంతమాత్రము నహింసరు.

అని చెప్పచుఁ దనమిత్రునిమొగము రెప్పవేయక పరీక్షించు చుండెను. విజయసింహునిగుట్టు చాలవఱకు బయటఁ బడఁజొచ్చెను. కావునఁ తోడనే,

విజయ:—మిత్రమా! అదిగో నొకయోగిపుంగవుని యాశ్రమము కానవచ్చుచున్నది. మన మీపూట కాప్రాంతమున శ్రమదీర్చు కొని తిరిగి బయలుదేలుదము. నీవును జాల దప్పినటులఁ గనఁబడుచుంటివి. ముఖ మంతయు గగది. యెఱ్ఱబొతినది. కణతల ముశ్యములవలెఁ చెనుటబిందువు లేర్పడుచున్నవి. మనము చాలదూరము వచ్చితిమి.

అశ్వములుగూడ విశ్రాంతి గోరుచున్నవి. లేనిచో తేవు రంగభూమిని
నగ నుపచరింపజాలవు.

చంద్ర :—అగు నటులనే యాగుడము (అని నలునంకనఁ
బరించి చూచి) ఏమిది—ఇంత ప్రశాంతము! వ్యూతీకభావ నిబిడి
భీతిము! పవిత్రతేజోపుజవిరాజితమునై మద్దుకుని యాశ్రమమునలె
బాడగట్టుచున్నది. వారు తను యాశ్రమము చుట్టకు మార్చిరా!
పటశృంగరాజపరివృత్తమై నరూపమునగు వచ్చినగాని యుచ్చట
యాశ్రమ మున్నటుల కానరాదయ్యె—మితమా! ఎరిచల్లగచున్నదో
యిక్కడ!

విజయ :—విజయ—నంసాతావనంతవలగు నరులకీ యాశ్రమ
ప్రశాంతమునఁ దాపనివారణ మొనర్చి నిజశీతలచ్ఛాయ నొనంగి నేడఁ
దీర్చుచున్నవి. పటరాజములు నచూధియందుండి తనతపోమహిమం
బున నావృక్షంబులనె యతిధిసత్కారవిధియందు వినియోగించె
గాదోలు నామునిపుంగవుండు!

చంద్ర :—కాదు—వారు నచూధియందు లేరు—వారువివర్తి
భాస్యమును బచనముచేసి యాయన్నకలశము చేతఁబట్టుకొని భూశ
బలి బెట్టి నీవలకు నచ్చుచుండిరి. విజయచంద్రహాసు లిగువును తటా
లున గుట్టములనుండి దిగి తమతమ వంశనామగోత్రముల నెఱిగించు
కొనుచు మునిశ్రేష్ఠులకు సాష్టాంగప్రణామంబు లొనర్చి మునీపుంగవుం
డగువురను “మనోంధసిద్ధిఁ బడయు” డని యాశీర్వదించి హారలను
దనవర్ణకుటీరములలోనికి రండని యాహ్వానించి స్నానము జేయుటకుఁ
గొలను ఖాపించి తనకొఱకై వందుకొన్న యన్నమును కందమూలాదు
లను నతిథులకుఁ బెట్టి నావనంబున కిరిగి కొన్ని ఫలములను దెచ్చి
తానిపైఁ బూతోడకంబులఁ బ్రోక్షించి యాశ్వరనివేదనఁ గావించి
యందున నగమతిథులముందుపెట్టి మిగిలినభాగము తాను భుజించెను.
ఈతోడగూడ వచ్చుచున్నవాడె విజయసింహుడని వినినతోడనే

చంద్రహాసుడు వర్ణింపనలవికాని యానందము కలిగెను. తొల్లి యుత్తరకుమారుడు బృహ్మ వలనన్జన్మనునిగాఁ దెలిసికొనినప్పుడైన నేడు చంద్రహాసుడు పొందుచున్న యాశ్చర్యము, ఆనందము పొంది యుండఁగల యొక తనివితీరనిమాపులతో విజయసింహుని గప్పివేయు చుండెను. మానువటివలె జనువుగ మాటలాడుటకు జంకుచుండెను. స్నానము చేయునప్పుడుమాత్ర మొక్కమాటు “విజయసింహా!” అని పిలిచెను. విజయసింహుడు తనవంకకు తిరిగి చూచునరికేనునటకు నేరక తలనంచుకొని మంకహానను తేసెను. “ఆచారముచొప్పున ఋషిపుంగవున కభిషేకము మొనర్చునప్పుడు వీడు నా నామ మెఱిగి ముగ్ధుడనలె నిట్లయ్యెనే” యని తలపోయుచు విజయసింహుని యధరముపైఁ బలువరస యించుక గాల్చింపఁ జూచునప్పు నవ్వెను. “లోకములో విశేషసంబంధములేని యొక్కమాటుమూల కోటలో బెఱుగుటచే నమయన్బూర్తిచతురత లేక యట్లుండెనని” నిశ్చయించుచుండెను.

“ఇంతవఱకు నేనిహిత్యుడైనను సోదగ్రయైనను వద్దినియే యై యుండుటచేత నాప్రేమమయి యగుకోమలాగిన్వభావము పోలికయు వీనియందును బూర్తిగాఁ గానవచ్చుచుండె”నని యూహించుచుండెను. ఆనకారము విజయచంద్రహాసు లిరువురు నొండొరులతో మాటలాడక మానమును వహించియే యొండొరులగూర్చి విశేషముగ దెలిసికొనుచుండిరి.

భోజనములైనవి. వర్ణకుటీరముముంగిట దట్టముగ వ్యాపించిన యశ్వద్ధవృక్ష మొకటికలదు. మువ్వరూను వచ్చి దానినీడను దర్శన సంబులఁ బఱచుకొని కూర్చుండిరి. బాగుగఁ బూచిన తీయమామిడి యొకటి కుడివైపున గానవచ్చుచుండెను దానిప్రక్కనే నవమల్లికా పారిజాతములు నాటఁబడి యుండెను. ఇంచుకదూరమున నున్న కొలనిలోఁ పద్మము లన్నియు బాగుగ వికసించి చూడ మనోహరముగ

చుండెను. అట్లే పురుండి చల్లనిగాలి వచ్చును. పుడూడక్కములపై నించుకనే
చాగి యానందించి నుటివచ్చుచుండెను. నూన్యకీరణప్రకాశితమై విసిల
గగనఖండము భగవానునిమైనాయును ప్రకటించుచుండెను.

ముని :—విజయసింహా ! దేశము నుభిక్షముగా నున్నదా ?
మీ నూతనసార్యభౌముడు ప్రజానురంజకుడై పరిపాలించుచుండెనా ?
మహారాణీయు నార్యులఁ బ్రేమించుచున్నదా ? యననుచి చాడివలస
భయ మేమియు నివ్వుడు లేదుదా !

విజయ :—మహారా ! మీయాశీర్వాచనమే మిమ్ములను ననా
కాపాడుచుండెను. ప్రభాకరసార్యభౌముఁ డహోరాత్రములు ప్రజల
యభివృద్ధినిగూర్చిన చింతయే గాని యన్యచింతన లేక కాలము గడపి
తొండివలె పాలించుచుండెను. నిజజనకులందఱును జన్మమూలకు
మాత్రమే కారణమగుచుండిరి. యననుఁడు కాఁడు, యముఁడు వచ్చి
నను భాంతీయసార్యభౌమునియాజ్ఞ వానిని సామ్రాజ్యమునకు వెలుప
లనే నిల్పి 'యుంచును. జాతీయందఱుగి యున్నట్టి ప్రతాపమును
ప్రేరేపుటకే కరుక్షేత్రమున వీరుల నండఱ రావించి శస్త్రవిద్యా
ప్రదర్శన మేర్పాటు గావించిరి. మహారాణీయు నందు మెప్పువడసిన
వానిని దనకఠ మలకరించుచున్న మణిహారముతో సంభావించ
నిశ్చయించెను.

ముని :—(కనులమూసికొని ధ్యానించుచుఁ దనలో) విధి
బలవత్తర్మమైనది. ఆహా ! నిశ్చయఁబుగ బలవత్తర్మమైనది. కానిచో
నాడక్షేల జరగును ?

చంద్ర :—గురువర్యా ! నేడు సమన్వరించుట కమ్మగారు
గానరారు.

ముని :—కుమారా ! పరలోకమున కరిగెను. ఇప్పుడు నాయర్థ
భాగమే యీ భూతలమున నున్నది. పూర్వాశ్రమమందలి యాశోఽంశ
మును విడిచి యాకటీరముఁ జేరితిని.

తల్లినిబాసిన పిల్ల విధంబునఁ జంద్రహాసుఁ డానారత్నవిని కంటదడి పెట్టుకొనుచుండెను. గురువుగారు ముందుండటచే బారున నేడ్చుట కవరోధము కలుగుచుండెను. కాని యెంతయూపినను నాగక నయ నములవెంట నంతతథాగగా బాష్పజలము ప్రవహించుచున్నది. అట్లు నిత్యబ్రహ్మముగ విచారించుచున్న శిష్యునిఁ జూచి ముని వాత్సల్యాతి శయఁబునఁ

ముని :—నాయనా! ఏమిచారించెదవు? ఊరడిల్లుము. వత్సా! వివాహ మొకజన్మలో జరుగునది గాదు. ఒక జన్మములో సంత రించునది గాదు. ఆర్యుని కీబంధము నిత్యము. విధ్యుక్తము. అవి లంఘనీయమా—కుమారా! పరలోకమున కరిగిన వాఁగొఱకు విచారించుట బేరతనము—మృత్యువనెడిరేవు రాన నొకరి నిర్దతిని జేర్చి రెండవవారిని జేర్చుకుండునే?

విజయసింహుఁడు చంద్రహాసుని కన్నీరు తుడిచి దుఃఖ మునక వింపఁజేయుచు డెను. చల్లనిగాలి వీచి యాకెల్లమాకుల నొకమాటు గలగఁలాడించెను పూదిన తీయమామిడిపై నుండి కోకిల యొక్కమాటు కఠమెత్తి “కొ” యని పలుకరించెను. విజయసింహునిమనమున “ఆబంధము నిత్యమా? విధ్యుక్తమా? అవిలంఘనీయమా?” అని పలుమాటు సందియము తట్టుచుండెను. “మునినే యడుగుదునా? అడుగుట సాహసముకాదా?” అని యొక్కమాటు వితర్కించుకొను చుండెను. ఎట్టకేలకు సాహసించి.

విజయ :—కుహత్యా! ఈయజ్ఞుని కొకచిన్న పంశయ మున్నది. అడుగ సాహసించినందులకు మన్నింప వేడుచున్నాఁడు.

ముని :—వత్సా! జ్ఞానము సూర్యకాంతివంటిది. ఒకనిసొత్తు కాదు. తప్పక యడుగవచ్చును. పందేహ మేల!

విజయ :—పంసారము సాగర మనియు, గుఱుభాజన మనియు, మోక్షధూర మనియు, బ్రహ్మచర్యాశ్రమమే సరస్వతాత్మప్రమనియు,

జ్ఞానప్రద మనియు, బంధరహిత మనియు, దాహయోగ్యమనియు, దాహముగఁ జెప్పవచ్చును. అలిసిపోవుకొనుట యనగా మెడకు గుడికట్టి కట్టుకొనుట యని లోకమూల వాడుక !

ఋషి :—(గంభీరమందహాస వికసితవదనఁడై) - నీ మనసులోని యాశయము తెలిసినది ఆరేగుచెట్టునకుఁ జూచు మిన్ని పండ్లున్నవో! అందొక పండులోనున్న పురుగున కావండే బ్రహ్మాండము. కాని నీవృష్టి కదియొకపండు-అట్టి వశములైనపండ్లు నీమెదుట వ్రేలాడు చున్నవి. ప్రాస్వద్వృష్టికి తన సంసారమే పెద్దసాగరముగ నుండును. ముఖముఁజూలనెను యలలు పైనుండి దొంగిలిపోవుచుండును. వాటి కొకవరుస క్రమము లేకట్లు తోచుచుండును. అల్లకల్లోలసాగర పరివృత్తుడైనటుల భావించుకొనుచుండును. అది నశ్యమా! ననుగ్ర దృష్టితోఁ జూచిన సాగర మానుకొనునది యొక జలకణమే యని తెలియును. అట్టి జలకణము లనంతములు కావచ్చును. అట్టి దృష్టితోఁ జూచుపురుషుఁడు సంసారములోనుండియు సంసారము స్వరూపము తెలియక భ్రాంతిచెందఁడు. భయపడఁడు. తనకుఁగలిగిన దివ్యవృష్టి కితులకు ప్రసాదించి వారలచేఁ గూడ నీరిశ్వరూపసంవర్ధనము చేయింపఁ జూచును. అంతియే గాని సంసారమును జూచి భయపడి పారిపోవ నుంకించినవారికిఁ దననీడ చూచి బెదరి పరుగిడుచున్న లేడివలె నెవృత్తుకుఁబోయినను మనస్సున కాబెదరు పోజాలదు. నన్యసింది యడవికిఁ బోయిన కొడుకుమీఁది మమకార మేలేసిల్లమీఁదితో మాటును. స్థానము మారుచుగాని స్వభావము మాటునా! కావున ముందు కావలసినది చిత్తపరిపాకము. చిత్తపరిపాకమునకు రసానుభవము మూలము. ఈవృష్టి కునెను చిత్తపటముయొక్క సౌందర్యము చూచుటకు యోగ్యపంచమనెను నాట్యరంగమందలి పాత్రల చర్యల నవగాహన చేసికొనుటకు నూర్యకాంతి జాలకు—సుష్కతరక్తము చాలదు—హృదయమునుండి దళదళలకుఁ బ్రేమకాంతి ప్రసరింపవలె.

సానుభూతి వికసితవలె. పంపాననిమిద మూర్త్య చంద్రకాంతులు ప్రసరించుచునే యుండెను. కాని యొకనాఁడు శ్రీరామచంద్రుని హృదయమునుండి ప్రేమ ప్రసరించుటచే నీసదీశోభ శతనహనగుఃశతమై కలిసిల్లిడి. భరితుఁడు శ్రీరామ పాదుకలకు బట్టచుగట్టి తాను బడవారియగుటకుఁ గారణము శుష్కతర్కనితర్కములచే నెన్నటికైనఁ దెలియునా? కావున గుమారా, ప్రేమి పుము. తొలుత మూనవత్వము నిచ్చుటకును బిదప దేవత్వము. ప్రసాదించుటకును శ్రేయే యాధారము కావున గుమారా ప్రేమింపుము. శైశవము పువ్వు, బాల్యము పిందె, బ్రహ్మచర్యము కాయ—గార్హస్థ్యము ఫలము— సన్యాసము ఇంద్రమోక్షము— స్వార్థత్యాగశీలముతో నన్యలనుభయము కొరకు తనరూపము చాలింది ధన్యత గాంచును. అది సహజ పరిణామము. అంతయుకాని, పచ్చికాయ తాపముచే నుడికి యెండ జెట్టిన రాలిపోవు టనహజము, అధర్మము, కాయను దీయనిరసముతోఁ గ్రుఱముగా నుండనిమ్మా. ఫలము పురుషుఁడు—రసము స్త్రీ, చంద్రుఁడు పురుషుఁడు, చంద్రిక స్త్రీ, గానము పురుషుఁడు, శృతి స్త్రీ, నావ పురుషుఁడు చుక్కాని స్త్రీ, పరమాత్మ పురుషుఁడు ప్రకృతి స్త్రీ, కావున మోచువలె బ్రహ్మచారివి గాక కామ ప్రేరితుఁడవై తిన్మిగ్గంతువపు గాక పురుషార్థముల నెఱింగి యనుకూలవతియగు ధర్మవత్సని బరిగ్రహింపుము.

విజయ :— అనుగ్రహింపఁబడితిని. అంబరమున నంబుదంబు పగిది కడలుచుంటిని కాని యెడరగుచుంటినో యుంచుకె నను దెలియరాదు.

ఋషి :— పురాకృతకర్మసూత్రబద్ధులై నడచుచుందురు.

విజయ :— నిశ్చయము— కావుననే నేనిట్లుంటిని. సర్వము దైవాయత్తము.

ఋషి :—కాదు. పుగమంకిని గొంత తన భావకర్త. నిర్ణయధికర మున్నది. లేచో చనకర్తమనకు బదులు. మత్తక వారియే కావాలి.

విజయ :—అయినచో మూర్ఖత్వము వర్ణింపు మనుచటలచే నీవీ స్త్రీని ప్రేమింపుము—ఈ స్త్రీ ప్రేమింపకుము. అని కోరినచోప్పున నమడు తొరకంబుద్ధిక బ్రవర్తి పడ గలదా!

హోదన గాని వీచుచున్నది. చెట్లమానలన్నియు గలగల మని రొదచేయుచున్నవి. గగనమును మేఘావృతమై యున్నది.

ఋషి :—విజయసింహ! బాగుగ నాలోచించు కొనుము. అగ్నికొండముపై బుష్పశయ్య సుఖదాయకము కాదు. నమద్రవమం దెత్త మకరందము వర్షించినను లాభకారి కాదు. పాణి స్వచ్ఛమైతే అమృతముల్యంబులే, కాని యిండుక రాగి సోకినచో విషతుల్యములై పోవును. లోకభర్తృములు నీకును దెలియును. చంద్రహాసా! గాలి రేగినది. పర్ణశాలలోని కగుగుదము రండు—

ఋషిపుంగవుడు ముందునడున వెనుక చంద్రహాసమును నా వెనుక విజయసింహుడును బర్ణశాలలోని కరిగిరి. ఆ హోరుగాలిహో నడును నడుమ కోకిల పంచునవ్వర మించుకించుక వినబడుచుండెను. విజయసింహుని హృదయమందు బయలుదేరిన భావనకుల నమర నుందును రంజని ప్రేమమయు కలహస్వర మించుకించుక వినబడు చుండెను.

౧౮

హస్తినాపురమున నంతఃపురమున మేడపైని గదిలో నువ్వపుష్ప భరణాలంకారియై రంజని నిలువుటద్దమున కెదురుగ నిలిచి నిరూప మాన లోకసమ్మోహకసిజసౌందర్య విభవమును జూచుకొనుచుండెను. గవాక్షమునుండి పూర్ణచంద్రబింబము నిలువుటద్దమున ప్రతిఫలించుచు

నామె బుగ్గను ముద్దు పెట్టుకొనుచున్నట్లుండెను. “విజయచంద్రా! మన కిరువురకు భేదమేమి? నీ నామమందె నీరూపమున్నది? విజయచంద్రా! కావున ననుడిచి నీవు పోజాల” అని యేమో యనికొనుచుండగ బరిచారిక ప్రవేశించి “అమ్మా! మీ పెళ్ళును చిలుక పంజరమునుండి తప్పించుకొని పోవోవుచున్నది.” అని చెప్పెను. రంజని పరిహాసముగ బరిచారిక బుగ్గ పెట్టుకొని “ఏమే? కల్లలాడెదవు! విచ్చలవిడిగ నుండియు పాయలుకు, డైరెంట్ నే వచ్చి నాచేతిపై చాలునదిప్పు డెచ్చటకుఁ బోవునే! ఇద—చూపుము—విజయా” అని పరిచారిక ముందు నడువఁ జూచుకొనికొనికొని. గామదిలుక కాముద్దువేస పెట్టుకొనెను కాబోలు!

అరుణోదయ మగుచుండగ నాబాలారుణకిరణములు వెంటనే వచ్చి విజయసింహుని డాలుపై బడి ప్రతిఘటించి వద్దినిగది సంతయ నూతనకాంతితో నింపుచుండెను. ఇప్పుడెవఁడును బాదపీఠము కడ భ్యాసముచేనుకొను భక్తురాలినిలఁ బద్మిని నిర్మల ప్రేమపూరిత హృదయముతో తడేకలగ్నమగు మనస్సుతో సకల భావగర్భితము లగు చూపులతో విజయసింహుని డాలుపజ్జఁ గూర్చుండెను. ఆడాలున కొక మనోహరమగు పట్టుతోడుగు నిర్మించుచుండెను.

పావన ప్రేమప్రేరేపితయై తన చిత్రకళాకాశలము రేకెత్తి వికసింప నాడాలపై నున్న చిత్రముల నెల్ల పట్టుతోడుగువై యథాయావనర్ణము లచ్చుపడగఁ జూపించుచుండెను. అంతతో దనివీరీక యాచిత్రముల చుట్టును తన సహజభావన వీశేషము బయల్పడఁ గోమల మగు పూలత నొక దానిని సర్పించెను. అందు ప్రేమరుతముల నొప్పు పసిడిపిట్టను గూర్చుండఁ బెట్టుచుండె—కళాకాశలము—భావనాతీతయము— ప్రేమనాహిని—భక్తి యనంతమై కానవచ్చుచున్నది.

యవన దేశమున నలకనుందరుని సేనలు కూడుచున్నవి—నంద నాథుడు సైన్యవిన్యాసము లేర్పఱచుచుండెను. భరతఖండముపై

శ్రీతయాత్రకు వలయు నుత్సాహము తెల్ల ననుగ్రహముగ బూర్తియగు
యడెను. కమలాకాంతుడు కరుగంగ నున కరుడెంచి విఃకుంభిహుడు
కానందున కవగమితానందుడై తనకు విజయము సత్కమమున నమ్మి
కన్యాలమునఁ బట్టినీ పాణిగ్రహణ మొనర్చునని నీచ బత్ససించి
యొప్పుననుచుండెను.

వభాకరుని శిబిరమునకు నియమితోద్యోగు లందఱును వచ్చి
ప్రేక్షకులగు శ్రీ పురుషుల కెల్ల వేర్వేరుగ వర్ణచంద్రాకారముగ
మండల స్థించితి మనియు నదును కంఠంబుల మంతయు కంటకాది
రహితంబు గావించి నదునుచేయుంచి తడిపించితి మనియు సార్వభౌముని
తూననమును మణిహార ముంచుటకుఁ దగిన పెండి లేకుల కలవపువ్వు
మదితరీతి ననుర్చితి మనియు, వేయేల పలయుఁ సేర్పాటుల నెల్ల గావిం
చితిమని విన్నవించిపోయిరి. రాత్రి మొదటిజాము గడచినది. రెండవ
జాము నగమువఱకు గతించినది. సార్వభౌముని శిబిరమున నుగంధ
తైలదీపములును నువర్ణలచిత మాణిగ్యదీపములును గలిసి మెఱయు
చుండెను. వ్రభాకరుడు వట్టుదీండు వాని పరుండి యుండెను. కాని
యంకను నిద్ర పట్టలేదు. నిద్రకు నమయమైనది. సార్వభౌముడు
దైవప్రార్థనము గావించుచుండెను, “పరాత్పరా! మహాకాలస్వరూపా!
ధర్మమూర్తి! జగదభద్రానునంధాయీ! నాధనము, విద్య, బలము,
ధైర్యము, వీర్యము, ప్రాణము, నూనము నర్వన్యము నీకర్పణ చేయు
చుంటిని—భారతధర్మ మొక నీశ్వమం దొకింత కాల ముండఁదగు
మయే నీవిలాస మగునేని భారతజాతికి న్యధర్మపాలనా శక్తికై
స్వరాజ్యము నిలుపఁజేటవే! భారతవీరులు ధర్మవధులగు నటులను—
భారతరమణుల సతీత్వ మాచంద్రార్కము నిష్కళంకమై నిలుచు
నటుల ననుగ్రహింపవే— నమ్ముదుని శోషింపఁ జేసిన ననుమతి
నమ్మగపించి నవ్యశ్యామలశోభినిం గావించినటుల— ఈధర్మ

యద్ధమునఁ జూర్ణాహుతికి నంధ్రుండనై యున్న నన్ను బ్రగ్రహించి
ఓయజ్ఞభక్తుమా నా దేశము నుగ్రహించి నమాధరింగజే ॥”

ప్రభాకరునకు నిద్రవ్యత కన్నులు గ్రమ్ముచుండెను. నర్మలోక
వంశకుండగు మహావిష్ణు వెడల సాక్షాత్కరించెను. హేమవిష్ణుగము
వలె ధాధగాయననానమై ప్రకాశించుచున్న కిరీటము ధరించి, గంగా,
గోదావరీ, శృష్టిజేణీ, కావేరీ మొదలగు నదులవలె మనోహర తరళ
హారములు దొల్లి, నన్యశ్యామలవర్ణమున చీనాంబరము ధరించి,
యెట్టిని ధాతురాలతో నొప్పి విధ్యపర్వతమును జలపించు గూఢేశ్వ
ఖిలముగు నొడ్డాణమును ధరించిన నుందరి యేలనో దీనవదనయె
శేతులు జోడించి వారి సార్వభౌమ నిఁచుక నెడముగ నిలిచియుండెను.
మహావిష్ణువు కరుణాపాఁగ వీక్షణంబుల సారించుచు చేయెత్తి మేఘ
గంభీరస్వంబున నేమొ చెప్పుదొడంగెను.

ఇంతలో నాదివ్యవృత్త్య మవృత్త్య మాయెను—చీమశేని చిట్టడవి,
కాకిలేని కాటడవిగ మఱిపోయెను. ఆఘోరికీకారణ్యమం దొక
కొండగుహ—ఆగుహయం దొక ముని తపనచేసికొను సమాధినుండి
లేచి కన్నులువిచ్చి ప్రభాకరుని జూడొట్లయ్యెను. అంధకార మం దా
కారమేమియు గానవచ్చుటలేదు కాని నేత్రములు రెండును మిగులుకు
పుగులులవలె మెల్లముచుండెను. “వత్సా! చూచితివా! నీసామ్రాజ్య
లక్ష్మి దీనవదనము—వేదశాస్త్రములు కరణలేవి—కర్మసంజనిత
మగు విధి నిర్దయ—జాతిసులహంకర్యము దోషము. దోషియూ
మణిహారముదాల్చుట! రూపవిసాసాపీడితుడవై ధర్మపరిపాలనాదీక్షను
మఱచితివా! విచారించును—ఏమిచేతువు—మనమందఱము దురిదృష్ట
వంతులమే!” ఆకారవ్యవస్థ ప్రభాకరుని బాల్యమున పెంచిన మనసి
మునిది- ప్రభాకరునకు హృదయమున నెక్కడలేని భయము మిక్కిల
మయ్యెను. ఆభయముతోడనే కదలక మెదలక యెట్టెట్టో నిద్రపోయెను.
వేరువజానుగుచుండెను. దీనకాంతు లెప్పటివలెనే ప్రకాశించుచుండెను.

అంతయు నిశ్శబ్దముగ నున్నది. మెల్లగ నొక గూఢచారి ప్రవేశించి.

గూఢ :—స్వామీ!

ప్రభా :—[ఉలికిపడి తటాలున లేచి]—దండనాథా! అప్పుడే వచ్చితివా!

గూఢ :—[నివ్వెరపాటుతో] జేహా! నేను జయసింగును జేవర ప్రణిధిని. చినుడను.

ప్రభా :—నీవా! ఏమి?

గూఢ :—సావధాన చిత్తులైనవలయు—యవనులు గూఢ మార్గమున మన గాంధారము ప్రవేశించుచుండిరి. చీలి విడివిడిగా వచ్చుచుండిరి.

ప్రభా :—మంచిది నీవు పొమ్ము. విజయసింహుని కీచార్త నీవే స్వయముగా నెఱిగింపుము పొమ్ము. విజయసింహుఁ డిచ్చటికిరా లేదు. రాజధాని కరిగి వానిని గలిసికొనుము.

గూఢచారి వెడలిపోయెను. ప్రభాకరుఁడూరక తనలోఁ దానిట్లు చింతించుచుండెను. “దోషియా! అయిన బ్రాయశ్చిత్తము కలదు. రంజిని వినజించుటయా? పాపము శమించుగాక! పాపము—అమాం గళ్యము, స్వామిద్రోహము—క్రూరవర్తనము. అమానుష్యము—అదంత నీయము. అట్లెన్నటికిని జరుగజాలదు. ఏమన వీడు ప్రభాకరుఁడు—కర్కటకుఁడు గాదు. రౌరవాది సరక కూపంబుల ద్రోయఁబడిన నందిరువురము కలిసియే వదునుము—మఱిజేశహితమొ? ధర్మమొ? ఇను మయస్కాంతముచే నాకర్షింపఁబడుట ధర్మముకాదా? చంద్ర దర్శనమునఁ గలువ వికసించుట ధర్మము కాదా? పృథ్వీమూర్ధ్వ గామియై వృద్ధిగాంచుట ధర్మము కానిచో సభోముఖియై రసాతలము లోనికి పెఱుఁగనేర్చునే? అన్యజేశములగు పుష్పములు కన్నులకింపగుట లేదా? ఫలముల మధురరసము విదేశీయమైన కారణమున వెగటగు

చున్నదా? గుణము ప్రధానమా? మట్టి ప్రధానమా? వజ్రమెక్కడి దేనను వజ్రమే? గజపూన యెందరిగినను గజపూనయే. గుణ మెందున్నను గ్రాహ్యమే! దోవమెందున్నను ద్యాజ్యమే. ధర్మమే తద్వ్యతిరెక్త మగుచుని “అధర్మము నిజమగు ధర్మము” నకు పర్యాయ పద మగుచున్నది. పరమేశ్వరుని “ఓ అధర్మ మూర్తి!” అని సంభోధించెదను. పరిత్యజించుటయే ధర్మమైనఁ బరిత్యజించెదను. రంజనిని నాశ్రమాములను గూడ పరిత్యజించెదను. నాకు బూజ్యమగు నంత రాత్మయే సాక్షి.”

సీ. పాలోమి తనబాలుసానుప్పైగట్టంగఁ,

బన్నిన పవడంపుఁబతిక యనఁగ

నాయురర్థములవ్యయం బొత్తిలిచాటు,

కాలజాఁఘికచితిఘంట యనఁగ

ఘనజంతుజీవితకాలరానులఁధి

కొలువ నెత్తిన హేమకుంభ మనఁగఁ,

2 శ్చిమదిక్కాంత పరగ నై నేయఁచో

ముందర నిడుకొన్న ముక్కుర మనఁగఁ,

గోకతాపోః శమదివ్యఘటిక యనఁగ,

బద్ధిచికాంతనోముల ఫల మనఁగ,

మూఁడుమూర్తులసారంపు ముద్ద యనఁగ,

మిహిరమండల ముదయాద్రమీద కొప్పె”

(భాగవతము, దశమస్కంధము.)

౧౬

సూర్యోదయ మయ్యెను. బ్రాహ్మలికుడు తెరచీసినంతనే భూగర్భము నుండి ఫలనహితంబగు ధసాల ముద్భవించినటులఁ గురుక్షేత్రమున స్వర్ణపటకర్మితంబును స్వర్ణపురతుల్యంబునగు పగరరాజు బొండు

నిర్మితమై కన్నులబండువు చేయుచుండెను. వీరులకదసరంగము తక్కు
మిగిలినచుట్టునుండు నేల యంతయు బచ్చిపట్టుచే గప్పబడి
యుండెను. చప్పన్న దేశములనుండియు వచ్చుసామంతురాజులకు వారి
వారిగౌరముల కెంతమాత్రము కొంతవడిని చీరాలశుకమందిర రాజ
ములు విడుదులుగ నమర్చబడి యున్నవి. రంగస్థలమునకు బడమర
భాగమంతయు వేమకజూడఁచిన పౌరజనులకొఱకై మండలు
నిర్మింపఁబడినవి. దక్షిణపార్శ్వమంతయు నంతఃపురవిజయంబై నను
వచ్చి వీరులవిష్యాప్రదర్శనంబు జూచి యానందింప వీలగునటుల
జననిల సమర్పి యావెనుక ముఖములుమెత్తలుచిన నుభాననముల
నేర్పఱచిరి. తూర్పువైపున యువరాజుబంధుమిత్ర సామంతపరివార
నమేతుడై సామ్రాటు పేరొలగంబుననుండి తన సామ్రాజ్యశౌర్య
దైర్యప్రతాపముల నందర్శింప వీలగునటుల సర్వము రచియింప
బడెను. కుభ్యభాగమున మణిఖచితనువర్ణ సింహాననము నమున్నత్తులై
విరాజిల్లుచుండెను. అందు హంసతూరికాన్తరణ మిక్కిలి శోభాయ
మానమై యొప్పుచుండెను. ఆ సింహవీథమున కిరువంకల నెట్టిపట్టు
మెత్తలదంతపుకుర్చీలు వేయఁబడెను. వెండిరేకులతో గలవపూవు
రేకులపోలికగఁ జేయఁబడిన పాత్రయందు నేడు మెప్పువడసినవాడు
పొందు మణిహార ముంచఁబడెను.

నమయమైనది. నముద్రమున చేరు వాహినీప్రవాహమువలె
వచ్చుపురజనులు తను కేర్పఱచినస్థానముల నుభాసీనులై నిశ్శబ్దముగ
నవ్వుటి యేర్పాటులమొప్పిదములను విధవములను జూచి యానం
దిచుచు శాంతమహానముద్రముతోడి సామ్యమున కర్హులై యుండిరి.
చంద్రముఖులును వచ్చినటులఁ గరకంకణముల నువర్ణసౌమ్యనాదము
లును, హంసయానముగతిఁ బెల్పుచున్న నూపురధ్వనులును నను
మానప్రమాణ మునంగుటయే కాక వెల్లమబ్బుననున్న చంద్రునివలె
జాననికమటుగునఁ జంద్రముఖులును విజితనుకాంతిచంద్రికల నింపు

కించుక నీవలకుఁ బ్రసరింఁజేయుచుఁ గొంచెము ప్రత్యక్షప్రమాణమును
గూడఁ జేయుచుండిరి. కలువలకుఁ జెంగలునలకును శోభయునుమడింపఁ
గలువలజేడు సత్త్రకోటిమట్టును బలిసియుండఁ గొలువదీర్చిన
విధంబునఁ కట్టెకుటఁ బ్రజలముఖములు తనసందర్శనమాత్రమున
నానందముతో విక్రసింపనిష్టరాజబంధుమిత్ర సామాంతపరివృత్తుండై
ప్రభాకరచక్రవర్తి విచ్చేసి ప్రాగ్విశలంకరించి శోభాయమానము
గావించెను. అపిశేషుచి శలాహానికముల నొల్చికూర్చిననరమోయన
ధగధ కాయమాసముగాఁ బ్రకాశించుచున్న మణిహారముచేత రేకులు
కలువపూవునందు కుండలాకృతిఁదాల్చి మనోజ్ఞమయ్యు హృదయమున
నాందోళనము కలుగఁజేయుచుండెను.

తూర్వధ్వనులొక్కుమ్మడిచి మిన్నముట్టి అంతలో సశృబ్దమయ్యెను.
వీరులు, మహావీరులు. వీరాధివీరు లందఱును నిర్దిష్టమార్గమునఁ
బ్రవేశించి రెండుభాగములుగానిల్చి సార్వభౌమునకు వంగి నమస్కరించి
సంధింపఁబడిన బాణములవలె సాగి నిలిచి యుండిరి. సార్వభౌముడు
లేచి నిలువఁబడి.

“నాసామ్రాజ్యముయొక్క పరాక్రమప్రతాప మంతయు నేడి
రలగమునఁ - బురజీధవించి నాహృదయమునకానంద మొనగూర్చు
చున్నది. ఇంద్రగన్ధానము విహించి మెఱయు పరాక్రమ మీమణి
హారముచే నలంకరింపఁబడుగాక ! అచిరకాలముననే మీరెల్లరు
మీబాహుదర్పముల విజృంభింపఁజేయు కాలముగూడ బరమేశ్వరుఁ
డనుగ్రహింప నున్నాఁడు. ధర్మమేన జయతి!” అని పంక్తిప్తముగ
నువన్యసింది నిజానన మలంకరించెను.

సంధింపఁబడియున్న బాణములు విడువఁబడినవి. ఒరలనుండికత్తులు
లేచి త్రాచులవలె నిలిచి యాడుచున్నవి. సూర్యకిరణములవలె
బల్లెము లెల్లడలఁ దళతళ మెఱయుచున్నవి. ఇరుసక్షములవారు
ఒండొరుల వెనుకకు నెట్టివేయుచుండిరి. దివ్యారాత్రములవలె భోరు
చుండిరి.

చమురుశగ్గించ దీపమువలె నొకపక్షము క్రమక్రమముగఁ జేజో హీనమగుచుండెను. విజయసింహుఁ డాకసమునుండి వ్రాలినట్లుఁ నీక్షములో వచ్చి చేరెను. “ఇంతవఱకు నూరిక చూచుచు డి యోడినోవుచున్నవారితోఁ గలియు నాతఁ డెవ్వరై యుండును” అను నందియ నుండఁజేమనముల కొక్కఁడూతె నఁబెను. గునగునలు ప్రారంభమయ్యెను. ఊహలు వ్యాపించుచున్నవి. వాద ప్రతివాదములు బలియుచున్నవి. చక్రవర్తి మొదలు సామాన్యనివఱకు — విజయ సింహుఁడే జ్ఞప్తికి వచ్చుచుండెను. కాని యీయానూతనవీరుఁ డొక నుందరి యిచ్చిన పచ్చనిపేరుఁ దాల్చి యుండెనే? పురుషవేషముఁ దాల్చిన పడఁతవలె గప్పట్లు నాయనుచుఁడు కూడఁ బ్రేక్షకులమనములకు పెక్కునందోహదములు కల్పించి యుండెను. కానిచో. రెడవవానికి జలముదొంకిన నా నీరెక్కడిది! ఎట్లువచ్చినది మున్నగు ప్రశ్నలు వాని మనస్సునకుఁ దట్టనే తట్టవు. అటులనే పరాజయ మొందుచున్న వారికి దేవునివలెఁ దోడ్దొనవాఁ డెవ్వడు? ఎందుచే వచ్చెననుశలంపే రేను- విజయసింహుఁడు సవ్యసాచివలె నిర్విక్రవిక్రమం బతిశయిల్ల నదిరికి దుర్నిరీక్షుఁడై విజయము నందిపుచ్చుకొనుచుండెను.

అది గాంచి యోర్వలేక విజయసింహుని బంధుకోటి యెల్ల “ఎవఁడు వీఁడు? నేఁడు మన విజయునకుఁ జెందదగిన మణిహారము మెడ వేసికొని పోవఁజూచు! ఏమి వీనికావరము. ఇట్టిది వానిబంధుగుల మగు మన కెల్లరకు సిగ్గుచేటు—“తలవంపు, లెండు, రెండు వీని యుక్కడగింపవలయు” నని కృతసశ్చయై తాము నిజముగ నెవరితోఁ బోరునకు దలపడుచున్నదియుఁ దెలియక విజయసింహునిపైఁ గలిసిరి. నిరాఘాటముగఁ జూడసాంపుగ ముందుకు వచ్చుచున్న నొకపై నొక పెద్దకెరటము వచ్చి ముంచెత్తినట్లయినది. దశదిశలు ఈహాకారములతో నుండె.

“అధర్మ మధర్మమని” లేచి చక్రవర్తివిజయుని బంధుగుల నారినఁజూయెను గాని యింతలో “యానూతనవీరుఁడు మాత్రము

మధ్యనే కదలకంగాము జొచ్చిన” దని జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని తిరిగి కూర్చుండెను.

విజయసింహుని గుట్టము ముందరికాలు తెగిపోవుటచే నది ముందున కొరిగి పడిపోయినది. ఇంతలో నొక బల్లెమువచ్చి కవచము ఛేదించుకొనిపోయి విజయుని ప్రక్కలో నాటుకొనినది. విజయుఁడు వెనుకకుఁ దిరిగి చూచునఁకి తనసోదరుఁడే మందహాసముతో “గర్వ మడిగినదా!” అని ప్రశ్నించెను. విజయునకు బాధ మిక్కిటమై దుఃఖముకాగఁ గన్నలు మూసికొని తన హృదయానందకంద మగు రంజన దేవదీన్యమందరినమ్మోహనమూర్తిని గాంచి ధ్యానించుచుండెను. “జేపీ! ఏమైనను నీయిచ్చచొప్పుననే మెలఁగు ప్రేమ దాను” అని నివేదించుచుండెను.

ఇంతలోఁ గందహాసకుఁడు వేటొకగుట్టమును దీసికొని వచ్చి ప్రక్కను నిలిపెను. విజయుఁడును గనులవిచ్చి చంద్రహాసుని మఖమూర్తి దృష్టి నిలిపి “ఏ మనదవు” అని యడిగెను. అప్పుడు “వీఁకిని వద్దీని కీస రూపమునందును, చేతులయందును నంతపోలిక యున్నది!” అని మనమున నొక్కమాటొక భావము స్ఫురించినది. అంతలో వాని కన్నులు పెద్దించి తన కిచ్చినదాలుపై వ్రాలి నిల్చియున్నది. చంద్ర హాసుఁడు తిలవంచుకొని “మహావీరునకు నేచెప్పవలసిన దేమున్నది.” అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. వెంటనే విజయుఁ డతికష్టముమీఁద నెట్లో గుట్టముపై కెగఁగఁబోక యాయధము కేలఁబూని గుండుఁ దెబ్బతినిన బెబ్బలివలె విజృంభింప నందఱును బటావంచలై పోయిరి.

తిరిగి తూర్వార్థములు చలలేగినవి. విజయభేరి మ్రోగించి విజయము ప్రకటించిరి. విజయుని నస్మారించ నెల్ల కుద్యుక్తులగు చంద విజయసింహుఁడు “సోదరా! ప్రాణములు పోవుచున్నవి. మనము పోవలయును.

చంద్ర :—మందిది

వక్షమువారు :—నీకు వక్షహాగ మిచ్చెదను. నీవే గ్రహించుము.

విజ :—వన్నుఁ బూడ్చి పెట్టకుఁడు. గాలి నిండు. అయ్యా! వాకుఁ గొంఁదము గాలి నిండు.”

అనునది కందఱును బ్రక్కకుఁ దొలఁగిపోయిరి.

విజ :—నాతో టూరెవ్వరును రావలదు.

ఫక్షమువారు :—బహుమానము !

విజ :—మరణమే నాకు బహుమానము! సోదరా! రమ్ము.

విజయసింహుఁ డెటుల రంగస్థలముఁ ప్రవేశించెనో యటులనే యందుండి నిష్క్రమించెను. ప్రవేశము నిష్క్రమముకూడ వింత విచిత్రమగు నీపాత్రమెట్టిదో యని యందఱు నాశ్చర్యపడిరి.

ప్రభాకరున కాశ్రాత్తవ్యక్తి విజయసింహుఁడే యని పలుచూఱు మ్మరించెను. కాని నిశ్చయముగాఁ జెప్పట కాపడ్చిని యిచ్చిన వచ్చల వతక మడ్డు చెప్పాచుండెను. ఎవరైన నేమి! ఈనుణిహార మావీరునిదై పోయినది. “కనులాకాంతా! నీవు పోయి యానూతనపురుషుని కాడఁదీసి వాని కీబహుమానము నగౌరవముగా నమర్పించి వానిని గూర్చి పూర్తిగా నరసి రమ్ము” అని యాజ్ఞాపించుచుఁ దక్కుంగల రాజలోకము ననలోకించుచు “మీరును చూచుచుండిరిగదా! అగ్రమము, పరాక్రమము, లాఘవము, నేర్పు, యందము, లీల, నేమీల నపరవిజయునివలెఁ దోచుచుండిన వీరుఁ డీనుణిహారమును మనవద్దనుండి పొందుటకుఁ దగునుగా! యని ప్రశ్నింప నందఱును నైక్యంతముతో “నిజము తగును” అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చిరి. ఇంక నిటపై జరుగుచుండుటలో వినోదములలో పాల్గొనుటకు వీలులేక పోవు చున్నదికదా యని నిండునమ్మతి లేకపోయినను తేనియానతి శిశుసావ హింపక తీరనిదగుటచే నెట్టెటులో లేని మంగళహాసము తెచ్చుకొని ప్రకవర్తికడ సెలవు పుచ్చుకొని యానూతనపురుషుని వెదుక కనులాకాంతుఁడు బయలుదేఱెను.

మొట్టమొదటి యేర్పాటు ప్రకార మొకగొప్ప పిండు జరుగ వలసి యున్నది. తరువాత గానమున్నది. పిమ్మట ఇంద్రజాలప్రదర్శన మున్నది. రాత్రి “ఈశ్వరగర్వభంగము” అను నాటకము ప్రదర్శింపఁ బడవలసియున్నది. జగన్మోహనకూపము చాల్చినవిష్ణువుచే ఈశ్వరుడు భంగపుచ్చఁబడు కథ రాణియగు రంజనికి మిగులప్రీతి యగుటచే నానాటకప్రయోగము సిర్పయింపఁజేసెడిది. అయినను గాల మీలోవున్న గొన్నిమార్పులఁ గలుగఁజేసినది. రంజని కురురంగమునకు రాలేదు. విజయు డచ్చటకు రాజాలకనోయినను చక్రవర్తికి మనస్సునఁ గొంత యలజడి కలుగుచున్నది. ఏలనో రంజని నొకసారి చూడ నుత్సుక మతిశయించుచుండెను. అర్ధాంగితోఁ గలసి మాట్లాడినగాని పరిష్కృతముగాని ధర్మసమన్య లతిక్లిష్టతరము లగుచున్నట్లు పొడగట్టు చుండెను. మఱియు యవనులు దాడివిషయమైన వర్తమానములు గూడ వచ్చుచున్నవి.

అట్టియెడ సార్వభౌముఁ డేమిచేయవలయును? ఏమి చేయుటకును దోచక నాటికిమాత్రము పగ్గములవదలి సామ్రాజ్యభంగమును కాలాశ్వము లెటులాగిన నటుపోనిచ్చెను. అన్నివింతలు వినోదము లును జరుగుచున్నవి. చక్రవర్తి దానఁదొకచిత్రబాహుక్లైవడి నంచ రించుచుండెను.

రథము శశ్వములు రాజమార్గమునుండి ప్రక్కకు లాగెను. ఇంకపై సాధి యెంత ప్రయత్నించి తలక్రిందుగఁ పడిపోవుచున్న రథమును గుదురువఱచి రాచబాటకుఁ దేగలడు?

౨౦

పున్నమనాడు పూర్ణచంద్రుడు ప్రాగ్దిశ నలంకరించుచుండెను. వన మధ్యమున వాఱుమూల యమునాతీరమునఁ బ్రాతఃకోటలో మేడ మీది గదియందు గవాక్షముకడ సోపాలపైఁ గూర్చుండి జాలకముల

నుండి, నిండుచంగ్రునియందముఁ దలకించుచు ప్రతాపసింహుఁడును పద్మినియు, నేటుల నేకాటలాడుకొనుచుఁగిరి.

పద్మి :—ఒడలు వంచి పాటుపడుమని మూర్ఖుఁడజ్ఞాసిండును. ఓడవ యీలోకమున నేదగిరి సౌఖ్యమునభవించుటయి యీ చంద్రుఁడుద్యోధిండును చంద్రనూర్య లీలోకమునకుఁ దలిదండ్రులు.

ప్రతా :—దిట్టికల్లి! తండ్రి మోక్షుఁడును సుఖపడుమని చెప్పఁడటమ్మా!

పద్మి :—ఎల్లప్పుడును పనులనే చెప్పుచుండును.

ప్రతా :—తల్లి పనిచెప్పదా?

పద్మిని మాటుపలుకక తలవంచుకొని యూరకుండెను. ప్రతాపుఁడు నీయు, జెప్పనేరక నేలఁ జూచుచున్న తల్లిలేనిట్లునజూచి, “తండ్రి కృపయునుగఁ గూరుఁడ! లేనిచో నే నిట్టిప్రశ్న నడుగఁగలనా? పైనుండి యూకన మూరక వర్షించువలకె నిజముగఁతల్లియగు భూమియె యీటలముల నెల్లఁ తనలోనికి గ్రహించి, వలయునప్పుడు తగురీతి లతాదుల కొన గి, పెంచి వుష్కింపఁజేయుచుండఁ, తండ్రిపై నుండి కాంచి వంధ్యవేళచూత్ర మొకితముఁదహనము చేయుచుండును. మాతృప్రేమ కాముదివలసే కష్టమును సుఖమును మార్చి వేయఁగలమహిమ గలది. అటకటా! నాపట్టి యీ మాతృనాస్తవృద్ధస్సృరానుభవమీ యెఱుఁగదుగద! మేమిరువురము హతిభాగ్యులమె!” అని చింతించుచుండ నాతని మునలి కినుగొలకుల నప్రయత్నముగ బొప్పజలముఁ జేరఁజొచ్చెను. కావున మనస్సు మరలించుకొని, కూతురువంకఁ దిరిగి, “యీనడుమ గదివిడిచి నివలకు వచ్చుటయేలేదు. అన్నకొఱకు బెగగా నున్నదా!”

పద్మి :—అటనుండి యందఱు నెవరియిండ్లకువారు చేరి. కాని మనవారింకను రాలేదు. ఏమియును తోచక చిత్రములనువ్రాయుచుంటిని. ఇదిచూడుము! ఎట్లున్నది!” అని తండ్రిచేతికొకపట్ల

మందిచ్చెను. అందుజీవకళలుట్టిపడ విజయసింహునిరూప మచ్చుచడి యున్నది. ప్రతాపుడు చిత్తరువును వెన్నెలవెలుగునఁ బరిశీలించుచు, “అయ్యయ్యో! యీ బాలిక యందనివండున కాసించుచున్నదే!” అని విచారించుచుఁ బ్రకాశముగ “బాగుగనే యున్నది. కాని చెప్ప మఱచితిని. మనవాడును, సతఁడును, నీ గురువుగారి నూతనయాశ్రమ మందున్నాఁట. అతనికి విజయము కలిగినదట? కాని, బలమగు గాయము తగిలినది. యోగి చికిత్స చేయుచున్నాఁడు. నురక్షి శముగనే యుంటిమని మధ్యాహ్నమే మనవాడు పార్తసంపెను.

పద్మి :—బలమగుగాయమే? యెక్కడో?

ప్రతా :—కుడివక్కలో.

పద్మిని హృదయముపైఁ జేయి వైచుకొని తలపఁకించుచు “కావుననే కాఁబోలును యెట్టిరాగు నాకుఁజెనుండి శ్రుల్లి యీకుడి వ్రక్కను బడినది. అప్పుడే యేలనో నాహృదయమునఁ జివుక్క మనెను. చూడుము. ఇక నామచ్చ యెంతప్రయత్నించినను మాయ లేదు. ఒక్కసారి పోయి నే చూచి గావలయును.

ప్రతా :—నేనుండును. రేపుపోవును. అట్టివానితో వనము విశేషనంబంధ ముచుకొనగూడదు. కాక నీసోదరుడు కసిపెట్టి చూచుచు నే యున్నాడు. నీవచ్చటికిస్తూ పోనక్కఱలేదు.

పద్మి :—మంచివాని కావడ కలిగినపుడు ప్రతివారు సాయపడ వలసిన విధిలేదా? అట్టిచో మహావీరాగ్రేనరునకు నేవవర్య చేయఁ జనవా? అతఁకిం మనకును నిదివరకే నంబంధమేర్పడింది. “అవీరా గ్రణి నా ప్రియసోదరుని ప్రాణము—”

ఇంతలో నేనకుడు ప్రవేశించి యెవ్వరో కురురంగమునుండివచ్చి వేదియుండిని యెఱింగించెను. తోడనే తండ్రియఁ గూతురును గూడ మేడదిగి యావచ్చిన కమలాకాతున కెరురేగిరి. ప్రతాపుఁ డాగంతుఁ కితిధిసత్కారముల నెల్ల ముదితకీర్తి గావించి, యాగమన

కరణం బరయ, కనులూ కాంతులూ తావచ్చివని నవన్తరంబుగ నేర్పించెను. తరువాత

ప్రతా :—వీరవరా! నీకుకల బెక్కుచోలుల నరయ నక్కట లేదు. ఆనుహవీరాగ్రహి గూయింటికి వచ్చి నీనదాలు మూయింటి నామకొని, మూయింటిలోని దాలు నొకదాని నడిగి తీసికొని వెళ్లెను. కృపతకము మెకను దాల్చినది నే నెఱుంగ—

వద్ది :—ప్రచ్ఛన్నత బయల్పడకుండుటకని యావతకము నేనెఱుఁగితిని.

అని యామితండ్రిమాటలనుండి పలుకుచుండ, వీణ్ణావె. బలి తీచుచున్నటులుండెను.

ప్రతా :—మూయింటి నుంచినదాలును జూచిన నీ వాతనిక వచ్చి నిజమగు పేరునుకూడ గ్రహింపఁగలవా?

కమలా :—తెలిసికొనవచ్చును.

ప్రతా :—అమ్మాయీ! నీవీతని కద్దారిని జూపించుము. కనుమూసకుం గాలమైవది.” యని లోనికి వెవలిపోయెను.

కమలాకాంతులకుం బన్నినీ నందర్బునమైన కుణమునుండియు, నీను మనసులో లేదు. హృదయము పొగిపోవుచు డెను. అతము నందమె. తా నక్కడ నుండెనో, యేమి. నూటలాడుచుండెనో, నాతఁ డెఱుంగఁడు. తాను స్వర్గపురమందు మందాకినీతీరమునఁ బడుచుల్లియుపాన్పుపై—చారితముల ప్రోవునానుకొని కూరుచుండి, పరపాత్రతో నమ్మతంబును గ్రోలుచుఁ జంద్రికన్వచ్ఛమా? చెంగల్వ న్నచ్ఛమా? అమృతము మధురమా? ప్రేమసియధరము మధురమా?” యని యచ్చరలేమలు పాడుచుండ నానందపరపశుడైనబుల భావించు ననుచుండెను. పట్టిలియు మనోహరుని పరాక్రమఃర్ణవ మాతకించుచుఁ క్షుమశ్యము చెంది, తానే పిజయసించుఁడైనటుల. పక్షులంకమగు నునుతోఁ జూచుచుండెను. పట్టిని ముందు నడువ, కమలము

వెన్నెట నడుగులలో నడుగులు వేయుచు, వచ్చుచుండెను. పద్మిని తన గదితలుపు తెరిచి లోనఁ బ్రవేశించెను. శ్రుతుల జతఁబుకఁ బడియున్న వీణ మలయమారుతము తాకున “జయ—విజయ—తే—జయ—తే—వి—జ—య” అని పాడుచుండెను. కమలుఁడుగూడ లోనఁ బ్రవేశించెను. కాని యాతఁ డట సలుచుట కచేతనంబులగు కుడ్డంబులు సహితము సమ్మతించనటులుండెను. తీయనామిడిపండులోనికిఁ జింతపిక్క చేసినట్లున్నది. పద్మిని డాలుపైఁ దాఁగూర్పుని పట్టుతొడుగు నూడిదీసి లోసిదాలును గమలునికిఁ జూపి, తలనఁచుకొని నిలచి యుండెను. గదియంతయుఁ బాలవన్నెలతో నిండియుండెను. వెలుపల లోటలో నీచెట్టుపై నుండియో, కోకిల, కో, యని కూయుచుండెను. ఆదాలు చూచినంతనే విజయసింహుఁడె యట వీరాననము వైచుకొని కూర్చున్నటులఁ గమలుని మనమునకుఁ దప్పెను.

కమల :—నుందరీ! శ్రీహాకనుందరీ! మోహిని! భువనైక మోహిని! నీ పాపాపి నేల పలకెడవు? నీ హృదయచాత్రమందలి ప్రేమామృతము నా పాపాణముపై నేల యభిషేక మొనర్చెదవు?

పద్మిని మంచినశిత మెత్తకుండగనే ద్వారముకడ కరుదెంచి “బెనుదీరిగి చూచుచు, “ఈడా! లెవరిది? వాని పెరేయి?”

కమల :—విజయుఁడు—విజయసింహుఁడని తేమ పిలుచును— విజయచంద్రుఁడని గాణి రంజని పిలుచుకొనుచుండును—రమ్ము! ఇదిగో మణిహారము! రమ్ము. ఇది నీకిచ్చెదను.

పద్మి :—నా కేల?

కమల :—ప్రియుని కిచ్చుటకు—(అని తన్నుఁజూపుకొనును)

పద్మి :—సార్వభౌమనిచే నియోగింపఁబడినవారే. తత్కార్యము నేయు టుచితము.

కమల :—ఇదిగో నీను నీకిచ్చుచుంటివి. తిరిగి దీనిని నీవు నీప్రియున కిచ్చిన, నీచేత నలఁకృతుడై యెంతయో యానందించును.

అని వెట్టి కూశతో, యిందుక వగ్గి తలవంచి నిలుచును.

పద్మి :—నరే! నీవు పోవచ్చును.

నహుంబునివలె, కమలుండు వర్ణమునుండి క్రిదకఁ దోసివేయఁ బడిన ట్లయ్యెను.

కమల :—నీవా ?

పద్మి :—మరిచిడి.

కమలుండు పుండునగు రెండమగులిడి వెనుకకుఁ దిరిగివచ్చి, “పోబాలకుంటి”

పద్మి :—నీ ?

కమల :—వీరు! నటజాతనము! నూత్రము చేబట్టుకొని యెగిరిపోవచ్చున సిపావుర మెటులఁ బోగలదు! గాలిపటమునలె నటు కటు తిరుగాడవలసినిది గదా! అదృశ్యకూపగంధమున బంధించి పోవిడిచితి, పొమ్మన్న నీభ్రమక మీండ్మును విడిచి యెందకుగఁ గలదు!

పద్మి :—మీ తాటా నేయియు నాకర్థముగుటలేదు నీవు వెడల వచ్చును. ఈమణిహారమును బ్రతాపసింహుని తనయు పద్మియను కన్య విజయిసింహుని కీయఁగలదఁ, పోయి సార్వభౌమున కెఱిగింప వచ్చును. చాలరాత్రి యైంది. తండ్రిగారు సొకొత్తకై యెదురు చూచుచున్నారు. ఆయన పాద సేవ నిలచుకయొసగ్గి నేద్రపోవలయు, నిద్రవచ్చుచున్నది.

కమలా :—అయినచో, నాహృదయచకోరము నీప్రేమచినుకుఁ గానక విరహాగ్నింబడి మ్రగ్గవలసినదేనా?

పద్మిని :—వీరవరా! ఇది నీకుఁ దగునా ?

కమలా :—నీవు కన్యవు. నేను శత్రుయుడను. గాంధర్వము శాస్త్రనిష్కుతము. పొడకకళాపూర్ణుడై వెలుగుచున్న చంద్రుని ప్రాంత—చిక్షుధండిముతో నీలోత్పలాదులతో, మనయిరువురనడుమ

నిలిచియుండి బ్రహ్మపీఠ మధ్యమింప వేచియున్న మన్మథుని సహాయమున బ్రాహ్మని హహమునకై చ లోటులేదు.

పద్మి :—ఈమాటలు నాకు సహ్యములు కావు—నే వాని వరించితిని. ఈలోకమున—లేనిచో—బైలోకమున, ఈజన్మమున—లేనిచో—బై జన్మమున నేను హాస యర్థాంగి నయ్యెదను. అది నే నెఱుంగుచును. నీవు పొమ్ము.

కమలా :—నా డీవటకే చచ్చి యుండును - లేనిచో - నిన్నుఁ దృణీకరించి రంజన కాగిలి గోరి పరుగిడును.

పద్మి :—అయ్యో! నా కేమి! నే నెరువురకునుగూడ వానినై నుఖియును. అని యుచ్చరించుచునే మూఁపురోయెను. ఇంతలోఁ బ్రతాపసింహుడు మేడపైకి వచ్చెను.

ప్రతా :—భోజనమునకు రా లేదేమి?

కమలా :—ఆ విజయసింహునిగూర్చి యమగుచు నటులనే గూర్చుండెను. అయ్యా! ఈబాలికా వానియం దెంతలహో కాని గాయముగిగిలినవిధము చెప్పుచుండగనే ...యిప్పుడే - వావము! మూఁపురోయినది! ఏమి చేతురా యని నూచుచుండ మీరే తెలిచిరి.

ప్రతాపుఁడు వెంటనే పద్మికి శీతలోపచారములు గావింపఁ దొడఁగెను. అందు కమలాకాంక్షుఁడు మిక్కిలి సాయపడెను. పూల వీసనతో వినఁదొడఁగెను. ప్రతాపుఁడు పన్నీటితో ముఖము తడిపెను. వృద్ధ నేనకుఁడు తీసిన గంధమునకుఁ బరిమితిలేదు. ఎట్టకేలకుఁ దిరిగి పద్మిని కనులసెచ్చి చూచెను. చీకటిలో మునిగి యున్నవారికి సూర్యోదయ మేట్లయ్యెను. ప్రతాపసింహుడు హఠాః పలుకరింపక జాగ్రత్తగఁ గూతుని జొనిపోయి, వేటొక గదియందు పరుండఁబెట్టి “తల్లీ! కన్నులు మూసికొని యేమియు నాలోచనలు పెట్టుకొనక నిద్రపొమ్మా” అని చెప్పి కమలాకాంక్షునికడకు వచ్చెను.

కమలా :—అయ్యా! నుఖియొక నిద్రవట్టుచున్నదా

ప్రతా :—పట్టును కాని ఈ విజయసింహునిగూర్చి మీ యభిప్రాయమేమి ?

కమలా :—అతడన్ని విధముల మీ బాలికకు దగిన వరుడే. కాని యతఁడు వివాహము చేసికొన నొల్లఁడని చెప్పుదురు !

ప్రతా :—అదేమి ?

కమలా :—అనేకా యెవరుచెప్పగలగు ? కృటితో జూచిన దెవరును లేదు. కాని యాతఁడు మహారాజుని ఎలచియున్నటులన, మహారాజు వీరియొక మిక్కిలి యనురాగము చూపు చున్నటుల నందఱు చెప్పుకొనుచుందురు. ఇంతకును సత్యము జేపుడెఱుగును.

ప్రతా :—చాల రాత్రియైనది—భోజనము చేసి.....

కమలా :—వలదు. నే నిప్పుడే పోవలయు—యవనుల విష యమై కూడఁ గొన్ని రహస్యముల నరచునలయు ; కావున నే హారమును గూడ మీయమ్మా చేతికే యిచ్చి వాని కిచ్చుని వేడితిని. వాగు నేయఁజనదు. అని సాకుచెప్పి కమలాకాంతుఁ డటనుండి యెల్లులో బయటపడి త్రుగుజేవు డా యని గుఱ్ఱమిక్కి రాజధాని కభిమఖుడై వెన్నెలతో బాడుకొనుచుఁ బోవుచుండెను. ఆపాట తన పరాభవము యొక్క బాధను గొంతవఱ కపఁచుచు ననున శయ్యేగాని, శృంగర రసపూరిత మగుటచే నాపాటవలన, మఱిపై నేయి పోసికట్టాయెను. పద్మినిపై మోహము—విజయనపైఁ గ్రోధముగఁ బరిణ మించెను. పట్టినను వానిని రుజువని పరాభవింపవలెనని నిశ్చయము చేసికొని, పన్నుగడలు వెదకుచుఁ బోవుచుండెను.

ఇక్కడ పద్మినికి కన్నుమూసవడదాయె— “నా ప్రియుఁ డెప్పుడవో ?” అని యొక్కటేభావము. పద్మిని తటాలునఁ బ్రక్కపై నేది కూర్చుండెను తావళము చేతఁబూనిన యోగివలె, మణిహారము గలబూని లేచి నిలువంబడి ధ్యానించుచు నుండునకు నడవఁ జొచ్చెను. పాదము లామెను దండకధకుఁ గొంపోయెను. ప్రతాపుఁడు

పరుండసిద్ధముగనుండి, కూతుకు విడవట్టినది లేనిది స్వమముగఁ జూడవలెనని యులుదేటి తనగఁనుండి యీవలకు వచ్చుచుండెను. ఇంతలో బద్ధివియే తన కమరుగఁజెప్పెను. కూతుమోను: చూచి కంతకే తండ్రికిఁ నోపము, కవహ్యము, జాలియూ, గూడ నొక్కమాత్రే కలిగెను.

ప్రతా :—నిద్రపొమ్మంటిని కాదా ! అని తనచేతితో స్థల చంద్రునివలె మెఱయుచున్న యామె ఘోషములు నృశించెను. నుదురు కాగుచున్నది.

పద్మి :—నిద్దుర పట్టలేదు. కంటికిఁ గూర్కూరాదు.

ప్రతా :—నీ వీపూటేమియుఁ దినలేదు. కొందెము—

పద్మి :—నోటికి మెతుకుపోదు.

ప్రతా :—మఱి నీవేమిచేయుచువు.

పద్మి :—ఏమియునులేదు. ఒకచిన్నచుట్టుపై నెక్కి యాపూర్ణ చంద్రుండలము చేఁగోయెదను. నాగురు నందుఁగూర్చిండి పాదు చుండెను. నాయన్న తాళము వేయుచుండెను. విజయసీమలుఁడు నడుమ పనుండి యానందించుచుండెను.

ప్రతా :—(శవ్యుచు) అయినచో వానికి గామము నూని నదా ! బాధ పోయినదా !

పద్మి :—లేదు. కనుకనే నేనోయి యాబాధనే నూడ్చిపుచ్చు కొనెదను. వారప్పుడు పూర్ణానందమంది నుఖించెదరు.

ప్రతా :—అమ్మా ! నీవొక శిష్యునిబాలికవలె మాట్లాడు చుంటివి చంద్రునిఁ జూచి దవ్వలనుండి యానందింపవలసినదేగాని, యందుకొనఁగోరి చేయిచాపుట వెట్టితనము—బేలతనము.

పద్మి :—వెట్టినో ? బేలనో ? ఈ మణిహారముకూడ వానిది కానికిచ్చి వేయనలెను. నాడు నాచేతికిచ్చి పోయెను.

ప్రతా :— గాయము కుదిరినవెంటనే వారే యిక్కడకు వస్తారు. అప్పు డీయవచ్చును. నీ విప్పుడు వానికడ కరుగుట నాశ్చర్యము గాదు.

పద్మి :— వెడలకుండుట నాకు శక్యము గాదు. అప్పు యున్నా నన్నావునా ? ఎన్నియోచెప్పి పంపియుండును.

ప్రతా :— నీకుండశక్యము లేనిచో జనుము పొమ్ము— అంత పోదలఁచినప్పుడు పొమ్ము-పరధ్యానముగ నుండి పంజరము మూత తెరిచి-అంతనే పారిపోవుచిటుకవలె పద్మిని తటాలున లేచి నడుచు నుండెను. ప్రతాపుఁ డది చూచి మాటానుట చెప్పజాలకపోయెను. సమ్మోకమగు వృద్ధ నేవకులఁ దోడిచ్చి, కూతును యత్తవారింటికివలె, సాగనంపి వచ్చెను.

౨౧

హస్తిసాపురమునం దంతఃపురములో సాక్షాత్సాముఁడును మహారాజ్యయుఁ గలసి మాటలాడు కొనుచుండిరి.

ప్రభా :— నీ కింకను జబ్బుగనే యున్నదా ?

రంజ :— లేదు.

ప్రభా :— విజయసింహున కెట్లున్నదో ? ఎక్కడ నుండెనో ?

రంజ :— మీ వెనుకనే కురురంగమునకు రాలేదా ?

ప్రభా :— లేదు. కాని యన్నివిధముల వానిచోలు వీరుఁడె మఱియొకఁడు వచ్చియుండెను.

రంజ :— ఇంక నేమి ? వాఁడె వీడు.

ప్రభాకరుఁ డాశ్చర్యవిమగ్న మననుఁదాయెను.

రంజ :— నాఁడు మీరటుల మఱలినతోడనే వాఁడు నాతో కలకొకపాడు వచ్చుచున్నదనియు, నానిండ బావుకొనుటకు దాను తప్పనిముగఁ గురురంగమునకుఁ భోఫలసియున్నదనియు, జెప్ప

నే నాశ్చర్యపడి “అదే” మని యడిగితిని. “నాపేరు వినినంత మాత్రముననే నాప్రతిపేరులెల్ల నూరక భయపడి యోటమినంగీకరించు చుండిరేగాని నాయందు వెనుకటిశక్తి నేడు లేదు. వెళించినదని యొకమాట వినబడుచున్నది. కావున నీమాట నాపేరు కప్పిపుట్టి పోయి నాకీర్తి నిలువఁబెట్టుకొనవలెను. చక్రవర్తియుఁ గీర్తికాములగు తన పేరుల నెపముల మన్నింపకపోడు.” అనిచెప్పి తోడనే లేచి బయలుదేఱెను.

[వభా:—[ఇంచుక ననిష్ఠము బయల్పడ నొక్కింత వికటత్వ ముతోఁ గూడిన చిఱునగువు యధరముపై బొడనూపు ఏమి! నిన్ను నమ్మిన విజయసింహుఁడు బాల్యన్నేహితు డను, చక్రవర్తినగు నన్ను నమ్మఁబాలక యెంత చులకనగ నత్యవాఙ్మయమధంగము గావించు కొనెను!—అటుగాక నన్నుఁగూడ నమ్మినచో నెంత యందముగ, వరసముగ, నొప్పియుండెడిది. నేను వాని కీరహస్యము బయట పెట్టుదునే! దాని కేమిగాని పాపము! వాని ప్రక్కలో బలమగు గాయము తగిలినది !

రంజనిముఖము వెలవెల బోయెను.

[వభా:—గాయమున కేమి, తగినచికిత్స చేసిన నులభముగ మానును. ముఖ్యమైనది మనకు నంతోషకరమగు నొక్క శుభవర్త మానము! - విజయసింహుఁ డిటుపై నొక యింటివాఁడు శాఁభోవు నాశయు కలుగుచున్నది. ఈసారి వాఁడొక ముద్దుల గుమ్మచే ననుగ్రహింపఁబడిన పచ్చలపతకము దాల్చి వచ్చెను.

తనవరసను గూర్చుండి భర్త ముచ్చటలు చెప్పుతుండ నాకడపటి వాక్యము వినినంతనే రంజని కొడలు పరవశమై పోయినది. ఆనందము చేతఁ గాదు—అసూయ, దుఃఖము, కోపము, ముప్పిగొనుటచేత!— ఏమియనుటకు నోట మాట వెలువడినది కాదు. నాధునిమోము కన్నెత్తి చూచుటకు రెప్పలు లేచుటలేదు. ఇంకను మగఁడు

దీప్తబోవుచున్న ఘాటలు చెవులకు వినబడుటలేదు. అచ్చట నొప్పుండుటయే ననవ్యాయుగ లేదు. దిగ్గునలేచి “మీకుఁ గలిగిన ఘాతయే నాకును గలుగుచున్నది.” అని చెప్పుచు నాగక, తిన్నగఁ బడకటింటిగోని కరిగి తలుపు వైచికొని, చక్రవర్తిచాన్పుపైఁ బడి సమువలె వెన్వొంట మనసునంటి తరుముకొని వచ్చుచున్న దున్నహా భావము వలనఁ గలిగిన భావముచే నిటునటు పొరలుచు, నొక్కమాటు ప్రక్కకుఁ దిరిగి మాంచేతిపై నించుక లేచి, ద్వారమున్న గోడవైపు విశ్వలముగ, జూచుచు, “ద్రోహీ!” యని గట్టిగఁ గసిదీర సంభోధించెను; కాని యాగోడకు నోరు లేకపోవుటచే నేమియుఁ బ్రత్యుత్తర మీయక యెప్పటివలెనే తెల్లగ, తళతళ మెఱయుచు నిల్చియుండెను. గాని యప్పుడు చేయున దేమియునులేక గర్వపూరితమగు శాంతిని పైకిఁ దెచ్చుకొని మహాభౌధయై ప్రవర్తించుచుండెను.

కురుక్షేత్రమునలి తన స్వప్నవృత్తాంతమును గూర్చియు, యవనుల కాడిఁగూర్చియు; దన హృదయమును గలఁచివేయుచుండిన భావము లను గూర్చియు నింకి నీ కేమీమో చెప్పవలెనని యనుచుండఁగా, శ్ఠాంగి యంతలో లేచిపోవుట చూచి ప్రభాకరుఁడు కారణ మాహింపఁజాలక యిటు నటు జూచుచుండ, నేనకుఁ డరుడెంచి మలాకాంతునిరాక నెఱిగింప, చక్రవర్తి వానికి దర్శన మిచ్చి, సూతఁవిశేషంబులు గ్రహింపవచ్చునని నిశ్చయించి, యంతిపురిని వీడి గిలుపుకూటమునకు వచ్చెను. అోడనే కమలాకాంతుఁడు లేచి విషయంబుగ ననుస్మరించి, మొదటినుండియు, దా నేయేస్థలములకుఁ జేరి వెదకెనో, యెంతెంత కష్టములఁ బడెనో, తుదకుఁ బ్రతాప సింహుని ననదుర్గమం దెటాల విజయసింహునివాడ దొరకెనో, నవిస్త యిటుగ వర్ణించి తెల్పి, “ఆ ప్రతాపసింహుని గారాబు కూతురగు నీవని యను కన్యయే విజయసింహునికిఁ బతకమునిచ్చి, గాఢమగు ప్రేమ దవిలి యుండుటచే, నామొగొరిక చొప్పున నేను మణిహార

మామె కప్పించితిని. ఆమెయుఁ దన ప్రియునికంత మాహారముతో నిప్పటి కలంకరించియే యుండును.” అని చెప్పి తనకథ ముగించెను.

ప్రభా :—నీవా యోగియాశ్రమ మెక్కడనో తెలిసికొంటివా?

కమల :—లేదు. ఇండుగ మఱచితిని. మోహంధుడైనవాని కంతజ్ఞాన మెటులుండును?

ప్రభా :—నీ వా మాహారమును గొనిపోయి న్యాయముగ విజయని కడచేయక బాలికచెతికి నేల యిచ్చితివి?

కమల :—ఉత్తమశుభలసంభాతయగు కన్య సకారణంబుగ నిమ్మరి కోరినపుడు, తిరస్కరించుటధర్మముగదా!” కమలాకాంతుఁడు, రంజనివలెనే గొప్ప కావు పెట్టితినిని లోలోన పంతసించుచుండెను.

ప్రభా :—నీయేలిక యానతి త్రోసిపుచ్చుటధర్మముగదా!— సరియే. ఇటుపై న నీ వెన్నఁడు మా పనులపై నక్కఱలేదు. —అని చెప్పి చక్రవర్తి లోని కరిగెను.

కమలాకాంతుఁడు తన తప్పును దెలిసికొనెను. కాని యాతని స్వభావమునబట్టి యందువలనఁ బశ్చాత్తాపమునకు మాటుగఁ గోపము కలిగెను. శ్రోధఘూర్ణిత లోచనుడై తేఁడు పోయినదారి వెంబడి రెప్పవేయక చూచుచు నొక్కక్షణము నిలువఁబడి “ఘటనా ఘటన నవార్థుఁడనగు నేదీనిని లెక్కనేయనేల!” యనునటు లొక్కమాటు తలపఁకించి, మందహాసముచేసి, “ఒక్కదెబ్బకు రెండుపండ్లును రాలఁ గొట్టుటయే ప్రజ్ఞ యని, విజయప్రభాతరుల నేకకాలముందు పంచించు చుంటి” నని తలంచి వద్దిని విజయసింహుల వ్రణయకథను బట్టణము నాల్గుమూలల వ్యాపింపఁజేసెను. రాణిని పంచించిన రాజును పంచించుటయే యని కమలుని భావము! కాని యంతకు మూలము వద్దిని తన్నుఁ బ్రేమింపక తిరస్కరించుటయేకదా! ఆహా! భగవానునిచే రచియింపఁబడిన యీ మహానాటకమందలి పాత్రల చర్యలకును మాటలకును : మూలకారణము లెంత నిగూఢములై యుండును!

ఓక్కొక్కప్పుడు మనుజుఁ డితరుని మోసపుచ్చు మాట యటుండఁ బడను చానె తెలియక కొన్నిసారులును, జెలిసి కొన్నిసారులును మోస పుచ్చుకొనుచుండును.

కమలాకాంతుని వీడి లోనిఁ తిరిగి రహస్యకార్యాలోచనా మండి రముఁ జొచ్చి ప్రభాకరుఁ డాసేతుహిమాచలమునంగల తన సామంత రాజుల కెల్ల నైశ్వర్యముఁ గూర్చుకొని యవనునితోఁ బోరునకు సంసిద్ధులు కండని హెచ్చరించుచు లేఖల వ్రాయుచుండెను అందు రాజతీయు, సోదరభావమును, దేశభక్తియుఁ బ్రతివాక్యమందును సుశృక్తునుగు చుండెను. వశ్యుకనుఁ బాదుల రావించి యాశమ్మల నామా దేశాధీశుఁ గతిత్వరితముగ నందఱే నిమోగించుచుండెను. తరువాత మిక్కిలి యాప్త సర్గములోఁ జేరిన తన సుంతిపుత్రుండగు సుమంత్రుడనువానిని రావించి విజయసింహున కొక లేఖ వ్రాయుచుండెను. పూర్వము రాచ కాశ్యపిషయములందు సందుముఖ్యముగ యవనులతో సంబంధముగల విషయములఁ గూర్చి ప్రభాకరుఁ డాలోచించునప్పుడు రాణియగు రంజని కూడఁ బ్రక్కనుండెడిది కాని నేడు ప్రభాకరుఁడొంటరిగనే గూర్చుండి రాచ కాశ్యములఁ జక్కఁబెట్టికొనుచుండెను. రంజని యించుక యన్నన్దయై యున్నదికద ! కాని యామె సరసను లేనిలోటుమాత్రము మిక్కిలి కానుపించుచున్నది.

ప్రభాకరుఁ డుత్తరము పూర్తిగ వ్రాసినపిదప తిరిగి యిటులఁ జదువు కొనెను.

“విజయా ! నీకుఁగలిగిన విచ్చిభయము నాకు మిక్కిలి నవ్వును గలిగించుచున్నది. ఎట్లయినను గీర్తి కాముఁడవైన నీనెపము మన్నింపఁ బడెనది. — కాని యీసారి నిజముగ నీకు బలమగు గాయము తగులుట నీ వస్మత మాడినఫలము కాని వేఱుకాదని నాయభిప్రాయము. అయి నను దయామయుఁడగు పరాత్పరుఁడు నీ కచిరకాలముననే యారోగ్య మనుగ్రహించుగాక !

మాతనప్రియానురాగంబున మున్ని తేలుచుఁబొద్దులు పుచ్చుచున్న యిమ్మఁ గార్యావసరంబున నగరమునకుఁ బిలువవలసి వచ్చినదికదా

యని విచారించుచున్నాను. యవనులు శాంధారము కహస్యముగ సమీపించుచుండిరి. నాకుఁ గురురంగమునకే వార్తవచ్చినది. కాని యప్పుడు నీవటనుంటివని నాకుఁ దెలియదాయె. సామంతులకు జాబుల నంజితిని. పెటనే నీవరుదెంచి యాధ్వర్యము వహింపవలయు —

నీకు నేను వ్రాయవలసిన దేమి?—ప్రభాకరుడు.”

ఆయుత్తరమును మఱచి యతిగి పైవిలాసము వ్రాసి సుమంతున కిచ్చి “వాయువేగ మనో వేగంబుల మీ చి ప్రతాపసింహుని దుర్గమున కరిగి విజయసింహుఁ గూర్చియడిగి తెలిసికొని వానికియుత్తరము స్వయముగ నందఁజేయుము.” అని యాజ్ఞాపించెను. “మహాప్రసాద” మని కన్నునందుకొని కన్నులకద్దుకొని సుమంతుఁడు వెడలిపోయెను.

ప్రభాకరుడు లేచి నిలవబడి “కాలచక్రమతివేగముగదొనలు చున్నది. సరహూతున కద్దాసివేగము మించుట సాధ్యమా! వా కలవక కలుగుచున్నది. ఈసామ్రాజ్యముకుటయు శిరమున ధరించుచాని శాశ్వేతాహికున్న శమశక్తి యుండవలయును ఓపరిమేశ్వరా! చతుర్దశ భువననంత్రుణదీక్షాకంకణబద్ధహస్తా! నాకించుక నీదివ్యశక్తి ప్రసాదించవే! అటును లీభారము నాతలపై నేలపెట్టిరోకదా!” అని నీల భయించుండ “త్వాశక్తిలేని ధర్మరక్తిః స్ఫురయు నీయర్థాంగము పాపపంకిలమై దోషభరమై నిన్ను దిగలాగుచున్నది. కాని నీవు శక్తిహీనుడవు కావు. నిన్ను నీవు తెలిసికొనుము” అను వాక్యములు వింటబడినట్లయ్యెను. ఆవాక్యముల నెవ్వరువృరించిరి? ఎవ్వరును గంటికిఁ గనబడరు. కాని చిన్ననాడు పెంచిన ముసలియుని కంఠస్వరముచాత్ర మింకను జెవులయందు ప్రతిధ్వనించుచున్నట్లులుండెను. ప్రభాకరున కేమియు భావపడలేదు. “అర్థాంగము పాపపంకిల మైనదా! నాకుఁ ద్యాగశక్తి నశించినదా! ఏమిమాటలివి?” అని యాశ్చర్యముతో వితిర్కించుచు వెడలిపోయెను.

యోగిపుంగవుని యాశ్రమమునందు విజయసింహుడు చికిత్సలఁ బొందుచుండెను. చంద్రహాసుడు సోదరునికంటె నెక్కుడుగ శక్తితో నుపచారములు చేయుచుండెను.

ఒకనాటి యపరాహ్నవేళఁ దగుపరివారము వెంటరాఁ బడ్చిని గుట్టమునెక్కి యా తపోవనము చొచ్చెను. వెంటనే కూడచున్న నాయుధులగు రక్షకభటులను దండికడకుఁ బంపివేసి యొంటరిగఁ బడ్చిని యొక యోగినివలె న్నాగుహాముఖము సమీపించుచుండెను. పై నల్లలనాడుచున్న శెట్టుయాకవలె నాకన్యహృదయ మూరక కొట్టుకొనుచుండెను. “నన్ను నావిజయుడు మఱచిపోవునా!” అని యామె తనలోఁ బాను తలపోసికొనుచు నింతలో నిరాశ చెందుచు నింతలోఁ బట్టరానియానంద మందుచు ముందునకడుగు లిడుచుండెను. అంతలో నామె చూపు లాగుహాముఖముండె యొకరాతిపైఁ బెట్టిఁ బడియున్న తన ప్రియుని శిరస్త్రాణముపైఁ బ్రసరించెను. తన పచ్చల పతక మాశిరోవేష్టనమునకుఁ గూర్చబడియే యుండెను. ఆహా ఆక్షణమం దామె నేత్రములు, నుదురు, కెంబెకవులు, బాహువులు వేయేల యామె భౌతిక జేహమంతయుఁగూడ నొక్కమాటు నళారణం బగు నానందరూపము దాల్చెనుగదా! ఏమి యాప్రచీనాతి శయము! అటుపైఁ పడ్చినిసాదమాలు భూమిపై మోయుటలేదు. ఆమె పక్షివలె నెగిరి యొక్కమాటుగ విజయసింహుని వజ్రము వ్రాలెను.

ఒక కృష్ణాజినము నేలపైఁ బరువబడి యున్నది. దానిపై మహావీరుని బళిష్ఠములగు నవయవములతో గూడినదేహ మెక్కుడించిన కోదండమువలె నొప్పుచుండెను. ఆతఁడు కన్ను మూసికొని పఱుండియుండెను. ఒక దర్బాననముపైఁ పద్మాననము నైచికొని చంద్రహాసుఁ డా నిద్రపోవుచున్న వానిశ్వాసల లెక్కించుచుండెనో

యన నప్రమత్తుడై కనుపెట్టి చూచుచుఁ బక్కనించుక దూరంబుగఁ గూర్చునియుండెను. పద్మిని యిదియంతయు నొక్కత్పటికాలముకలయఁ జూచి “కటకటా! ఎట్టి వా రెట్లుండిరి?” యని తలపోసి దుఃఖము పట్టజాలక యొక్కమాట బారుమని బాలికవలె వాపోయెను. అనూతన కంఠస్వరము విని చంద్రపోవు నున్నటు లుండిన విజయుండును మేలుకొనియున్నటు లుండిన చంద్రహానుఁడును గూడ నేక కాలమిందె పద్మిని ముఖమపైఁ జూడ్కులఁబఱిసి నిశ్చేష్టులై చూడఁజొచ్చిరి.

చంద్ర :—ఏమి? అమ్మా! ఇట్లు వచ్చితివి?

పద్మి :—వనిగొని వచ్చితిని.

అని చెప్పుచు నాగుహకు నూతనకాంతిశోభ నొనంగుచుఁ దళతళ మెఱయుచుఁ గన్నల మిరుమిట్లు కొలువుచు మెఱువుఁతీగవలెఁ బ్రకాశించుచున్న యా యటువదినాగుమాగుల రత్నహారము చేతులతోఁ బట్టుకొని నేలకు వంగి పండుకొనియున్న విజయుని కంఠ మున వేయుచు “ఈ బహుమానము సంగీకరింపఁ జనదా? సార్వ భౌముఁ డంపియుండెను.” అని చెప్పుచుండఁ బద్మిని స్పృగ్ధనువర్ణ ఫాలము విజయుని పెనవుల మిక్కిలి సమీపించెను. ఒకవేళఁ జంద్ర బింబము సరునికెంబెడవుల కందునంతటి సామీప్యమునకు వచ్చియెడల నద్దాని ముద్దుపెట్టుకొనని మనజాఁ డేలోకమునం దెందైన నుండ నంభవ మగునేని యప్పుడు విజయుఁడు పద్మిని ఫాలము నప్రయత్న ముగ ముద్దుపెట్టుకొనుట దోషమని చెప్పవలసి యుండును. చెప్పిన చొప్పునఁజేసి చేరవచ్చిన పుత్రికను దండీగాని, ప్రియసోదరిని సోద రుఁడుగాని యెట్టినిర్మల నిర్వికారభావముతో ముద్దు పెట్టుకొనునో యట్టి నిర్మలనిర్వికారభావముతోడనే విజయుఁడు పద్మినిని ముద్దుపెట్టు కొనెను. కాని ప్రేమ యనెడి సుగంధతైలమందు నానుచున్న పద్మిని యనువత్తి చివంచుంబనరూపంబున విజయుఁడు మదనజ్యోతి ముట్టించ వెంటనే జ్యోతి నామూల్కగముగ వ్యాపించి వెలుగదొడగె.

తీర్థతచే బద్ధిని జాగము తెగినపూలనకమువలె విజయుని
 కడుముపై వ్రానినడిపోయెను. ఇంతలో దిరిగి బలము ధైర్యము
 కెచ్చుకొని నీచి కూర్చుండి విజయునిముఖము కెప్ప నేనుక చూచుచు
 పురనవలె దోచుచుండెను. అపె నోటినుండి యూట యేమియు
 వెలువడకుండెనను పూదయనుచుండలి జావము యోత్రమునాగి యుండగ
 యుప్పుంగ ముఖముకులముచు యథారూపవర్ణములు బయల్పడెను
 బ్రతిఫలించుచుండెను. చంద్రముఖ బలదారుణముఖ యగుచు కైదు
 కాని విజయున కాదునురాగ మాష్ట్రాదికరము కాదాయె!

విజ :—నీ వీపయనమున జాల బడలి దస్పతివి కాదోలు.
 క్కంత విశ్రాంతి దీసికొనుచుండుము.

పద్మి :—విశ్రాంతియా! నీనరేననుండుటచే నాబడలిక లన్నియు
 బ్రాయుచుండును. నీ కెత్తమైన నాయలనత యధిక మగును.

అప్పుడు పద్మిని యేమిమాటలాడుచున్నదో యెఱుంగదు.
 తనదాతశయంబున నన్యంబెఱుంగక యూరిక మాటలాడుచుండెను.
 కాని విజయున కావాక్యములు కూడ నిష్టముగ దోవలేదు. కావున
 తన దవ్వలిదిక్కు మొగంబుగా దిరిగి కనుల మూసికొని నిద్రవచ్చు
 కును నిద్ర నటింపజొచ్చెను.

పద్మినీచంద్రహాను లొడొరుల కుశలంబుల గూర్చి నెలిసికొను
 చుండి. ఇంతలో యోగి యరుదెంచి విజయుని లేపుట కంగీరింపక
 త్రొత్తగ వచ్చిన తనప్రాతశిష్యురాలి కుశలంబడిగి యా గమనకారణం
 బెఱింగి యాకార్య యుండుటకు యోగ్యమైన యొక చిన్న రాతియొ
 డూపించెను. దాసిముఖ మంతయు మల్లికామాలతీలతలతో నలంక
 రింపబడినటుల గప్పబడి కనుల బండువొనర్చుచుండెను.

యోగి :—చిట్టితల్లీ! నీవీదుంపలను బాగుగా నీటియం దుడి
 పువగలవా? విజయున కీ హారమువలన మాంసము పట్టును. గాయము
 పొదును.

పద్మి :—కప్పక వండవను. ఎప్పటికీ గావలెను?

యోగి:—రెండున్నరగడియలలో. (అని చెప్పి యీవలకు వచ్చుచుండెను.)

పద్మి:—అయ్యో! అడుగ మఱచితిని. (అని యనఁగొని వెంటనే పరుగుపరుగునవచ్చి) స్వామీ! ఎన్నినీళ్ళు పోయవలెను?

అప్పు డొకవింతనగవు మోముపై తొలకాడ నాయోగి వెనుకకుఁ దిరిగివచ్చి యాదు పల్లపైఁ బొట్టు తీయునద్దతియుఁ దరుగు క్రమమును, చితుకలతో మంటచేయు విధానము, పోయవలసిననీటి పరిమితి, నడఁనీయవలసిన కాలనిర్ణయము చెప్పి వెడలిపోయెను. మునుపు పద్మిని సంగీతశాస్త్ర మధ్యసించువేళ నుపదేశమాత్రంబుననే యాకళ యంతయు పూర్తిగ గ్రహించెను. నేడును బాకళాస్త్రమందు గురువు మొదటిపాఠము చెప్పిపోయెను. తన్నాత్రంబుననే యాకళ్య యీనూతనశాస్త్రమును గూడ నామూలాగ్రంథుగ నూహించు కొనుచుండెను. తన హృదయమందు నూతనముగ వికసించిన ప్రేమ కూడ నాయూహ కొనలు సాగఁదోడువడుచుండెను. కాని మొదట పోయి మంటచేయునపుడను—పోయిమీది పాత్ర క్రిందకు దింపు నపుడును శ్రేణిగురులబోలు పద్మిని లేతవ్రేల్పించుక కాలి యింకను నెరుపు లెక్కినవి.

పద్మిని వంటచేసే గొనిపోయి విజయనకు పథ్యము పెట్టుచుండెను తదనంతరము నిద్రరాకుండునటుల రోగి వజ్జకూర్చుండి యేమేని మాటలఁ జెప్పుచు మాటల నడుగుచు నప్పుడప్పుడు కలన్వనంబుతో నొక్కొకపాట పాడుచు దినమునందెనిమిదిజాములు జరుగుచున్నటు లావిజయుఁకిఁ దోఁపనీయకుండెను. చెల్లెలు వచ్చిన తరువాత చందహాసునకుఁ గూడఁ గ్రహక్రమముగఁ బనిలేకపోవుచుండెను. అన్ని యుపచారములు పద్మినియేచేయబూనును. అద్భుతవచ్చినచో సోదరానిపై కినియచుండును. విజయుఁడు వ్రణబాధితుఁడై యున్నవేళల నైనను పద్మిని వచ్చుచున్న యల్లుకుండెనంతనే వానిహృదయ మాహాంశయాన

మీనమున కానందము గలుగునటుల నంతోషముతోఁ దాండవమాడుచుండును. కాని యాబాలిక పథ్యపానముల పచనము చేయుటకై లేచివంశనే వానికన్ను లామోదనముపై దీనముగ వాలుచుండును. “ఇంక నెన్నడును నే నపవిత్రుడ కాజనదు. ఇప్పుడు నే నపవిత్రుడనై యుంటిని—ఈమె నన్ను పూతనిఁ గావించినది.” అని యనుకొనుచుండును. మిక్కిలి బాధగా నున్నప్పుడు విజయుఁ డాకస్య దివ్యగాసల హరియందు ముసిగి తేలుచుఁ దన బాధను మఱచిపోవుచుండును—మిక్కిలి వినుడుగా నున్నప్పు డాపద్ధిని నుందరవిగ్రహమును రెప్ప వేయక చూచుచు “విశ్వమందలి సౌందర్యమున కెల్ల నిది కేంద్ర స్థానమా!” యని తర్కించుకొనుచుండును. శరీరములో నించుక సుఖముగా నున్నప్పు డామితో నించుక ముచ్చటించుచుండును. ఒకమాటు వద్దివీజముల కిటుల సంభావణ జరుగుచుండెను.

విజయ :—మీయింట నీ వెన్నఁడైన పండుదావా?

పద్మి :—అవసరము వచ్చినపు డాడుది వంటచేసి పెట్టవలదా?

విజయ :—రాత్రులు నీకు పాపము నిద్రకూడ లేవటులున్నది మిక్కిలి చిక్కిపోవుచుంటివి నాకొఱకు కాని నేను—

ఇంతలో యోగిపుంగవుడు వచ్చెను. పద్మిని లేచి నిలువఁబడి వినయముతో నమస్కరించెను. విజయుఁడును లేచిపోవుచుండెను.

యోగి :—అహ! అప్పుడె యంతవఱకుఁ గుదిరినదా?

పద్మి :—మహాత్మా! ఇది తమ భిక్ష.

విజయ :—మీ మేమని కొనియాడుటకు నే ననర్హుడను! అల్పుడను, కించిజ్ఞుడను. మెఱుఁగుదువుగు నూర్యధగవాను నేమని స్తుతివఁగలదు?—పాణదాతా—నమస్కారము—ఈపాపిని దీనుని యుగ్రహించి నూశీర్వదింపుడు!

యోగి :—వత్సా! విజయా! నిన్ను బ్రతికించినది నా చికిత్స కాదు—నిజము చెప్పుచుంటిని. ఆకర్షింపుము—ఈకస్యయొనర్చిన సపర్య!

నీ వీజన్యమునఁ జేసికొన్న పుణ్యము కాదు. నీపూర్వజన్మ పరంపరాగత పుణ్యఫల విశేషమువలన లభించినది! ఈశ్వర సిన్ను సావిత్రీవలె మృత్యువు వాతనండి యీవలకుఁ దెచ్చి ప్రతికించినది. ఈమె ఋణ మీజన్మమునఁ దీర్చికొనఁజాలవు!

విజయ :—ఈమె కోరినకోరిక తీర్చి నాఋణము తీర్చికొనఁ ద్రయత్నించును.

పద్మి :—నాకే ఋణానడి యున్నయెడల, నామాటచేతనే ఋణ విముక్తులై పోయిరి. కల్పవృక్షము నీడ నాశ్రయించినఁ కోరిక యుండవుగదా?

యోగి :—నత్స! కనిపెట్టుచుంటినా? మహాపరివ్రతలగు నుత్తమనతుల లక్షణము బోధపడుచున్నదా?

[పద్మిని తన్ను పొగడువాళ్యము వినంతనే మిక్కిలి సిగ్గుపడి సంకుచితగ్రీయై యటనుండి వెడలిపోయెను.]

యోగి :— పుత్రవాత్సల్యంబున నేను నీ కొక్కహితంబు చెప్పెద. గ్రహించుము.

ఒకఁ డత్యంతమధురం బగుసురాసాగము గావించుచుండెను. ఇప్పుడు వానిరె డవచేత సుధాకలక ముంచఁబడినది. ఒకచేత సుధ యున్నది. ఒకచేత సుధ యున్నది. వాడు దేనిని గ్రహించి దేనిని త్యజించిన ప్రేయోదాయకమగునో, అవిచ్ఛిన్నానందము కలుగునో యాలోచింపుము!—వచ్చినవని, పద్మిని యెక్కడ? నేడు నీకు ఒకభయ మార్పవలయును. శ్రొత్తపంట లామికు బోధింపవలెను. నేపోయి వచ్చెద—

అని చెప్పి యోగి వెడలిపోయెను. విజయఁ జాలించనా మిగ్గు మానసుఁడై కనుల మూసికొనెను. వాని హృదయమునఁ బొడవీరి మిక్కిటమై యాందోళనఁ గలిగించుచుండెను. ఊయల నూగుచున్న వాని భావముల నిలిపి నేకాగ్రచిత్తములో నొక్క మనోనిశ్చయము

చేసికొనుటకు వానికి శక్తిఁ జాలకున్నది. దేహబలమును మనోబలము నొందొట్టిపై నాధారపడియే యుండును గాఁబోలు! స్వర్ణశిఖర సరకకూపములవాఁడ్య నెట్టూత లూగి యలసినవాని నునను నైబ్బ మయ్యెను. హృదయవేదనయు మందగతి నందెను. శక్తియు సైశ్చైతి న్యము దాల్చెను. విజయుఁడు సామ్యునిల్లి స్త్రధపోవుచుండెను.

అహ! పద్మినియే తొలుత విజయవిద్యక్షణము నలంకరించుట తటస్థించినేని పాప మాపీరుని కీలోకమును పైలోకమును మఱియొక లోకముగా మార్చివేయఁగలిగి యుండునుగదా!

ఇట్టిభావమే యానందించు రోగి హృదయమందును గలుగు చున్నది కాఁబోలును—విధి! విధి! విధి!—అని విజయుఁడు పలవరింపఁ జొచ్చెను.

పద్మిని పథ్యపానములఁ గొనివచ్చి ప్రక్కను నిలిచి యుండెను. కాని యామి కాపలవంత యేమియు బోధపడుటలేదు. ఇంచుక భయముకూడఁ గలుగఁజొచ్చెను. వారిని పిలుచుకొని వత్తురా!—యోగనమాధి నున్నవారిని లేపు లెట్లు! అనకొని తనకోమలపాణి పద్మ మావిజయుని విశాలఫాలభాగమున నుంచెను. ఉలికిపడి కనుల విచ్చి నిర్మలప్రేమకాంతిపూరితంబగు పద్మినినమ్మాము చూచి తిరిగి కనుల మూఁకొనెను. “ఏమిది! అని పద్మిని మిక్కిలి విషాదముతోఁ గూడిన నాశ్చర్యము నొందఁజొచ్చెను.

పద్మిని :—మహావీరాగ్రణి! పథ్యము తీసికొని వచ్చితిని.

విజయ :—నా కిప్పుడాకలి లేదు.

పద్మిని :—ఒకసారి యిటు చూడము. నేడు వేతాకరీతిగ నున్నటులున్నది. కారణము తెలియదు. మహాత్మునిఁ పిలిచికొని వత్తురా!

విజయ :—వలదు.

పద్మిని :—కొంచెమునను నాఁకలి లేదా!

విజయ :—హృదయరంజనీ! నిన్ను శ్రమపెట్టజాలను. నేడో హినికాను. తుమి వుము.

విజయఁడు :—నించుచుండెనా? మేల్కొనియుండెనా? పలవరించుచుండెనా? మాటలాడుచుండెనా? పద్మిని కేమియు బాధ పడదాయె!

పద్మిని :—సరాకుమాటలు వచ్చుచున్నవి. సమాధియందీ లేచి వేళ కాదాయె. సోదరుఁడు మూలకలకొఱకై కడు దవ్వరిగియుండెను. ఏమి కేతువు దైవమా!

అని విజయని రెండుచేతులు దన కేతులఁ బట్టుకొని “లెండు ఒకమాటు లెండు” అనెను.

విజయ :—పొమ్ము!—పిశాచమా! రంజనీ!—పమ్ము! పద్మిని! అని చేతుల వినకొట్టెను. విజయని దక్షిణచాస్త్రము పద్మిని వక్షముపై గాఢముగఁ దగిలెను. పాపమా యల రెండుమూడడుగులు వెనుకఁ బ్రవర్ణింపడెను. కాని విజయఁడు శాంతిభావముతోఁ లేచి కూర్చుండి “నాపై నీకంత కోపమేల! పమ్ము. పద్మిని! రమ్ము! దగ్గఱకు రమ్ము! యోగి నీకు నూతనపాకముల నేర్పెనట కాదా. ఏనో ఏమి తెచ్చితివి” అని ప్రియమురీతి బల్కెను. పద్మిని కామాటలుచేతనే తనవక్షమందలి బాధ యవనముంపబడెను. తలవంచుకొని సిగ్గుపడుచు దగ్గఱకువచ్చి భక్త్యముల నొక్కటొకటిగ రోగిచేత బెట్టుచు దాని వండు విధానమందలి యానందమును వర్ణించి చెప్పుచు వనవాసుల సౌఖ్యమే సౌఖ్యమని సిద్ధాంతము చేయుచుండెను. కాని వండునప్పుడు తాఁబడినశ్రమ యిందుకై నను దలపెట్టమగద! విజయసాన్నిధ్యమహి మంబున మఱచిపోయెను గాఁబోలు!

విజయ :—నీకు వనవాసమే సౌఖ్యముగఁ దోచుచున్నదా! ఒక నాఁడు నీతకు నటులనే తోచెను.

పద్మిని :—విజయ! నీతమ్ముకు నరిగినతోచినది-పిరప శ్రీరామ చంద్రుఁడె యొక్కవగఁ బశ్చాత్తాపపడి వరితపించెను. లోకమూత నీత

హృదయేక్కరుచి సాదకమలముల మనసార పూజించుచు నడవులందును నిండుచుననుతోడనే దినముల గమవజొచ్చెను. వీక్షణీ! అదియే కదా! శ్రీరాతి కతికయందు—దివ్యభూషణంబు—విశత్కవచంబు. బోడికలతో దూడ కుమ్ముచున్నప్పుడే యావు సాలనెక్కవ చేవు చుండును.

విజ:—పురుషుడు ప్రేమింపకపోయినను శ్రీ ప్రేమించుచుండగలవా?

పద్మి:—శలవంచుకొని యూరకండను

విజ:—నీన్నేహితునికడ దావరికమేల? తెలియజాలనివాడ నగుట నడుగుచుంటిని.

పద్మి:—క—ల—కు. దివ్యప్రేమ నాస్తికుని వెలిపెట్టుచున్నదా? జలము వానిదప్పి తీర్చుచున్నది. ఫలము వానియాకలి తీర్చుచున్నది. అదియే ప్రేమయొక్క యతిశయము!

విజ:—“ఈమూర్ధ నస్తకయంతు చదివినపాఠము నవ్వగించు చున్నది.” అని యనుకొనుచుండెను.

పద్మి:—నేడు నిద్రలో నేనుని కలవచ్చినది! “ఃధి—ఃధి—ఃధి” యని పలవరించితిరేను!

విజ:—నేను గలగో—కొకడు నుగంధమధురసహస్రనము గ్రోలుచున్నాడు—వానికి బాగుగ గై పెక్కినది. వానిచేతి నమృత కలశ ముంచబడినది. వాడొడలెఱుంగక యాన ధాళిశము నంచి వేయుచుండెను. సుధాధార, ప్రేమసి బావ్పబిందువులవలె, వానిసాద ములఁ దగువుచుండెను. వానిచుట్టును మానవసరోవరమువలె నెండి పైకిఁ బొరలుచుండెను. కాని వానిదేహముగోని కొక్కబిందువై నను బ్రవేశింపలేదాయె. వాడాయమృతనిరోవరము నడును స్తంభమువలె నిలిచి యింకను తుచ్ఛమద్యమునే పానము చేయుచుండెను. పానము చేసినకొలఁదియుఁ బిపాస యధికమగుచునే యుండెను. అధికమయిన

కోలఁగిని బాసము చేయుచుండెను—కాని తుదకు తల్పిపానతోడనే చనిపోయెను. పానిచేతి ముగ్ధబాండము క్రిందకుఁబారి సరోవరమునం నదృశ్యమాయెను. అదురదృష్టవంతుని మృతకళేబర నూయమ్మతనరో వరమునందు తేలియాడుచుండెను. తుద కమ్మతనరసితకంఠవశాలిక లతో మృతకళేబరము నర్పించుచుండెను. కానికళేబరమును సాష్టాంగ పడి సరోవరలక్ష్మికి ప్రణమింపఁజేసెను. విధి! విధి! విధి!—మతే మందురు?

పద్మిని యనిమిషనేతియై యాచితస్సన్నవృత్తాంత సూరించు చుండెను. ఇంతలోఁ జంద్రహాసుఁడు వనమూలికలఁ బట్టుకొనివచ్చెను. అతనిఁ బొడగనే విజయుఁడెంతయో హృదయభారము తగ్గినటులఁ దోచి యొక్క నిట్టూర్పువిడిచెను. పద్మిని కప్పుటికి సోదరాగమనము మిక్కిలి యనన్యాయమై యనిష్టమై పొడఁగట్ట నొక్కఁ ట్టూర్పు విడిచెను.

చంద్ర :—ఇవిగో మూలికలు.

పద్మిని :—యోగిపుంగవుని—

విజయ :—ఇప్పుడు మీవనక్కఱలేదు. సోదరా! సీకెంత చెనుటఁజెప్పినది. ఏమిడవికీఁ బోతివి? చాలతడ వాగితివి!

చంద్ర :—వారయగో గురువు లిటులనే విచ్చేయుచుండిరి.

తెల్లఁ ప్రేలుజడలతో, విభూతిరేఖల నొప్పు నెత్తగు విళాల ఫాలముతో, నుడచి ముడివెట్టిన తెల్లగడ్డముతో, జిక్కి యించుక ముడతలు పడుచున్న బడుగు దేహముతో—నీర్హనాసిక్వాగమన నిలిపిన దృష్టితో మునిశ్రేష్ఠుఁ డరుదొడచెను. అందఱును లేచి నమస్కరించిరి.

యోగి :—శుభమగుగాతి! వత్సా! చంద్రా! యోషధులఁ గొనివచ్చితివా!

చంద్ర :—చిత్తము! దేవా—

యోగి :—అమ్మా! పద్మిని—నీ వావేరును ననులనిచ్చి పిదప నావుపాలను దాహనిమ్ము. విజయుఁడు విజయునిమించి వజ్ర

శరీరుడు కాగలడు — విజయసింహా! చాల దినములైనది. నీకు గ్రనుముగఁ జొత్తరక్తము పట్టును. పూర్ణారోగ్య మచిరకాలముననే కలుగఁగలదు—ఇక నాచికిత్స లవవరములేదు. మీరు మీ మీ పగరముల కరుగవచ్చును.

పద్మి :—తండ్రి! మీ యన్యాయకరుణావిశేషమున మేము బ్రతికే బతుటఁ బడితిమి.

చంద్ర :—లోకమునే తరింపఁజేయఁగలవారల కిది యొక రక్క కాదు.

విజయ :—నాతండ్రి నాచిన్ననాటనే యవనునితోఁ బోయి మరణించెనట—నాతల్లియుఁ దోడనే సతీధర్మమును సహగమనము గావించి నాథుని వెన్నంటి చని నర్హస్థురాలాయెను. నాటనుండియు నే నేకాకినై తిరుగుచుంటిని. కాని నేడు నే నిచ్చట తిరిగి యింటి కట్టున నున్నటులను దల్లిదండ్రులఁ గన్నటులను నుభయచుంటిని. నాకుఁ దల్లియుఁ, దండ్రులు, నావులు, బంధువులు, సమస్తము మహాత్మా! తమ కరుణాకటాక్షమే ప్రసాదించినటు లున్నది. ఈగుహ వీడి తిరిగి రాజధానిఁ జేరట చక్కని గృహసౌఖ్యము వీడి కారడవిఁ జొచ్చుటవలె నున్నదికదా! జేవా! తమదయనుగూర్చి నే నేమని వర్ణింపఁగలను?

యోగి :—కుమారా! నుఖఃఖములు మనస్సంభవములు— నీజీవితయానపాత్ర మొక్క తెడ్డుతోడనే యీశింపఁ బడుచున్నది. కావుననే యది వక్రగతి నందుచున్నది—కేవలవైరాగ్యమే నీజనుగు బ్రహ్మజ్ఞానమని తలఁచుట కన్నులమూసికొని లోకము లేదనుకొనుట వంటిది. కావున నీవు గృహస్థాశ్రమము స్వీకరింపుము.

విజయ :—మహాత్మా! ఈలోకమున నింకను నే ననుభవింప వలసిన నుఖము లేమున్నవి.

యోగి :—లోకములో ననుభవింపవలసిన నుఖములకొఱకు మాత్రమే గృహస్థాశ్రమము స్వీకరింతు రనుకొంటివా! ప్రతివ్యక్తియు

లోకమువలన నంభుమువలననే జీవించి వికసించుచున్నది. కావుననే ప్రతివ్యక్తియు దననంభుమును లోకమును వికసించజేయుచు గల కాలము జీవింపఁ జేయవలయును. మఱియు నహిష్టుక, సానభూతి, త్యాగము, చిత్తమున కేకాగ్రత, హృదయమునకు స్థైర్యము, అంతఃకరణమునకుఁ బ్రేమ సరియగురీతులు, సంవత్సరము కృహస్థాశ్రమ స్వీకారము ముఖ్యావసరము. తీర్థమునఁ గూర్చుండి యీదు విధానము, జలమున్యభావము చదువుకొనఁ నను గురుముఖ్య నేర్పుకొనినను నీటఁ బడినఁగాని యీత రాజులదు. కావున కమారా! నహిత మనునొప్పుము. దేశము నుద్ధరింపుము. శతృతక్కిరి గడిపుము.

ఒక్క రొక్కరుగ నందఱు నాయోగిపు గవుని పాదమాలకు మ్రొక్కి దీవనలఁ బడసి యచ్చటవాని ప్రతాపసింహంగణమునకు బయలుదేరిరి.

వారు వెడలిన వెనుక యీశ్వరహమందు విగిరియున్న నిశ్శబ్దము యోగిపుంగవుని హృదయమునఁగూడఁ దట్టక మానదాయె.

౨౩

హస్తి నాపురమునందు నేటి మధ్యాహ్నము సూర్య దిశ్శీర్షముగా వెలుగుచుండెను. పుంపీధుగఁ గన్నెత్తిచూడ శత్రుముకాని యెడ కాయుచున్నది. కాని రంజనిదేవి యంతఃపురము, నగరసంధ్యమునండి ప్రవహించుచు మలుపుతిరిగిన యముసవపులో స్ఫటి శిలాస్మిశ్మై ప్రకాశించుచుండెను. మేడపై యమునపై పు గదిలో రంజని గూర్చుని యుండెను. గవాక్షములకును ద్వారములకును సుగంధముల వెండ్రులు చుండిన పట్టివేరుతడకలఁ గట్టి పన్నీటితోఁ తడుపుచుండిరి. అగరు అత్తరపులతోఁ దీసిన మలయచండనము బంగరగిన్నెలోఁ జేర్చి పరిచారకలు వచ్చి రంజనికి మైపూజలు పెట్టుచుండిరి. రత్నముల త్రేక్కిన దంతపుష్పములుగల నెమలివీవనలఁ బూని యిరువైపుల నిలిచి

వృకువుగ విసరుచుడి. ఆలేగరువలి తాకున నామె మోముపై
నందమగు ముంగురులు నిట్టిటు నడి మూడుచు నించుక న్నబ్బమెనటులున్న
యాయనతి సౌదమ్యము తిరిగి ప్రజ్వలింజొచ్చెను. దూరమందు
కూర్పుచి సాంగము చేబూచి నెచ్చలి యొకర్తు మోహనరాగ
మాలాపించుచు రాధాకృష్ణనంపాదము గానము చేయుచుండెను.
ఆగాన మాలించుచునే రంజని మనసు వియ్యునితో నంపాదము చేయు
చుండెను. ఇంతలో కమలాకాంతునిభార్య ప్రవేశించి నరనను గూరు
చుండెను.

రంజ :—వనుమతీ! ఏరువిశేషములు? చాల యెండలో
వచ్చితివి? అటుఁ జూచుచుంటివేమి?

వను :—ఏమున్నది. అసలాజాతి యట్టి. మగవారి నెన్నటికిని
తమ్మరాదు.

రంజ :—అయ్యో! అట్లనెదవేమి? పురుషుని నమ్మక శ్రీ
యేమి చేయగలదు.

వను :—కష్టి చెకుటకంటె నమ్మక చెకుట మేలు కాదమ్మా!
తల్లి యటులైన సంతపించార ముండదుగద జేవి! ఏమనఁ దుదకు పురుషు
లెప్పటికిని మోసగాండ.

రంజ :—వనుమతీ! నేడే మొ నీవలన నిజముగ వింశలు వినం
బుచున్నవి.

వను :—నేనొక్కతెనేనా! అందఱుదేహుట! లోకమంతయు
నొక్కటిగాఁ గ్గోడై కూయుచున్నది. మూయ మూకుడు లేకున్నది.
నిజముగా నెట్టి దెంతదురదృష్టము తల్లీ! ఎంత సిరుపేదయైన నెట్టి
పరాధవము వహింపఁగలదా! కలకటా! దుర్మార్గుడు!

రంజ :—ఎవరు?

వను :—యతెవరు?—యహాపిరాగణి—అగ్రగణ్యశిరోమణి.
విజయచంద్రుడు—కాదు కాదు. విజయసింహుడు.

రంజ :—(తల వంకించుచు) ఏమిచేసెను !

వసు :—వద్దినిఁ బ్రేమించెను. వివాహమాడి మణివచ్చునట్లు
స్వగతమునకుఁ బద్మినియైన నెవ రనుకొనుచుంటిని ! దేహశాశమును
దిగివచ్చిన యప్పునకాదు. ఒక పేదవాని కడగొట్టుఁగూతురు. వయసు
విజయనకును గూతునతెనే దోచుచుండు నట ! ఎవరు చె
రచువా—మణి నూవాదు చూచి వచ్చిరట కన్నులార.

రంజ :—కమలాకాంతుఁ డీనడుమ కొలుపునకు వచ్చు
లే దేమి !

వసు :—(స్వగతము) నామాట లీమెచెపులకు వినఁబడు
లేదా యేమి ! (ప్రకాశము) ఆయవకు దేహమున నేమో స్థిమితమ
లేకుండ నున్నది. రాత్రియనక వగలనక వానికొఱకు దీక్షగ వెళ్లి
వచ్చినప్పటినుండియు నటులనే యేదో యొకఁడలీక—ఈదశావస్థ
ప్రభావమును మణిహారము పుచ్చుకొని ప్రియుని కందఁజేయుట
కఠినికరించినది. కాని లేనిచో నింక నెంతచేసి యుండవచ్చు !

రంజ :—పాపము—దాల శ్రమవడిరి ! నేడు మొదల తైత్తియ
మిక్కిలి యెక్కువగ నున్నటులున్నది. చల్లగఁ గూర్చున్నదానిన
నాకే శిర ముడికిపోవుచున్నది. ఈమందువేనవిని మీ దేశములో
జబ్బుగా నున్నవారి కెటులాడును నీవుకూడ నటువచ్చితిని !

వసు :—లేదు. పోయివచ్చెద.

అని రాణికడ సెలవు పుచ్చుకొని తిరిగి వెడలుచుండగా వసుమతి
మోము ఓడిపోయినదానివలె వెలవెలపోవుచుండెను. రంజనిమోము
పందెము నెగ్గిఁటులఁ గాంత్యశీతముముతోఁ ప్రకాశించు చుండెను.
ఆమె నేత్రాంచలములనుండి రాజదర్శము ప్రసరించుచుండెను.
వివిధనుగంధనుందరపుష్పమాలాలంకృతంబగు శేషశాశ మల్లలనాడి
తల వంకించుచు “గ్రుడ్డువచ్చి పిల్లను భ్రమింపఁజేయునట !” అని
తలపోయిచుండెను.

ఇంతలో రాజసింహునితల్లి దుర్గాంబ యితేనేగముగఁ బ్రవేశించి—

దుర్గా :—అమ్మా రంజనీ! ఇంకను విజయసింహుఁడు రాతేదే మమ్మా! ఎప్పుడు వచ్చునో నీకేమిఁగ తెలిసిందా? యవనులు నూఢ మార్గముల దేశమునఁ బ్రవేశించుచు దిగుట, ఇప్పుడేమి పెట్టిరూ— పేకంటమా—ఇంక యశ్వినశరము ముఱువఁ బోయి క్షత్రియుఁడు వననిహారములు చేయుచుండుగా! విజయసింహుఁ డట్టిత్రోవలఁ దోపు వాఁడును గాదు. ఏమనుకొనుటకుఁ దెలియకున్నది.

రంజ :—అవ్వగారు? అయో మీరింకను వినలేదా—మన విజయసింహుఁడు పట్టిని యునుకొకచక్కని రాచకన్యను వెలచి వివాహమాడనున్నాఁడు. అందఱకును తెలిసినదే-మీరింకను మాఱు ద్రోవనె యున్నటు లున్నది. వానికి మొన్న కరుంగమున బలమగు గాయము తగిలినదట— ఒకయోగి గుహయందు చికిత్స జరుగుచున్న దట—బహుశ, పద్మినియు నచ్చటకేయఁడి ప్రియసఖపచారములు చేయుచుండును. కాని వానికికన్న నియవనమరిసన్నాహము కూర్చి తెలిసి యుండకపోవచ్చును. మొన్ననే మహారాజగారు వానికి వార్త నంపిరి. ఈనడికి వచ్చుచునే యుండును. ఇంతకును విజయఁ డద్రవ్వ వలతుడు. మొన్నమహారాజుగఁ రీనంగతియే పలుమాఱు చెప్పచు నెంతయో యానందించిరి. రంజనీ యిటుచెప్పచుండగా దుర్గాంబ మోమించుక చిన్నబోయి యవ్వలిదిక్కు తిరిగినది.

దుర్గా :—నీవు గొప్ప బౌదార్యవతివి!

రంజ :—అవ్వగారూ! నేచిన్నదానను తముఁదోలు పెద్దలకడ! నేర్చుకొనవలసినదానను.

దుర్గా :—దేవీ! అట్లనఁబోకు. నయమనందేమున్నది? యవన సామ్రాట్టుకూఁతువు. సామంతదేశమునుండి బందీకృతుఁడై వచ్చిన యొక యాధ్యునియందు గుణమున బ్రధానముగ గణించి యస్య

విషమముల నరకులొనక వానివారిని విచారమాడిరి. అట్టి విచక్షణశీ, పాలును నిరుప రాజహానవలె విడదీసి పాలనే గ్రోలగల నేర్పు న్యభావము, కొంగలకు గాని చిరుకలకు గాని కలుగురా?

రంజ :—అట్టి న ఘటనలు నధి ర్ణీ కము లని మీరుమాత్ర మెరుగరా—కాత్యగ్యాతకయంబున నూరిక యరియెదరుగాని.

దగ్ధా :—దేవి! నే పోయి వచ్చెదను. సల్లాపముల కిది నమయము కాదుగదా!

రంజ :—జమి—అవ్యగారు దయమాత్ర ముంచవలెను. దగ్ధా బమోక్షునఁ జూచునగుచు తొలుకాడుచున్నట్టుల నున్నదే గాని నిజముగా నామెహృదయమునంద డట్టి మోసంద మున్నట్టులఁ దోచుచు. నంకిల్పించుకొనిన కార్యము కొనసాగలేదుకదా యని యామె తలచుకొనుచు పాథ గావున నాభావముపై కగఁడ నీయకుండ నాధ్యనుగు ప్రయత్ని మిల్ల జేయుచు రంజు కరులఁ జక్కిచేయుచు “ఎంతిమూట” యనీ ప్రత్యుత్త మిచ్చి వెడలిపోయెను.

రంజ :—ఎంతటినేర్పరి! ప్రగల్భ! ముసలినక్క..... కాని మానవుల కితరులకష్టములఁ జూచి యానందించువలె నన్న కోరిక యెంతిక్రూరమైనది! క్రూరమే కాదు నీచమైనది! కాని యట్టియభిలాష నహజము కావలయు. నిన్న సిందిర! మొన్న శ్యామల! ఏమిది! అందఱకు నిదయొక వేడుకవలె నున్నది..... ఆహ! దైవమా! నన్నెంతిచలకన చేసితివి.—వీరలండఱ కీంజని నినోదస్థానముగ పరిహాసనియముగఁ జేసితివా! కటకటా! దైవమను దూఱి యేమిప్రయోజనము!—నన్నె నిందించుకొనవలయు. ఆమాయ గాని వలలో నన్నెవ్వరైనఁ బడుమని నలహానిచ్చిరా? ఇందిర గాని, వినుమతి గాని నన్నిరెండునాలుకలవాని బంధమునఁ జిక్కుమని హెచ్చరించిరా; వాడును పాపము నిర్దోషులె. విజయా! ద్రోహీ!

మాటునల్కవేదీ! చుచ్చా! వద్దీని వేసినహారము కంఠమునకు
లిరువైనదా! హా! హా! దువ్వహము! దువ్వహము!

రంజ :—కలకలా! నే నేటుల రాణి నేల నైతి నోగదా!
అట్లునుగొనేల! వగదీర్చుకొనుటకు హస్తీతియే మిక్కిలి యుపకరింపఁ
గలదు.....

ప్రభాకరుడు మందిరమునఁ బ్రవేశించినచు, రంజని నిర్లక్ష్యముగ
బరధ్యానమునోఁ జూచుచుండెను. ప్రభాకరుఁ డామెను సమీపించి,
“ప్రేమనీ! ఆనుభురగానము గ్రోలుచుంటివా? గాయకిని సామీప్యము
నకే రప్పింపరాదా?

రంజ :—నంగీతమునకు దూరశ్రవణమే మేలుగదా యని.

ప్రభు :—ఏమి యీపాడుచున్నది!...కంఠ మంతశ్రావ్యముగ
నున్నది. గానము మిక్కిలి నధుగమై—హృదయాహ్లాదకరమై మనో
క్షేతముల నెల్ల నవనయింప నమృతవాహినియై యొప్పుచుండును
గదా! కలకాలము మన మీగానలహరిలోఁ దేలిపూకుచు, ప్రేమ
నాశయం దానీచులమై యానందవనముల విహరించుచు.....కాని,
దేవీ! రాజుల కట్టియద్భుత మబ్బడుగద! మేదరవాఁడు, నిప్పులు
చెగుచున్న మండువేసలిలో నేటిమొడ్డున బెద్దనాట్టినిడను, దడక
లల్లుచు నూడలకానుకొని యెంతపౌఖ్యముగ, కిర్గిచారముగఁ బగడు
కొనుచుండెను! నసాక్షిఁ దనవంసా మొటిగే, కాని దేశమందలి
సంసారముల బాధ్యత నెల్ల దనదిగా భావించి రాజు రాజ్యమేల
వలయు—నింతభారము!

రంజ :—స్వగతమున నాకను నీరాజ్ఞీశ్యము భారముగనే
తోచుచున్నది (ప్రకాశముగా) అశ్రుశ్రా! మనమాభార మొకసారి
వహింప నీనుకట్టినపుడు, తుదివఱకు నిర్వహించియే తీరవలయును.

ప్రభా—అర్ధాంగీ! ఈనడుమ నీ వనస్థవై ముంటయు—
మన విషయమును జెంతలేకపోవుటయు,—నేను రెండు రెక్కలాడని

వక్రీవలె యేమో, నిన్వహాయునివలె నుంటిని. ఇప్పుడే నీతండ్రియ మన యార్యావర్తముపైఁ గత్తికట్టి, నాడివచ్చుచున్నాడు. ఇదివఱలో మన ప్రజల పరరాజాశ్రమణమునఁ గ్రుంగి, యిప్పుడిప్పుడే న్వేచ్ఛా వాయువుల నీల్చికొని యించుక నేడఁదేరి నేఁదొకజాతివారయి తల యెత్తికొన మొడలిచుచుండిరి. ఇంతలో తిరిగి యుద్ధము—రక్త సతము—జడక్షయము—నన్యకూన్యత—మృత్యుము—కట్టెదుట ఘోరాకృతుల.సిల్చి తాండవ మాడుచున్నవి.”

ఇట్లు చెప్పుచు ప్రభాకరుఁడు రంజనిచేతులఁ దనచేతులఁ బట్టుకొని “అందును ముఖ్యముగ మామగారితో—నీతండ్రితోఁ గత్తికలుపుట నాకెంతమాత్రము సంభావ్యముగఁ గన్పట్టుటలేదు. రాయబారిచే నీవంపిన యుత్తరము—రావినయపూర్వక నందేశము వారిని మన యెడలఁ బ్రవన్నులచేయు ససియే తలఁచియుంటిని. కాని యిప్పుడేమి చేయుటకును దోచకున్నది.

రంజః—సామంతులకు రాజులు వెంటఁ గొనరమ్మని యాజ్ఞ పించలేదా?

ప్రభాః—వాసితిని. కొందరింతకు ముక్తి వచ్చియుండిరి. తక్కినవారును వచ్చుచున్నటుల వార్త లరుదెంచినవి.

రంజః—వాసికిఁ గూడ వార్తనంపలేదా?

ప్రభాః—నిజయునకు సుమంతునిచే వార్తనంపితిని. కాని యుద్ధమే సిశ్యయమా? వేఱుసాధనము లేదా? ఆవిధము లెవ్వియుఁ బ్రయోజనకారులు కాజాలవా యని తలపోయుచుంటిని.

రంజః—సామంత రాజులయందు రణకౌతూహలము నన్నగించి నదా?

ప్రభాః—లేదు.

రంజః—అయినచో యుద్ధమునకు వెనుదీయకుడు.

ప్రభాః—కవులతోడపోరు—

రంజ :—దండెత్తివచ్చినవా కావు, లెట్లగుదురు? అట్టివానితో
రాయబౌళములు నలువఁబూనిన మనము జంకితి మని తలవరా? అది
భరతవర్షమునకుఁ గళంక మై నిలువదా?

ప్రభా :—కలసి యోజింపఁగిన వాఁడు విజయసింహుఁ డింకను
రాఁడాయె—

రంజ :—నాయుష్షము యుద్ధము. మన మింక సంస్కృతులమై
యుంటిమేని, కాలహరణము కొఱియి కొన్ని రాయబౌళముల నెరుప
జచ్చును. నే నొకజాతి—కావలెనన్ని—వాని పంపెదను. మీరను
కగు రాయబౌళులఁగూర్చి మన జేశ గౌరవమునకు భంగములేరీతిని
గొంత వాద ప్రతివాదములు నలుపనచ్చును.

ప్రభా :—దండము తేలికి కట్టకడవక సాధనము. బంధుజనుల
తోడి విరోధమును శ్రేయోగాదుకలుగదా. సామముననె వ్యవహా
రించి కార్యము సానుకూలముచేసికొనుట నేమి శుభప్రదమని నాయంత
రాత్మకు నట్టుచున్నది. కావున నవశ్యము తొలుత రాయబౌళమునె
నడుపవలయు—నీవారు వ్రాయుము నవినయంబుగ—నన్నే సాంబుగ
అశ్శగౌరవమునకు భంగములేకుండఁగ గూతురు తండ్రికెలుల వ్రాయ
నగునో యటుల వ్రాయుము. నేనును సచివుల సామంతుల రావించి
కర్తవ్యము నిర్ణయించెదనని చెప్పి వెడలిపోవుచు “అర్ధాంగము దోష
పంకిలమా? సాపభూయిష్టమా... భ్రాంతి! వట్టిభ్రాంతి!” యను
కొనుచుండెను.

ప్రభాకరుఁ డరిగినవెంటనే రంజని యటు తిరిగి “జాబు పంపెదను.
దట్టించిన యగాదులోనికి యగ్నికణము పంపెదను! నా తండ్రిచెవుల
ప్రభాకరుని సామవాక్యములు చొరకుండఁ జేసెదను. తేవు పడనున్న
పీడుగును నేడే యాకర్షించెదను. విజయుఁ డీవాపకుగందుకొనఁజాలఁడు.
కావున వీరధర్మము మఱచి, యవతీగోలుడై కులుకుచుండెనని
పరాభవింపఁబడును—నన్నుఁ బరిభవించినవానికి నే పరాభవము కలుగఁ
జేసిన దోషమేమి? అని తలపోయుచుండెను.

రాధాకృష్ణ సంవాదముపాట పూర్తియైనది. చండభాస్కరుడు శాంతకీర్తనయై పశ్చిమదిశను సామ్యవదనముతోఁ బొడగట్టుచుండెను. భూతలమున యమున రక్తపర్ణయై ప్రవహించుచున్నది. చల్లనిగాతి మెల్లగా వీవదొడఁగినది. లోకమంతయు నొక్కనిట్టుగ్గు విడిచి, నుఖంబు నొందుచుండెను.

౨౪

హిమవత్పర్వతప్రాంతమున యవనశిబిరంబులో నలకసుందరుఁడును సూతి యోకుఁడును గలసి మంత్రాంగము చేయుచుండిరి.

అలక :—ఈమాటు నిశ్చయముగ దేశము వశమగునా?

అంతి :—తప్పక కాఁగలదు—ఏనుఁదురా, యవననాగరికతా తిభవ మార్యావర్తము నీమాటు పూర్ణముగ నాకర్షింపఁ గలిగినది. తదాదర్శమునకు సాదృశ్యముగ నేఁడు దేవరఘ్నాత్రిక యార్యా వర్తమున నివసించుచు నార్యసతీహితులతో న్నేహమొనర్చుచు వాఁలు శెల్ల నలత్యముగ నేనాఁడుండెనో యానాఁడె యార్యజాతి వన వశమొనదని నానిశ్చయము—

అలక :—నిజము. ఇంతవఱకు మనము పంపిన ప్రతిసిధులలోను పాలకులలో నెవరును వారిప్రేమకు మెప్పునకు ననుకరణమునకుఁ బాత్రులు కాఁజాలకపోయిరి. ఇప్పుడు మాతనూజ యాశోఽతఁ డీర్చినది—ఈయువకారము మనకుఁ బ్రభాకరుఁడు చేసెనందువా? దైవము నమకూర్చెనందువా?

అంతి :—అకములాకాంతుఁడు రంజనిని బడయఁగోతి ప్రభాకరుని జంప యత్నించి, వారల కిరువురకు నతివేగముగ వివాహము నమకూర్చెను.

అలక :—వానినిమాత్రము బ్రదుక నీయరాదు. ఆచండాలునితల బల్లెమునకు గ్రుచ్చి నామ్రోలఁ బెట్టవలయు. మనకేమని కబురు

చేసెను? నుక గౌరవాగౌరవముల వెతింగినవాఁడందుండె ననగా—
వాని లేకుండఁ జేసిననేగాని నాహృదయమునకు శాంతి కలుగదు.

అంతి :—నేటికి వారి విజయసింహుఁ డెందుండెనో తెలియనే
లేదు—యెఁమిప్పుడేపోయి ముట్టడించిన నొకవేళ కమలుండె నాయ
కశక్తియు వహించునేమో! వానిప్రతిష్ఠ మన మెఱుంగనిదికాదు. కావున,
జయము ధ్రువము జాగుచేసిన విజయసింహునకు వార్త తెలిసి, వచ్చి
చేరినొసఁగలఁడు. అప్పుడు శయము కష్టసాధ్యమగునేమో యని
తలఁచెను.

అలక :—నీవు శాస్త్రినదానియందు సత్యము లేక పోలేదు. కాని
నాకు ప్రభాకరునిగూర్చి తలఁచినపుడెల్ల నొకవిధమగు గౌరవము
కలుగుచుండును. మిత్రత్వంబునఁ గాని శత్రుత్వంబునఁ గాని వాని
యాదార్యము యెదుటివానిని గూడ నాదార్యము వహింప బలవంత
పెట్టును. దొంగవలె నట్టి మహావీరుని దేశములో జొరఁబడుట
మాకును గౌరవము కాఁజాలదు. కావున నుచితరీతిని మారాక
నెఱింగించిన పిదప బాహుముగ దాడి వెడలుట పౌరుషము. అది
ముభయులకు సర్వ గౌరవము—మతియొక విశేషము. మారంజనికి
మాతో నిజముగ యుద్ధము నేయుట కిష్టముగడనేరదు. ఆపెమూలమునఁ
ప్రియుని హృదయమునగూడ మాతి యెట్లో యొక విధముగ మనతో
సంధిచేసికొనుటకే యాతఁ డెచ్చగించవచ్చును. కావున ముందుగ
గయ్యమునఁ గాలుదువ్వుచు దొంగపోటుగఁ జోయి పడనేల?

అంతి :—అటులనే చేయవచ్చును. కాలహరణము శత్రువునకే
గాక మనకును గొంత ప్రయోజనమున్నది. గుప్తమార్గముల నింకను
గొంతపని చేయవచ్చును. సామంతులగూడ నూపి చూడవచ్చును.

ఇట్లునుచుండఁగనే ద్వారపాలకుఁ డొకఁడు ప్రవేశించి “దేవా!
అయ్యఁ డొకఁడు రంజనీ దేవిగారికడనుండి వచ్చితిని చెప్పుచున్నాఁడు.
నీమిసెలవు?”

అలక :—శత్రుణామే ప్రవేశపెట్టా.

ద్వారపాలకుడు :—చిత్తమున వెలిపిపోయెను.

అలక :—చూచితివా!—మూటలోనే నంధిరాయబారము నడిపించుటకు యిందుగ నున్న యభివాయ మెట్టిదో కనుగొనఁగోర వాస్యముగ వీరిని మనకడ నంపి యుండవచ్చును—కాని మనము దాడియత్నములలో నున్నటులు వారికిని దెలిసినది కాఁజోలు.

అంతి :—తెలిసినటులనే తోచుచున్నది. కాని యెటుల తెలిసినదో దోచుకొన్నది.

అగ్రుల రాయబారి ద్వారపాలకుడు దారిచూపుచుండగ రాజనభాంతరమునఁ బ్రవేశించెను. ద్వారపాలకుడు రాయబారి కన్నుల గఁతలువిప్పి, అలకనుందరసార్వభౌముని జూపించి తాను వెడలి పోయెను. రాయబారి యవనసార్వభౌమునకును, నేనాసికిని, యుదితరీతి ప్రణామము లర్పించి, తనకుఁ జూపఁబడిన యాననమునందఁగ గూర్చుండెను. ఇంతలో సచివసామంతాదులు ప్రవేశించి, సార్వభౌమునకు నంగీకరమునకై నమస్కృతులు నొప్పి, తమతమ యర్హాననముల సలఁకరించుచు వచ్చిన యార్జునివంక రెప్పనేయకఁ జూచుచుండిరి.

అలక :—ఈరాయబారి యార్యానర్త సామ్రాజ్ఞ కడనుండి యేమోనందేశముఁ గొనినచ్చెవఁట! మనమెల్ల సావకాశముగ విని దాసి సారాశము గ్రహింప నగును.

అందఱును దదంగీకారము వినయపూర్వకముగ నూచించిరి.

అంతి :—రాయబారీ! సార్వభౌములు ప్రియతనయవాక్యముల నీముఖమున వినఁగోరుచుండిరి. వారి కిట్టి ప్రసన్నత కలుగుట నీయదృష్టము. కావునఁ దత్సందేశమును బొందికగ నామూలాగ్రముగఁ గాలయాపన చేయక వినిపింపవలయు.

రాయ :—(న్యగతము) కటకటా! ఇట్టివేళ నే సామవళ నములను నుడువ నాజ్ఞాపింపఁబడనుగదా! (ప్రకాశముగ) దేవ

కుమారీరత్నము, సహసుహారాణి నన్ను రావించి, “రాయబారీ, నీవు మాతండ్రిగారికడ కరిగి, — అనగా నీవు యవన దేశమునకుఁ బోవకలదు. — ఇంక చచ్చి చచ్చిగా, నీవంక యావంక పెట్టి, మన సరిహద్దులలో హిమంత్యర్కత ప్రాంతమున వాయవ్యమునం దేమూలనో, పొంది యుదును. — కలయఁ జూడుము.”

సామం : — అరే! ఏమిరా కావరము!

రాయ : — దేవా! క్షమింపవలయు. — నే చాతమును గన్పగించు చుంటిని. అర్థము నాకుఁ దెలియదు.

అలక : — కానియ్యూ, నీవు నేవకుడవు — నీను కెప్పుమనిన మాటలు చెప్పుము. నటులనే చెప్పుము — అప్రయోజకుడగు శత్రువు సిందావాక్యములముననె పెగదీర్చుకొనుచుండును గాన, వాని కానంతప్రయత్నమున లేకుండఁ జేయనేల!

రాయ : — మీరు చెప్పినమాటయే యెల్లడల యథార్థము.

అలక : — నాగ్వాదములతో నేమివని! మాతనయ నీచే నేమని కలుగు వంపినది?

రాయ : — సాతండ్రిగారికడ కరిగి నావేరు చెప్పి నమన్కరింపుచు నెను.

అలక : — సిదప.

రాయ : — “న నేమని. యాశీర్వదించునో కనుగొను” మనెను. అందఱును సార్వభౌముని మోముపైఁ జూడుకల నిల్పిరి.

అలక : — “చిరంజీవినీ” యని యాశీర్వదించితి నని చెప్పుము.

రాయ : — అటులయినచో నాకాక్షి నిండుటకు నార్యావర్తమున సస్యనమ్మి కలుగును గావున బెంగలేదని చెప్పుమనియె.

సచి : — “దీర్ఘచురుంగలీ భవ” యని దీవించిన?

రాయ : — “నాప్రాణనాథుడు ప్రాణములతో నుండగ న్నదేశ మన్యాక్రాంతము కానీయఁడు కావున వచ్చినదారిని వేగమె మరలి పోవ్మని నుడువుము.” అని యాజ్ఞాపించెను.

అంతి :—నమి ! యీనడింపు !

నచి :—నమి ! యీచాతుర్యము !

అంతి :—తరువాత ! మా కేమియుఁ గమ్మివాసి పంపలేదా !
కర్తవ్యార్థములతో జ్వాలాగ్నివలెఁ బ్రజ్వలించుచుండిన లేఖ నొక
దానిని గూర్చియేయుండిరి. కాని పదప యించుక యోజించి,
“నలదు—ఉత్తరమును నారు చించివేయుదురు.—నీవు నోటిమాటగనే
జూనందేశమును గొనిపోయి నరళముగ వినిపించిరమ్ము. నీకు శుభ
మగుఁగాక.” అని నన్ను హెచ్చరించి పంపి యుండిరి.

అంతి :—వదీ ! ఆ సందేశమును నరళముగ వినిపింపుము.
సార్వభౌములు పేరొలగమున నాలకింపఁగలరు.

రాయ :—“ప్రియజనకా ! నీకీచోరవృత్తి నభ్యసించ మన
నయ్యేనేమి ! దొంగవలె వచ్చితివి కాని పిల్లివలె నద్దుచేయక నడుగుపై
నడుగులిడు టింకనుఁ జేతకాదాయె. నీయలుకు డప్పుడే యార్యా
వర్తము సంతమేల్కొల్పినది—యిటుపడి కదనరంగమున చచ్చుటకు
జేరితి, యింకను వారికొఱకని వీరికొఱకని, రాయబారముని, మఱొక
టని, యేదోపంక బెట్టుకొని నాడుదానివలె—కాదు. స్త్రీకి సాహస
మున్నది—అంతకంటెను దక్కువగ మూలదూతి నక్కి డాగి
కూర్చుండ వచ్చినవాడవు రానేవచ్చితివి. కావున అల్లుని యొక
మాటు నందర్పించి, వానినిందు గుడిచి ముటి పొమ్మని నాప్రార్థన—
నీరాక నూహించియే నూతనరసము, వీరరసము—ఆర్యావర్తనము
నీ వీవఱకు చవిచూడని నూతనపాకము—సిద్ధము చేయించి యుండిరి.
కాలయాపన మేల !—వేగ తరలి రమ్ము. తా నెట్టివాడైనను నెదుటి
వారి గౌరవప్రపత్తులనైన నెఱిగి తదనుగుణ్యముగ మనలుకొనఁ
బ్రయత్నింపవలయు, కావున నిఁకనైనను వక్రగతుల విడిచి, పౌరుషము
గలదేని నర్ధారులను సైనికులను మంచులో నిలువబెట్టి వేధింపక
వేగమె యింటికి మరలుము అని వచింప నీ నేవకుని నాజ్ఞాపించెను.

అంతి :—ప్రభూ! యేసుయాజ్ఞ! ఎట్టికారు లఱపుమన్నను బొగాదనక విచక్షణలేక తగునునవి పచ్చిన వీని నేమి చేయవలయును.

నర్దా :—వీనినే మొదటిబాసినగా మనమేల గ్రహించరాదు.

అలక :—వంటయింటి కంటే లిండెందు పోగలదు? యిప్పుడు విడిచిపుచ్చినను? కావున రాయబారీ! తిరిగి మనము ఆర్థానర్థము ననే యచిరకాలమునఁ గలసికొనఁగలము. ఇప్పటికి నీవు స్వేచ్ఛగఁ జోయి మీమహారాజ్ఞతో నలకనుందరసార్థభాషించి వచనములుగా నిట్లు చెప్పుము. “ప్రియతనయా! నేటికి నీవు నావృత్తిక నై నందులకు. మనయిరువురి జన్మములు సార్థకమైనవి. పౌరుషమునే గనఁజూచెద నీహితము ననుసరించెద. యవనుఁ డాద్యులగౌరవప్రవర్తులఁ దెలిసికొనఁ జాలకపోయెనన్నమాట రాసియును. నీప్రియునకు ధైర్యముచెప్పి సిద్ధముగ నుండుమనుము. వేలుమాటలిక ననవరము” అని

రాయ :—మహాప్రసాదము.

అంతి :—రాయబారీ! మీ సార్థకశామధేయుఁ డగువిజయ సింహునితో, యననవీరుఁ డగుయాంటియోశను యనువాఁడొకడు కల డఁట! వానినెప్పుడైన జూచితిరా? లేనిచో వాఁడు తమతో గత్తి కలువ నుత్సహించుచుండెనని చెప్పుము.

అలక :—నీవిక స్వేచ్ఛగ నిరపాయముగ వచ్చినదారిని జోవచ్చును. రాయబారి కృతజ్ఞతానూచకముగ నమన్మరించెను. సిపాయిలు వచ్చి రాయబారికన్నులకు గంఠలుగట్టి వెలువలికి దీసి కొనిపోయిరి.

అలక :—వీఁడు మిక్కిలి గడును. మాట తేలఁడు. అనుభవశాలి వఱకే దోచును.

అంతి :—నిజము. విజయసింహునిగూర్చి ప్రసంగించినపు డూర నుండెననక, లేడనక మిన్నకుండెను.

నది :—అది వాని సత్యవాగ్విధియమమును గాపాడును. గాఢోలు! పిదప కర్తవ్యాంశమునుగూర్చి విశేషము చర్చ యవన

రము లేకుండగనే వెంటనే రణభేరి మ్రోగింది యార్యావర్తముపై నడచుటకు శక్తియుంపబడినది. తదనుగుణ్యముగ వాఙ్మయవన స్కందావారము నల్లడల పలయురీతులఁ బ్రకటంపబడెను.

ఇంతలో ద్వారపాలకుఁడు ప్రవేశించి ప్రభాకరునియొద్దనుండి రాయబారము వచ్చెనని తెలిపెను.

అలక :—“ఆప్రభాకరుఁడు స్వయముగ మానస్సుధికి వచ్చిన నేమో యీలోచించెదను-గాని వాని రాయబారముల గైకొనట కీ సమయమును నాశఁ దీరిక నేదు. యద్ధరంగము ననేగాని మేమార్యు నకు దర్శన మీయఁజాలమని చెప్పెను.” అని యంతియోకుని కాజ్ఞాపించెను. అంతియోకుఁడు తదనుగుణ్యముగ వార్త సంఘము, యద్ధనవాయముగావున రాయబారుల వజ్జీయెవ్వరిని విడువరాదని తాసింపెను. ద్వారపాలకుఁడు వెడలి యావార్తను మఱింత తీవ్రముగ నిటింగింప విధలమనోరథులగు రాయబారులు తోడిసి బందీకృతులైరి.

ముంచెత్తి పై గొనునచ్చ తుపానువలె యవనసైన్యమునచుండ వేగమున హినువత్సర్వతమార్గములనుండి పాంచాలముఊడగ వచ్చు చుండెను.

౨౪

విశ్వానసాశ్రుఁడును రాజభక్తుఁడు నగు నుమంతఁడు ప్రభునిచ్చిన యుత్తరము విజయసింహుని కందజేయుటకై యశ్వరూఢుడై వన మధ్యమునుండి మిక్కిలి వేగముగఁ బోవుచుండెను. యవనచారుల డొకఁడు వాని వెన్నంటియే వచ్చుచుండెను. కొంతకాలమువఱకు నుమంతునకు వానిజాడయే తెలియలేదు. కాని యొకసారి వెనుకకు దిరిగి చూచి “అయ్యా! మీరెవరు?” యని యడిగెను.

యవ :—“నునుష్యుఁడను.” అని చెప్పుచు నుమంతుని కుడి వైపునకుఁ దగ్గఱఁ జేరెను. ఇరువురి గుఱ్ఱములను నొండొంటి స్నేహ ముంగీకరించినటుల జోడుగఁ గలసి వేగముగఁ బోవుచుండెను.

సుమం—అదియేనా తగు నమాధానము?

యవ :—మీకు మిత్రుడను.

సుమం :—తమ పేరు?—మన మిదివఱకు గలఁగొంటిమా?

గుట్టమును చుట్టుకుతో గొట్టుచుండెను. పక్షివలె భూమి కంట
యే గుట్ట మెగిరిపోవుచుండెను.

యవ :—(తనగుట్టమునుగూడ మోచి సుమంతుని దాయము)
అంతవేగముగ స్వారిపోవువానికి స్థలమేదియో జలమేదియో తెలిసిన,
మిత్రుడవరో శత్రుడవరో తెలియగలదు. కాని వాని కారెందును
గూడఁ తెలియవు. ఒక్కమాత్రాగి నమ్మదిగ మాటలాడుకొనుచుఁ
గలిసి పోరాదా? ఈయడవిదారులు మిక్కిలి యపాయకరముగ
నుండును. అందును శత్రుభయముగల యాదిసములలో—

సుమం :—నాకు సావకాశమెక్కడ? సార్వభౌముని కార్యమున
నియమితుడనై యుంటిని అసాయములు, మమ్ము, చక్రవర్తినేవకు
లను జేరనేరవు.

సుమంతుని యశ్వవేగము మందగించుచున్నది. అది గుర్తింపకయే

సుమం :—కాని మీసంగతి యేమియుఁ దెలుపరైరి. ఇట్లెందు
బోవుచుండిరి.

యవ :—మనమిరువుర మొకచోటికే బోవుచుంటిమి.

సుమంతుడు తటాలునఁ దనగుట్టమును నిలిపి యవనుని బఁగిలింది
చూచుచు, “అయ్యా! మీరెవ్వరో? నాకు తోధపడుటలేదు. నేను
మఱచి యుండవచ్చును. తమింపుడు. కాని మీరెవ్వరో, యెందుండి
యెందుబోవుచున్నారో ముందు సెలవీయవలయును.”

యవ :—(ఁపుచు) లేచిచో—

సుమం :—నాపింట రాజనదు.

యవ :—(నవ్వుచు) వచ్చిన—

సుమంతుడు రానీయనని యొరనుండి కత్తిఁ దూసెను.

యవ :—అర్యా ! నేను యవనుడను—గూఢచారిని—మీగుట్టు తెలియ మీవెన్నంటి వచ్చుచున్నానని జెప్పిన నేగాని మీ యనుమాన పూరితంబగు మనమునకు కాంతికలుగ నేరదు. అప్పుడుగాని నిష్పక్ష యముగ నాకంతము ద్రుంపఁజాలరు. నాతోడియూర్యునకు నన్నంతలో జంపవలెనని తోచినప్పుడు నేను వానికి వేటుచెప్పి కాదననేల? మన యార్యధర్మమంతయు నింతకు వచ్చినది. మనుజుఁ డెదుటివానిగూఢచ నుబోలువానిగనే చూచుకొనుచుండునట! కాదననేల? మిత్రమా! నీరాచకార్యమునకు నన్ను వధించుట యవనరమేని వెంటనే యావనిఁ జేసి రాజకార్యమును జక్కబెట్టుము. కాలయాపనమేల? ఎఱ్ఱైనను మనప్రభువున కీష్టకాలము దాటవలయుననియే గద మనమందఱము శ్రమపడుచున్నది?

నుమంతుఁ డావాక్యములు విని మిక్కిలి చిన్నబుచ్చుకొని యేమి చేయుటకును దోచక నొటనుండి తీసినకత్తి చేతియందు వ్రేలాడు చుండ గుట్టమును ముందునకు నడిపించి పయనము సాగించుచుండెను. యవనగూఢచారియుఁ దొలివిజయమునకు లోలోన మిక్కిలి నంతసించుచు నుమంతునిఁ జేరవచ్చి “నామీఁదకోపమా” యని యడిగెను.

నుమం :—కోపమున కవనర మేమున్నది?

యవ :—నాపేరు, నివాసము, గమ్యస్థానముఁ జెప్పనైతిని. మాయది నేపాళము. విజయసింహుఁడు మాపెదవాన్నగారి మనుమఁడు కూతురుకొడుకు. నేను వానిజాడ సరయుటకే బయలుదేరితిని. కావలసినవాఁడు, పైకివచ్చి పేర్కొనెచ్చికొనిన వానిపేరు చెప్పుకొనుటచే మాబోంట్లకుఁ బ్రదుకుఁ దెరువు కలుగుచుండును. నన్ను హరిశ్చంద్రుఁ డెదురు. ఇప్పుడేమున్నది! అంతయుఁ జితికిగోయినది. మావశ మంతయు నెలవాటి యవనయుద్ధములలోనే నశించి కొంత చల్లాచెదరై వికావికలై కొంతవేరు లేకుంధ భోయినది. తిరిగి నేటికి మావంశములో

నీజోకఁడు బయలుదేటి పేరుప్రతిష్ఠలు నలుపుచుండెడు. మాటలాడ
రేయి! ఇంకను గోపమేనా?

సుమం :—లేదు. కాని మీరు మిత్రులంటిరె. అదెట్లు?

యవ :—న్నేహము నప్తపదాధీనముకాదా? మీతో నెంత
దవ్యలనుండి వచ్చుచుంటినో మీరెఱుంగరు. నేను వాస్తినాపురిము
వచ్చి, సార్వభౌముని దర్శనము చేసికొని “మహారాజా! ఏమి
వానిగతి? వానిజాడఁ దెలియక మిక్కిలి కుందుచుంటి” మని మొట్ట
భట్టుకొంటిని. అప్పు డామహారాజు కనికరించి “నిజమే! మీకేకాదు.
మాకును వానినిగూర్చి వ్యాకులత కలుగుచున్నది! ఒక్కక్షణము
గ్రందటనే వానియొద్దకు నుమంతుఁడను వానిని బంపియుంటిని. పొమ్ము.
వానిని గలిసికొనిన మీరిరువురును మావిజయుని నందర్శింపఁగల” రని
సెలవిచ్చి పంపెను. అప్పటినుండియు మీపెన్వంటనే వచ్చుచుంటిని.
కాని కార్యానకులైన మీరు నన్ను గుర్తింపకుండిరి.

సుమం :—నఖా! హరిశ్చంద్రా! మానవబుద్ధి యెంతటి
భయంజకుఁడో చూచితివిగద. అజ్ఞానంబున నోన్న నే వేఱుగాఁ
దలఁచితిని—అనంగతి యెల్ల నీవు తలపున నిలువరాదని నాప్రార్థన.
అప్పుడుకదా, నీవన్న మిత్రశబ్దము సార్థకమగును?

యవ :—నిజయసింహుఁ డిపుడెందున్నవాఁడు?

సుమం :—ప్రతాపసింహుని వనదుర్గమందుండును.

యవ :—ఇక్కడి కెంతదూరము?

సుమం :—చాలదూర మున్నది. నాకును సరిగఁ దెలియదు.

యవ :—అయిన మనమొక్కింత యాగి విశ్రాంతి తీసికొని
పోదము.

సుమం :—అయ్యో! నేడనువననిశి, వేన్నెలయైన నుండదు.
ఈక్రుద్ధివెలుగైన నుండఁగనే నాలు గుడములమీఁద జేయకొన
జలయును

యవ :—మీరటులనే చెప్పుదురు. మీగుట్టమునకును, నా గుట్టమునకును, మీకును నాకును గలవ్యత్యాసముఁ జూడరైరి. నాయొడలు స్వాధీచే నడలి కీలకీలునకును నలుపు లెత్తుచున్నది. గుట్టము పదిబారల కొకమాటు ముంగాళ్ళపై బోకరించుచున్నది. (గుట్టమునావి) ఇంక నొక్కయడుగైనను ముందుడదు. రాతి చీకటి యయినచో వేకువున లేచి ఊణములో నట యెగిరి వ్రాలదము. దాహము మిక్కుట మగుచున్నది.

సుమం :—అంతకాలమెటుల వృధపుచ్చగలము? రాజకార్య మత్యవసరమైనది. ఒకయు త్రరము వానికి వాయువేగమున బోయి యందఁజేయవలసియున్నది. మనోవేగమునఁ బోవలసినది వీలైన—

యవ :—మీరు ముందరిగిన నాకీకాటడవిలోఁ ద్రోవతెలియక నటబండియుండవలెను. ఏమిచేయుదము? మీవెంట నెరిగిన మీరు వానికడఁ జేర్చుచురని వచ్చుచుంటినికదా! నన్నీనట్టడవి దిగవిడచి పోదురా?

సుమం :—(న్వగతము) ఇప్పు డేమిచేయుదును? విజయసింహుని కాపులలో నొకడు — చక్రవర్తిపంపున నావెంట వచ్చుచుండ — విని దిగవిడచుటెట్లు? అర్ధరాత్రమున వాడు మాత్రము బయలుదేరునా? (ప్రకాశముగ) లేదు. మన మిరువురము కలసియే పోదము. కార్యావసరమునుబట్టి తటపటాయింపుకాని నాదేహము కూడ విశ్రాంతి గోరుచున్నది.

ఇరువురును గుట్టములుండిగి యొకవృక్షతలముజేరి దుస్తులను తీసి చెట్టుకొమ్మలకు వ్రేలాడగట్టి యమావాస్యచీకటిలో వృషమధ్యమున జెట్టుకింద చట్రాతిపై గూర్చుని మాటలాడుకొనుచుండిరి. గుట్టము లాచేర్చువుననే సకిలించుచు, కనవు మేయుచుండెను. చీకటి మేత కడ్డురాదుకద! అనంతకొటి నక్షత్రములు నీలోకమున కంగుదంగు పాదరసపు బుడ్లవలె, నిర్మలముగ బ్రకాశించుచుండెను. పర్ణాచ్ఛాదిత్య

ఈ పృథ్వీతలంబున నక్షత్రకాంతి యేమియుఁ బ్రసరించుటలేదు. కాని మిగుగురుపుర్వల రేక్కలకాంతి స్థలవైశాల్యమును మాత్రము మాచీమాత్రముగఁ బ్రకాశింపఁజేయుచుండెను. చుట్టును గీచురాల ద్వీప మనశ్శాముగను నొక్కొకపుడు భయజనితంబుగను, వినవచ్చుచుండెను. అపుడపుడు దవ్వలనుండి యేదియో యొక క్రూరపన్యమృగ ముఱచుచున్నటులఁ దోచుచున్నది. హరిశ్చంద్రుఁడు నీపాశములో గొందఱ నేమేమిలాభములఁజూపి యవనపక్షపాతులుగ మార్చుచుండిరో, యొకని కుతఢనమిచ్చెదననిరో, మఱియొకని శబ్ద ద్వీపాందర్య ప్రదర్శనము గావించి నమ్మాహితుని గొప్పించిరో, మఱి యొకనికి యవనసామ్రాజ్యము స్థాపింపఁబడిన తరువాత నెట్టి యున్నత పదవి నిత్తుచుని పాగ్దానముచేసిరో చెప్పుచుండెను. ఆర్యులు కొందఱులు యవనుని వశమైపోయినందులకుఁ దఱుఁచు నిందించుచుండెను. కాని యొక్కొక్కమాఱు “మానవుఁడెంతచెప్పినను మానవుఁడే కాని దివ్యుఁడు కాఁడుగదా!” అని వారలపై సానుభూతి కనబరచుచుండెను. నుమంతుఁడు “కటకటా ఎట్టి దుర్దినములు వచ్చినవి. దేశమాత దురదృష్టము! ప్రభాతర సార్వభౌమా! నీవిప్పుడే నహస్రాక్షువులతో మెలఁకువఁగలిగి నీ సామ్రాజ్యమును జూచుకొనవలయు, లేనిచో దీరిగి యార్యావర్తమునకు దావ్యశృంఖలములు గలుగనున్నవి. ధృవము! హరిశ్చంద్రా! నీకంతన్యరమునం దాలోహశృంఖలముల వినాదము వినవచ్చుచున్నది!” అని నిచారించుచుండెను. తమ్ములముఠ యవనచారుఁడు తనబోధనలు నిష్ఫలములని తెలిసికొనుచుండెను.

ఇంతలో బాప మాహరిశ్చంద్రున కడేమి పాపమాకాని, నా మొకటివచ్చి కాలిబొటనవ్రేలిపైఁ కాటువేసినదట! ఏమిబాధ! గిజగిజ తన్నుకొనుచుండెను. నోట నురగలు కార్చుచుండెను. నుమంతుని కాబాధ చూడశక్యము గాకుండెను. మిత్రుఁడు బాధచే రోధనము చేయుచుండగా తనకు నిట్లువల్ల నీరగుచుండెను. తోడనే లేచి తన

పగిడి యంగీనర్యము వాని పాదమునకుఁ గట్టిగ చుట్టుచుండెను. హరిశ్చంద్రున కాబాధ తగుటలేదు. వానికి నిలువెల్ల విషమెక్కు చున్నది. ఇక గార్యము లేదని నిశ్చయించి నుమంతుఁడు తనఖడ్గము తీసి “మిత్రమా, ఈపాదము సిక్కడకు నతికనిమ్ము. ప్రాణములు నిలుచును, పాదము పోయిన నేమి? ఒంచుపాయము లేదు.”

యవ :—కాదు—కాదు—తల నతికుము. అది నుఖము. అయ్యో! దాహము—దాహము. లేనిచో నలుకు తల! నలుకు! యనుయోతన—దాహము.

సుమం :—కాదు నలుకనిమ్ము.

యవ :—హా! హా! ఎక్కినది పైకి గజ్జలు చాటినది. అయ్యో దాహము—దాహము—ప్రాణములు పోవుచున్నది.

సుమం :—”కటకట! ఈయడవిలో మరణము వ్రాసెనో! అనస్తానమున దిక్కులేని పక్షివలె రాలిపోకుండ నన్ను వానికిఁ జోడు చూపఁ గాబోలుదై వము! జలమెందున్నది! ఎటుతెత్తును! ఎందైన నున్న పోయి యానస్త్రముఁ దడపి తెచ్చి వీనికంతమున పిండుదును.” అని యనుకొనుచు “ప్రియమిత్రమా! జలము తెచ్చుటకు బోవు చుంటిని. క్షణములోవత్తు నని” చెప్పి చిహ్మచీకటిలోన తమవు కొనుచు బోవుచుండెను. ఎందుటాకుల మర్మరధ్వనులు వాఁడేదిక్కుగ బోవుచున్నదియు, సంతదూరమందున్నది. నృప్తముగాఁ జెప్పిచుండెను. ఎందుటాకులదప్పుడు వినఁబడుట మానినంతనే హరిశ్చంద్రునిబాధయుఁ దగ్గినది. అతఁడు లేచి నిలువఁడి సుమంతుని యంగీజేటులోనున్న యుత్తరముదీసి, తనయంగీలోని యుత్తరము నాస్థానముననుంచి తన గుట్టముకాలుఁ బొడిచి, గాయపఱచి, తాను తిరిగి బాధసభినయించు చుండెను. ఇంతలో సుమంతుఁడు వచ్చి, తడిబట్ట హరిశ్చంద్రుని పెద వులపైఁ బిండ నాజలమును గ్రమగ్రమముగఁ జప్పలించి, యొకగుటుక వేసి, యాంగీ తిరిగి రెండుమూఁడు గుటుకలువేసి తెప్పరిల్లినటులఁ

దటాలున లేచి కూర్చుండి “సుమంతా! కాదు మానుమంతా! నంజీ విని దెచ్చితివా? ఎక్కడ దొరికినది. యేది, యేది!” యని సుమంతుని చేతనున్న బట్టలాగి పుచ్చుకొని వేయివిధములఁ దయాసం దాద్యుతాదిరసముల నభివయించెను.

సుమం :—నునమదృష్టవంతులము! ఈచెంతనే ముండ్లజొంకల నడుమనుండి యొకనన్నని యేఱు పాటుచున్నటుల వినరా, నటుపోయి యాసీటిని దెచ్చితిని. ఇందేమి మహిమయున్నదో తెలియరాదు.

యవ :—ఆపుణ్యభూములయందలి యోషధుల మహత్తు!

ఇంతలోఁ దూర్పుదిక్కున నరుణోదయ మగుచుండెను. మ్మిత్తు లిరువురు పయనోన్ముఖులగుచుండిరి. “ఈజలమునుగొంతమావిజయునికిం గొనిపోయిన వాఁడు తిరిగి చూచుచుండగ వజ్రకాయుడగును.” అని చెప్పుచుఁ దనగుట్టముపై జీరుఁ కళ్ళెము నవరించుచుండెను. సుమంతుఁడు గుట్టమునెక్కెను. హరిశ్చంద్రుఁడును గుట్టమునెక్కఁబోయి “యాడిగలపడుచున్నదేమి?” యని తనగుట్టమును దిరిగి పరిశీలించి “అయ్యో ముందరవైపు నెడమకాలు గాయమైనది.”

సుమం :—హా! దైవమా!

యవ :—నఖా! నీవు విచారించవలదు. ఏమి చేయుదును. ప్రతాపసింహుని దుర్గము మూఁడుక్రోశములదూరము—అని చెప్పి తివికదా. దిశ, యీప్రాగ్దిశయేనా? ఇత నీవాగఁజనదు. నిన్నాగచునుట రాజద్రోహము—దేశద్రోహము. నేనే యీ సూర్యుఁ డస్తమించు లోపున నెటులనో మెల్లగవచ్చి చేరుకొందును. నీ వరుగుము అని సుమంతుని నంతయో హెచ్చరించి పంపెను. సుమంతుఁడును స్నేహితుని విడిచి పోనిష్టము లేకపోయినది. నిదివఱకే చాల కాలహరణ మైనదిగదా యని హరిశ్చంద్రునకుఁ ద్రోవ పలుసారులు, చెప్పి తూర్పు దిక్కుగాఁ దవునుదీసెను.

సూర్యబింబము తూర్పుదెసను, నెట్టనిబంతివలె బ్రకాశించుచుండెను. యవనగూఢచారి సఫలీకృతమనోంధుడై గుట్టమీద బిచ్చిమీదశగా మరలింది దానిపై సధివసింది మెల్లగఁ తోసాగెను. శకుంతలవంతానమాలు నిష్కళంకహృదయములతోఁ బ్రేమపూరితములతో నాటి యువస్యును గావము చేయుచుండెను.

౨౬

మేడపై నగదిలోఁ బద్మిని యలంకరించుకొనుచున్నది. పద్మమునకు బై మెఱుఁగులఁ బెట్టుచున్నటులున్నది. తెల్లనిపట్టుచీర కట్టి తెల్లని రవిక దొడఁగి నిలువుటద్దముకడ నిలిచెను. పెదవి విడిచి “తెలుపువానికి నచ్చదు.” యని తోడనె యెఱువురంగుచీర కట్టి నీలాలకము దొడఁగి బొడ్డుమల్లెనరము దాల్చి, నన్నజాజి సిగకుఁ జాట్టి, వరహరి చెవులబెట్టి, చెంగలువలు చేతఁబట్టి పూలరాణియనఁ దోచుచుండెను. తనయంద మేచందమో యని నిలువుటద్దముఁ జేరి యడుగు మంద హాసము చేయుచు “నిజముగ వనవాసివలె నుంటిని. అతఁడ నాగరకుఁడు.” అని మోమున నించుకదిగులుపాటు పొడనూపును. దిగులుపడనేల? శకుంతలను దువ్యంతుఁడు గారవింపఁడా? అహః భావము లేనికన్య కాభావ మెటుల కలుగును? రత్నఖచితకంకణముల హస్తపద్మములఁ దొడగును. పచ్చలపతకము కంబుకంఠమున దాల్చును. వజ్రముల మెఱయ నొడ్డఁగా మానన్నని నడుమున బిగించును. నవరత్నములకూర్పు గలిగినవస్త్రము కుటిలాలకములమధ్య నుదుటిపైఁ దాల్చును. సుగంధద్రవ్యములఁదోడ, దాంబూలము నేవించు. తద్రక్తిమ నానుదతి కెందెదవులకును, దాడిమీబీజముల జోలు పలువరసకును సప్రయత్నమునఁ బూయును. నిలువటద్దము నీమాటు తగియుందునాయని యడుగఁజూపు “నన్ను వరించెనా నీదియే నాపెండ్లిముస్తాబు—లేనిచో వసంత యువసానంబున విడిచి

కాల్చి యలంకరించుకొను పుష్పకృపగారము." అని విశేషముంచుకొనుచుండెను. సాత్వికసౌందర్యలక్ష్మి రాజనకు నోహియోహియనాల్పుడుండెను—సీత రాధిక యగుచుండెను—వాల్మీకి విశాఖానోడు చుండెను. విజయసింహుని శౌరికు వద్దనున్న వ్యూహములను దొంగిలించి కార్కాశులను యుద్ధములచేసి పదవి నూరి పట్టాభిషేకము చేసి యొకరించిరి. విజయసింహుని నహచానలాభమున నేటికి వానికగ నుండి స్త్రీపురుషచ్ఛాది యగ్రాధి యగుకోరిక, గూఢ, శృంగ, యాకశ్య వృద్ధములను నిహన్యముగ బ్రవేశించి యట విజయనందముగ వాఁడు జేసి, తద్విరచాగ్నిని, రగులుకొలుపుచుండెను. తననుగుణ్యముల గనే బాహ్యరూపసౌందర్యంబులమార్పు ప్రకటితముగుచుండెను. కాని యీ రెండురూపములందు నేదియెక్కువ మనోహరమో యెవడు నిర్ణయింపగలను? వికసించిన పద్మములతో శుభ్రవీరకాశముకింద న్నచ్చమై ప్రళాంతముల్లు సరోవరము మనోహరమో? ఉత్తంగ తుంగములపై నాడుచున్న చంద్రకాంతులతోను, వాయవశంబున మృగధర్మనలోఁర్పు కలువలతోనున్నకొలను రమణీయమో? అది నిరనులగు పాతకమహాశయులే యెఱుంగవలయు * * *

మేడక్రిందహాలులోఁ బ్రతాపసింహుఁడును జంద్రహానుఁడును మాటలాడుచుండిరి.

చంద్ర :—అప్పుడే విజయసింహుఁడు పయనమగుట నాకు బెంగని నున్నది.

ప్రతా :—నేడు వానిప్రయాణము సామనమున కూటట గలిగించుచున్నది.

చంద్ర :—అట్లనక లేల?

ప్రతా :—నునవచ్చి

మూగ నేవకుఁడు సుమంతుని బ్రవేశపెట్టెను. సుమంతుఁడు ప్రతాప సింహునకు ననుస్కరించెను. ప్రతాపుఁడు వాని నుచితావసమునఁ గూర్పుండ నియమించి కుశలప్రశ్న లడుగుచుండెను.

సుమం :—అంతయు సుభిక్షమే—అందఱు క్షేమమే—యనుడు దాడిపచ్చుచుండెను. విజయసింహుఁ డెక్కడ? వానిని సర్పిరించి రాజసంజేశ మందఁజేయవలయు.

అందఱును దిగ్గనలేదిరి.

ప్రతా :—ఏమి యవనునిదాడియా?

చంద్ర :—రాన్నగారూ, నన్నును విజయునితో వెడలనిండు.

ప్రతా :—రమ్ము! సుమంతా, విజయసింహునిఁ జూపెదము. అని ముందునడువ సుమంతుడు వెనుక నరిగెను.

* * * *

విజయసింహుఁ డుద్యానవనములో విహరించుచుండెను. శుభ్రమైనగాలి, నీరు, యన్నము ప్రియమగువారి యాదరణమును నరుచి కన్పతతత్వముగదా! విజయసింహుఁడు క్రమక్రమముగ నారోగ్యవతుఁ డగుచుండెను. కొత్తకత్తముఁ బట్టుచున్నది. జబ్బులోఁ జేసికొనిన వ్రతినలు, మనోనిశ్చయములుఁ జబ్బుతోనే మాయమాయెను. హృదయమునఁదిరిగి రంజనీచుదనసామ్రాజ్యలక్ష్మీవిగ్రహము నుస్థిరముగఁ బలిచి ప్రకాశించుచుండెను. నిజముగా నాజగదేకమందరి నట్టి మోహభావముతో హృదయస్థము గావించుకొని యారాధింపఁ తనకు నిజమగుఃస్వత లేకపోయినను, మానవుఁడు నీచమగు భయసాంప్రదాయముననుసరించుటది త్తచాపల్యమగును. గాన విజయసింహుఁ డధర్మఃథమునందు ధర్మము ననుసరించుచుండెను. ఎన్నఁదామఁజూతమును రంజనికంతమున వైతునా యని యువ్విభులూరుచుండెను. అప్పుడు రంజని మోమెటులనుండునో యని తన భావనాశక్తిచే మనోఫలకమునఁ జిత్రముల లిఖించి చూచికొని యానందించుచుండెను. తనకు రంజనీపువర్వగృహము సంభవముగావించి బ్రదికించినందులకుఁ బద్మిని కైతయో కృతజ్ఞతాబద్ధుఁడైనటుల దలంచుకొనుచుండెను.

ఇంతలో నూర్యుడు పశ్చిమదిక్కుననున్న మూలమీదకు గగన
సాధనునుండి దిగుచుండెను. పక్షులన్నియుఁ దక్షిణముననున్న మూలకుఁ
వేరుకొనుచుండెను. వృక్షాగ్రములందలి రక్తిమ హృదయమున
కనిపించుచున్నది. అనయమున
భూతలములందలి ప్రతిదీనియు నిజగతమున స్వరసౌఖ్యమును
గాంచుచుండెను.

నుచుండు విజయసింహుని నమీపించెను. విజయసింహు
కులికిపడునటుల “ఏమి! ఇటు వచ్చితేమి! నుచుండా? ఎప్పుడు
వచ్చితివి! మహారాజా క్షేమమా? సామ్రాజ్యము పదిలమే గద! నీయగమనకారణం జేమి! నవీన్తరముగ నెఱిగింపుము.”

నుచుండు :—విజయసింహుని :— ఏమి విన్నవించుచున్నాడను! అందఱు కులము, సార్వభౌము లీజాబు తమ కందజేయు మని నన్ను పిలుచుచున్నది” రని లేఖ నందిచ్చెను.

విజయ :—సార్వభౌముడు జాబు సంపాదించెను! సామ్రాజ్యమున కేమియు నలజడి కలుగలేదుగద! నావ్యాసయ మేనో తత్తరమందు చున్నది. ముందు చెప్పుము.

నుచుండు :—మనములు—

విజయ :—దండెత్తి రానుండిరా! కలకటా! నా కేమియుఁ తెలియదాయె. గాంధారిమున సైన్యము లన్నియు సిద్ధముగ నే యుండును. హావిధి! మాదేశముపై సీకింకను గనిదీరిలేదా? కాదు. కాదు.—ఆర్యులప్రతిభ తిరిగి త్వరలోనే భూతలము నంతను వ్యాపింపవలెనని యీ సంగ్రామముల ననుగ్రహించుచుంటివి అని యుత్తరము విప్పి చెబుచున్నాను.

“విజయ! నివ్రవ ర్తనము నీవదవికీ దగియుండనందున నీన్ను మాకొలుపుచుండి తొలగించవలెనని” “ప్రభాకర” అని వ్రాసి యున్నది. విజయుని కాయొక్క వాక్యము! వేయితప్పుల నొక్క

మాటు తనపై గుటిబెట్టి కాల్చినటులు దోచుచుండెను. విజయ సింహుడు దొడ్కిఁబడికాల ముసేర్దులుండె సలినియఁగడి తలమెత్తి నుమంతంఁగఁగఱమునఁ బరిశోధించుచు దీక్ష విక్షణములఁ జూపుచు బ్రతకెబ్బమునకు నాఁగి యాఁగి మెల్ల న సట్లు చెప్పిదొడంగను.

విజయ :—నుమంతా! నీవు చాలశ్రమపడి చక్రవర్తి కడనుడి యాగమ్మఁ గొనివచ్చి యుచ్చితప. నుందిది. నీవఁకు పోవచ్చును. వెంటనేవచ్చు చక్రవర్తికి సమూహగా నిటులఁ చెప్పుము. “ఏమియ నవిజయఁడు గజధర్మము నొసవిపెట్టుకొనిఁగలఁడు” అని పొమ్మ నీపడి శ్రమ కిదిగో బహుమానము. నేనును నివేనువెంట న రాజధానిక పచ్చుచుందాను.

అని యాచెంతనున్న కొన్నిపుష్పములను ఫలములను నీచ్చెను. నుమంతంఁసి కొచూపులు, నామాఁలు నరిగ పోధపడిమి నలచుక థయనుయ్యెను. కొంతపఱకలులనే నిలువఁబడి విజయసింహునకడ నెరువుగైకొని యావలక వచ్చి ఆకస్మికముగ విసఁబడుటచే యవన దాడివృత్తాంత మాయన మనమున కట్టి శ్రోధపకారము కరిగించి యుండును. అనుకొనుచు వెడలిపోయెను.

విజయసింహుఁ డాశీఘ్రము జేతఁబెట్టుకొని బోనులోఁ బెట్టఁబడిన సింహమువలె నానవముల్లికాసకుంజములపొంతఁ జూతివృత్తి శ్రేణుల నడుచు పచారు గావించుచుండెను. ఇటులుండగ నే పున్నిమనాటి చంద్రుఁడు తూర్పుదిక్కున నెఱ్ఱనివూబంతివలె బొడనూపుచుండె.

“ఏమి కారణమై యుండును. కొలువునుండి తొలగించటకు నీచివ ర్తనము నీపడికిఁ దగియుండనఁదున— దానిభావ మేమి? వారంజని న స్నెటులఁ బరాభవించునా? ఎట్టివానిని? నాకట్టి తలఁపిం కలుగవలయునా? అనంభనము—నాయన్నులమిన్న—మిద్దులగుమ్మ ప్రేమంపురాళి — అట్లెన్నటికిఁ జేయదు. చేయఁజాలదు. మిక్కి చక్రవర్తి కెవరైన చాడీలు చెప్పియుందురా? అట్టివారు చాలమంది

యుండిరి. కాని ప్రభాకరనార్యభాముడు మధ్యవార్తనూటలకుఁ జేసి యొగు నె చ్యమునకుఁ బొల్పడినర్చున—అదియు సనంధవమే. ఒక వేళ నెవరైన శత్రుగూఢచారులఁగఁ కల్పించియుండురా! అట్టైన నిలేఖును సుముఁతుఁడెలఁ గొనితెచ్చు—ఏమి నాయాశ ప్రభాకరుని ముద్రతో వచ్చినలేఖ యపశ్యేననియ మటగును! నే నేనాధ్యక్షుఁడను గానచో దేశమాతను నేనుపజాలనా! ఆర్యావర్తమున నే నేనాధిపతి నై యుండిఁ దక్కినవారు దేశ నేపచేయుట కివర్హులై యుండిరా!—ఉన్నతో ద్యోగము లేకపోయినమాత్రమున నేమివాయె—ఒక సామాన్యపు యాధునికత బోయి కదనరంగమున నావ్రాణము లర్పించి దేశ మంతయుఁబ్రము తిచ్చుకొనవచ్చునుగదా! ఎట్టెసను విచారింపఁ బని లేదు. అయినను మెటనే రాజధాని కరిగి నిజ మరయవలయు—రింపని సోక్కినారి తనవతిరఁ గన్నులపండువుగఁ జూచి యామణిహారముతో నామెనక్షము నలంకరించి”...

చక్కగ సింగారించుకొని ముద్దులమూటగట్టుచుఁ బద్మిని ప్రవేశించెను. పూదోలు యెల్ల మనోహరముగ నుల్లాసజనకముగఁ బున్నమి వెన్నెలలతో నిండుదుండెను. చందమామ తీయమామిడిచిగురుల పై నుండి పద్మినివిజయుల ప్రణయరాగము లెల్లుండునో యని తొంగి చూచుచుండెను.

విజయసింహుని కాపద్మిని యాగమన మంత యానందదాయకముగ నున్నటుల లేదు. అయినను—

విజయ :—ఓహో! నేడే మొదలవేషము దాల్చితివి!

పద్మి :—చెప్పుకుండగ నే నెడలవలయునా!

విజయ :—పద్మిని! చెప్పుకుండగ నెచ్చటకుఁ బోయియుంటిని—యవనూడు చుట్టదేశముపైకి తిరిగి భండెత్తి వచ్చుచుండెనట! ఇప్పుడే నా ర్తవచ్చినది. రాజధాని కరుగవలయు. అయినను నీకది సెలవుదీసికొనక నేనెటులపోగలను!—నావ్రాణదాత్రివి. నీకేమి ప్రత్యుప

కారము చేయగలను? అయినను వద్దినీ! కీపు కోరుకొనుచు. నండి యమువలయు. కోరుకొనుచు. నీహృదయమునకు మిక్కిలి ప్రియ మొద్దియో నద్దానిఁ కోరుకొనుచు. నాప్రాణములనై న నర్పించి నేదాని కీకోడఁగూర్చెద. అటుల చూచెదవేయి! విజయుఁ డాడి తప్పెడివాఁడు కాఁడు.

వద్దినీ చంద్రశిలాప్రతిమవలె నండి యుండి యొక్కమాటు పెదవివిప్పి మాటాడఁబోయెను. కాని యేమనెనో విజయునకు వినఁ బడలేదు. వద్దినీకిని వినఁబడి యుండదు. ఆమె మనమునకును స్పష్ట ముగఁ జెలిసియుండదు. హృదయవద్దమునుండి తత్సౌభమువలెఁ బ్రేనువాక్యమొద్ది మో బయలుపెడలినదిగాని ముగ్ధజనసహజం బగు సిగ్గు భీతి యనెడి పెరుగాలితోఁ గలసి యస్పష్టమై యనుమేయమై పోయెను. విజయుఁడుమిక్కిలివగ్గఱగవచ్చి “వద్దినీ! నాయొద్ద నింకను సంకోచించుచుంటివే! ఏమియో నోటితో ననుకొనుచుంటివి. అదే మియో నేవినరాదా! నేడే నేవెడిలి పోవుచుంటివిగదా!”

అని యింకనేమో బుజ్జగింపుమాటలు చెప్పఁబోవుచుండఁ బద్దినీ “నాకుఁ బిచ్చియై తినది. నన్ను బ్రేమించుచుంటిని. నన్ను మరిణింప నిమ్ము.” అని మూఁడువాక్యముల నేకతృటియందే పలికి యొక్క సిట్టూర్పు పడిచి తన్నుల మూసుకొని తలవంచుకొనెను విజయున కావాక్యముల కెటులనమాధానము చెప్పవలయునో దోచదాయె.

విజయ :— ఈదీనునకు వివాహయోగ్యతలేదు. పట్టము.

వద్దినీ :— నాకును వివాహ మక్కఱలేదు. ఈమహావిప్లవ సంక్షోభితంబు లగుచినములలో నాజన్మభూమి నుద్ధరించు భారతీయ నర్వనైన్యాధిపతి ననువరించి రానిమ్ము. మహావీరునకు పవగ్య గావించుచు నా మాయుద్ధరంగముల, దేశదేశముల సంచరించుచుఁ గృతార్థునై తినని వంతసించెద.

విజయ :—తల్లీ! ఈమరద్యప్రవృత్తుఁజేవ్వడు పద మ్మఱుఁడై యుండెను. అదియునుగాక నీరుపేర, నీలమాణిక్యమును గొంగుర మూటగట్టుకొని పోవుచున్న లోక మేమనుకొనెదరు :—ఆ మాణిక్యము వలన బీదకును గౌరవములేదు, అబీనవాసిమూలమున మాణిక్యము నకును గౌరవములేదు. తల్లీ! నీవు ఏకాగ్రభాము? కో పట్టచుహిషిచి కాదగినదానవు ఏరాజాధిరాజో బంగరుపూలతో పూజించుచుండెను. హినితపము నేల వృధావుచ్చెదవు? అనగ్రహింపుము.

పద్మి :—నాహృదయేశ్వరుడే నాకు సార్వభౌముడు—రాజాధి రాజ—దేవుడు.

పద్మినికి దేహమునఁ గంప ముదయించుచున్నది. మాట డగ్గుత్తిక పడుచున్నది.

విజయ :—(స్వగతము) “హా! దైవమా...ఎట్టినిషమస్థితి తెచ్చిపెట్టితివి?”

పద్మిని హస్తములఁ దనహస్తములఁ బట్టుకొని “నీవు వట్టి బేలవు! ఇది ప్రేమకాదు. ప్రేమోదయమునకు ముందు తదరుణోదయము”.

పద్మి :—“పద్మిని ప్రేమించుటయు నెఱుంగదు జీవించుటయు నెఱుంగదు. హా! విజయా! విజయా! విజయా!” అనుచు విజయుని హస్తములందే మూర్ఛపోయెను. విజయుని కనులపైట నూకక బావ్యధారలు కారుచుండెను. “హా! హా! పద్మిని! ఆగ్మ నారీయణి! ప్రేమస్వరూపిణి! స్త్రీశబ్దమున కర్థ మిదియ! పురుష వాచకమునకు లక్ష్మ్యునియి! తల్లీ పద్మిని! ఈ పాపికి నూతనజ్ఞానోదయముగలుగఁ జేసితివి. ఈలోకమునకు నూతనార్థముచూపుచుంటివి” అని యనుకొనఁచుఁ బద్మిని మూర్ఛపోయి యుండుటయే మఱచి పోయెను. ఇంతలోఁ బ్రతాపుఁడును జంద్రహానుఁడును పచ్చి పద్మినిని మూర్ఛావస్థను గాంచిరి. చంద్రహానుఁడుకు గన్నుల నీరు గ్రమ్ము

చుండెను. ప్రతాపుడు తలవంచి “చచ్చా! నీచెల్లలిని లోనికి బదిలముగఁ దీసికొని పట్టుము. అయ్యా! ఈబాలు యెట్టిబేలు ఎటులైన నించుక నిరవత కాతిన్లుము చూపింపే యా మెకు” పోలగును. మీకోట కెవ్వరో రాజధానీనుండి వచ్చియుండిరి.” అని శిష్టి తండ్రియు, నన్నయు గలసి మూర్ఛమునఁగి యున్న కన్యకు లోనికి గొనిపోయి కీతలోపచారములఁ జేయుచుండిరి. విజయసింహున కాప్రతాపుని వాక్యములు నిందావాక్యములుగఁ దోచెను. “నిజముఁ జిందకు నేర్పడుడను గానా!” అని యానకొనుచుండెను. ఇంకలో లోనఁ బద్మినియుఁ దెలివిగాంచి కనులవిచ్చి చూచెను. తండ్రియు నన్నయు మిక్కిలి వంతసిందిరి.

పద్మిని:—నారే!

ప్రతా:—చక్రవర్తియొద్దనుండి కబురువచ్చింది. బయలుదేరి వెళ్లుచుండెను. వానిదాలు వారి కిచ్చివేతము. చంద్రహాస! నీ వాదాలు తీసికొని వెళ్లి వానికిచ్చివేయుము.

పద్మిని:—వలదు—నేన యిచ్చెదను.

అని మేడమీఁదిగది తలుపు తెరిచి విజయసింహులపై నన్న కన పట్టుతొడుగునుగూడఁ దీసి క్రిందబెట్టి యాదాలు నెత్తనోయి యద్దానిఁ గదల్పఁజాలకపోయెను. మేడ యెక్కటచేతను, తన పట్టు తొడుగు దాలునుండి యూడతీయునప్పుడు హృదయము మిక్కిలి వేగముగఁ గొట్టుకొనుటచేతను, నప్పుడే మూర్ఛనుండి తేరిన యా కన్యకు యలనట కలిగి యట సమర్పబడియున్న పట్టుపరువుపైఁ బండుకొని

పద్మిని:—“అన్నా! నాకుఁ జాలనీరవముగ నున్నది. దీని నీవఁగొనిపోయి వానికిమ్ము! నేఁడేఁజాలకపోతి ననుము. మన్నింపు మనుము.”

చంద్రహాసం దాదాసును గేలను బూని క్రిందకు దిగి గచ్చు
దుండెను. విజయునిసంహారము ప్రతాపునికడ నెలవు దీక్షిణమును
అంతలో దాటునట్లుకొని చంద్రహాసండును పచ్చెను.

విజయ :—“సాదరా! అడగకుండగఁ దెచ్చి యిచ్చితివి!—
సలవా !.

చంద్ర :—“తిరిగి మన మెన్నడు కలసికొందుము !”

విజయ :— భౌతిక దేహములు గలియుటలో నేమున్నది.
మనములు కలియవలె. వాటి కడఁబాయుటయే యుండనేరదు.

అని బయలు వెడలెను. పద్మినితోఁ గడసారి చెప్పలేదు.
అయినను బద్మినికి విజయునిప్రమాణనన్నాహ మెల్లఁ గంటికి గట్టి న
ట్లగవడుచునే యుండెను. విజయుఁడు గుఱ్ఱముపై నెక్కి నంపాద్వారము
గడచిపోవుచుండగఁ బైనుండి పద్మిని రవాళలనగము తేరచి
చూచుచుండెను—తానిచ్చిన వచ్చలవతక మిప్పుడు వానికంతమున
లేదు. పద్మిని తనను జూచుచుండ నని విజయుఁ డెఱుఁగును.
అయినను వెనుదిరిగి యొక్క మాత్రెనఁ బద్మినివంకఁ జూడలేదు.
ఎఱింగియుండియే తనవంకకు వెనుదిరిగి చూచుటలేదని పద్మినియు
నెఱుఁగును.

దివ్యకృష్టి, దూరశ్రవణకుల దూరదృష్టి మొదలగు మానసిక
శక్తులకును బ్రేమాదేవి తనశక్తులకును, శక్తురాండ్రకును వాత్సల్యా
తికయంబునఁ బ్రసాదించుచుండును.

పద్మినికి దొలుత కోపము వచ్చినది. వెంటనే యాకోపము
దుఃఖముగా మారిపోయినది. అంతలోనే శ్రమముగ నాదుఃఖము
కూడ నహజమగు గాఢానరాగముగఁ బరిణమించి యథార్థస్వరూ
పము దాలెను.

విజయుఁడు నెంతయోదూరముపోలేదు. అంతలోనే యెవ్వరో
పిలువఁజొచ్చిరి. విజయుఁడు వెనుదిరిగి చూచి “పద్మినియే కాదుగదా”

అని యనుకొనుచుండెను. ఇంతలో రాజధానినుండి వచ్చెవన్న నూతన పురుషుడు సమీపించెను. వీడు నుమంతిని మోసగించినవాడే.

నూ. పు :—మీకొకట నే నాయువవనంబు లెల్ల పెడకు చుంటిని.

విజయ :—అగును మఱచితిని. ప్రతాపసింహులు చెప్పినారు. ఎవరో వచ్చి యుండి రని ఏమి విశేషము.

నూ. పు :—విజయసింహప్రభూ ! నూర్సుని యంధకారముచే బొడలి కనుగవ్వఁ జూచుట వెట్టి కాపున నావచ్చినకార్యము యథా ర్థముగ వచించెదను. ఉదారస్వభావులరగు మీరు పిదప మీయచ్చ వచ్చినటులఁ జేయవచ్చును. నేను యవనరాయబారిని. యవనసార్వ భౌమునుండి మీ కొకసందేశము గొనివచ్చితిని.

విజయ :—ఏ మని ?

నూ. పు :—“ప్రభాకరుడు విమ్ము సైన్యాధ్యక్షుడవనినుండి తొలగించె నట. అది మీకుఁ దెలిసియే యుండవచ్చును. కాని నేడు మీసరిహద్దుసైన్యము లన్నియు మీనాయకత్వమునే కోరుచు న్నవి. మీ రానాయకత్వము వహించి ప్రభాకరుని, కమలాకాంతుని బట్టి యలకనుందరుని కప్పగించిన—మీయేలుబడి కీయార్యావర్త మును వా రప్పగింతురు. రంజనీదేవి మీకు పట్టమహిమి కాఁగలదు. అని చెప్పి మీయభిప్రాయ మెటు లున్నదో యని యడిగి తెలిసికొని రమ్మని పంపి యుండిరి.

విజయ :—నేను పట్టభద్రుడనా ! అమె నాకుఁ బట్టమహి మియా — అందులకు ప్రభాకరుని గమలుని యవనుని కప్ప గించుటమా ? —యవనరాయబారి ! నన్ను తమిండితి. నన్ను బ్రాణములతో విడిచి పెట్టుచుంటిని. నీవు మీ సార్వభౌముఃకడకు పోయి “ఆర్యావర్తమునం దంధునిన్ ద్రోహులు కారు” అని చెప్పుము.

నూ. పు:—మీరు యవనుఁడైన సామంతునివలె నుండ నక్కఱలేదు. శవ్పము గట్టనక్కరలేదు. విశేషరక్తపాతము జనక్షయము లేకుండ కాపాడినవారగుదురు.

విజయ:—వీరరక్తము న్రవించుటచేతనే మాయారానరము సారవంతమై ఫలవంతము కాగలదు. అది నీవెఱుంగక పోవచ్చును. తాత్కాలిక సౌఖ్యము నద్యఃఫలము చూచుకొనెడి పిరికివందలగు ద్రోహులే యీశ్వరభూమియందు పెఱుగు ధర్మవృక్షమునకుఁ జీడపురుగులు. వలుమాట లేల! నీకుఁ బ్రాణములపై నాన కలదేని పెడలి పొమ్ము.

నూ. పు:—మఱియు బహుమానముగ వెనూలులక్షల...

విజయసింహుఁడు కత్తిదూసి రాయబారితల తెగవేయబోయి “రాయబారీ! నా కేలనో యిప్పుడునరునకుఁ గీడుచేయవలె నని లేదు. కావున బ్రతికితివి. పొమ్ము నీదైర్యసాహసములకు మెచ్చితి” ననికూడ మీయేలికతోఁ జెప్పకొనుము.

నూ. పు:—“చిత్తము.”

అని పెడలిపోయెను.

విజయసింహుఁడు హస్తినాపురాభిముఖుడై వాయువేగమునఁ బోవుచుండెను. ఒక్కసారి రంజని ముద్దుమోము జూచినఁగాని విజయుఁ డెప్పటివిజయసింహుఁడు కాజాలఁడు. వాని మనసు శతవిధములఁ జెదరియుండెను. రంజని మోహనపీక్షణములుకాని తిరిగి యద్దాని నొక్కస్థానమున క్కొకర్నించి చక్కఁజేయఁజాలవు.

౨౭

నరమునకూర్చుటకై చిత్తనుండి త్రుంపబడినపుష్పము నేలరాలి పడి యున్నటుల పద్మిని పట్టువఱువుపై నలసి సామృద్ధిని వఱుండియుండెను.

రాత్రి తెల్లవారుచటకు నామె గవాక్షముకడ నిలిచి విజయసింహుడు పోయినదిక్కున చూచుచుండెను.

“మరణమే మధురమో!
ప్రేమమే మధురమో!
సౌఖ్యము ప్రేమయో!
మరణము సౌఖ్యమో!

వ్యర్థమైన నేమిప్రేమ! దానియందు సుఖము కలదు. మరణ మనిన నేమిభయము! దానియందు సుఖముకలదు.

ఏది హెచ్చుసుఖము నిజమో
ఏమియనెఱుంగ నెఱుంగ నేను
ప్రేమరో! ఏయందు సుఖము నిజమే యయిన
మరణమో! నినుబొంద నంతకష్టమే!

ఈప్రేమ నాకు గవ్వము నున్నహంబు గాన వామరణమే నాకిచ్చు సుఖము—

“కరుణించి నన్ను ప్రేమమో!
మరణింపనిమ్ము మొక్కడన్”
“వాని నేను వలచితన్
చాచు నన్ను వీడి చనన్,
మరణమో! నిన్ను కరణువేడదన్.
దరికిదీసి కావలె”
చందమామ సంగినుండి
పెన్నల లెదఁజల్లుచుండె
కంతమెత్తికోలు లివుడు
సిండుప్రేమ పాడుచుండె
తల్లివడమి న్నిద్రచెందఁ
బిల్లపూలు మెల్లనివుడు

కంటియెదుట నాడుచుండె
లోకమెల్ల నుఖవశత
మైచుటచి నిద్రయునుగ
ముదముతోడ మదనుడివుడు
దర్పమొప్ప దరహాసంపఁ
బద్ధిని యను పాపురాలు
దిగులుచును గుందుచుండె.
వాని నేను నలచితఁ
వాడు పశ్చిమీ వీధి చనన్

అని యుక్త్యాదివివరె నుచ్చైస్వరంబునఁ బాడుచుండెను. అడుగున
వలయుచుండలి తిరులతోఁ గునుచుంబులెల్ల సానుభూతితోడ హిమాం
బువుల రాలూచు సౌరభవిశ్వాసముల విడచుచుండెను. కావి
చుడఁడు మాత్రము చూపావక తెల్లవారులోపలఁ బద్ధిని మోమును
వాడఁజేసెను. కిన్నులలావణ్యము నెఱుపుజీర లభికమయ్యెను. విసీల
కుంతములు చీకాకుపడి నెన్నదుర్పునై నెగురఁ జొచ్చెను. అధరోష్ఠపు
రక్తిమ రక్తిచెడినటుల దోచుచుండెను. జేహమున దుర్బలత,
మనమున నిరాశ, హృదయమున విరహవేదన, మిక్కుటమగుచుండెను.
ఇంతలో నూర్యోగయము కాజోవుచున్నది. అరుణోదయమైనది.
మేడపై నుండుటచే బద్ధినిగది యంతయు నప్పుడే యరుణకాంతితో
సిండిపోయెను. పద్ధిని తటాలున లేచికూర్చుండి

“ఇది యరుణోదయమా! ప్రేమాదయముకాదా! విజయా!
విజయా!” అని పలుమాఱు పాటగా పాడఁజొచ్చెను. బలహీన
మయ్య నామెకంతస్వరము దిగువపూలతోటలోనికి వచ్చిన చంద్ర
హాసునకు కక్షంతికూజితమువలె వినిబడుచుండెను. చెలియలకిచ్చు
కొఱకు నామెమనసున కుల్లాసము కలిగింప నయనానందంబులగు
నందమైనపూలనెల్లఁ గోయుచుండెను. ఇంతలోఁ బ్రతాపసీహుడు

వచ్చి “వద్దినిస్థితి యేమియు బాగున్నది కాదు, మూడురాత్రుల నుండి నోటి కన్న మెఱుంగక కంటికి నిద్ర యెఱుంగకున్నది. ఆ నామ స్మరణతోడనే యహోరాత్రములు గడపుచున్నది. ఇటులున్న దేహమునకు వ్యాధి జనింపవచ్చును. కావున మనమెటులయిన నామ మును త్రిప్పఁ బ్రయత్నింపవలయును” అని చెప్పెను. చంద్రహానుఁడు మోమున విచారము పొడనూప “ఔను. నిజమే” అనెను. అప్పుడు వానిచేతియందలి చంగల్వవలె బద్దిని పాలిపోయి యున్నది.

పెంటనే నన్నయుఁ తండ్రియుఁ బద్దిని యున్నగది నమీపించి తలుపు తెరిచిరి. పద్దినిలేచి నిలువఁబడి చేతులు మోడ్చి కూర్చుండి కున్న సగమువరకుదయించిన సూర్యునకు నమస్కరింపుచున్నది.

ప్రతా :—అమ్మా! ఏమి చేయుచుంటివి?

చంద్ర :—రామూద్దులచెల్లె లెవరితో మ్రొక్కుచున్నది.— నీవూజ కివిగో వుష్పములఁ గొనివచ్చితిని.

బద్ది :—ఏవి! ఏవి! (అందిపుచ్చుకొని తివాసిపై గ్రమ్మరించి దోసెడుపూల నెత్తిపట్టుకొని) ధర్మరాజా! ప్రభూ!

చంద్ర :—ధర్మరాజెవరమ్మా! ఎక్కడ?

పద్ది :—వారరుగో! విచ్చేయుచుండిరి. అదిగో మహామహా హానము యమధర్మరాజా! (అని యొకపెద్దగొండను గనబరచెను)

ప్రతా :—నీవాయమునారాధింప నేలనే చిట్టితల్లీ! లోక ములో నెన్నియో ననుభవించఁదగిన పౌఖ్యములు కలవు, ముక్కు వచ్చు లారనిదానవు. నీ వేమియెఱుంగునువు. యముఁడన ప్రాణాంత కుఁడు గాడటమ్మా! ఎట్టిరోగి యైవను, దరిద్రుఁడై నను, దురదృష్ట వంతుఁడై నను, ఎంతవయసు చెల్లియున్నను బ్రాణములు తీసి తనివితీరక నింకను నెటులనో జీవింపఁ కోరుకొనుచుండును. అందులకే నేయి ప్రయత్నములు చేసికొనుచుండును.

పద్మి :—విజయీ కావచ్చును. వారలనెవరో ప్రేమించువామండి యుందురుగద !

ప్రతా :—నిన్ను ప్రేమించువారలు లేరా తల్లీ ! మేమెవ్వరము నిన్ను ప్రేమించుటయే లేదా !—అమ్మా యేమిమాటలివి ! తల్లీ నీవు నదా యావిజయనినామమే స్మరించుచు వానినే తలపుల ధ్యానించుచు నుంటివేని పిచ్చియైత్తును. జబ్బుచేయును. తల్లీ నామాట విననా !

పద్మి :—పోనిమ్ము తండ్రి ! పిచ్చిది చచ్చిపోవుచుట నాహృదయేశ్వరుడు నాకొఱకు విచారించునా ! ఇది పిచ్చి యాహ ! నాకంత యదృష్టమా !

చంద్ర :—అదియు నొకయదృష్టవిషయమేనా ! వానికరుణకు శాత్రువుగుట ! వాడు !

పద్మి :—అన్న ! నీకిదితగునా ! నరునకు రెండునాలుకలా ! మహాత్ముల నేల పరిహసించెదవు !

చంద్ర :—మొదట నేనును మోసపోతిని — మహాత్ములు ! ఆహ మహాదొడ్డమహాత్ములు !

పద్మి :—నీహేళనము నాకనవ్యాముగ నున్నది. అకారణముగఁ బరోక్షమునందు పరుల నిందించుట న్యాయమా ! గౌరవమా ! ధర్మమా !

ప్రతా :—తల్లీ ! అకారణము కాదు. సకారణమే. మహారాణిని వలచిన జారుడు విజయుడు పాపి ద్రోహి మహాత్ముడా ! పయోముఖవిషకుంభము !

చంద్ర :—ఇప్పుడేమనుకొన్న నేనున్నది. ఇంటనుండి జారి పోయినాడు లేకున్న నాచెలయలి నింతమోసపుచ్చినందులకు వానిని—(ఖడ్గముపైఁ జేయివైచును.)

పద్మి :—[హస్తపద్మములతోఁ గర్ణద్వంద్వము మూసికొని కన్నులవెంట నీరుకార, దగ్గుత్తికతో] అంతకంటె నాబాకుతో నన్నె

పోడిచినను నాహృదయమున కింతబాధ యుండనుగడ : అన్నా ! సోదరా ! హా ! పాపిష్టిలోకము ! ఈవలుగాకిమ్మా ! యేమనుకున్నా నామము నిష్కళంకముగ నిలువజేసెను ! శ్రీరామూడు పిరికిపందయై రణరంగమున మూడడుగులు వెనుకకు వేసెను ! ధర్మరాజు బొంకులాడి యుద్ధము నెగ్గెను ! సూర్యభగవానుని ప్రభావము గాంచి చూచు పోవని గుడ్లగూబలు లేవా ! ఊరక మాటలాడి నన్నీల నొప్పించెదరు !

ప్రతా :—అనత్యము కాదు. చక్రవర్తి వీరహారమునకు చేరిన కమలాకాంతునంతటివాని ముఖమునుండి వెలువడినదీమాట.

పద్మి :—వానిని నే నెఱుఁగుదును. మీరు నెఱిగి యుండిరి. దయామాయుఁ డగు పరమేశ్వరుఁ డాపాపిని త్రిమించునుగాక !

చంద్ర :—ప్రియసోదరీ ! నీవును నన్ను త్రిమించుము. కోప మాగినది కాదు కాని నన్ను దిరస్కరించి పోవునపుడు నీవంక నైన చూడక యమృతకలశమును బారవిడిచి యెంగిలికల్లుకుండకొఱకువలె రంజసిమీఁద ప్రాణములు పెట్టుకొని పరుగు లిడువాఁడొలి నీకే ! వానినామమునే స్మరింపుచు— వానిరూపమునే ధ్యానించుచు నిద్రా హారముల వర్జించి కృశించిన కేళిఫలము చేవ్వుము. ఇహమా ! పరమా !—మండహాసము నీముఖము నెడబాసి యెన్ని నంపశ్చరములొ యయినటు లున్నదిగద— వెన్నెలబాసిచంద్రునివలె నున్న నీమోము జూడ మాహృదయము ముకుళించుకొని పోవుచున్నది. నీ తొల్లిటి వికాసము మాకనుల విందొనర్చుభాగ్యములేదా ! వృద్ధులగు మనతండ్రి నైన జూడవా ! నీపటుబెంగుగొని యుండి విచ్చిదానివలె వానినే కలవరించుచుండ నాన్నను జూచుము. గుంటపడిన వేతములందు విచార మెటులపీటవెట్టుకొని కూర్చున్నవో—

అని ప్రియసోదరుఁడు హితము నుపన్యసించుచుండగాఁ పద్మిని తివాచిపై పోగుపడిన పువ్వుల నెల్లతుంచి కేళిల నేలపైఁ బఱచు

చుండెను. క్రమక్రమముగ విజయసింహునిరూప మేర్పడుచున్నది. పద్మిని కావలెనని రేఖల నట్లుపేర్చి యుండునా! లేదు! పద్మినియు మిక్కిలి యాశ్చర్యానందములతో, 'జూడుదు చూడుదీచిత్ర మెట్లు వచ్చినదో,' * * * * * ఎవగుచేసివదీపసు

ప్రతా:—విధి! విధి!

పద్మిని స్మృతిపటమున వెంటనే నాటి మధ్యాహ్నము కొండ గుహలయందొలులనే పలవరించుట—పిదప నందులకు నవిస్తరముగ హేతువు చెప్పట—తాను జాలిపడుట మొదలగు విషయము లెల్ల మిక్కిలి సన్నిహితములై కనబడుచున్నవి. అందుమూలమున నామె ప్రేమాన్మాదము మిక్కుటము కాజొచ్చెను—

తండ్రికిని సోదరునకును నిరాశయ దుఃఖము మిక్కుటముగ చుండెను. పద్మినియెడ జాలియ నంతకంటె మిక్కుటముగ చుండెను.

శీతలజలాలింగితకాని పద్మము నూర్యకాంతిచేతనే డస్సి వాడి పోవునటుల, విజయునిచే నిరాకరింపఁ బడినదగుటఁబద్మిని ప్రియముగ నిర్మలప్రేమతేజంబునకు తాళఁజాలక డస్సి వసివాడఁ దొడంగె. ఆ వికసితహృదయపద్మము ప్రేమసౌరభము నూరక వెదజిమ్ముచుండెను. ఆమె మనమున నప్పుడెన్నెన్నియో వింతకోరిక లుదయింపఁజొచ్చెను. తండ్రి తొడలపై నొకచేయియు, సోదరుని అంజలియందొక చేయియు, వైచికోని పలుండి పద్మిని తనమనమునఁ బొడమిన కోరికలఁ జెప్పు చుండెను. ప్రతాపుఁడు కాని చంద్రహాసుఁడు కాని యిప్పుడు తొల్లిటి వలె బోఁ గాదని వాడింపలేక పోవుచుండిరి. జాలి వారిహృదయము లందు నిండి కన్నులవెంట బొప్పరూపమునఁ బొరలి పోవుచున్నది. “ఇప్పుడు నేను చిన్నపిల్లను తిరిగి యొకమాటు నాచిన్ని నావపై యమునమీఁద విహారమునకుఁ బోయెదను. మన మూగితాత నన్ను దీసికొనివెళ్ళును. ఈమాటు చాలదూరము ప్రయాణము చేసెదను. ఆవురుషోత్తముని నందర్శించి, వానికడ శేలపుదీసికొనవలెను. అంత

వఱకు నేజీవింతునా? అన్నా! ఎవ్వరో దివ్యగానము వినిపించుచుండి చూడుము. నాన్నగారు! నా యీశోరిక చెల్లింపరా? — ఇదియేకడ వద్దిని మిమ్ముకోరు కడసారి కోరిక!”

ప్రతా :—అవశ్యము తల్లి—దానికేమి భాగ్యము. నీముద్దు చెల్లించుటకన్న నాకుఁ గావలసినదేమున్నది? నీకుఁ దిరిగి పూర్ణ రోగ్యము కలుగనిమ్ము. తప్పక యమునపై నావికావిహారమునకుఁ బోవచ్చును.

ప్రతా :—కాదు. అన్నా! లెమ్ము—నే నేలనోగాలిపైఁ దేలిబోవుచున్నటులఁ దోచుచున్నది. త్వరగఁదెమ్ము.....కలముకాగితము చంద్రహాసుఁడు వద్దినికి కలము కాగితము నిచ్చెను. వద్దిని కవ్వముమీఁద గొన్నిపంక్తులు వ్రాసి ముగించెను. “ ఈయుత్తరము నాచేతియందుంచుకొని తీసికొని పోయెదను నావిజయుని కడకు ” అనిచెప్పుచు నుత్తరమువై పు చూచుచు వద్దిని నిశ్చైతన్యయై శయ్యపైఁ బడిపోయెను. ఆమె ప్రాణములు ముందుగఁ బోయి పురుషోత్తమునియందు లీనమాయెను.

* * * * *

ప్రతాపుఁడును జంద్రహాసుఁడును దుఃఖాతిశయముచే లిగ్గఱ నేడువఁజాలకపోయిరి. వారికన్నులవెంటఁ గన్నీరుకూడకట్టువడిపోయెను అటుల పెద్దతడవుండి యుండి,

ప్రతా :—“ నాచునా! నీముద్దుచెల్లెలి కడసారికోరిక ” అను చెప్పనరికి కట్టతెగినట్టు లయి, వెల్లువగ దుఃఖము పొంగిపోయినది. చంద్రహాసుఁడు బారున బాలునివలె రోదనము గావించెను. అండు మూలమున నిరువురును గొంతశాంతి కలిగెను. అప్పుడు వారు వద్దిని కోరినకడసారికోరిక చెల్లించ నుక్కుక్తులై మూగనేవకుని రావించి తగునన్నాహము గావింపఁ దొడంగిరి. వారల కిప్పుడు కబ్బము నిశ్శబ్దముగను, జీవము మృత్యువుగను పొడగట్టెను. కాని

మమన తొల్లిటివలెనే నిర్లక్ష్యముగఁ బ్రవహించుచున్నది. చానిపై
మూగవాఁడు నావ నిడిపించుచుఁ గడు నవ్వరుగుచుండెను. ప్రతాప
దండవీనులు చూపానువఱకు గట్టుననిల్చి, రెప్పవేయక చూచు
చుండిరి. నావ యశ్శిశ్యమైనంతనే, “పద్మిని నిజముగ మృతఁజెందిన
ప్పుడే” అని వాపోవుచు నిలువలేక క్రింద యమునాతీరమున
నిలపైఁ గూలఁబడి ఆదినుద్యాంతరహితమగు నృష్టిపవాహమువలెఁ
బ్రవహించుచున్న యమునచేఁ గొంతఁ యూరడింపఁబడిరి.

౨౮

ఈ పాలరాతిమేఘముందు గవాక్షముకడ రంజని నిలువఁబడి క్రిందుగఁ
బ్రవహించుచున్న యమునను రెప్పవార్పక చూచుచుండెను. ఆమె
కృదులాంగుళులు మాలతీపుష్పపత్రముల నూరక తుత్తునియలుగఁ
బడి పోయుచుండెను. జాలకములసంటి పెఱుగుచున్న మాలతీలత
క్రికొలఁది సౌందర్యమును సౌరభ్యమును నొడగూర్చుచున్నదే కాని
మితమిదోషము చేసినటులఁ దోపదు. అయినను నేడిశిక్షకు లోను
గావలసి వచ్చుచున్నదిగద ! విజయసింహుఁడు ముందు మోకరించి
వీతులతో మణిహారము నెత్తిపట్టి తన మనోహరిణియగు రంజని
కందియ్యఁబోవుచుండెను.

రంజ :—వలదు.

విజయ :— అంగీకరింపవా ?— అనుగ్రహింపవా ? ఆ శ్రమ —
కవేదన ఏమాతాబలమున వహించి ప్రాణంబుల నీ దేహంబున నిలువ
కలిగితివో, ఆయాశ—ఆనందము—స్వప్నతుల్యము కావలసినదేసా ?
కంబుకఁది ! నీవీమణిహారము కంఠమున ధరింప నయ్యది సగర్వముగ
ధనున్నతవక్షంబు నధివసించి ధన్యతఁ గాంచి శోభించుచుండఁ
గన్నులవండువుగ హృదయమునకుఁ దనివితీర—మనస్సానందమునఁ
జేరి గూడ—గౌరవ రాక్రమంబులు సఫలత నొంద—నన్నఁడు

కనుగొందునో యని యెంతయో యుద్విభులూరు నన్నిటుల పరాధ వింతుట నాహృదయరంజని వగునీకుఁ దగునా?

రంజ :—విజయసింహా! వలదు. నాకక్కఱలేదు.

విజయ :—హా! ప్రియా— స్వప్నమందైన నిటుల తలచి యెలుగనే! మేల్కొంచి జీవించి యున్నప్పుడే యేమి పనుచుంటిని— ఈహతభాగ్యుడేమిదోషము గావించెనో యెలుగఁడు.

రంజ :—విజయా! నీకుండేమియు దోషములేదు.

విజయ :—ఇంకను గ్రౌర్యము వహింతువా? నన్ను పరిహసింతువా? పరిహసింపుము— ఏమైనఁ జేయుము— విజయుఁడు నీవాడు నీసాము నీసాత్తు! నీప్రేమదాసు. ఈ విజయుఁ డెంకను జీవించియుండుటయే నీయిచ్చయేని యీమణిహారమును స్వీకరింపుము. ధరింపుము.

రంజ :—నే నేలధరింపవలయును!

అప్రశ్న విజయుని మూఁగవానినిగఁ జేసెను.

రంజ :—ఎవ్వతెఱొట కేహారమును జయించితివో, జయము గాంచుటయం దేనుందరియిచ్చిన పచ్చలపతక ముపచరించెనో, యెవ్వతె ప్రేమాపచారముల నంగీకరించి తన్నూలమున నీగాయముల బాధ నివర్తింపజేసికొంటివో యా కన్యకామణియే యాత్రిలోక నుందరియె, యాజగన్మోహినియె, రంజనిని డిందుపఱచిన యా నీహృద యేశ్వరియే నీమణిహారమును ధరించుట కర్హురాలు. ఆపేకంబుకంతమె సమున్నతవక్షమె నీమణిహారమునకు మిక్కిలి శోభనిచ్చును. లెమ్ము! పొమ్ము! ఆశోమలిహృదయము నీవిరహమునకు తాళఁజాలదు.

విజయ :—ఇంకను గొనయాపిరి యాడుచున్నది!

రంజ :—ఏమి? ఏమంటిని? యవనసామ్రాట్టున కేకపుత్రక భారతీయసార్వభౌమునినట్టమహిషి— మహారాణి రంజనికి— వనవాసిని, నిరుపేద, నీచురాలు, పాపిని పద్మినియా యెదురునిలుచుట? కాకి

ముక్కున ముత్యము కావలయునేమి? ఏదీమణిహారమునాది. నాయిచ్చ పచ్చినటుల గావించెదను (అని విజయునిచేతిలోని హారమును లాగి పుచ్చుకొని గిరగిర త్రిప్పుచు) వద్దినీ! రారమ్ము!— ఇదిగో నన్నుఁ బరాభవించి నీన్న ప్రేమించెడి నీప్రియుఁడు తెచ్చిన మణిహారము తీసికొనుచు. యమునలో మునిగి తీసికొమ్ము.

అని విజయుఁజూచి, ననూయఁ గోపముఁ తృప్తిచెంద నామణిహార మును యమునపై వినరికొట్టెను. విజయుఁ డాత్రముతో లేచి చూచు చుండెను. ఆమణిహారమును జలములోఁ బడుటకు పూర్వమె యొకనావ గవాక్షముక్రిందికి వచ్చెను—ఈహారము నావయందు కలువపూసెజ్జెపైఁ బడుండీయున్న యొక బాలామణికంఠమునఁ బడెను.

రంజ :—ఎవ్వ రీనావయందు?

విజయ :—వద్దినీ.

రంజనీవిజయు లిరువురును మ్రూన్పడి చూచుచుండిరి. నావ ముందుకు మెల్లగ జరిగిపోవుచున్నది. విజయునకుఁ గట్టెడుట గాఢాంధ కారములో న్భటముగా వెలుగు నేకనక్షత్రమువలెఁ పద్మినీవదన బీంబము ప్రకాశించుచుండెను. ఆముఖమె రంజనికి నరునినంకల్పములఁ దారుచూచుచేయువిధి పరిహానగర్భితమందహానమువలెఁ బొడగట్టెను.

ఇంతలో ప్రభాకరుఁ డచ్చటకు వచ్చి రంజనీవిజయులను యమున యందలి నావను, యానావయందలి యాబాలికను, బాలిక మెడ యందలి రత్నహారమును గాంచెను.

ప్రభా :—విజయా! ఎప్పుడు వచ్చితివి? ఆబాలిక యెవ్వరే?

రంజ :—ఇప్పుడే వచ్చెను. ఆబాలిక మనవిజయుని ప్రేయసి యట! విజయునిబహుమానము అదిగో! మణిహార మామెకంఠమున మెరియుచున్నది.

ప్రభా :—ఈమె మోమెన్నడో చూచినటు లున్నది. ఆగుము—“ప్రతాపసింహుని తనయ వద్దినీకాదా అచిన్నది— అదిసములలో దేలి! మేము కారాగారములయందు నెచ్చలులమై

మెలగితిమి—తిరిగి యెన్నిదివములకు గంటిని—చైతన్యము కాన రాదే? ఎవ రిక్కడ?—నెంటనే బోయి ఈదిగున యమునయందలి బాలికను ఆనావనడుపు వానిని దోడ్కొనిరందు!” అని యాజ్ఞాపించెను. తోడనే రాజసేవకు లరిగి బద్ధినిమృతకళేబరమాను నావనడుపు మూగిమునలిసేవకుని గొనివచ్చుచుండిరి. విజయునకు దేహము కంపించుచున్నది. రంజనికి హృదయావేదన మిక్కుట మగుచుండెను. నావ యందున్నటులనే పూసెజ్జనహితముగఁ బద్ధిని మృతకళేబరమును, మూగవానిని దోడ్కొని వచ్చి సార్యభామునియెదుట బెట్టిరి.

ప్రభా :—కటకటా! ఈబాలిక మృతి చెందినదే! అయినను సుఖనిద్రంబొందినదానినలె నెంతదర్శనీయమై, మనోజ్ఞమై, యొప్పుచున్నది?—ఓయీ ముదుసలీ! ఈదిన్నదానిని నెచటనుండి గొని తెచ్చుచుంటివి?

వృద్ధుడు :—వంగి సమస్కరించి నోరుతెరిచి నాలుకలేమిఁ జూపి నవినయముగఁ దావచ్చివదిక్కు కనుబటచి వద్దినిపై దృష్టి నిలిపి లోలోన దుఃఖించుచుఁ గన్నులనీరు గ్రమ్మ నొత్తుకొనుచుండెను.

ప్రభా :—విజయా! ఏమి చిత్రమిది! నీకు నాఁ డీవచ్చులవతక మిచ్చిన దీకన్యయేనా? నీవొకయింటివాఁడ వగుచుంటివని నాఁడు మేమిరువురము యెంతయో నెంతసిందితిమి. కాని యెంతలో నెంత దురదృష్టవంతుఁడ వైతివి. ఈబాలిక మరణించుట కేమిహేతువో! ఇట వచ్చుట కేమికతమా?

రంజ :—తనరూపము దిరిగి పంచభూతములకు పంచియుచ్చుటకు పూర్వము ప్రాణేశ్వరున కొకమాటు కంటఁబడవలయునని—

విజయుఁడు రంజనివంక వాడిచూపులను బటపుచుండెను.—

ప్రభా :—పరిశీలింపుడు— ఈసుకుమారిహస్తమున నరుణవద్మ ముతోఁబాటదేమియో తెల్లగాఁ గానవచ్చుచున్నదేమి? విజయా! యది యేదియో చూచుము— విచారింపకుము— విచారింపకుము, విచారించి యేమిప్రయోజనము!

విజయ :—మహారాజా ! నాకు కీలాడుటలేదు.

నేవకులొకజాబు నాచేతిపట్టునుండి పడిలముగ నీవలకుఁ దీసి ప్రభాకరున కిచ్చిరి.

ప్రభా :—దేవీ ! చదువుము.

రంజని యిటులఁ జదువఁదొడఁగెను !—

“విజయావతార విజయసింహా వీరాగ్రణిచరణకమలములకు దాసి పద్మిని భక్తిపూర్వముగ వేనహస్తప్రణామములు—

అజ్ఞాతంబుగఁ గురురంగమున కరుగుచో మీరెవ్వనివనదుర్గంబున కరుదెంచి యద్దానిపావనము గావించిరో యావ్రతాపునికూతును, బద్మిని యనుదానను—తుదకు సాతోడఁ జెప్పకయెవచ్చినను మీకడ నేను నాకడసారి వీడుకోలు గైకొన వచ్చినందులకు—నా సాహసము మన్నింతురని ప్రార్థించుచున్నాను. నేను మిమ్ములఁ బ్రేమించితిని. కాని యోప్రేమ నిరాకరింపఁబడెను, కావున నాప్రేమయే నాకు దయా స్వరూపమగు మృత్యువును శరణ్యముచూపెను. నామహారాజ్ఞ రంజనీ దేవికి నమస్కారములు—నాబాల్యనఖుకు ప్రభాకరసార్వభౌముఁడు దిగ్విజయము గాంచి యార్థధర్మమును శాశ్వతోన్నతీజగద్గురువీత మందు సుస్థాపితము జేయుగాక ! అందరికడ సెలవు. ఈనాడేహమున కుచితనంస్కారములు జరుగఁగలవని నమ్ముచున్నాను. నీవును విజయా! నాయాత్మశాంతికొఱకు దైవము * *

అటుపై నిఁక నక్షరములు లేవు. వంకరలు తిరిగి యొకగీత పడియున్నది.

రంజనిమోము పాలిపోయెను. నాలుక తడఁబడఁజొచ్చెను. విజయ సింహుఁడు గోడనానుకొని నేలపైఁ జతికిలఁబడి కూర్చుండెను. అచ్చటివారందఱకును గన్నులవెంట నవ్రయత్నముగ నీరు కారఁ జొచ్చె.

ప్రభా :—చూచితివా రంజనీ ! విజయా ! ఏమిది ? నీ విటులఁ జేయువాడవని నేనెన్నఁడు ననుకొనలేదు.

విజయ :—ఆకన్యాలలామ నన్నుఁ ద్రికరణశుద్ధిగఁ బ్రేమించి
మాట వాస్తవము కాని యది స్వేచ్ఛాయుక్తం బగునరుని యిష్టా
నిష్ఠముల నాధారముచేసికొని యుండనేరదుకద—ఆపేతండ్రి కోరిన
చొప్పున నేనటులచేసితిని. అయిన నిట్టిస్థితి సంభవించునని యెఱుంగ
నైతి.

రంజ :—ఎట్లయినను నీవామెను మరణమునుండి కాపాడవలసి
నది. రంజనీవిజయుల నాలుగునేత్రములు కలిసికొనెను. తోడనే
రంజని చూపులు నేలకు వ్రాలిపోయెను.

ప్రభా :—అయినచో నీమణిహార మాబాలిక కంఠమం దేల
యున్నది.

రంజనీవిజయులు నిరుత్తరులైరి.

ప్రభా :—ఏమి! ఎవ్వరును మాటాడరు ?

అంతట మూఁగవాఁడు రంజనిని జూపుచు నామె గవాక్షమునుండి
వద్దినిపై వినరికొట్టినని సంజ్ఞలతోఁ ప్రభాకరున కెఱింగించెను. ప్రభా
కరుఁ డొకక్షణమాత్రము కన్నులు మూసికొని,

ప్రభా :—రంజనీ! నీవు భారతసామ్రాజ్యపట్టమహిషివి! నా
ధర్మవత్నివి. విజయా! నీవు నాకాబాల్యన్నే హితుఁడవు ఆర్యోత్కృష్ట
ధర్మనరక్షణదీక్షాబద్ధకంఠవాస్తుండవై చంద్రహాసము ధరించినిలిచెడి
సర్వసైన్యాధిపతివి.

రంజ :—ఆర్యసార్వభౌమా! కాను నేనట్టిదానను గాఁజాలను.

విజయ :—మహారాజా! తగను. అందులకు నే తగను. పడవ
చ్యుతుఁడను.

ప్రభా :—హా! తాత! వసిష్ఠ! నీవాశ్యముల కర్థమిప్పుడు
భయంకరముగఁ బ్రత్యక్ష మగుచున్నది—హా! ప్రభాకరా! నీచివ్వి
మెటుల వ్యర్థమగుచున్నది. ఒసావసమగువిధి! నీ వంధురాలవని
క్రూరురాలవని నిందించువా రజ్జులునుమా! నీవు ధర్మమూర్తివి

నూనవుని కర్మలకు నిష్పక్షపాతముగ ఫలము నిచ్చుచుండువు. మంచిది—రంజనీ! విజయా! మిమ్ముల నేను సిందింపను, నూనవుని మానవుడు నిందించుట కనర్హుడు. మానవావస్థయందు కిందిజ్ఞత యపరిపూర్ణత సహజముగఁ జేరియున్నవి. వృష్టియందలి యావృష్టులకు దయాహేయముఁడగు పరమేశ్వరుఁడే పశ్చాత్తాపము కలిగించి విశుద్ధులం జేసికొని జక్కబఱచుకొనును—కానిహా! రంజనీ! విజయా! మీతోడ నే నెట్టిసంబంధము నుంచుకొనజాలను. పొండు యధేచ్ఛం బొండు. భరతమాత దురదృష్టము. పొండు నేనొంటరిగ నీసైన్యముల నెల్లవెంట గొనిపోయి యవనుల నెదుర్కొందును. ఈ స్త్రీతిలకమునకు చందన దారువులతో దహనసంస్కారములు జరుగుగాక. ఈ సారీమణిహావము సువర్ణమునందు లిఖించి అచ్చోటనే స్థాపింతురుగాక! ఈదివ్యమణిహార మాస్వర్ణపద్మినీకంఠసీమయందు ఖచితయై యాచంద్రార్కము వెలయు గాక—ఇది ప్రభాకరసార్వభౌముని శాసనము..

సేవ :—దేవరవారి శాసనములు విధిసిర్దితములుబోలె నవిలంఘనీయములు

చారులు ప్రవేశించి పాంచాలకాశ్మీరవతులు యవనపక్షము చేరిరనియు, గమలాకాంతుఁ డేలనో మతిచడి తిరుగుచుండ వానిని ద్వైతవనంబున యవనులు బందిగఁగొనిపోయి రనియు నెఱింగించిరి. ప్రభాకరున కావ్యార్త తేమియు వివరీతముగఁ దోచవాయె—నూతన విచార మెద్దియుఁ గలుగదాయె.

ప్రభా :—మంచిది. ఇక నేమియు విశ్లేషములు లేవా! పొండు, అని చారులను బందివేసెను. రంజని వీడిన కేశపాశములు నేలనంట వంగి తనతలను వంచి ప్రభాకరుని పాదపద్మములపై మోసి మొక్కి నమస్కరించి నోట మాటరాక సంతఃపురము వీడి యెటకో వెడలిపోయెను.

విజ :—పాపినగుట నేపిరికివాడనైతిని. కావున నేనాత్మహత్య గావించుకొనఁజాలనైతిని. అయిన నీవిజయఁడు బొందిలో ప్రాణ

మున్నంతకాలము యథాశక్తి తన దేశమాతఋణము తీర్చికొనుటకే ప్రయత్నించుచుండును.

అని వద్దీని మృతక శేబరమునకు నమస్కరించి వెడలిపోయెను.

ప్రభాకరుడు పెద్దకట్టూర్పు విడిచి “మహావిప్లవ మానన్నయగు చున్నది. ధర్మాధర్మములు రెండును ఖాండవకారవాక్షోహిణులవలె ప్రళయమునందు లయము కానున్నది. ఏల విచారము?—ఏల యానందము?—కాని హా!—హా! ఈవద్దీని—ప్ర—భా—క—రు—లకే పరిణయమయిన * * * “ధర్మసామ్రాజ్య మీ యార్యావర్తమున నుద్ధిరంబై వెలసియుండజే” అని అశరీరవాక్య మొందు వినబడినది. ప్రభాకరుడు డులికిపడి నింగి దిక్కుచూచుచు “ఔనిది వసిష్ఠ వాక్యము—నిశ్చయముగ జాలికుల సాంకర్యదోషకర్మపరిపాక మీదియ” అని నత్యమును గ్రహించెను. కాని యిప్పుడేమిలాభము? లోకపరిణామమున కాధారనూత్రమగు కాలమునందు జారిపోయిన యొక్క ఋణము దిరిగి చేజిక్కుదుకదా!”

అయినను నిష్కారణకర్మండగు ప్రభాకరుడు రాత్రి మందిరమును వీడి కపిచిఖడ్గములఁ దాల్చి సైన్యములకు స్వయముగ నాయకత్వము వహించి పశ్చిమాభిముఖుడై శత్రువుల బాహుదోలఁ జనుచుండెను.

౨౯

సార్వభౌమునిశాసన మనునరించి వద్దీనికి మహారాణికివలె సంత్య నంస్కారములు జరిగెను. ఆయునతీరక్షముయొక్క స్వర్ణవిగ్రహము కూడ శ్మశానవాటికయందు ప్రతిష్ఠింపబడెను.

సాయంసమయమైనది. భూమ్యాకాశంబులు రక్తవర్ణము దాల్చినవి. కమలాకాంతునిభార్య వసుమతి యానమయమున నొంటరిగ రుద్రభూమియందు విహరించుచు బద్ధినీవ్వర్ణవిగ్రహము కడకు వచ్చి

“నాగమలాకాంతుఁ నెందుదాచితవి చెప్పవే” అని కాలితో గట్టిగఁ దన్నెను. పన్నిని మాటాడలేదు. కాని వనుమతి కాలువగిలి రక్తము చిమ్మజొచ్చెను. వనుమతి యది సరకు నేయకయో పిచ్చిదానివతె నేమేమోయో ప్రేలుచుండెను. నిజముగ వనుమతికి గూడ బిచ్చిమైత్తి నటులనే తోచుచున్నది ఇంతలో రంజని అచ్చటికి వచ్చి “చెలీ! వనుమతీ! ఏమే కాలు రక్తము కారుచున్నది!” అని ప్రశ్నించెను. శ్వశాననాటికయందు మహారాణిని గాంచినంతనే వనుమతి నిర్భాంతపడి నిల్చి “ఏమిది! నాఁడు నిన్ను బరిసాసంహారలఁచినందులకు ఫలము నేఁడు నాకే ప్రత్యక్షమైనది. కాని మహారాణి నేఁడిందులకు రాగతం జేమి!” అని యడిగెను.

రంజ :—మహారాణి యెవరు?

వను :—రంజనీ దేవి.

రంజ :—కాదు.

వను :—ను తెవ్వరు?

రంజ :—పద్మినీ కాంత

వను :—అదేల?

రంజ :—రంజని ప్రభాకరునికి తగదు. పద్మినీ ప్రభాకరులకు తగియుండెడిది.

వను :—అయ్యో! అట్లనడవేమి!

రంజ :—సత్యమునే వచించుచుంటిని. రంజని యింక సన్మతము లాడదు. కపటము బూసదు.

వను :—నాకేమియు బోధపడుట లేదు.

రంజ :—సార్వభౌముఁడు నన్ను బరిత్యజించెను.

రంజనీవను కుతు లిరువురును బిట్టువాపోయిరి. వనుమతి “ఏల పరిత్యజించె” నని యడుగలేదు. రంజని చెప్పలేదు. కారణ మిరువుర కును విచ్చి చెప్పినటులనే యున్నది—పట్టకేళు రంజని “వనుమతీ!

ఇంచుమించుగ మన మిరువుర మొక్కతరుగనే యుంటిమి—ఇంక మనకు గతియేమి ?”

వసు :—ఏమున్నది జేపీ ! అధోగతియే !

రంజ :—నాకొక్కయుపాయము తోచుచున్నది. ఎట్టి నిర్భాగ్యురాలి కైన నాకలిబాధ తప్పదుగద ! ఎటులయిన నాకు సంతోష యగు యపనాధీశునికడకు బోవలెనని యున్నది. కాని యెంటురిగఁ బోవుటకు సాహసము చాలకున్నది. సిగ్గుగుచున్నది. నీవుకూడ వచ్చిన యెడల మన మిరువురము కలసిపోదము—ఇచ్చట సేక మన కేమున్నది ?

వసు :—నాభర్త యెటుబోయెనో వెతకికొన నక్కఱలేదా !

రంజ :—కమలాకాంతుని వాడు బంధించిరంట, ద్వైతవనం బునం జిక్కెనంట. వాని వినుక్తునిజేయు నుపాయము నే నరసెద. రమ్మ ! చెలీ ! కలసిపోదము.

వసుమతి వల్లెయని యుంగీకరించెను. ఇరువురును యడవిగారలఁ బట్టి యపనన్కంఠావారము చేరఁబోవుచుండిరి. మార్గమధ్యమునఁ జీకటివడినది. రంజనీ వసుమతు లిరువురు మట్టిపృక్షముక్రింద నెండు టాకులపై బరుండిరి. వసుమతికి క్షణములో గాఢనిద్ర బట్టెను. కాని రంజనికి నాడు కన్ను మూతవడదాయె. అటులనే వటశాఖాంతర ములనుండి గగనము తిలకించుచు గతము తలపోసికొనుచు రంజని వటుండి యుండెను. కట్టెదుట— మట్టియాకుల నడుమనుండి యొక నక్షత్రము మినుకుమినుకు మనుచుఁ గనబడుచుండెను. రంజని తెప్పవేయక దానినే తిలకించుచుండెను. ఇంతలో నానక్షత్రము క్రమ క్రమముగ వృద్ధికొంది పెద్దదగు భూతలమునకు దిగుచున్నటులఁ దోచె. ఇంకను మిక్కిలి నమీపించె. మిక్కిలి చేరువకు దిరుగుచున్న టులఁదోచె. నమీపించినకొలఁది కాంతిపుంజము యొక కాంతామణి యొక్కతి బాల్చుచుండెను. ఇంకను నమీపించెను. భూమికి నొక

జానకాచలకు వచ్చినటు లుండెను. రంజని యదరిపడి లేచి యెడమ చేతిపై నానికూర్చుని—భూమిని తాకకండగ సతిసామీప్యముగ వచ్చిన యాతేజోహయస్త్రీరూపమును గాంచి భయమంది దిగ్భ్రమ గాంచి డగ్గుత్తికతో—

రంజ :—ఎవరిని ?

ప్రియం :—మీకోరికకు ప్రాణముల విడచిన నేను—

రంజ :—హా ! ప్రియంవదా ! ప్రియంవదా ! ప్రియంవదా ! క్షమింపుము. ఇంతవఱకు నీమూటయే మఱచినోతిని. ఉన్నతపదవియందున్నది. ఆమాండ్యత, అధికారమదాంధత!

ప్రియం :—కోరున దేమనగా—

రంజ :—ఇప్పుడు నేనేమికోరికలఁ దీర్చగలను. నభి—నన్న నూడ నీవెంటఁ గొనిపోము. తప్పక వచ్చెదను.

ప్రియం :—నీవు చేసినద్రోహము చాలును. అలగ నుందరునికోరి గలియువలదు — భరతఖండమునకు సామ్రాజ్యవిగాఁ గోరకుము. వశ్చాత్తపురాలపు గమ్ము — ఉపవాసాదిసతంబులఁ బూనుము — అరి వడ్డర్లమును జయింపుము — ఆశల కింకను లోనుగాకుము — అలక నుందరునిఁ జేరగోకుము — ఆప్రవచనముల నాలకింపుము.

అని వాక్యపరంపరలు తంత్రస్వనంబుగ నస్పష్టముగ వినబడ జొచ్చెను. క్రమక్రమముగ నింద్రధనుస్సువలె యాతేజోరాశి యంత ధ్రావ మందెను. “అలకింపుము” అనువాక్యము ముగియవరికి అట నంతయు సంధికారమే. రంజని నల్లడల తేరిపారి జూచెను. ఎప్పటి స్థానమున మునుపటివలెనే చుక్కమాత్రము మినుకుమినుకుమని మెరియుచుండెను. కీచురాలనిస్వనము యథాప్రకారము వినఁబడు చుండెను. ననుమతి యింకను ప్రక్కను నిదురించుచునే యుండెను.

రంజ :—ఆహా ! ఏమిదిత్రమిది ! ఇంద్రజాలమా ! కాదు— ఇంద్రయాభిధ్రమమా ! అదియుగాదు—నామనోగతంబగురహస్యము. ఈవ్యక్తి యెవరు ! ఎటుల గ్రహించెను ! వసుమతితోనైనఁ జెప్పలేదే

లేక యిదియొకస్వప్నమా? ఏమైన నేను? — ఇప్పుడటుగోవునునా! యిటుఁ జోవుదునా? ఎటు బోవుదును? నేను గురవృష్టపంతురాలవని నాగతచరిత్రయే చెప్పుచున్నది. ముందుమాత్రము నాయాశలు ఫలించి విజయుఁడు మహారా జగుటయు నే మహారాణి సగుటయు సంభవింప నేర్చునే? అదేమిపాపమో, పుణ్యమో కాని విజయునియెడఁ బ్రేమ నాహృదయమును వీడుటలేదు.

గాంధ్రుగాంధ్రునుని బొబ్బలిదుచు భయంకరమగు వ్యాఘ్ర మొందురంజనీవనుమతు లున్నచోటి కతివేగముగ నుదామలమీద వచ్చుచుండెను — అచిమ్మచీకటియందు పెద్దచింతనిప్పులనల దాని రెండుకన్నులుమాత్రమే దృగ్గోచర మగుట మతింతభీతిఁ గొలుపు చుండెను.

రంజనీమనస్సును వేధించుచుండిన సమన్య సతిత్వరితముగఁ బరిష్కరింపఁబడెను—చుందునకు పయనము సాగుట యీశ్వరున కిష్టము లేదు కావుననే ఈబెబ్బలి మనమీఁది కిప్పుడు పంపఁబడుచున్నదని రంజనీ నిశ్చయించుకొని—వెనుకకుఁ బాటిపోవుటయు ససంభవమే మరణమే ధృవమని నిశ్చయించుకొని “యీశ్వరా! మేము నీచేతిలోని కీల్పామ్మలము — అంతయు నీదే భారము—నీయిచ్చనచ్చినటులఁ జేసి వినోదించుము” అని యారక కొయ్యబొమ్మవలె నిలువఁబడి యుండెను వసుమతి లేచి యేమియుఁదెలియక బిగ్గరగ వాపోవుచుండెను. పులియు నూలుగజముల దూరములో నున్నది. అంతలో నెచ్చటనుండియో నారనము వచ్చి దాని కుడివ్రక్కలోనుండి జొచ్చి ముఖమునుండి నగమువఱకు దూనుకొని వచ్చెను—తోడనే పులియుఁదన సహజశౌర్యము ప్రకటితము కావెనుకకుఁ దిరిగి తనకత్తువుపై నొక్కుమ్మడి లంఘింప నుంకించుచుండ మఱియొక బాణము వచ్చి దానిముందరపాదముల నఱికివైచెను. అంత తన జేహమునుండి కారిన రక్తపుమడుగులోఁబడి పొరలిపొరలి ప్రాణముల విడిచెను.

ఇంతలో నచ్చటికి విల్లంబులు బూని కవచఖడ్గములఁ దాల్చిన విజయసింహుఁడు వచ్చి రంజనీవనుమతులఁ గాంచి,

విజయ :—మీ రెవ్వరో మిక్కిలి యదృష్టవంతుల—మిమ్ముల నేఁజూడనే లేదు. వ్యాఘ్రముగదా యని శబ్దమును బట్టి గుఱివెట్టి నొట్టితిని.

వను :—విజయసింహప్రభూ! నేను గమలాకాంతునిభార్యను, దుఃదృష్టవంతురాలగు వనుచుతిని ఆమె హనమహారాణి రంజని. మీ మూలమున మేము తిరిగి శల్లిగర్భమునుండి బ్రతికి బయటఁబడితిమి.

రంజ :—విజయా! విజయా! విజయా!

విజయ :—మీ రెందుబోవుచుండిరి?

రంజ :—నీవు?

విజయ :—రణరంగమునకు.

రంజ :—ఏల?

విజయ :—విధ్యుక్తకర్మనిర్వహణార్థము— దేశమాతృ ఋణ విముక్త్యర్థము—సార్వభౌమ విజయనంపాదనార్థము—

రంజ :—విజయము ధ్రువమా?

విజయ :—పద్మినీదేవి పాదకమలములఁ పూజించి వచ్చు చుంటిని. విజయమునందు నాకు విశ్వాసము కలిగినది.

రంజ :—విజయమందిన నీకేఁగులాభము!

విజయ :—ప్రభాకరుని సామ్రాజ్యము నిలుచును. ఆర్యధర్మము సంరక్షితమగును. రంజనీ—ఏమిమోటులివి?

రంజ :—మనకేఁగులాభము! నాతండ్రి యవనసార్వభౌముఁ డిప్పుడెచ్చట విడిసియుండెనో!

విజయ :—ఇప్పుడెచ్చటికి పోవలెనని యున్నదా?

రంజ :—నీవుకూడ రావచ్చును. వారు మనల వత్కరింతురు. కార్యావసరమున్నవారు తప్పక నత్కరింతురు. నీకేభరతసామ్రాజ్యము.

వట్టముకట్టెదరు. మనము గోల్పోయిన యువ్యతస్థానములఁ దిరిగి యాక్రమించుకొనవచ్చును.

విజయ :—నన్ను వట్టభద్రుని చేతుమనియు నీవు నాకుఁ బట్ట ముహిషివగుదు వనియు నాకడ కిడిపటకే నీతండ్రి రాయబార మంపి యున్నాఁడు. కాని నేనప్పుడే యా రాయబారము చిక్కుచిట్టిది. ఇప్పు డీకఁజాలును. రంజనీ మనకిఁకఁ జాలునా—ఉన్నతపదవులు చాలును. వైవాహికసుఖములు చాలును—జీవితములు త్సాధంగుర ములు—మృత్యువు వెన్నంటి వచ్చుచున్నది. అది గుర్తించుకొనుము. ఇప్పు డీవ్యాఘ్రమువలని గండమే ఆనత్యము నీకుఁ గొంత యనుభవము లోనికి తెచ్చియుండును. నీవు చెప్పినటుల వల్లెనుని మన మొక యడుగు ముందు వేయగ న యేనల్లత్రాచయిన నీచీకటిలో మనల నొక్కరిని కాటువైచిన నై చూచా? అప్పు డీసీయోజనలు, ఆశలు, ఆకాశహర్ష్యము లేమగునో—ఐహికభోగము లెం దరుగునో యింతుక యారసి వానిఁ బెలిసికొమ్ము. చాలును. మనకీనంబంధ మిఁకఁ జాలును. నీతరుణోపాయము చూచుకొనుము. అజ్ఞానమునఁ బడి పోకుము.

రంజనీ కొక్కమాటుగ మనను విరిగిపోయెను. వైరాగ్యము కలుగుచున్నది.

రంజ :—పాప మీవనుమతి భర్తను విడిపింతు నని మాట యిచ్చితి నే !

విజయ :—అయ్యో! కమలాకాంతుఁడా! కాలముచేసినాఁడట. వారుబంధింసయలకనుంధరునిమోల నుంచిరి. అంతట వాఁడు పాము లచేఁ కఱివించి చంపించినాఁడు. పిచ్చివాఁడిని యైనఁ కనికరింపఁడాయె.

ఆవార్త వినినంతనే వనుమతి భూమిపై బడి దొరలుచుఁ బొక్కి పొక్కి యేడ్వసాగెను. ఎట్టకేలకు వనుమతి నూరడించి రంజనీవసు మతులకు త్రివేణీప్రాంతమునకు దారిచూపి విజయుఁడు పాంచాలమం దేర్పడియున్న రణరంగమాన కరిగెను.

పాంచాలమున యవనులకును నార్యులకును ఘోరయుద్ధము జరుగుచుండెను. యవనుల యుద్ధకౌశలమును, నార్యుల దైర్యసాహసములును యవనుల పిజిగీషయు, నార్యుల స్వేచ్ఛానక్తియు, యవనుల ప్రభుభక్తియు, నార్యుల దేశభక్తియు నొండొంటిఁ బ్రతిఘటించి బహువిధముల విజృంభించుచుండెను. కాని మొత్తముమీఁద జయము యవనుని వైపునకే మ్రొక్కుచున్నటు లున్నది. అయినను ప్రభాకరుఁడు త్రమాశ్యముపై నెక్కి చంద్రహాసాలంకృతమగు హస్తమునెత్తి, తనసైన్యపంక్తులనడుమ నెల్లెడల మెఱపువలె మెఱయుచు, సీరాకాంధకార మించుక పొడనూపునంతన తిరిగి వెంటనే యట నూతనోత్సాహకాంతుల వెదజిమ్ముచుండెను.

సాయంతన మైనది. ప్రభాకరుఁడు శిబిరమునం దొంటరిగఁగూర్చుండి యిటులఁ దలపోయుచుండెను. యవను లకేయులై తోచుచుండిరి. అక్కటా! వారి పాఱఁదోలు నుపాయము గానరాకున్నది. నాసైన్యముతో సరుత్సాహము పొడనూప మొదలిడెనుగా నేడు! హదైవమా! నీకింక నార్యావర్తముపై దయకలుగలేదా!

ఇంతలో విజయసింహుఁడు గూఢచారివేషంబున శిబిరముప్రవేశించి సార్యభౌముని పాదములకడ సాష్టాంగపడి లేచి నిలువఁబడెను. విజయుఁడు ప్రభాకరునికడ గూఢచారిగాఁ గుదిరెను. యుద్ధమానందోక సైనికుఁడుగ నంగర మొనర్చెను. ప్రభాకరుఁడు విజయునిఁ జాలవఱ కానవాలుపట్టెను. కాని గాంభీర్యమును వహించి యావిషయమై విజయుని నేమియు నడుగలేదు.

విజయ :—జయము మహారాజా! జయము.

ప్రభా :—నీవు మాకీయద్ధమున మొదటినుండియు తోడ్పడుచుంటివి. కాని నేడు.....

విజయ :- అట్టిచూట ప్రభువు వారిహోతినుండి రాదగినది కాదు. మనబలుములసిరుత్సా మంకురింపదొడగినమాట యనుమానము. కాని శత్రుబలములు నిరాశయందు మునిగిపోయి యున్నవి—నేటికి వారిబలములలో మూడవవఁతు నర్పదప్తమై నశించినది. నేడు వారి యేలికనే నల్లత్రాచు కాటువై నినదట.

ప్రభా :- అక్కటా! యేమి దురదృష్టము!

విజయ :- మనమహాదృష్టము! ఈశ్వరుడు ధర్మమనున నే యుండును.

ఇంతలో గొందఱు సేనానాయకులు వచ్చి “యవనులు తెల్లజెండా నెత్తిరి. ఏమిసెలవు! ఏమికర్తవ్యము!” అని యడిగిరి.

ప్రభా :- వారు తెల్లజెండా నెత్తిరా? వెంటనే మనసైన్యము లనుగూడ “నాగు” డని యాజ్ఞాపింపుడు.

ఒక సేనాని :- దేవా! ఇట్టి మంచితరుణమును మనమేల జార విడువవలయును.

ప్రభా :- వారి ప్రభువు నర్పదప్తుడై పడియుండెనట!

సేనాని :- చుటియు మందిదికద! ఇప్పుడే యొక్కుమ్మడి వారిపై బడిపేరులేకుండ నాశనము జేయవచ్చును. మనసైన్యము లలసిపోవుచున్నవని తెలిసి భగవంతుడే మనకిట్టి శుభావకాశము కలిగించియుండును. ‘ధర్మమేవ జయతి’ యనునూక్తి యేలయన్మతమగును!

ప్రభా :- ఆర్యులు ధర్మాశయబద్ధులగుదురో కాదో యిప్పుడు గదా సత్యము తెలియవలయునని యీరీతి కల్పించెను. ఇప్పుడు యవనునిపై విజృంభించుట నీచము. పిరికిదనము—పౌరుషహీనము అధర్మము—ఆర్యునకుఁ దగనివని. ఇంతకుపూర్వమే పాముకాటునకు విటుగుడు వారికిత్తుమని వార్తనంపి యుంటిమి. కాని మనయొద్దనుండి అట్టినహాయము కోరి యంగీకరించుట వారికి గౌరవము కాదని భావి నిరాకరించి యుండిరి.

విజయ :—దేవా! అటులకాదు. మనమేవిషమునైన సంపుడు మేమోయని వారు భయపడిరి. ఎట్టివారి కట్టియూహలే తోచుచుండును.

ప్రభా :—కాని వారి కీసర్వవిషమునకుఁ దగుచికిత్స తెలియదు. ఆకారణమున నిండుజీవు లెన్నియో గతించుచున్నవి. ఇంక నాలసింపఁజనదు—నేనే యిప్పుడు వ్యయముగాఁ బోయి అలకనుందరుని మృత్యువులొరినుండి కాపాడెదను.

అందఱును దెల్లబోయిరి. ఏమిచేతురు? నాడు కురుక్షేత్రమున ధర్మరాజు గురునందన మాచరింప కారవశిబిరమునకుఁ పాదచారియై పోవుచుండ నెవ్వ రావగలిగిరి?

యుద్ధము తాత్కాలికముగ విరామమందినది. * * *

యవనస్కంధావారమున నొక విశాలపటకుటీరమున సలకనుందరుఁడు పాన్పుపైఁ బడియుండెను. అతనిపట్టి నొక యోగిపుంగవుఁడు వచ్చాననము వైచిఁకొని ధ్యాననిశ్చలుడై కూర్చుని యుండెను. అతనిచూపు అలకనుందరిని వామపాదముపై స్థాపితమైనటు లున్నది. ఆకాలి బొటనవ్రేలిపైననే పాము కఱచినది! ఆవ్రక్కనే సాయుధులై యంగరక్షకులును కొందఱు యుద్ధమంత్రులును, యవనరాజు వైద్యులును రెప్పవేయక యోగిపుంగవుని ధీరమూర్తివంతమును దిలకించుచుండిరి. నూదిరాలినను వినబడునంతటి నిశ్శబ్దము! అలకనుందరుని యవయవములందు చైతన్యము దృశ్యోదృశ్యముగఁ బొడగట్టుచుండెను. ముఖమున జీవకళ మబ్బుమాటునుండి కానవచ్చు లేవెన్నెలవలె నించుకించుక దోచుచుండెను. యోగిమోమున పూర్ణ నిర్మలానందము నూర్యోదయమువలె స్పష్టముగఁ బ్రకటితమగుచుండెను.

అంతఁ నాతఁ డలకనుందరుని కుడిచేతి నెత్తిపట్టి నాడిపరీక్ష చేయుఁ దొడఁగెను. అందఱును వింతగా నాత్రముతోఁ జూచుచుండిరి.

ప్రభా :—“బ్రదికెను! భయములేదు.” అని చెప్పెను. అప్పు డచ్చటివారిమనస్సెంతయానందించెనో వారికే యెఱుక! మృత్యుం జయుడని భావించి భక్తిగౌరవములతో యోగిని వీక్షణమాలికలతో, బూజించుచుండిరి. యోగి స్వచ్ఛమగు జలము నించుక తేమ్మని తోరెను. తళతళమెరయుచున్న చిన్నగాజుగిన్నెతో నిర్మలదళములు క్షణములో, దీసికొని రాబడెను. ఆజలమును బరిశీలించి చూచి యోగి తనయొద్దనున్న యొకయెఱ్ఱనివేణుముక్క నానీటియందు పడవై చెను. వది కనురెప్పలాటలకాలములో సీరంతయు కూడ నెఱ్ఱ పడిపోయెను. అనీటిలో వేవచిగురు ముంచి యలకనుందరుని యెడమ కాలిబొటనవ్రేలిపై నద్దెను — అటలనే వానిపెదవులకూడ నీటితో, దడిపెను.—అప్పు డచ్చటివారందఱ తొక్కమాతేలనో యులిక్కిపడిరి. కాని యేమియు మాటాడలేదు — అలకనుందరుఁడు పెదవులు విప్పి చప్పరింపఁదొడగెను. యోగి మఱిరెండుమాణులు జలబిందువులతో, వానినాఱుక తడవెను—అలకనుందరుఁడు కనువిచ్చి చూచెను.

ప్రభా :—యవనసార్వభౌమా! యెట్లున్నది?

అని పలుకరించెను. అలకనుందరున కాపిలువు వినఁబడినట్లు న్నవ్వుమయ్యెను. కాని తిరిగి చెప్పింజనాబు న్నవ్వుముగ వినఁబడలేదు.

ప్రభా :—ఈభౌషధమును గుటక వేయుము.

అనిచెప్పి పదిలముగ నాజలపాత్రము నోటికందిచ్చెను. మొదట యించుక శ్రమయైనను, రెండవగుటక నులుపుగఁ బడినది.

ప్రభా :—(అచ్చటనున్న మృత్రివంకఁ దిరిగి) చికిత్స పూర్తి అయినది. నేను వెడలిపోయెదను.

మంత్రి :—అటల సెలవీయవలదు. యవనులు కృతఘ్నులు కాఁజాలరు.

ప్రభా :—చాలు. ఈమన్ననయే చాలు. వరుల కుపకాశము చేసిన నాచేయగలుగుటయందే తత్ప్రతిఫలము కలదు. అన్యమువలదు అని లేవబోవుచుండ

అల :—నుహనుభావా! అమీమీకుఁ దగదు. పోవలదు మీ యింకను మే మెట్లును దీర్చకొనఁజాలము. అయినను యేదో.....

ప్రభా :—ఆహా! నార్యభామ! నీవు బ్రదకితివి నా కనియే కావలసినది. నే నన్యము కోరను.

అల :—మీకు మహాత్ములు! మీ యార్యజాతిని నేను నంశ యించి యవమానపఱచితిని. ఒకప్పుడు మీయేలిక ప్రభాకరుఁడు మాకు నందేశముంపియుండెను. “నవ్వువిషమునకు విలుగుఁడు కావ లయుచేసి మేము నంతోషపూర్వకముగ మీకామోషధి నిచ్చెదము” అని. కాని యప్పుడు మే మూర్ధ్వవిశాలాదార్యహృదయుము నెరిసి కొని నమ్మజాలకపోతిమి. అపావమునకుఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్తమైనది.

ప్రభా :—జరిగినదాని కేమి? ఇప్పుడు మీరు కోరుదురేని యామూలీకాప్రక్రియ నే నెఱింగిపఁగలను.

అలకనుందరుఁడు మంత్రులవంకను, రాజవైద్యులవంకను జూచెను. యవనవైద్యులు యోగికి నమన్కరించి “మహాత్మా! తమకట్టి యనుగ్రహము కలుగుటచే మేము ధన్యులము —ఆహా! ఆర్యా వర్తమునందేకద మొదట జ్ఞాననూయ్యఁడుకూడ నుదయించుచుండుట!”

అంతట యోగి తనయొద్ద నున్న యోషధి వారల కిచ్చి దానిపేరెఱింగించి, యవయోగించువిధానమెల్ల నుపదేశించెను.

అలక :—మీరు మావెంట మాదేశమునకు విచ్చేసి మమ్మను గ్రహింపరా?

ప్రభా :—వచ్చిన రావచ్చును. కాని యూర్ధ్వ నృప్రయోజ నాపక్షితులై యన్యదేశములకుఁ బోవువారు కారు. నేను పెలవుఁ దీసికొనియెద.

అలక :—పునర్దర్శనము—

ప్రభా :—“భగవద్గీలానము” అని చెప్పించు వెదిలిపోయెను. యవనస్కంధావాసమున నాని కెదురైనవారందఱును సాక్షాత్క

రించినపరమేశ్వరునివలె భక్తితో నమస్కరించిరి. యోగి యవనశిబిరములు దాటి, ఆర్యశిబిరాభిముఖులై చనుచుండెను— ఇంతలోన, ఏనూటలనుండియో, ఆర్యనేనానులు వచ్చి వానికి నమస్కరించి నగౌరవముగఁ దమస్కంధావారమునకు గొనిపోవుచుండిరి. ఆ యోగి ప్రభాకరుడని పేరుగ వ్రాయనక్కఱలేదుగద !

అయినను నావిషయము యవనులకు నృప్తముగఁ దెలియదాయె, ప్రభాకరుడా! లేక ప్రభాకరునికడ నుండు ఘనవైద్యుడా యని సంశయింపఁదొడంగిరి. ఎట్లయినను యవనగౌరవమునకు నేడు కొంత వన్నె తరిగెను, లాభము కలిగెననుభావము యవనశిబిరముసందంతటను వ్యాపించెను.

* * * * *

తీరిగి యుద్ధము ప్రారంభమాయెను. ప్రభాకరుని సైన్యములకు విక్రాంతి చాలదు. విజయసింహుఁ డొకయోధుడై, పొరుచుండనే కాని సర్వసైన్యాధిపత్యము వహింపలేదు. విజయుడు తన్ను ప్రభాకరుని కెఱింగించుకొనలేదు. ప్రభాకరుడను యధార్థసిశ్యుము చేయఁదలచుకొనలేదు. దైవయోగమునఁ ప్రభాకరుని సైన్యము లోడిపోయెను. చాలవఱకు యుద్ధభూమిని మడసినను, మిగిలినవారు నల్దిక్కులకు చెల్లాచెదరై పాటిపోయిరి. అయినను ప్రభాకరు డింకను యుద్ధము విరిమింపఁడాయెను. కాని యేమి లాభము! తుదకు యవనులు ప్రభాకరునిపట్టుకొని ఖైదుచేసిరి. యవనస్కంధావారము తెల్ల విజయోత్సవములతో మాటుమోగుచుండెను.

నేడు విద్రోహి యగుప్రభాకరుని యవనసార్వభౌముడు విచారించి శిక్షించునట !

తెల్లవారునప్పటికే పటమందిర మెల్ల నానాదేశాగతులగు రాజబృందములతో, దండనాయకులతో, సాయధులగు యునినయోధు

లతో నిండియుండెను. శృంఖలా బద్ధహస్తండుగు ప్రభాకరుఁ డలకనుంధ
రుని మోల నిలువపెట్టఁబడెను. అంతట

అంతి :—మహారాజా ! యీ ప్రభాకరుఁడు పాతనేరగాఁడు.
ఇదివఱకొకసారి దేవరవారిచే శిక్షింపఁబడి ఖైదు ననుభవించెను.

అలక :—ఔను. చక్కగా జ్ఞప్తిచేసితివి ప్రభాకర ! అప్పుడు
మాయవ్యాజకరుణాకటాక్షము చేతనేకద యెఱుఁగి విముక్తుడవై
తివి ! ప్రభాకరుఁడు జవాబుచెప్పక నిర్లక్ష్యముగ నిలువఁడి
యుండెను.

అంతి :—సత్యము. కాని కృతఘ్నుఁడగుటచే నామేలుమఱచి
ప్రభువుగారిమీదనే కుట్రలు పన్ని విద్రోహము గావించినాఁడు.
ఈమాతెంతమాత్రము దయకు పాత్రుఁడుకాఁడు.

అలక :—ప్రభాకర ! నీవు రాజద్రోహివై యవససామ్యా
మునకుఁ జేందిన యార్యావర్తమునందు తిరుగఁబాటు లేవదీసితివని నీపై
నేరమారోపింపఁబడినది. నీవేమిచెప్పుకుందువు ?

ప్రభా :—నేనార్యుఁడను. మీరు యవనులు. యవసరాజగు
నలకనుఁడరుఁడు నాప్రభువని నేనిదివఱకెన్నఁడును నంగీకరించియుండ
లేదు. ఇప్పుడును నంగీకరింపను. కావున మీరు వదించడి “రాజ
ద్రోహి” శబ్దము నాకెటు లన్వయించెనో తెలియకున్నది. నేను బ్రతి
మాసపునకు ధర్మచుగు స్వదేశోద్ధరణమునకై నాశక్తికొలది పాటు
పడితిని. దానిని మీరెటుల భావించికొనినను నే నరకుచేయువాఁడను
గాను.

సభ యంతయుగోపముతోడను, ఆశ్చర్యముతోడను పులకాంకితమై
పోయెను.

అలక :—దీరములు చాలును. మొన్న మొన్ననే యాకమలా
శాంతుని గతి యేమయ్యెనో యెఱుఁగదు కాబోలు.

అంతి :—ప్రభాకర ! ఇటువినుము. వాడును రాజద్రోహము గావించినందులకే శిక్షింపబడెను అరచేతులలో నిప్పులుంచబడెను. గడ్డము, మీనము, తలవెంట్రుకలు కొంచెముకొంచెముగ పీకివేయబడెను. పిదప గ్రుడ్లు పీకివేయబడెను. పిమ్మట కాలివ్రేళ్లు నరుకబడెను. తరువాత రెండుచేతులకును రెండు నల్లతాచులు చుట్టుకొని కంఠమునందును, కడుపుమీదను గాటలు వైచి నంపివేసెను.

ప్రభాకరుడంతట నొకమందహాసము గావించి “దేవుడు దయా నముద్రాడు మిమ్ముల క్షమించుగాక !” యని యనెను.

అలక :—నీయమోఘం బగుమాశీర్వచనముచే మే మెల్లరము ధన్యులమైతిమి. రంజనిని నీవేల లేవదీసికొని వచ్చితివి !

ప్రభా :—విధివిలసితము—

అలక :—ఇప్పు డెచటనున్నది ? మిమ్ముల నిరువుర కలపియే శిక్షింపవలయును.

ప్రభా :—రంజనినిగాని మరెవ్వరినిగాని మీరు శిక్షింపనక్కఱ లేదు. ఎవ్వరెవ్వరిపై మీర లేయేనేరముల మోవదలచిరో ఆయానేరములకెల్ల నేను బాధ్యుడనని ప్రకటించుచుంటిని. కావున మీయిచ్చ వచ్చిన శిక్షకెల్ల నేన గుఱియగుటకు నంసిద్ధుడను.

అలక :—బలత్కారముగా నంఘటింపచేసికొనిన బాంధవ్యము తలంచియో — నీవు కృతఘ్నుడ వన్నమాట మఱచి నీయెడ దయ వహించియో నిన్ను నీమాట క్షమించి విడుతురని యా కాబోలు. పెట్టియాశల బెట్టుకొనకుము. నీమాటల కర్థము తెలిసి మాటాడుము. ఇది యవనసార్యభాముడు న్యాయము తీర్చుటకు కొలువుతీరి యున్న దర్బారుయని గ్రహింపుము.

ప్రభా :—యవనుడు బంధించినంతమాత్రముననే నే భీతావహుడనై దిగ్భ్రమించెంది యుండలేదు. వృథా కాలయాపనతో బనికాదు.

అలక :—అంతియోకుడా! వీని నివృత్తికి బంధించియుంచి రయి. యెచ్చటనున్నదో వెతికింపుము ఇరువురను జేర్చి యపూర్వం బగుశిక్ష విధింపవలయు.

ప్రభా :—నుందిది. నాజీవితనాటకమందు యెంతయో మొదటి యంకము. తుదియంకముకూడఁ జెరసాఁజయె యగుట కడుంగూ రనుణీయుముగదా!

అని భటులవెంటఁ జెరసాలకు నడచుచున్నపుడు ప్రభాకరుని మూము వింక్కిలి ప్రళాంతమై గంభీరమై యార్యనివృత్తి యిందే మూర్తిభవించెనోయన నుత్తేజితమై యెవ్వఁచుండెను. ప్రభాకరుఁడు వెదలిపోయెను. కాని వానిరూపము, కంఠస్వరము యాయపూర్వ దివ్యమందహాసము, యెచ్చటివారి మనోఫలకములపై గాఢంబుగ ముద్రింపఁబడి యనిర్వచనీయం బగుభయవికారమును గలగించు చుండెను. ఇవ్వాడెవరు జయముగాంచిరి? ప్రభాకరుడా! అలకనుంద రుడా! అని యందఱు నొకవిధ మగునంశయమునకు లోనయిరి.

చీకటి పడినది. జాములు గడచుచున్నవి. విజయోత్సవములతో నాటసాటలతో, విందులతో మద్యపానములతో యవనశిబిరములు మునిగి తేలుచుండెను.

మూడవజాము గడచినది. శిబిరముల్ నిద్రాదేవి కాఁగితిలోఁ జొక్కి నుఖించుచుండెను.

“ప్రభాకరు నెటులనైన విడిపింపఁగలుగుచునా?” యని విజయ సింహుఁడు తత్పరినరములయందె చాఁగి తిరుగుచు నెన్నియో నిధ మాలఁ బర్యాలోచనల గావింపుచుండెను. తుదికెద్దియు నుపాయము నోవక “ఒక్కసారి యాశిబిరముపైఁబడి కత్తికందినంతవఱకు కసి దీర దెగవేసి చారివేటులపడి నుఖముగఁ ప్రాణముల విడుతునా!” అని తలంచును. తిరిగి “అది కార్యకారి కాదు. అందువలన నేమియు బ్రయోజనము లేదు. నే నిటుల కేవలము క్రోధవివశుడనై పిచ్చివాని

వలెఁ బ్రవర్తింపఁదగదు.” అని యనుకొనెను. “దేశములోని కలి ప్రయత్నించి వీలగునెడలఁ గొంతబలమును కూర్చుకొని వత్తునా!— “అయ్యో! అది యెంతయో కాలము బట్టునే!— ఈలోపునే సార్వభౌముని వా రేమిచేతురో!” అని వితర్కించుచుండును. “అయినచో నాపాపపరిహార మగుటకు— నామనసు దహించి నైచుచుండిన పశ్చాత్తాపము ప్రకటితమై గొంత యువశమించునటుల నేనాప్రభాకరసార్వభౌముని యవనచేతునుండి విడిపింపఁజాలకుంటిగదా!” అని సిస్సుహా చెందుచుండెను. ఇంతలోఁ జంద్రహాసుఁడు మూఁడువందల యాటవికులతో నటకు వాయువేగమునఁ బరుగిడుచు వచ్చెను. “కాని యుద్ధము పరిసమాప్తి యాయెను. ప్రభాకరుఁడు బందీకృతుఁడాయెను.” అని వినినప్పుడు చంద్రహాసునిహృదయ మెటులుండెనో యెవ్వరు వర్ణించి చెప్పఁగలుగుదురు! అది కేవలానుభవము వలననే తెలియఁ దగినది. విజయసింహుఁడుఁ జంద్రహాసుని యా యాభాభంగజనితమగు దుఃఖమునుండి జేర్చి

విజయ :—అయిననేమి ? నాఁడు హనుమంతుఁడు నంజీవితో వచ్చినటుల నీయాటవికులతో నరియగు సమయమునకే వచ్చితివి. ఈమూఁడువందలబలములు చాలును—, సిళాదేవియు, నిద్రాదేవియు మనవక్షమున యవనస్కంధావారము నిడివఱకే ప్రవేశించి యాక్రమించి యున్నవి. ఈవిలుకాండ్ర నీచేరువనే కూత్రవేటు దూరములో నూచల నెక్కువెట్టి బారులు తీరి నిలువునునుము మనమిరువురము ద్రాణిశృపాచార్యులు పాండవశిబిరమునఁ బ్రవేశించినటుల నేడియవ నశిబిరముల జొత్తము. మన చక్రవర్తిని విడిపించుకొనివత్తము.

చంద్రహాసుఁ డందుల కత్యంతోత్సాహముతో సంగీకరించెను. విజయసింహుఁడు నిర్ణయించిన పూహముచొప్పున యాటవికులందఱు నిలచియుండిరి. విజయచంద్రహాసులు యవనస్కంధావారము సమీపించిరి. నేన యంతయు సమ్మోహనాస్త్రబద్ధమై యున్నటుల నిశ్చ

బ్రహ్మ — నిశ్చైతన్యము — విజయచంద్రహాసు లిరువురును మొదటి ద్వారము దాటి లోనప్రవేశించిరి. ప్రభాకరు నెచ్చట నుంచిరో యని వెతుక నారంభించిరి. ఎంద రెందరివో మహావీరుల నాయకుల పట కుటీరములు కానబడుచున్నవే కాని ప్రభాకరు నుంచినతావు కాన రాదయ్యె ఎట్టకేలకు శిబిరమధ్యంబున సంతియోకునిగుడారంబునకు సమీపంబున యొక్కచిన్నపటకుటీరములో సిరాయుధుఁడుగాఁ జేయ బడిన ప్రభాకరుఁడు కనబడెను. పద్మానవానీనుఁడై యూర్ధ్వముఁగై యేదియో తీవ్రముగ నాలోచించుచుండెనో లేక పరమేశ్వర ధ్యానతత్పరుఁడై యుండెనో యనఁ బొడకట్టుచుండెను. చుట్టును బండ్రెండుగురు యవనవీరులు విచృకత్తుల నేలమోపి యానుకొని నిలుచుండియే సరగన్నువెట్టి కునుకుచుండిరి. శుద్ధస్వరూపంబగు నాత్మ కర్మవశంబున దేహమునందు బంధివఁబడి యున్నటులు దోచు చున్నది. విజయుఁడును — చంద్రహాసుఁడును లోనఁబ్రవేశించిరి. ఇరువురకును కంటిఁకొలకులవెంట నవ్రయక్షముగఁ గన్నీరు కాటు చుండెను. అమురువురిలో నెవరును ముందుగ సాహసించి పలుకరింపఁ జాలకపోయిరి. కిరములు స్తంభించెను. ఏట్టకేలకు విజయుఁడే ధైర్యము వహించి గొంతు నవరించుకొని

విజయ :—దేవ !

ప్రభాకరుఁడు విజయచంద్రహాసుల సిరువుర సదయవీక్షణంబుల బహుళాకరించెను. చంద్రహాసుఁడు మూఁగవానివలె ప్రభాకరుని పాద ములకు సాష్టాంగసమస్కారముచేసి నిలువబడెను.

విజయ :—దేవ ! విచ్ఛేయుఁడు. మార్గము నిరాటంకముగ నున్నది. దేశము మీఁకొత్తై పరితపింపుచున్నది.

ప్రభా :—(మందహాసము గావించి) నేను రాజులను—ప్రభా కరుఁడు దొంగవలెఁ జేటనుండి పాత్రపోవుట కిష్టపడఁడు.

చంద్ర :—మహారాజా ! అట్లక్కఱలేదు. సార్వభౌమునియొక్క యొసచో వీరధర్మోచితంబుగ నావెంట వచ్చినమూడువందల యాట వికుల విచ్చుకత్తులవంటివారు — బొబ్బరించు బెబ్బులినైన ముష్టి ఘాతంబున మృత్యువాతఁ బడద్రోయువారు—

ప్రభా :—నాయనా ! చంద్రహాస ! వలదు.

చంద్ర :—ప్రభూ ! నాఁ డిట్టియవనచేతసాలయందే నాసోదరి మృత్యుముఖమునుండి తప్పించి కాపాడిరి. ఆముణము దీర్చుకొనుటకై యీశ్వరుడుఁ నాకీనమయమున నిట్టియాటవిక నేన నమకూర్చి యిచ్చ నని నమ్ముచున్నాను.

ప్రభా :—అటులనే ఇప్పుడు గతము వర్తింపఁ దగినదికాదు. విజయ ! చంద్రహాస !—మీరాజధక్తికి నేనంతయు మెచ్చుకొనుచుంటిని. ఈప్రభువిశ్వాసము మిక్కిలి కొనియాడఁదగినది కాని నాయొక్కనికొఱకు ఆమూడువందల యాటవికులు నిష్కారణముగఁ బ్రాణముల నేల గోల్పోవలయు! వారు శూరులు, వీరులు, బలాధ్యులు, నాయందు ఛక్రివిశ్వాసము కలవారు. మఱియుఁ బసిబాలురవలె నత్యవంధులు, నిష్కపటులు నిర్మలజీవితులు—కాని రణశిక్షితులై, అసంఖ్యాకులై వివిధమారణ యంత్రోపకరణసహాయులై యాస్థి యాయవనుల కెదురునిల్చి పోరునలుపుమనుటకొర్యము. ఇప్పుడు తప్పి వచ్చిన మఱియొకవ్వాడైన తప్పక తగునత్కాలము వచ్చితీరును. అప్పుడు విజయము ధృవము కావునఁబిన్నహఁ జెందకుండు. పొండు సత్ప్రవర్తనము కలిగి యుండుడు. ఐకమత్యము పెంపొందించుకొనుచుండుడు. ఈశ్వరుఁ డచిరకాలమున మిమ్ముల నాశీర్వదించును.

విజయసింహుఁడును, చంద్రహాసుఁడును, బ్రభాకరుని ప్రత్యుక్తి రమా వినినంతనే వాని యాదోర్యము నుగ్గడించి నంతసింహవలయునో లేక తమకోరిక యీడేరనందులకును బ్రభాకరుఁడు కష్టములపాలనా నున్నందులకు దుఃఖింపవలయునో, తెలియుకుండిరి.

విజయ, చంద్ర :—ప్రభాకరమహానాథా! దేవర యిటుల సెల విచ్చుచుండ మా కేమియుఁ దోచుటలేదు. ఈ నేవకుల కేమిచూడ్జ!

ప్రభా :—మీ ధైర్యసాహసోపేత ప్రభుభక్తిపితృసములకు నేనంతయు సంతసించితిని—కాని నేను మీ వెంటరాజాలను. మీరును శాంతముగ నిచ్చుటఁ బాసి చనుఁడు. అదిగో వేగుచుక్క బాడుచు చున్నది. అసి నృప్తముగ జెప్పెను.

విఫలమనోరథులై—ప్రభాకరునకు సంపూర్ణభక్తితో సమస్కరించి—కడసారిదర్శనము కాఁబోలు నని తనివితీరక యానుందర విగ్రహమును నక్షత్రకాంతియందు మాటిమాటికి వెనుదిరిగి చూచుచు విజయచంద్రహాసులు యవనశిబిరము దాటివచ్చిరి—కాని విజయ చంద్రుల కిరువురికును యవనునిపైఁ గ్రోధము ప్రభాకరునెడ భక్తి మిక్కుటమై పెట్టకల్యము కానందున చంద్రహాసుఁడొక్క యాల వై చెను విజయసింహుఁడు “మేలుచంద్రహాస! మేలు—వార్యభాముఁడేమైనఁ జెప్పనిమ్ము—నున మీయవనుని గనితీర నటకవలయును—తేనిచో నీప్రాణముల భరించుట దుర్భరమగుచున్నది, మన మాయలకి నుందరునో సంతియోకునో యెఱిగింటిమా ధన్యులము. కృత కృత్యులము.”—

చంద్ర :—చారిచారి నెలపుల నెఱింగియే యుంటిమికదా!

ఇంతలో నాటవికులదండువచ్చి వ్రాలినది. అంతియోకుని గుడారము తగులపడ చున్నది. ఎవరెచట నున్నది వివరికిని దెలియకుండెను. యవనులు యవనులనే నలుకుచుండిరి. అంతియోకుఁడు బంధింపబడి ప్రతాపసింహుని పనదుర్గమునకుఁ గొనిపోఁబడుచుండెను. తెల్లవారినది. రాత్రివేళ దొంగపోటుగ శత్రువులు మీఁదబడుటచే యవనులై దారు వందలవఱకు నప్తమైరి. ఆటవికు లొక యరువదిమంది మాత్రమే ప్రాణములతో నుండిరి. విజయసింహుఁడు చొప్పున చంద్రహాసుఁడును విజయుఁడును నాఁచుచువదిమంది నిలుకాండ్రు విచ్చవచ్చిన యవను

గావించెను. కాని ఇంతవఱకు సంతియోకుని నెచ్చున తెచ్చి యప్ప గింపరైరి. రంజసిజాడయుఁ దెలియ దాయె. యువనన్నన స్వములు మాత్రము నిరాఘాటముగ వఱదలవలె దేశము నాల్లుకూలలు వ్యాపించుచుండెను. శ్శశానవాటికయందు స్థాపింపబడిన పద్మిని స్వర్గ విగ్రహము యిప్పుడొకగొప్ప దేవతవలెఁ గొలువఁబడుచుండెను. చుట్టును నొకప్రాకారము గట్టిరి. అందొకయాలయము నిర్మింపఁబడి నది. ఆయాలయమునకు బోయి మొక్కి పద్మినీదేవి సాక్షిగ శవధ మూని యార్యులు యవనునిరాజ్యము స్థాపింపనీయ మనుచుండిరి. ప్రాణములనైనఁ గోల్పోయెద మనుచుండిరి. ప్రభాకరుఁడు యవనులచే వేధింపఁబడుచున్న వృత్తాంత మెటులో వారలకుఁ దెలియవచ్చు చుండెను. అందుచే వారాయవనులు ప్రకటించుచుండిన యుత్తరము కల్పిత మనత్యమని నమ్ముకుండిరి. కాని విజయచంద్రహానులు మాత్రము మొదటినుండియు సంతియోకుని నుచితగౌరవములతోడనే చూచు చుండిరి. ప్రభాకరుఁడు వ్రాసెనన్నయుత్తరము విజయునిచేతికిఁ గూడ నందినది. భీమునకు ధర్మరాజుమీఁదవలెనే విజయునకుఁ ప్రభాకరుని మీఁద మిక్కిలి కోపము కలిగినది. కాని భీముఁడు ధర్మరాజునాజ్ఞ శిరసావహింపక తీరదుకద! ఇంతలోనే యలకనుందరుఁడు భరత ఖండమునకు సార్వభౌముఁడని ప్రకటించుచుఁ బట్టాభిషిక్తుఁడాయెను. కాని యామహోత్సవముచూచుటకు నార్యుఁడెవ్వఁడును పోఁడాయె.

అలక :—సిసిరో! ఏమిది. ఆర్యులింకను దమపురాతనపద్ధతులఁ మానినటులఁ గాన్పింపదు—మనరాజధానిని వీడి దేశవరిత్యాగము గూడఁ బూర్వమువలెనే నేతురుకాబోలు.

సిసి :—అటులనే తోచుచున్నది. ఆప్రభాకరునెడల వారల కింకను భక్తిశ్రద్ధలు నశింపవాయె. వాఁడును రంజని యున్నతావును గాని మన యంతియోకు నుంచిన నెలవుగాని చెప్పజాలడట్లు. ఇయ్యుత్తరము కల్పితమని యెవరును నమ్ముటలేదు.

అలక :—మంచిది. మూడు దినములలోఁ బ్రభాకరుఁడు రంజని యున్నచోఁటను, నంతియోకు నుంచిన నెలవును, వానిని గొంపోయిన విద్రోహుల నామనివానములను నెఱిగింపనిచో వాడు మరణశిక్షకుఁ బాల్పడవలసి యుండును.

ఈవార్త నీటిపైఁ దెలబిందువువలె జేశమునందెల్ల బ్రాకిపోవు చుండెను. మొదటిదినము గతించినది. రెండవదినముగూడ జరిగిపోవు చున్నది. ముగిసినది మూడవదినము, గడువునకు తుదిదినము ప్రవేశించినది. బాములు గడుచుచున్నవి. కాలశక్రము విక్కిలి నిర్లక్ష్యముగ ముందుకు సాగిపోవుచున్నది. కాని ప్రభాకరుఁడేమియు దిగులు పడఁదామె. గడువు దాటినది. ప్రభాకరునకు నెట్టిని దుస్తులను దొడిగిరి. ఎఱ్ఱనటోపిని బెట్టిరి ఎఱ్ఱని పూలదండను మెడను వేసిరి. వధ్యస్థానమునకుఁ గొంపోవుచుండిరి. యమశిక్షరులవలె యవసభటులు చుట్టును విచ్చుకత్తులతో నడచుచుండిరి. అలకసుందరుఁడు, సిసిరో, తక్కినమంత్రులు, నాయకులు సామంతులు నందఱు నాస్థలము పరివేష్టించి సుఖాసీనులై యుండిరి. ప్రభాకరుఁడు వధ్యశిలపై కక్కిను.

సిసి :—ప్రభాకర ! రంజని యెచ్చటనున్నది !

ప్రభా :—(మాటలాడఁడు).

సిసి :—అంతియోకుఁడెచ్చటనుండెను !

ప్రభా :—(మాటలాడఁడు.)

సిసి :—ఆరాత్రి యెవరు వ్రానిని గొంపోయిరి ?

ప్రభా :—(మాటలాడలేదు.)

అలక :—ప్రభాకర ! నిన్నిప్పుడు వధింప బోవుచుండిరి. కావున

స్వప్రాణముదక్క మఱి యెద్దియైన నొకకోరిక నీవు కోరినచో యది నెఱవేర్చబడును.

ప్రభా :—యవనసార్యభామా ! అలకనుంకరచక్రవర్తి ! మీ భుజబలమునకు దెవము తోడగుటచే నార్యభక్తము. మీకు వశమైనది. యవనగౌరవమునకు గాని సార్యధర్మమునకు గాని యెట్టి హానియుఁ గలుగకుండులాగున సామ్రాజ్యము పరిపాలింపుము. నాకు వేటుకోరిక లేదు.

ఆవాక్యమచ్చటివారిహృదయములెల్లఁగరగించెను. అలకనుందరుఁడు కూడఁ దనహృదయమందు “నిజముగ రాజువు కమ్మనియే వీనిని ప్రకృతిస్థప్తిచినది” యని తలఁచెను. ఇంతలో వధలో కలకలముదయించెను. “రంజని యిదిగో ! నేనే వచ్చుచుంటిని. తండ్రీ ! కావుము—నానాథుని రక్షింపుము. నన్ను శిక్షింపుము.” అని యుచ్చైస్వరమున నఱచుచు రంజని ప్రవేశించెను. అందఱు సిగ్ఘాంతపడి చూచుచుండిరి. శిలావ్రతిమవలె నిలిచియున్న ప్రభాకరుఁడు తలవంచుకొనెను రూపుదాల్చిన శోకమువలె వీడిన కేశపాశముతో, కన్నీటఁదడిసి పాలిండ్లవై నంటుకొనియున్న వల్కులములతో దుఃఖవేగమునఁ గంపించుచున్న మైత్రేగతోఁ గట్టెదుట నిలచియున్న కన్న కూతును రంజనిని జూచినంతనే అలకనుందరువకుఁ దొల్లిటివాత్సల్యమును దదనుగుణముగ విచారమును గలిగి వాని విశాలనయనంబు లశ్రుపూరితము లగుచుండెను.

రంజ :—హా ! తండ్రీ నేను విక్కిలి పాపినినై తిని. నీముఖము చూడ ధైర్యము చాలకున్నది. ప్రభాకరుఁడు దేవుఁడు. ఆమహాత్ముఁ ధర్మపత్నినై యుండియు — వారి యున్న తాదర్మ్యముల కనుగుణ్యముగ నా జీవితమును నడుపుకొనఁజాలక తుచ్ఛుచును నింద్రియ సుఖముల కొరకు నానతీర్వగౌరవమును, ధర్మమును గోల్పోయితిని. కావున పరిత్యజింపఁబడితిని. తపోవనంబుల వల్కులంబులఁ చాల్చి తాపనివృత్తిఁ బూనియుంటిని. ప్రభాకరుఁడు నేనందుంటినో యెఱుగఁడు, ఈ నీచురాలు కానరాని యామహాత్ముఁడు ప్రాణములు విడువ

కలసి వచ్చుచుండెనని నాకు వినబడినవెంటనే వచనము చేసికొనుటకై తెచ్చుచుండిన కందమూలముల నచ్చటనే పాఱివైచి రెండుదినముల రుండి వరుగువరుగున నిద్రాహారములమూటఁ దలపక యొడలెఱుంగని వేగమున నెలవచ్చి పడితిని.

అది చెప్పుచు కలఁ నుండునునిమ్రోల మోకరించి “తండ్రి! నానాథుని గావుము. నన్ను శిక్షింపుము. చలమునన్న నిశ్చయి శిక్షయు నేనే యనుభవించెద. ప్రభాకరుఁడు మహాత్ముఁడు. దేవుఁడు” అనెను.

రంజని యిటుల చెప్పుచు తండ్రిని వేడుకొనుచుండ జూచువారల కును విచారలకును మనసు సీరగుచుండెను. హృదయము కరుణారస ముతో నిండుచుండెను.

అలక :—కానిమ్ము. నిన్నే మందును! నీవు మిక్కిలి దురదృష్ట వంతురాలవు రంజనీ! ప్రభాకరుని తుమింపనే వచ్చును. కాని యవన రాజకుమారిని యార్యుఁడొకఁడు రహస్యముగఁ గొనిపోయి వివాహ మొనెట మనజాతి పహింపకున్నది.

రంజని :— ఈవరిణయమువలన యవనునికంటె నార్యుఁడే యెంతయు గౌరవము గోల్పోయెను. మన్నించిన నొక్కప్రశ్న యడిగె దను. యవనులు యార్యులు, యనినపులులు, మేకలవలె నహజ్జవైర జతువులా? తండ్రి!”

ఈప్రశ్నయు జాతివైషమ్యానలదగ్ధంబు లగుచున్న హృదయసీను లపైఁ బ్రేమామృతపర్ణము కురిసెను. అలకనుందరున కేమని సమా ధానము చెప్పటకును దోచకుండెను. ఇంతలో సతిరయంబున విజయ సింహుఁడును, చంద్రహాసుఁడును, సంతియోకుని వెంటఁబెట్టుకొని యచ్చటకు వచ్చిరి.

ప్రభా :—ఇక నాహసమున కేవలారమునులేదు. సుఖముగఁ బ్రాణముల విడుతును.

విజయ :—మాసార్వభౌముని యాజ్ఞానుసారముగనిదిగో యవన సైన్యాధ్యక్షుఁడు పంతియోకుఁడు యవనసార్వభౌమున కిచ్చివేయఁ బడుచుండెను. అంతియోకవీరాగ్రణీ! నీవు మాబందినుండి విముక్తుఁడ వైతివి. అలకనుందరచక్రవర్తి! వీరియిగో మీ సైన్యాధ్యక్షుఁడు మహాత్మా! ప్రభాకర! తమయాజ్ఞ మేమిండుక మీరితిమి. సాధారణ మానవుల మగుటచే మాకారాత్రి కోప మాగినదికాదు.

చంద్ర :—జేనా! ప్రభాకర! ఈదృశ్యమును జూడఁజాలను. నేవకుఁడు నుందరిగి తమరాకకొట్టకై స్వర్ణకవాటమున నిరీక్షించు చుండును. ఆశీర్వాదించి యనుజ్ఞ ఇందు.

అసి కన్నులు మూసికొని యొరనుండి కత్తిదూసెను.

ప్రభా :—కుమారా! చంద్రహాస! వలదు. ఆశ్చర్యహత్య సీచము పాపము కానిచో నీవఱకే యీప్రభాకరుఁ డీలోకమును విడిచి యుండెడినాఁడు.

అలక :—అంతియోకుఁడా! కుశలమా! సప్తనముద్రములఁ దాటివచ్చి తుదకు పంటకాలువలో మునిగిపోయినట్లున్నది.

అంతి :—సార్వభౌమ! ఏమనిచెప్పుదును! ఎంతని వర్ణింతును! కలనైన నేనెన్నఁడుటలఁ దలవనైతి. శత్రువు సగునన్న తమతో నమానునిగ పోదరునివలె భావించి గౌరవించిరి. ఆర్యులనాగరకు లను కొంటిమి. అది పొరబాటు. వారు నాగరికులన్నంతమాత్రమున చాలదు. నరునకు నీశ్వరునకు నడుమ నొకజాతి యుండెనేని నార్యులే యాజాతివారని చెప్పటయం దతిశయోక్తిలేదు. స్వార్థత్యాగము, పరమతసహిష్ణుత, పత్యనంధత, ధర్మతత్పరత, ఆగ్ర్యునకు పమాణలక్షణములని నాకు తోచుచున్నది. అట్టి యాజాతితో వైరమానుటచే మనము ఘనతఁ గాంచితిమి.

అందఱు చిత్తరువులవలె నుండి వినుచుండిరి. అలకనుందరుఁడు కన్నులమూసికొని యొక్కక్షణమాత్రముండి దిగ్గునలేచి ప్రభాకరుని

దాయంజని దగ్గటకుఁ దీసికొనెను. అచ్చటి వారందఱు “ ఏమది ” అని మిక్కిలి యాశ్చర్యముతో జూచుచుండిరి. లోక మంతయు బొటపైవేల్చిపై లేచి చూచుచున్నటులుండె. సూర్యుడటులనే యాగి చూచుచున్నటుల నుండెను. దేవతలు మేఘమాలికలు నత్రురించుకొని పుష్పహారముల నెత్తి పట్టుకొని యుండిరోయన నంతరిక్షము మనోహర చిత్రవర్ణశోభితమై యుండెను.

అలక :—ప్రభాకర ! నీవ యీ ఆర్యావర్తమునకుఁ దగివ సార్వభౌముఁడవు. కావున నీసామ్రాజ్యము నీవ యథోచితముగఁ బరిపాలించుకొనుము. సీయాదార్యము ప్రత్యక్షముగ నెఱిగియున్న మేము మమ్ముల మన్నింపుమని యడుగుటకూడఁ దగదు. ఇటుపై యవనార్యావర్తములు రెండునుగూడ నంతసముతో వనోన్మన్యమైతిం దవిలి యభివృద్ధిఁ గాంచుగాక ! దశదిశల వార్ష ధ్వనులు విక్కటిల్లె.

ప్రభా :—యవనసార్వభౌమ ! మీన్నేహము తప్పక స్వీక రంపడ్డదగినది. కాని నాకింకను రాజ్యము నేయవలెనను కోరిక లేదు. రాజనీతి వికారదుఁడవు. నకలనద్దుణసంపన్నుఁడవు. నీవె ధర్మమార్గ మున భరతఖండమును గూడఁ బరిపాలింపుము.

అలక :—అటులకాదు. అంతియోకుఁడా మన సైన్యముల నెల్ల మూఁడుదిశములలో నీయార్యావర్తమును విడిచి న్వదేశమునకు మరలునటుల నాజ్ఞాపింపుము.

“ అంతియోకుఁడా చిత్త ” మని యటులనే యుత్తరువులు జారీ చేయుచుండెను.

ప్రభా :—అయినచోఁ జంద్రహాస ! నీవె యథాభరతసామ్రాజ్య మునకుఁ బట్టాభిషిక్తుఁడ వగుటకుఁ దగియుండువు. కావున రాజ్య భారమును మహామిత్రులగు యలకనుందర సార్వభౌముని భుజస్కంధ ముల నున్నదానిని వంచుకొని వహించి వారికిఁ గొంతవిశ్రాంతి కలుగఁజేయుము.

చంద్ర :—నేవకుడు నదా విధేయుడు.

అలక :—ప్రతాపసింహుడు నీరావతారుడు. వాని పుత్రుడు కాండ యీచంద్రహానుడు. నిజముగ సింహాకిశోరమి. (అని చంద్ర హానునకును దువ్వెను. కిరీటము శిరమున నుంచెను.)

అంతి :—సాస మామహావీరుడు మొన్న మొప్పునే మరణించెను. మరణ శయ్యపైనుండి “ఏమి! నేనమ్మజాల. ప్రభాకరుడే పరాజితుడయ్యెనేని దేవుడే లేడనవలయును” అని చెప్పినట్లు.

ప్రభా :—కటకటా! ప్రతాపుడు మరణించెనా! భీష్మా చార్యునిబోలు నుత్తముడు!

వశిష్ఠుడును నగస్త్యుడును గామాయాంబరముల దాల్చి యోగ దండముల చేతఁబూని ప్రవేశించిరి — విజయచంద్రహాస ప్రభాకర రంజనిలు వారలకు సాష్టాంగప్రణామము లాచరించిరి. అలకినుండరు డును లేచి సమస్కరించెను. అంతియోకుడు మొదలగువారు కూడ నొక్కమాటు లేచి సమ్రుతఁ జూపిరి. ఋషులు నందఱును యథో చితంబుగ నాశీర్వదించిరి.

వసి :—యవనసార్వభౌమ! నీవు ధన్యుడవు. ఏమనందువా భాతిక సామ్రాజ్యమును పదలుకొనుటచే మాయార్యజాతి వృథయ నామ్రాజ్యమును వశముచేసికొంటివి.

అగ :—ప్రేమయందుగలశక్తి స్థూలదృష్టికగోచరము. తుదకు నీవు కనుగొన్న నీపరమరహస్యమును లోకమందలి సామ్రాజ్య కాంక్షావరులెల్ల నెఱిగినచో వేఱే స్వర్గమే! స్వర్గమే యీభూలోక మున కవతరింపదే!

వసి :—ఈఆర్యయవనమైత్రీ లోకములో నధర్మమును వశింపఁ జేయవలసి నప్పు డగ్నియు వాయువు కలసినట్లును, నిజధర్మములను సంరక్షించుకొనుచుఁ దమతమ సంఘముల సౌఖ్యములఁ బొందెదమను

గొను యవనరగు. లబ్ధియు శక్తియు మేళవించినట్లుగఁ జగన్మరనహఁ
ముమునంపదు నాచంద్రాక్షము వర్ణిల్లుగాక—

అంగముగఁ మహాప్రసాదమచి యాయాశీర్వాదము గ్రహించిరి.

ఉపసంహారము

తరువాత గొప్ప యుత్సవములు జరిగెను. అందు యవనులును నార్యు
లును గూడ మనస్ఫూర్తిగ నంతోషపూర్వకముగఁ బాల్గొనిరి.
విందులతోఁ గానుకలతో యవనుల నార్యావర్తమునుండి పెండ్లివారిని
వలె సాగనంపిరి. చంద్రహానుఁడు సింహాసనమెక్కి తాజ్యము నేయ
మొదలుపెట్టెను. మణిహారము వద్దనిమెడయందు స్థిరముగ నిలిచెను.
ప్రభాకరుఁడు తాపసవేషము చాల్చి వసములకుఁ బోయెను. రంజనియు
వారికిని శిష్యురాలై నేవఁచేయుచు దత్తము గ్రహించుచుండెను.
విజయసింహుఁడుకూడఁ ప్రభాకరునితోఁ బాటు తపోవసములకుఁ
బోగోరెను గాని ప్రభాకరుఁడు “వలదు చంద్రహానుఁ డింకను
బాలుఁడు. వానికి నీవు సహాయుఁడవై మంత్రివై అన్నివిధములఁ
గఁపాడుచుండుము. వాఁడు నృతంతముగ రాచసార్యములఁ జక్క
బెట్టుకొనఁ గలుగునంతవఱకు నీవు మునివృత్తి స్వీకరింపకుము” అని
చెప్పుటచే విజయుఁ డటులనే యాగి యుండెను.

తాపస్వియైన వసుమతి తపోవసంబునఁ వసఁగూత్రమప్రాంగణమునఁ
గూర్చుని రాత్రినేర రంజనియుఁ తానును గూర్చిన ప్రభాకరునిమీఁద
పాట పాడుచుండెను—

కావుననే సామ్రాజ్యలక్ష్మి యింతవఱ కెవ్వరిని వరించియుండలేదు.
అందుచేతనే నముద్రమందలి శరంగములవలె భావశరంగములు
శ్రేచుచు పడుచున్నవి. — అన్యాయముగ లక్ష్మిని చంచల యని
దూరుచుంటిమి. మనకర్హ తలేదుగదా యని యూహింపకంటిమి.
నాఁడు. చేసినబాస నేడుకూడ గలదు. లక్ష్మి తానాడినమాట తప్పు

నదికాదు. కాని యర్హత కలిగిన నెవ్వరాయఱువదినాలుగు మణుల
హారమును గంఠమున స్థిరముగ దాల్చుకొని భస్మము కాగలరొకదా!
నేటివఱకు దేశచరిత్రలన్నియు నీమహాలక్ష్మి స్వయంపరమహోత్సవ
మునే వేరొళ్ళ వర్ణించుచున్నవి.

న మా స్త ము

ఆ యు ర్వే ద యోగ ము క్తా వ లి

గ్రంథకర్త - పండిత శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు.

ఇందులో, కషాయాలూ, చూర్ణాలూ, ఘృతాలూ, తైలాలూ, లేహ్యాలూ, కజ్జలిఔషధాలూ, వంటఔషధాలూ, అనవాలూ, అరిష్టాలూ వీటికి సంబంధించిన ముఖ్యయోగాలన్నీ కూర్చబడ్డాయి. ఒక్కొక్క ఔషధానికి విద్యద్వైద్యుల వాడుకలో వుండిన ఒక్కొక్క యోగమే పొందుపరచబడ్డది. శ్రీ శాస్త్రిగారు, తమ గంధర్వఘోషాసీలో ఔషధాలు తయారుచెయ్యడంలో 30 సంవత్సరాలుగా అర్జించిన అనుభవం అంతా యిందులో శ్రోడీకరించారు. తెనుగుభాషలో, ఇంత వరకూ, ఇంత ఉపయోగకరమైన వైద్యగ్రంథం మరొకటి లేదు. శ్రీ శాస్త్రిగారి రచనామాధుర్యం తెలిసినవారికి వారి టీక ఎంత నులభం గానూ ఎంత సరళంగానూ వుంటుందో వేరే చెప్పనక్కరలేదు. 300 పేజీల గ్రంథం, కాలికోబైండు. వెల 4-0-0 మాత్రమే.

వై ద్య క్త ప రి భా ష

ఇదిన్నీ పండిత శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు రచించినదే. ఆయుర్వేదవైద్యానికి సంబంధించిన పరిభాషాపదాలు ఎన్నో ఇందులో చక్కగా వివరింపబడ్డాయి. ఇది చెంత ఉంచుకున్నవారు ఎలాంటి గొప్ప వైద్యగ్రంథం అయినా సుఖపుగా బోధపరుచుకోవచ్చు. ప్రతి వైద్యునకూ ఇది మిక్కిలి అగత్యమైనది. వెల 4-0-0 మాత్రమే.

నల్లస్వస్తి పవర్ ప్రింట్, రాజమండ్రి

గృ హ ద హ నం

శ్రీ శరచ్చంద్రచటర్జీ బంగాళీమూలం అనునరించి, సాహిత్య శిరోమణి శ్రీ పిలకా గణపతిశాస్త్రిగారు ఆంధ్రీకరించిన సవల యిది. శరచ్చంద్రుని గొప్ప రచనలలో ఇదొకటి. ఎక్కడి కక్కడో అవేగం కలిగించే ఘట్టా లిందులో ఎన్నో వున్నాయి. రెండు సంపుటాలు 4-0-0 విడిగా, ఒక్కొక్క సంపుటం 2-0-0

మా పుస్తకములు పేరుగట్ట అన్ని బుక్ షాపులలోను ఈ ధరలకు దొరుకును.

సరస్వతీ ఇంగ్లీషు - తెలుగు పాకెట్టు డిక్షనరీ

Saraswathi English-Telugu POCKET DICTIONRY.

గ్లేజ్ కాగితము - సుమారు 17000 ఇంగ్లీషు పదములకు సులభముగా తెలుగు
అర్థములు - బాలబాలికలకు మిక్కిలి యుపయోగకరము - చక్కని క్యాలిగ్రాఫీ -
అమ్మకమునకు నీచముగా నున్నది. 4-0-0

వస్తుగుణప్రకాశిక

ద్వితీయముద్రణము - 320 నూతన విషయములతో 1196 పేజీలు
క్యాలిగ్రాఫీ - గ్లేజ్ కాగితము. వెల 8-0-0

నమస్తమూలికల వ్యుత్పత్తిస్వరూపములు, రసవీర్యవిపాకములు,
గుణగతులు, గొప్ప ఔషధయోగములు తెలుగువచనమున అభివృద్ధిప
బడినవి. నవీనవైద్యకమణి ననుసరించియే గుణములు తెలుపబడినవి.
ప్రతి యింటను ఉండఁగలది. రు 9-0-0 మనిఆర్థరు పంపి దగ్గర నైలు
స్టేషన్ పేరు వెలుపునడలు ఛార్జీలు మేమే భరించి పుస్తకము
పంపుదుము.

సంపూర్ణభక్తవిజయము

పేజీలు 840

రాయల్ ప్రెస్

వెల 6-0-0

మన ఆంధ్రులెరుగని మహాభక్తుల చరిత్రము లెన్నో యిందు
న్నవి. కావుననే యిది సంపూర్ణభక్తవిజయము. హిందూదేశమంతయు
తిరుగలేనివారును, అనేకభాషలెరుగనివారును, స్వయముగ మహాభక్తు
లను నేరించి యుండనివారును ఇది చదివిననే భక్తియొక్క సంపూర్ణత
తెలిసికొనగలరు. దళసరి కాగితాలు. క్యాలిగ్రాఫీ. మొత్తము
రూ 7-0-0 ముందే పంపి నైలుస్టేషన్
పేరు తెలుపువారికి ఖర్చులు మేమే భరించి పుస్తక మంపెదము.

సరస్వతీ పబ్లికేషన్, రాజమండ్రి, అని వ్రాయవలెను.

మొత్తములు శ్రీమద్భక్త అన్ని లుక్ శాపాలలోను ఈధరలకు దొరకును.

